

VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJUS 2016 METAIS

VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJUS

VYTAUTO DIDŽIOJO
KARO MUZIEJUS
2016 METAIS

ALMANACHAS

KAUNAS 2017

SPAUDINIŲ RENGIMO LEIDYBAI KOMISIJA:

Pirmininkė –

Lina Kasparaitė-Balaišė, *Karybos istorijos skyriaus vedėja.*

Nariai:

Greta Kučinskaitė, *Karybos istorijos skyriaus muziejininkė;*

Vidmantas Airini, *Rinkinių apskaitos ir saugojimo skyriaus
Rinkinių saugojimo ir tyrinėjimo poskyrio fondų saugotojas;*

Edvinas Vaidotas, *Rinkinių apskaitos ir saugojimo skyriaus
Rinkinių saugojimo ir tyrinėjimo poskyrio fondų saugotojas;*

Mindaugas Tamošiūnas, *Edukacijos ir lankytojų aptarnavimo skyriaus
Edukacijos poskyrio muziejininkas;*

Dovilė Andrijauskaitė, *Bendrijų reikalų skyriaus viešųjų ryšių specialistė.*

Recenzentai:

prof. dr. Jonas Vaičenonis, *Vytauto Didžiojo universiteto
Humanitarinių mokslų fakulteto Istorijos katedra;*

atsargos plk. lt. dr. Gintautas Surgailis, *Generolo Jono Žemaičio
Lietuvos karo akademijos prorektorius mokslui ir studijoms.*

Kalbos redaktorė Sigita Meškinienė

Korektorė Monika Petruškevičiūtė

Fotografai Artūras Užgalis, Gintarė Genytė, Dovilė Andrijauskaitė

Dizainerė Violeta Pikčiūnaitė

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

ISSN 2029-3259

© Krašto apsaugos ministerija, 2017

© Vytauto Didžiojo karo muziejus, 2017

TURINYS

LEIDĖJO ŽODIS.....	6
--------------------	---

MUZIEJAUS PULSAS

(muziejaus veiklos naujovės, virtualus muziejus (E-muziejus), seminarai, konferencijos, bendradarbiavimas, pasiekimai, įvertinimai ir kt.)

MODERNAUS MUZIEJAUS VEIKLOS GAIRĖS <i>Vilija Sapjanskienė</i>	7
MUZIEJAUS ĮVAIZDŽIO STIPRINIMAS 2016-AISIAIS: NAUJI BŪDAI AUDITORIJOMS PASIEKTI <i>Gintarė Genytė, Dovilė Andrijauskaitė</i>	11
SAVANORIŠKA VEIKLA MUZIEJUJE: GALIMYBĖS, NAUDA, IŠŠŪKIAI <i>Indrė Brasevičiūtė</i>	16
PATIRTIS, KURI PRAVERS KARINĖJE TARNYBOJE <i>ln. dr. Andriejus Stoliarovas</i>	21
IŠ MUZIEJININKĖS PATIRTIES LIETUVOS KARIUOMENĖJE <i>Lina Kasparaitė-Balaišė</i>	23
KARIO SAVANORIO ĮSPŪDŽIAI <i>j. eil. Matas Toliušis</i>	25

EDUKACINĖ VEIKLA IR LANKYTOJAI

(edukacinės programos, kūrybinės dirbtuvės, stovyklos, nuomonių tyrimai, apžvalga ir pan.)

EDUKACIJA MUZIEJUJE – BŪDAS PAŽINTI, ATRASTI, ATMINTI <i>Erika Kisieliūtė</i>	29
DIDAKTIKA VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJAUS EDUKACINĖSE PROGRAMOSE <i>Justas Motijauskas</i>	34

EKSPOZICIJOS IR PARODOS

(ekspozicijos, stacionarios, kilnojamosios, virtualios parodos)

STACIONARIOS PARODOS

TAS LAISVĖS NEVERTAS, KAS NEGINA JOS <i>Matas Toliušis</i>	40
---	----

KOVŲ UŽ TAUTOS LAISVĘ IR NEPRIKLAUSOMYBĘ ŠVENTOVĖ, SKIRIAMA VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJAUS 95-MEČIUI <i>Lina Kasparaitė-Balaišė</i>	43
DVARŲ RELIKVIJOS PASAKOJA... NUO KOVŲ IKI KOVŲ <i>Matas Toliušis</i>	46
SAULĖS MŪŠIS. 1236 M. <i>Tomas Janušauskas, Arturas Stepanovas</i>	49
LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĖS KOVŲ (1918–1920) ATSPINDŽIAI TAPYBOJE <i>Lina Kasparaitė-Balaišė</i>	52
KILNOJAMOSIOS PARODOS	
PREZIDENTAS KAZYS GRINIUS – VYRIAUSIASIS GINKLUOTŲJŲ PAJĖGŲ VADAS <i>Lina Kasparaitė-Balaišė</i>	54
GARBĖS SARGYBOJE <i>Tomas Janušauskas</i>	56
HUSARAI: UŽ LAISVĘ IR GARBĘ! <i>Lina Kasparaitė-Balaišė</i>	58
EKSPONATAI, KOLEKCIJOS, RINKINIAI	
SAVANORIŠKOSIOS KRAŠTO APSAUGOS TARNYBOS ŽENKLAS <i>Edvinas Vaidotas</i>	61
LENKIJOS KARIUOMENĖS TANKAI VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJAUS EKSPONACIJOSJE <i>Artūras Katilius</i>	69
2016 METŲ ĮDOMIAUSI EKSPONATAI <i>Janina Karosevičiūtė</i>	72
EKSPONATAS PAKVIETĖ KELIONĖN <i>Rita Malinauskienė</i>	75

KARO ISTORIJA

(karo istorijos tyrimai, paremti muziejaus eksponatais / eksponatų istoriniai tyrimai)

MIRTIES KARIAI – LIETUVIŲ MIRTIES DALINIAI <i>lt. dr. Andriejus Stoliarovas</i>	86
LIETUVOS BAJORAI KRAŠTO GYNYBOJE 1919–1920 M. <i>Mindaugas Tamošiūnas</i>	106
SAVANORYSTĖS VEIKSNYS UGDANT LIETUVOS KARIUS XX A. 3–4 DEŠIMTMETYJE <i>Lina Kasparaitė-Balaišė</i>	148
PIRMASIS VARDAN TAIKOS – SKIRIAMA VYR. LTN. NORMUNDUI VALTERIUI ATMINTI <i>dr. Aušra Jurevičiūtė</i>	161

KRONIKA

VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJAUS 2016 METŲ KRONIKA <i>Gintarė Genytė, Dovilė Andrijauskaitė</i>	192
--	-----

LEIDĖJO ŽODIS

Gerbiamas skaitytojau!

Šis, jau vienuoliktasis, almanachas *Vytauto Didžiojo karo muziejus 2016 metais* dienos šviesą išvysta atsinaujinęs ir pasikeitęs. Suformuota nauja leidinio teminė struktūra. Naujoje straipsnių rubrikoje *Muziejaus pulsas* nuo šiol bus pateikiamos išskirtinės muziejaus metų veiklos naujovės: esminiai pokyčiai, pasiekimai, įvertinimai, neeiliniai seminarai, konferencijos, bendradarbiavimo veikla ir visa, kas susiję su muziejaus tobulėjimu bei pažangesnių veiklos būdų taikymu. Šiais metais rubrikoje skaitytojas ras pasvarstymų apie tai, kas yra modernus muziejus, išvalgų apie institucijos įvaizdžio stiprinimą, informacijos apie savanoriavimo galimybes mūsų įstaigoje. Taip pat siūlome susipažinti su mūsų darbuotojų iššūkiams bei išpūdziais tarnaujant Lietuvos kariuomenėje.

Skaitytoją turėtų sudominti ir kita nauja leidinio rubrika *Edukacinė veikla ir lankytojai*, kurioje informacijos ras besidomintys edukacinėmis programomis, kūrybinėmis dirbtuvėmis, stovyklomis, lankytojų nuomonių tyrimais ir kt. Šį kartą siūlome susipažinti su populiariausiomis mūsų muziejaus edukacinėmis programomis, taikomais ugdomaisiais metodais.

Tradiciškai rubrikoje *Ekspozicijos ir parodos* skaitytojas kviečiamas *pasižvalgyti* po stacionarias parodas, susipažinti su kilnojamosiomis ir virtualiomis parodomis, o atsinaujinusioje rubrikoje *Eksponatai, kolekcijos, rinkiniai* – skatinamas domėtis muziejuje saugomomis išskirtinėmis Lietuvos karybos paveldo vertybėmis.

Neliks pamirštas ir tas skaitytojas, kuris anksčiau leidinyje rasdavo mokslo ir mokslo populiarinimo straipsnių. Nuo šiol jie pateikiami atskiroje rubrikoje *Karo istorija* ir publikuojami atsižvelgiant į bendrą metų temą *Savanorystė krašto gynyboje*. Metų tema pasirinkta atsižvelgiant į Lietuvos kariuomenės Krašto apsaugos savanorių pajėgų 25-mečio jubiliejų. Muziejus surengė šiai sukakčiai parodą ir jos pagrindu išleido leidinį. Karo istorijos mylėtojams šį kartą pateikiami keturi straipsniai: intriguojančia tema pasižymintis tyrimas apie mirties karių dalinius, informatyvus straipsnis apie Lietuvos bajorų indėlį ginant Lietuvos nepriklausomybę, motyvuojančio savanorystės veiksnio paieškos ugdant Lietuvos karius ir pirmojo atkurtos Lietuvos kariuomenės kario, žuvusio vykdant taikos palaikymo misiją, biografija.

Leidinio rengėjai tikisi, kad nauja almanacho struktūra leis skaitytojams surasti įdomios informacijos ir paskatins domėtis Lietuvos karybos istorija.

MODERNAUS MUZIEJAUS VEIKLOS GAIRĖS

Vilija Sapjanskienė

Muziejai Lietuvoje gyvuoja jau trečią šimtmetį. Pastaruosius 20 metų iš nebylių, statiškų, mažai suprantamų praeities relikto saugotojų jie virto kūrybinomis kultūros ir mokslo pažinimo erdvėmis. Muziejai modernėja. Užaugo nauja lankytojų karta, pasikeitė žmonių požiūris į šią atminties saugojimo instituciją.

Muziejaus funkcijos išlieka panašios: kaupti, saugoti, tirti, konservuoti, restauruoti, eksponuoti ir pristatyti muziejinės vertybes, atspindinčias Lietuvos valstybės kovas dėl laisvės ir Nepriklausomybės, karų, kariuomenės ir karo meno istoriją, jų poveikį valstybės ir visuomenės raidai, atvirai bendrauti su visuomene. Vykdydamas kasdienę misiją muziejus tapo atviresnis, laukiantis, komunikuojantis ir kviečiantis dalyvauti. Ekspozitai keliauja ne tik į parodas, bet ir į edukacinius užsiėmimus, renginius, kur juos galima paliesti, užduoti klausimų, išgirsti specialistų pasakojimų ir įsitraukti į diskusijas.

Koks yra modernus muziejus? Ar jis atitinka nūdienos lankytojų reikalavimus? Apklausų analizė ir tyrimai yra privaloma sąlyga muziejams, kurie nori tinkamai atliepti lankytojų poreikius. Tik tyrimų išvadamis pagrįsti sprendimai gali padėti plėtoti tokią veiklą, kokios tikisi lankytojai, ne tik muziejininkai.

Vytauto Didžiojo karo muziejuje (VDKM) jau kelerius metus atliekamos plataus spektro lankytojų apklausos padeda įvertinti ir valdyti situaciją, keisti, plėsti ir tobulinti veiklą. Šiame straipsnyje atsispindi asmeninė ilgalaikio darbo muziejuje ir Muziejų asociacijoje patirtis.

Šiuolaikinis lankytojas nori būti ne pasyvus paslaugų vartotojas, o aktyvus dalyvis ir kūrėjas.

Pastaraisiais metais pagrindiniai lankytojai yra moksleiviai, kariai ir šeimos. Todėl radosi nuolatinis tikslas siekti muziejaus ir mokyklų bendradarbiavimo, skatinti mokyklas žvelgti į muziejų kaip į aktyvų pilietinio ir tautinio ugdymo partnerį, didinti muziejaus vaidmenį ugdant jaunimą. Muziejai turi didelį potencialą, tačiau reikia rasti būdų jį suvaldyti ir nukreipti tinkama linkme, paisant amžiaus grupių skirtingų poreikių. Vaikai labiausiai laukia interaktyvaus dalyvavimo, kiti – pageidauja ekspozitų kopijų, kurias galima liesti, arba naudoti rekonstrukcinį metodą, kai imituojami realūs istoriniai įvykiai. Dabar muziejuose dominuoja neformalus ugdymas, bet VDKM pradeda įgyvendinti ir formalų: teminės pamokos, edukacinės programos ir renginiai yra suderinti su bendrojo lavinimo programomis. Reiktų mokyklos ir muziejaus artimesnės

diskusijos, kuri numatytų moksleivių ir likusios visuomenės poreikius ir pokyčius švietimo srityje, naujų paslaugų ir produktų poreikį.

Mokinių dalyvavimą edukacinėse programose finansuoja mokyklos, bet dažniausiai lankymąsi muziejuose apmoka tėvai. Kaip teigia Ugdymo plėtotės centro darbuotojai, muziejų prieinamumas skirtingoms mokykloms nėra vienodas. Ypač nukenčia regionų mokiniai. Lankymąsi muziejuose riboja biurokratinės ir organizacinės kliūtys. Įtraukus muziejų lankymą į mokyklų programas ir gavus reikiamą finansavimą, padėtis pagerėtų. Lietuvos muziejų asociacija rengia projektą *Muziejinis autobusas*. Sėkmės atveju, įgyvendinus šį projektą, muziejus atkeliautų į tolimiausius Lietuvos kampelius arba atvežtų mokinius iš atokių mokyklų į muziejų.

VDKM praktikoja išvažiuojamąsias edukacines programas į mokymo įstaigas, vaikų globos ir senelių namus, vasaros stovyklas Kaune ir Kauno rajone. Gavę transportą, galime nuvykti ir toliau, aplankyti ir kitas institucijas (pvz., karinius vienetus).

Šiais technologijų laikais, žmonėms tolstant nuo kultūrinių erdvių ir vieniems nuo kitų, muziejaus tikslas yra pagerinti žmonių socialumą, stiprinti ryšius su bendruomene.

Modernioje vartotojiškoje visuomenėje muziejai turi daug konkurentų: prekybos ir pramogų centrai, sporto kompleksai, kino bei dramos teatrai, laisvalaikio zonos mieste ir gamtoje. O šiuolaikinės technologijos? Taip, jos irgi daro įtaką. Muziejai vis labiau turi prisiderinti prie šiuolaikinės visuomenės iššūkių (skaitmeninti, teikti daugiau paslaugų, edukacinių programų, sukurti terpę elektronei prekybai, diegti išmaniąsias technologijas ekspozicijose).

Kai rengiamos parodos, atnaujinamos ekspozicijos, leidžiami pažintiniai leidiniai, kuriamos naujos edukacinės programos, muziejinių ir lankytojų interesai sutampa: vieni stengiasi kuo įdomiau ir daugiau parodyti, o kiti džiaugiasi galėdami pamatyti, pažinti. Kuo dažniau susitiksim su lankytojais muziejaus ar bent virtualioje erdvėje, tuo daugiau laimėsime jų įvertinimo ir palankumo. Atsižvelgiant į skirtingus lankytojų interesus, formuojasi ir skirtingos muziejinės veiklos kryptys: pažintinė ir pramoginė. Reikia atpažinti ir patenkinti lankytojų poreikius atitinkamomis paslaugomis, edukacinėmis programomis, įvairiais informacijos pateikimo būdais, žaidimais bei žaidybiniais elementais.

Augantis lankomumas rodo, kad randasi dialogas su visuomene, auga socialinis muziejaus vaidmuo, gerai pasirinkta strateginė muziejaus veiklos kryptis. Ateities muziejus auga vis atsiliepiant į bendruomenės poreikius ir pageidavimus. Džiugina besikeičiantis lankytojų požiūris, sulaužytas stereotipas *ten nelabai įdomu*, daugelio vyresnės kartos žmonių atsineštas iš vaikystės. Reikia nuolatinio dialogo, ryšių, informacijos lankytojui auginti ir palaikyti, kad

kai kurie iš jų taptų ir muziejaus bičiuliais, rėmėjais, padėjėjais, savanoriais ir muziejaus ambasadoriais.

Muziejai gali tapti reikšminga šalies turizmo dalimi, nes būtent jie dažniausiai reprezentuoja visuomenę. VDKM – tai unikali galimybė susipažinti su šalies kariuomenės ir valstybės istorija. Pats VDKM pastatas yra turistų traukos objektas, išskirtinis moderniosios architektūros paminklas. Būtina pabrėžti muziejaus išskirtinumą, atkreipti dėmesį į eksponatus ir su jais susijusius įvykius, kurie yra unikalūs mūsų istorijoje, o taip pat užsienio šalių lankytojams visuomet įdomu tai, kas yra susiję su jų šalių istorija.

Tik išnaudojus visas rinkodaros priemones – pasakojimą apie patį pastatą, ekskursijas ir edukacines programas tiek lietuvių, tiek užsienio kalbomis, informacijos internete sklaidą, išskirtines ekspozicijas, suvenyrus ir leidinius – galime sulaukti daugiau mūsų ir užsienio svečių dėmesio.

Svarbu ne tik suvokti ir perprasti besikeičiančios visuomenės kintančius poreikius, bet ir gebėti patraukliai pasiūlyti paslaugas, perduoti žinią apie muziejaus veiklą ir misiją, t.y. tinkamai komunikuoti. Muziejų komunikacija apima edukacinę ir ekspozicijų kūrimo veiklą, yra matomiausia muziejaus funkcija, populiariausia ekspozicijų didina kultūrinės ir švietėjiškos veiklos sklaidą visuomenėje.

Šiuolaikiniam muziejui yra svarbu kurti klasterį. Jis gali būti kuriamas su kitais muziejais, mokyklomis, kariniais vienetais, turizmo centrais, žaidimų ir pramogų industrijos atstovais. Nors kiekviena organizacija siekia savo tikslų, bet veikdamos kartu jos papildo, reklamuoja viena kitą ir kuria sinergija grįstą ryšį. Ši idėjų, gebėjimų ir iniciatyvų kooperavimo sistema dar kuriama, bet turi daug perspektyvų skatinti istorijos pažinimą, didinti visuomenės, ypač jaunimo, neformalųjį švietimą, per edukacines veiklas ugdyti kūrybiškumą, savo istorijos ir tapatumo suvokimą.

Norėdamas kuo išsamiau lankytojams pristatyti kaupiamą ir saugomą karinį istorinį paveldą, VDKM jį reprezentuoja ne tik ekspozicijomis, parodomis, edukacinėmis programomis, renginiais, bet ir tradiciniais bei skaitmeniniais leidiniais. Populiarindami sukauptus turtus, muziejininkų tyrinėjimus, savo veiklą bei siekdami užmegzti kuo glaudesnius ryšius su kiekvienu potencialiu lankytoju, muziejai gali daug nuveikti imdamiesi leidybinės veiklos (tiek smulkiosios reklaminės, tiek populiariosios ir mokslinės).

Populiarėja informaciniai terminalai, garso ir vaizdo gidai, planšetės, interaktyvių žaidimų vietos, tačiau dar daugelyje muziejų dominuoja tradiciniai pažinimo ir mokymosi metodai. Ateities kartos pareikalaus vis didesnio interaktyvumo ir vis patrauklesnės praeities interpretacijos. Pajvairinti muziejinę veiklą, įdiegti naujas technologijas, siekti naujų tikslų padeda projektinė veikla, kuri pritraukia ir finansinių išteklių. Be to, tai yra puikios komandinės veiklos

mokykla, siekis tobulėti, ieškoti informacijos apie galimas projektines iniciatyvas bei jų finansavimo galimybes. Tokiu būdu galima papildyti ekspozicijas, poilsio zonas, edukacines klases naujai kartai patraukliomis išmaniosiomis priemonėmis. Turime ieškoti kelių, kaip jas įsigyti. Siekiamybė – papildomų finansavimo šaltinių paieška, projektų kūrimo intensyvinimas.

Artimiausia VDKM strategija ir prioritetas – socialinis bendradarbiavimas su Krašto apsaugos ministerijos sistemos vienetais, mokyklomis, kitais muziejais ir organizacijomis. Naujas muziejaus produktų ir paslaugų turinys, kokybė ir kiekis yra derinami su tradicinėmis ir naujomis raiškos formomis bei technologijomis. VDKM filosofija – išsaugoti ir didžiuotis savo paveldu ir skleisti žinią apie mažos tautos didžią istorinę praeitį, vizija – muziejus patraukli ir gyva kultūros bei socialinės komunikacijos vieta, kurioje istorija ir paveldas tampa kiekvieno iš mūsų savastimi ir kurioje ugdoma pilietinė savimonė, misija – ugdyti pilietinę visuomenę, stiprinti istorinę atmintį, išsaugoti, aktualinti ir deramai pristatyti mūsų laisvės kovų istoriją ir skatinti patriotiškumą.

MUZIEJAUS ĮVAIZDŽIO STIPRINIMAS 2016-AISIAIS: NAUJI BŪDAI AUDITORIJOMS PASIEKTI

Gintarė Genytė, Dovilė Andrijauskaitė

1921 m. vasario 16 d. Kaune iškilmingai atidarytas muziejus, kuriam 1930 m. suteiktas Vytauto Didžiojo vardas, yra vienintelis Lietuvoje, kuriame galima prisiliesti prie Lietuvos kariuomenės gimimo ir augimo istorijos ištakų. Atsinaujinęs ir papildęs savo rinkinius naujais eksponatais Vytauto Didžiojo karo muziejus (VDKM) dalinasi su visuomene vertybėmis, kurios atspindi Lietuvos valstybės kovas dėl laisvės ir Nepriklausomybės, supažindina su karybos istorija bei ugdo tautinę savimonę.

Siekdamas prisitaikyti prie besikeičiančių visuomenės poreikių, spartaus technologijų vystymosi ir globalinių procesų, VDKM savo veiklą koncentruoja ne tik į kolekcijų plėtrą ir parodų rengimą, tačiau ir į interaktyvių veiklų lankytojams organizavimą. Tai padeda, naudojant įvairius formatus, laužyti nusistovėjusius stereotipus apie muziejus, skatina visuomenę domėtis kariuomenės raida, karybos ir karo meno istorija. Atviro ir modernaus muziejaus įvaizdis atsispindi ir komunikuojant su tikslinėmis auditorijomis – moksleiviais, kariais, NVO organizacijomis, šeimomis, senjorais. Pagrindinė transliuojama žinutė, kuri buvo pradėta skleisti 2016 m. ir bus plėtojama ateityje, kad VDKM yra inovatyvi, atvira, kartu su naujausiomis technologijomis ir interaktyviomis reklamos priemonėmis į priekį žengianti institucija. Tokia žinutė ne tik leidžia pasiekti jaunąją kartą, tačiau taip pat prisideda prie teigiamo įvaizdžio formavimo visuomenėje.

RYŠIŲ SU LIETUVOS KARINIAIS DALINIAIS STIPRINIMAS

Viena pagrindinių VDKM tikslinių auditorijų – Lietuvos kariuomenė, todėl nuolatinis ryšių su kariniais daliniais stiprinimas yra vienas didžiausių prioritetų kuriant ne tik Muziejaus įvaizdį, bet ir siekiant perteikti pilietiškumo vertybes jaunajai kartai. 2016 m. iškeltas uždavinys aktyviau bendradarbiauti su Krašto apsaugos sistemos institucijomis ir kariniais vienetais visoje Lietuvoje. Kariai iš Kauno ir kitų Lietuvos karinių dalinių kviečiami įsitraukti planuojant 2017 m. renginius, organizuojant susitikimus su moksleiviais bei studentais ir kuriant naujas edukacines programas muziejuje. Kitas uždavinys – supažindinti Lietuvos karinius dalinius su rinkiniais. 2016 m. vyko du tokie susitikimai:

birželį – su Vytauto Didžiojo jėgerių bataliono kariais, rugpjūtį – su Juozo Vitkaus inžinerijos bataliono bei Dr. Jono Basanavičiaus karo medicinos tarnybos darbuotojais. Tokio pobūdžio ekskursijos leido kariams artimiau susipažinti su VDKM veikla, iš arčiau pamatyti, kur ir kaip saugomos jų perduotos muziejinės vertybės, paskatinti kariuomenę bendradarbiauti.

Juozo Vitkaus inžinerijos bataliono kariai apžiūri VDKM ginklų rinkinio eksponatus.
2016 m.

MUZIEJAUS ĮVAIZDIS VIRTUALIOJE ERDVĖJE

XXI a. virtualus pasaulis tampa neatsiejama gyvenimo dalimi. Sparčiai tobulėjant informacinėms technologijoms, virtuali erdvė vis dažniau naudojama kaip informacijos perdavimo, institucijų komunikacijos, bankų operacijų ir prekybos vystymo priemonė. Tą rodo žymiai išaugęs interneto naudojimas. 1994 m. internetu naudojosi 0,4 % pasaulio populiacijos, o 2016 m. šis skaičius jau siekė 46 %. Išmaniosios technologijos įtraukia žmones į virtualią erdvę, kurioje jie bendrauja, kaupia informaciją, skaito naujienas, dirba. Dėl šių priežasčių galima teigti, kad šių dienų visuomenės egzistencija yra paremta duomenimis, kurie įkelti į skaitmeninę erdvę, o nuomonė, kad vyksta perėjimas iš informacijos visuomenės į patirties visuomenę tampa vis labiau grįsta. Patirties visuomenėje svarbiausia yra dabartinė akimirka, kai bendravimas prasideda išjungus vaizdo kamerą. Toks visuomenės požiūris nulėmė ir naujų komunikacijos priemonių įsigalėjimą reklamos ir komunikacijos srityje. Socialiniai tinklai, internetinės svetainės, tiesioginės transliacijos tapo svarbiausiais informacijos perdavimo kanalais.

Nuolatos besikeičiančiame ir technologiškai tobulėjančiame pasaulyje socialiniai tinklai tapo viena pagrindinių informacijos sklaidos erdvių, leidžiančių dalintis nuotraukomis, vaizdo įrašais, komentuoti ar pakviesti į renginį.

Norėdamas prisitaikyti prie tokių pokyčių, VDKM taip pat savo įvaizdį pradėjo formuoti virtualioje erdvėje. Labiausiai koncentruota informacija apie Muziejų teikiama socialiniuose tinkluose *Facebook*, *Twitter*, *Instagram* ir *Youtube*. Per 2016 m. sukurta 10 videoklipų socialiniams tinklams, kuriuose pristatomos skirtingos VDKM erdvės, edukacinės programos ir parodos.

Vis dėlto socialiniai tinklai neperteikia viso norimo turinio, kadangi skelbiama informacija yra trumpa ir riboja galimybes išsamiau pristatyti eksponatus, kurių lankytojas neturi galimybės pamatyti muziejuje, rengiamas parodos, naujas edukacines programas bei kartu su visuomene ir kariuomene įgyvendinamus projektus. Remiantis interneto rinkos matavimais ir analizę atliekančios įmonės *Gemius* tyrimo duomenimis, 2016 m. interneto svetainių populiarumas nuosekliai augo. Nepaisant to, kad socialiniai tinklai išliko viena populiariausių komunikavimo ir informacijos perteikimo priemonių, jie nėra pritaikyti platesnei informacijai skelbti ir negali pasiekti visų tikslinių grupių. Šiam tikslui yra naudojamos interneto svetainės. Todėl VDKM 2017 m. planuoja parengti internetinės svetainės projektą ir jį įgyvendinti. Viešojoje elektroninėje erdvėje ateityje turėtų atsirasti ir unikali muziejaus biblioteka.

SKIRTINGOMS AUDITORIJOMS – SKIRTINGI INFORMACIJOS PERDAVIMO BŪDAI

Viešojoje erdvėje galima išgirsti vis daugiau kalbų apie X, Y ir Z kartų skirtumus. Manoma, kad norint sėkmingai bendradarbiauti su skirtingų kartų atstovais, reikia išmokti bendrauti jiems priimtinu stiliumi, įvertinti jų lūkesčius ir vertybes. X karta (gimę 1961–1981 m.) yra nepriklausomi, įvairiapusiai, globaliai mąstantys, neformalūs, pasitikintys savimi pragmatikai, o Y kartos (gimę 1982–2004 m.) atstovai yra pilietiškai, siekia nuolat tobulėti, mokytis naujų dalykų, viską sužinoti, pamatyti pasaulį, tačiau vienas didžiausių jų trūkumų – kantrybės stoka, mat jiems rezultatas būtinas tiesiog *čia ir dabar*. Galiausiai Z karta (gimę 2005–2023 m.) – tai kūrybiška, atvira, išsilavinusi, perspektyvi, naudojanti naujausias technologijas jaunoji karta¹. Norint pasiekti kiekvieną iš šių auditorijų reikia taikyti atitinkamus informacijos perdavimo kanalus.

Komunikacijai su X karta būdingas tiesioginis, konkretus, paremtas faktais kalbėjimas, vengiant netaisyklingos leksikos, o pagrindiniai informacijos perdavimo kanalai – elektroninis paštas, radijas, televizija, spausdinta reklama.

¹ Kartų teorija: geresnių už kitus – nėra, *Verslas naujai*, 2015, <<http://www.verslasnaujai.lt/kartu-teorija-geresniu-uz-kitus-nera/342>>, [žiūrėta: 2017 07 16].

Spausdintą reklamą galima įvardyti, kaip vieną iš tradicinių reklamos būdų. Nepaisant to, kad spausdinta reklama pamažu praranda populiarumą, vis dėlto ją suderinus su kitais reklamų tipais, gali būti pasiektas norimas rezultatas. Spausdinta reklama Lietuvoje vis dar yra reikšminga priemonė norint pasiekti vyresnio amžiaus grupę. Reikia pažymėti, kad pakankamai dažnai spausdinta reklama yra suskaidoma į tris subkategorijas:

- periodinė reklama – tai reklama, kuri spausdinama žurnaluose, laikraščiuose ar kituose periodiškai leidžiamuose leidiniuose;

- lankstinukai ir reklaminiai lapeliai – gana populiarūs spausdintos reklamos kategorija, nes gali būti platinama įvairiose įstaigose, įmonėse ar kitose viešose vietose;

- tiesioginė pašto reklama – tai reklama, kai paštu tikslinei auditorijai yra siunčiami lankstinukai ar laiškai, siekiant tiesioginio kontakto ir pritraukti.

Iš minėtų spausdintos reklamos subkategorijų, muziejaus komunikacijoje jau seniai yra naudojama periodinė reklama, lankstinukai ir reklaminiai lapeliai.

Reklama televizijoje yra brangi, bet pakankamai efektyvi, kadangi yra nuolat kartojama, trumpa, lengvai įsimenama bei pasiekia didelę auditoriją. Reklama radijuje taip pat yra paveiki, kadangi gali būti transliuojama įvairiose masinių susirinkimų vietose, važiuojant automobiliu ir panašiai. Dėl didelio pasiekiamumo pasirinkta muziejuje organizuojamus renginius, parodų atidarymus viešinti per radiją, ypatingą dėmesį skirti nacionaliniam Lietuvos transliuotojui LRT.

Bendravimas su Y kartos atstovais paremtas mandagiomis frazėmis, pozityviomis, pagarbiomis žinutėmis, naudojant ne tik elektroninį pašta, tačiau ir kitas komunikavimo priemones, pvz. socialinius tinklus. Vis dėlto populiariausi šios auditorijos komunikacijos kanalai sutampa su X kartos – elektroniniai laiškai, televizija, radijas.

Kaip vieną iš naujų komunikacijos kanalų, kuris naudojamas ir VDKM, galima išskirti naujienlaiškius. 2016 m. rugsėjo mėn. siųstame naujienlaiškyje mokykloms daug informacijos skirta edukacinėms programoms ir renginiams. Naujienlaiškis rengtas *Mailchimp* sistemoje ir išsiųstas 1119 Lietuvos mokyklų. Jo atidarymo rodiklis buvo 13 %. Panašus yra ir šios srities (švietimas ir edukacija) laiškų bendras atidarymo vidurkis. Po šios kampanijos per mėnesį laiko VDKM apėmė keturios mokyklos iš šešių daugiausiai kartų naujienlaiškį atidariusių mokyklų, o iki metų galo muziejų apėmė ir likęs procentas mokyklų, todėl priemonė naudinga ir lengvai prieinama.

Su jaunąja karta bendraujama žinutėmis, naudojant vaizdinę medžiagą, yra svarbi interaktyvi reklama ir mobilieji telefonai. Interaktyvi reklama – komunikacijos būdas, kai informacija platinama internetiniuose tinklalapiuose. Tai

gali būti įvairūs asmeniniai tinklalapiai, *Twitter*, *Snapchat*, *Instagram*, *Youtube* ar *Facebook* programos. Reikia pažymėti, kad ši reklamos rūšis yra vis dažniau naudojama, norint pritraukti daugiau vartotojų, padidinti institucijų populiarumą. Reklama, naudojant mobiliuosius telefonus, yra glaudžiai susijusi su interaktyvia reklama, kadangi asmeniniais telefonais yra prisijungiama prie pasaulinio tinklo ir tokiu būdu skleidžiama žinutė įvairiuose socialiniuose tinkluose.

PADEDANČIOS KURTI TEIGIAMĄ ĮVAIZDĮ PASLAUGOS

Į šią veiklą vasarą buvo aktyviai įsitraukę Lietuvos šaulių sąjungos nariai, kurių dėka VDKM dalyvavo aštuoniose jaunųjų šaulių vasaros stovyklose visoje Lietuvoje ir pristatė edukacines programas *Karinė paslaptis* ir *Šaltasis karas*. Stovyklos padėjo skleisti muziejaus įvaizdį per edukacines programas ir stiprinti ryšį su Lietuvos šaulių sąjunga.

Įvaizdis yra tai, ką suinteresuotieji galvoja apie organizaciją ar instituciją, todėl jis gali kisti, priklausomai nuo to, kaip institucija pasirodo viename ar kitame kontekste, o įvaizdžio formavimas ir stiprinimas yra ilgalaikis procesas, apimantis informacijos sklaidą, reklamą, paslaugas ir darbuotojų kuriamą įvaizdį. Kaip sakė Cėsis van Rilas ir Šarlis Fonburnas (*Cees van Riel ir Ch. Fombrun, 2007*) *geriausia institucijos siunčiama žinutė yra ta, kuri sustiprina organizacijos matomumą, nuoseklumą, autentiškumą, skaidrumą, charakteringumą ir atsakingumą*. To siekdamas VDKM 2016 m. stiprino savo įvaizdį visuomenės akyse bendraudamas su pačiomis įvairiausiomis auditorijomis ir kitais metais planuoja laikytis tos pačios krypties.

Išvykstamoji edukacinė programa – nauja pramoga, kuri gali atvykti ten, kur patogu.

SAVANORIŠKA VEIKLA MUZIEJUJE: GALIMYBĖS, NAUDA, IŠŠŪKIAI

Indrė Brasevičiūtė

Dar visai neseniai sąvoka *savanorystė* daugumai asocijavosi tik su savanoriška tarnyba kariuomenėje ir pasiryžimu ginti savo šalį, tačiau pastaruoju metu ji įgauna platesnę prasmę. Savanorystė apima vis daugiau skirtingų sričių bei vaidina vis svarbesnį vaidmenį Lietuvos visuomenėje.

2011 m. birželio 22 d. paskelbtame Lietuvos Respublikos savanoriškos veiklos įstatyme teigiama, kad savanoriška veikla – tai savanorio neatlygintinai atliekama visuomenei naudinga veikla, kurios sąlygos nustatomos savanorio ir šios veiklos organizatoriaus susitarimu.

Savanorystės sričių ir formų gali būti įvairių: saugoti aplinką, skatinti taiką, mažinti skurdą ar socialinę atskirtį, globoti silpnesnius, puoselėti kultūrą ir pan. Vytauto Didžiojo karo muziejuje (VDKM) savanoriai turi galimybę prisiliesti prie įvairių veiklos sferų: parodų ir ekspozicijų salėse, restauracinėse dirbtuvėse, rinkiniuose, bibliotekoje, per renginius, edukacines programas, skleidžiant informaciją apie VDKM, per muziejaus projektus ir kt. Ši veikla yra lanksti, siekiama suderinti savanorio ir muziejaus poreikius bei galimybes, susitarti dėl abiem pusėms naudingų veiklos formų ir būdų.

Nors savanorių būta ir anksčiau, tačiau aktyviau šia veikla pradėta užsiimti visai neseniai – 2015 m. vasarą. Muziejus glaudžiai bendradarbiauja su jaunimo organizacijos *Actio Catholica Patria* savanorių centru, Vytauto Didžiojo universitetu, Kauno technologijos universitetu, dalyvauja mugėse, kuriose pristatomos savanoriškos veiklos galimybės ir kviečiama prisijungti prie savanorių komandos. Savanoriauti muziejuje gali kiekvienas, nepriklausomai nuo lyties, religijos, tautybės, politinių įsitikinimų, rasės, patirties, įgūdžių, išsilavinimo ir kt., tačiau savanoriškos veiklos įstatyme yra nurodyta, kad savanoriu gali būti asmuo vyresnis nei 14 metų. Šiuo metu VDKM yra daugiau nei 30 savanorių. Tai daugiausiai moksleiviai, studentai, ką tik studijas baigęs ar dirbantis jaunimas, tačiau ateityje galvojama apie šios veiklos plėtrą su kitomis grupėmis – senjorais bei neįgaliaisiais. Nors specialūs įgūdžiai nebūtini, tačiau muziejus laukia žmonių, kurie pasižymėtų tam tikromis asmeninėmis savybėmis: stipria vidine motyvacija, smalsumu, atsakingumu, aktyvumu, noru tobulėti, padėti kitiems, skirti savo laiką, gebėjimus bei patirtį neatlygintinai.

Savanorystė nėra manipulavimas kažkieno gerumu ar vien tik organizacijai arba savanoriui naudinga veikla. Ji įmanoma tik tuomet, kai atitinka abiejų

Vytauto Didžiojo karo muziejaus pirmieji savanoriai: Raminta, Gintarė, Edvinas ir Roberta, 2015 m.

Savanorės, pasipuošusios istorinių asmenybių drabužiais, sklaidžia informaciją apie muziejų Kauno mieste, 2015 m.

pusių lūkesčius ir interesus. Savanoriška veikla suteikia galimybę abiem pusėms tobulėti ir mokytis vieniems iš kitų.

Džiaugiamės, kad tarp savanorių yra labai aktyvių žmonių, kurie tampa tikrais komandos nariais, nebijančiais prisidėti ne tik konkrečiais darbais, bet ir mintimis. Savanoris yra savotiškas tarpininkas tarp visuomenės ir muziejaus. Viena vertus, jis lankytojo akimis gali žvelgti į muziejų, kita vertus, jis nėra paprastas lankytojas. Tai asmuo, geriau susipažinęs su organizacija, darbuotojais bei galimybėmis. Taigi, savanorių refleksija yra ypatingai svarbi dvikryptės komunikacijos dalis, kuri neleidžia užsidaryti institucijoje, padeda išlaikyti gebėjimą reaguoti į besikeičiančią aplinką ir nuolatos atsinaujinti. Savanoriai ne tik atneša naujų idėjų, bet ir skleidžia informaciją už VDKM ribų, prisideda populiarinant ir gerinant muziejaus įvaizdį visuomenėje. Įsitraukę į veiklą, jie daugiau ar mažiau pradeda tapatintis su institucija, skleisti teigiamą informaciją bei kviesti savo pažįstamus apsilankyti. Su savanoriais muziejus tampa aktyvesnis bei atviresnis visuomenės veikėjas. Be minėtų privalumų, savanoriai, žinoma, yra labai reikalinga darbo jėga. Nors savanorišką veiklą atliekantys asmenys negali pakeisti apmokamų darbuotojų, tačiau jie gali atlikti pagalbininkų funkciją vykdydami užduotis, kurioms kartais pritrūksta laiko ar žmogiškųjų išteklių. Savanoriai į šią veiklą įsitraukia dėl įvairių priežasčių. Savanoriauti skatina noras padėti kitiems, įprasminti savo gyvenimą, užsiimti dar nežinomu darbu, įgyti naujų žinių ar įgūdžių bei tobulinti jau turimus, turiningai praleisti laisvalaikį, būti naudingiems visuomenei, realizuoti save ir pan. Savanoriai turi galimybę geriau nei paprasti lankytojai susipažinti su muziejumi, jo darbuotojais, veikla, gauti darbo institucijoje patirties, karybos istorijos žinių, tobulinti bendravimo įgūdžius, realizuoti savo idėjas, rasti bendraminčių. Aktyvūs, gerai dirbantys bei muziejine veikla rimtai besidomintys savanoriai, atsiradus laisvai darbo vietai, turi galimybių pasilikti kaip apmokami VDKM darbuotojai, kadangi savanoriaudamas jis tampa organizacijos dalimi, o personalas susipažįsta su jo galimybėmis ir įgūdžiais. Žmonės kartais savanoriauja net ir turėdami darbus. Darbe ne visuomet pasiseka realizuoti save, tad ieškoma kitų galimybių tai padaryti.

Kadangi savanorišką veiklą galima atlikti nepriklausomai nuo išsilavinimo, žmogus turi galimybę išbandyti save kitoje srityje ar netgi atrasti savo interesus labiausiai atitinkančią darbo vietą. Net jei savanoris ir nesieja savo ateities su VDKM, savanoriška veikla gali daryti nemažą įtaką jo karjerai. Savanorystė padeda įgauti patirties, tam tikrų socialinių, asmeninių, profesinių kompetencijų, reikalingų būsimam darbui. Tai leidžia lengviau įsilieti į darbo rinką apskritai.

Išgirsti apie muziejuje atliekamą savanorišką veiklą reiktų iš pačių savanorių. Dvi aktyviai VDKM savanoriaujančios merginos – Viktorija ir Rūta – mielai pasidalino savo nuomone šiuo klausimu.

Viktorija teigia, kad *savanoriška veikla yra veikla, kurią darai nesitikėdamas jokio atlygio, ir kuri suteikia kažkokią naudą kitam žmogui ar visai visuomenei. Savanoriška veikla leidžia gauti naujos patirties, susipažinti su įdomiais žmonėmis ir visapusiškai augti. Suteikdamas kažkokią pagalbą ir nesitikėdamas atlygio, žmogus ugdo savo asmenybę, plečia akiratį ir ima labiau vertinti aplinkinius. Nors savanoriai naudos nesitiki, dvasinis atlygis grįžta su kaupu. Pamačiau, kaip vyksta darbas muziejuje, kaip atrodo renginių užkulisiai. Taip pat buvo įdomu sužinoti, kaip saugomi eksponatai, kiek sunkauso darbo ir laiko įdedama į juos, kol galima parodyti publikai. Muziejaus veikla tarsi susideda iš daugybės mažų detalių, o lankytojas pamato jau užbaigtą dėlionę. Manau, kad tai puiki patirtis tiek studentui, tiek moksleiviui. Savanoriauti galima įvairiose srityse pagal savo interesus, o įdėtos pastangos sugrįžta naujomis žiniomis, pažintimis ir galimybe prasmingai praleisti laiką.*

Paveikslų restauravimą studijavusi ir daugiausiai restauracinėse dirbtuvėse besidarbuojanti savanorė Rūta teigia: *Savanoriška veikla man, visų pirma, yra gerumo išraiška, tai yra neįkainojama pagalba, prisidedant kad ir prie smulkių darbų. Tai yra savotiškas moralės pasistūmėjimas į priekį, žinant, kad bet koks atliktas darbas yra svarbus ir tai, ką darau, nenueis veltui ir visame kame bus nauda. Taip pat aš žinau, kad už viską, ką darau vardan kitų, kaip atlygi*

Savanorės restauruoja eksponatus
Vytauto Didžiojo karo muziejaus restauravimo
dirbtuvėse, 2016 m.

gausiu žinių, patirties ir geros praktikos, ir, kad visa tai man pravers ateityje, todėl savanoriška veikla yra neatsiejama mano gyvenimo dalis. Savanoriaudama VDKM Restauracijos skyriuje sužinojau nemažai dalykų, pvz., kaip dirbti su kitomis sritimis, ne tik su paveikslais, bet ir su metalu bei medžiu, netgi su popieriumi. Tapau šiek tiek universalesnė ir iš tiesų įgijau naujos patirties. Savanorystę muziejuje vertinu tik aukščiausiu balu ir nesigailiu pradėjusi. Per visus savanoriavimo mėnesius prisimenu šiltus, nuoširdžius žmones, jaukią aplinką ir mėgstamą darbą. Viskas buvo gerai, yra gerai ir tikiuosi, kad ateityje bus viskas gerai.

Nepaisant to, jog savanoriška veikla suteikia neįkainojamą abipusę naudą tiek organizacijai, tiek pačiam savanoriui, gali kilti tam tikrų sunkumų bei iššūkių. Ne visuomet pavyksta suderinti abiejų pusių poreikius bei galimybes. Bene sunkiausias uždavinys, su kuriuo susiduriama, – kaip motyvuoti

ir išlaikyti savanorius. Tarp savanorių yra labai aktyvių, darbščių, atsakingų, matančių prasmę bei tikslingai pasirinkusių savanorystę muziejuje asmenų, tačiau yra ir tokių, kurie yra mažiau motyvuoti ir šią veiklą suvokia tik kaip vienpusišką naudą, nukreiptą į savo poreikių tenkinimą. Tokiems savanoriams dažnai trūksta atsakomybės: į savanoriškos veiklos darbus žiūri gana atsainiai, kartais juos pamiršta, pradėję nebaigia arba apskritai neranda jiems laiko. Toks požiūris gali būti netgi žalingas muziejui, kadangi atlikti tam tikrą darbą jie yra apmokomi, jiems skiriamas papildomas darbuotojų laikas, o pats darbas lieka nepadarytas. Lygiai taip ir muziejus gali neatitikti savanorio poreikių. Ne visuomet gaunamos užduotys yra įdomios, kartais siūlomi darbai gali būti monotoniški, todėl stengiamasi savanorius paskatinti kitomis priemonėmis: jie kviečiami į renginius, darbuotojų kvalifikacijos tobulinimo ekskursijas, specialiai jiems vedamos edukacinės programos ar ekskursijos po muziejų, jo padalinius, leidžiama apsilankyti VDKM saugyklose, susipažinti su saugomomis vertybėmis, kurių paprastas lankytojas neturi galimybių pamatyti ir pan.

Dažnam savanoriui kyla tam tikrų iššūkių, kuriuos reikia spręsti, tačiau kiekviena tokia situacija gali suteikti ką nors gera, skatinti asmeninį tobulėjimą. *Iššūkis buvo restauruoti metalą su giliomis rūdimis. Buvo baisu pradėti kažką daryti, nes atrodė, kad viskas tuoj pat sutrupės, bet prižiūrint tos srities specialistui ir vykdant nurodymus, pavyko išvalyti visą aprūdijusį paviršių ir jo nesugadinti, – apie patirtus iššūkius muziejuje kalba savanorė Rūta. Viktorija taip pat susidūrė su tam tikrais sunkumais: *Labiausiai išryškėja istorinių žinių trūkumas, kada lankytojas ko nors klausia, o tu negali atsakyti, nes nežinai. Tačiau tokie nutikimai skatina pasidomėti, atsiversti knygą ir sužinoti, kad kitą kartą būtų galima atlikti darbą kuo geriau.**

Kaip minėta anksčiau, savanoriška veikla yra prasminga tik tuomet, kai atitinka abiejų pusių – tiek savanorio, tiek muziejaus – poreikius. Visa tai yra įmanoma, tik svarbu abiem pusėms kalbėtis apie tai, kas džiugina ir kas liūdina. Muziejaus darbuotojai turi mokėti išklausti, motyvuoti savanorius, įvertinti jų darbą bei kartu spręsti iškilusias problemas. O savanoriai turi jausti atsakomybę už prisiimamą veiklą ir stengtis ją vykdyti kuo geriau.

PATIRTIS, KURI PRAVERS KARINĖJE TARNYBOJE

lt. dr. Andriejus Stoliarovas

Prie šarvuotojo transporterio
M113 A1 (JAV) per tarptautines
pratybas *Allied Spirit V 2016*
(lt. Sąjungininkų dvasia).
Hohenfelsas, Vokietija.
2016 m. spalio.

Šiuo metu, pradėdamas naują savo gyvenimo etapą – karinę tarnybą Lietuvos kariuomenėje, galiu įvertinti asmeninę patirtį, įgytą ankstesnėse darbo vietose ir mokymo įstaigose. Tačiau būtent Vytauto Didžiojo karo muziejuje (VDKM) per ilgametį darbą įgyta kvalifikacija ir kompetencija leidžia pritaikyti tam tikrus buvusios profesinės veiklos aspektus naujoje – karinės tarnybos – vietoje.

VDKM, kaip Krašto apsaugos sistemos įstaigoje, dešimtmetį teko eiti įvairias pareigas, pvz., Karybos istorijos skyriaus vedėjo. Kaip skyriaus vadovas turėjau efektyviai panaudoti įgytas žinias, gebėjimus, realizuoti įgūdžius, pritaikyti nuostatas. Čia formavosi mano asmeninės savybės, vertybinė sistema, profesiniai ypatumai, keitėsi charakteris. Todėl muziejuje įgyta patirtis leidžia dabar, tarnyboje, tinkamai tvarkytis karinės administracijos srityje – išmanyti kariuomenės teisės aktus, dirbti su dokumentų valdymo sistema *DokVis Avilys*, rengti su KAS susijusius dokumentus, išmanyti raštvedybą, atlikti tarnybines už-

duotis, nurodymus ir kitus darbus, planuoti, organizuoti ir vykdyti mokymus, o svarbiausia – vesti pilietinio ugdymo, karo istorijos ir paveldo užsiėmimus.

Darbas VDKM leido tobulėti kaip istorikui, mokslininkui ir kariui, nes, visų pirma, buvo sudarytos galimybės magistrantūros ir doktorantūros studijoms Vytauto Didžiojo universitete, antra, sudarytos sąlygos ir lankstus grafikas, kuris leido dirbti Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakulteto Viešosios teisės katedroje lektoriumi, trečia, – studijuoti Divizijos generolo Stasio Raštikio Lietuvos kariuomenės mokykloje ir dirbti joje kviestiniu lektoriumi. Visa ši patirtis padeda šiandien dirbant su profesinės karo tarnybos ir nuolatinės privalomosios pradinės karo tarnybos kariais tiek teoriniame, tiek praktiniame lygmenyje.

Ryšio patikrinimas prieš prasidedant tarptautinėms pratyboms. Hohenfelsas, Vokietija. 2016 m. spalio.

Per tarptautines pratybas saugant pagrindinės brigados vadavietę. Hohenfelsas, Vokietija. 2016 m. spalio.

Reikia pasakyti, kad tarnyba gerai žinomoje Lietuvos kariuomenės Sausumos pajėgų Mechanizuotoje pėstininkų brigadoje *Geležinis Vilkas* leidžia tobulėti, realizuoti save. Prie to prisideda profesionalus ir draugiškas kolektyvas, kas labiausiai pasakytina apie Štabo kuopos Apsaugos būrio karius. Per tris mėnesius tarnybos jau teko dalyvauti pratybose Lietuvoje ir užsienyje, mokymuose ir kursuose.

2016 m. rugpjūčio 17–26 dienomis Gaižiūnų poligone (Jonavos r.) *Strong Hussar 2016* (Lietuva) pratybose teko būti stebėtoju arba *OCT* (iš anglų k. – *observer controller / coach trainer*) ir stebėti bei vertinti Karaliaus Mindaugo husarų bataliono Štabo kuopos Štabo būrio veiklą. Šiose pratybose dalyvavo per tūkstantį Karaliaus Mindaugo husarų ir Didžiosios kunigaikštienės Birutės ulonų batalionų karių, šauktnių, rezervo karių, kurie kartu su JAV ir Lenkijos kariais vykdė vertinamąsias lauko taktines pratybas.

2016 m. rugsėjo 26–spalio 15 d. teko vykdyti tiesiogines būrio vado funkcijas *Allied Spirit V 2016* (liet. *Sąjungininkų dvasia V 2016*, Hohenfelsas, Vokietija) tarptautinėse pratybose, kuriose dalyvavo per tūkstantį karių iš Belgijos, Didžiosios Britanijos, Čekijos, Italijos, JAV, Kanados, Lietuvos ir Vokietijos. Teko vykdyti brigados štabo kaip pagrindinės vadavietės (jungtinės NATO brigados sprendimų ir operacijų valdymo bei kontrolės štabo) apsaugą ir gynybą bei jai vadovauti; eskortuoti karinę vadovybę, įrengti ir kontroliuoti kontrolės punktus.

Be viso to, teko dalyvauti Individualių įgūdžių atnaujinimo kurse ir Generolo Adolfo Ramanausko kovinio rengimo centre organizuojamuose Žemės nei bataliono lygmens Aplinkos apsaugos pratybų kurse, organizuoti pilietinį ugdymą ir, leidus bei pritarus karinei vadovybei, – vystyti mokslinę veiklą (rengti leidinius ir straipsnius apie Lietuvos kariuomenę).

IŠ MUZIEJININKĖS PATIRTIES LIETUVOS KARIUOMENĖJE

Lina Kasparaitė-Balaišė

L. Kasparaitė-Balaišė ir j. eil. Rokas Mičiūda tarptautinėse pratybose *Geležinis kardas 2016*. Rukla

Pokalbis su rezervo kariu j. eil. Sauliumi Daminaičiu, pratybose *Geležinis kardas 2016* atlikusiu kartotinius kario įgūdžių mokymus. Gaižiūnų poligonas.
Fotografas G. Mauricas

2016 m. lapkričio 20–gruodžio 2 d. Lietuvoje vyko trečią kartą rengiamos tarptautinės pratybos *Iron Sword 2016* (liet. *Geležinis kardas 2016*). Apie 4 000 sąjungininkų pajėgų karių iš 11-os NATO šalių vykdė gynybos ir puolimo operacijas, treniravosi atlikti žygio, susitelkimo, rajono užėmimo, kovinės paramos ir kitas užduotis. Šie mokymai yra NATO karinio rengimo ir pratybų organizavimo programos (angl. MTEP – *Military Training and Exercise Program*) dalis. Pratybos vienu metu vyko dviejose Lietuvos kariuomenės mokymų vietose: Gaižiūnų (Jonavos r.) ir Generolo Silvestro Žukausko (Švenčionių r.) poligonoose. Į šiuos mokymus pirmą kartą buvo pakviesti ir Vytauto Didžiojo karo muziejaus darbuotojai, galintys savo įgūdžiais prisidėti prie pratybų viešinimo. Aš, L. Kasparaitė-Balaišė, talkinau Gaižiūnų poligone (Jonavos r.), kuriame treniravosi kariai iš Lietuvos didžiojo kunigaikščio Butigeidžio dragūnų, Didžiosios kunigaikštienės Birutės ulonų batalionų, įgūdžius atnaujinantys rezervo kariai ir kariai iš Jungtinių Amerikos Valstijų bei Rumunijos.

Per pratybas veikė Visuomenės informavimo centras (angl. *Public Information Center – PIC*), kurio funkcijos – pratybų viešinimas ir sklaida. Šiam

L. Kasparaitė-Balaišė pratybose
Geležinis kardas 2016. Gaižiūnų poligonas.
Fotogr. G. Mauricas

Prie sraigtasparnio *Mi-8* prieš skrydį. Rukla.
Fotogr. G. Mauricas

centrui Rukloje šiemet vadovavo Lietuvos kariuomenės Sausumos pajėgų Juozo Lukšos mokymo centro Viešųjų ryšių vyr. specialistas viršila Gintautas Mauricas. PIC komandoje teko puiki galimybė ir man išbandyti save bei prisidėti prie bendro pratybų darbo. Įprastai šios komandos darbo diena prasidedavo pratybų lauke, kur vyko mokymai. Apsiginklavę fotografavimo ir garso įrašymo įranga kaupėme medžiagą, kad vėliau galėtume ją apdoroti ir pateikti viešajai erdvei. Pagrindinė mano funkcija buvo rengti rašytinę informaciją. Asmeninės savybės ir karo istorikės įgūdžiai su šia užduotimi leido nesunkiai susidoroti. Be to, šaunus komandos vadovas vrs. G. Mauricas sugebėjo darbą organizuoti taip, kad tikrai nebūtų nuobodu.

Džiaugiuosi suteikta galimybe pabūti tikrame pratybų lauke ir iš arti pažvelgti į veiksmą. Įdomi ir netikėta pažintis buvo su JAV Jūrų pėstininku, lietuvių kilmės pulkininku Dariumi Novickiu. Buvo smagu pabendrauti su vadinamaisiais JAV *dangaus kariais* (angl. *Airborne*) ir, žinoma, su galingaisiais JAV jūrų pėstininkais (angl. *U.S. Marine Corps*). Viena išimintiniausių akimirkų – skydis sraigtasparniu *Mi-8*, kuriuo *sužeistuosius* iš mūšio lauko evakuoti padėjo Lietuvos kariuomenės Karinių oro pajėgų Paieškos ir gelbėjimo tarnybos lakūnai. Prieš skrydį pavyko pabendrauti su lakūnų vadu kapitonu Kazimieru Lomanu, kuris atskleidė įdomią paslaptį, kad fotografuoti prieš skrydį yra blogas ženklas, o jeigu šiuos lakūnus kas nors nufotografuoja, tuomet turi skristi kartu.

Kasdienis bendravimas su kariais, ne tik su Lietuvos, bet ir su sąjungininkais, – tai ne tik pažintis, bet ir neįkainojama patirtis.

KARIO SAVANORIO ĮSPŪDŽIAI

j. eil. Matas Toliušis

2015 m. pabaigoje, įsidarbinęs Vytauto Didžiojo karo muziejuje (VDKM), netrukus padariau kitą svarbų sprendimą – Kauno regioniniame karo prievolės ir komplektavimo skyriuje užpildžiau anketą dėl stojimo į Krašto apsaugos savanorių pajėgas (KASP). 2016 m. sausio 25–vasario 12 d. aš, Karybos istorijos skyriaus vyriausiasis muziejininkas Matas Toliušis, išvykau į Bazinį kario savanorio įgūdžių kursą (BKSĮK) Didžiojo Lietuvos etmono Jonušo Radvilos mokomajame pulke, Rukloje, kur per 19 dienų įgijome pradžmenis, reikalingus tolesnėje tarnyboje, sužinojome apie karo topografiją, orientavimąsi vietovėje, karo inžineriją, ginkluotę, krašto apsaugos sistemos statutą. Buvo lavinama individuali karinė taktika, mokomasi rikiuotės elementų, vyko šaudymo pratybos.

Per pratybas įsiminė keli esminiai momentai. Kasdiene rutina tapo taisyklingas lovos klojimas, kuris turėjo (ne)smagų niuansą. Tvarką kambaryje, karių vadintą *kubriku*, vis patikrindavo vadinamosios *kregždutės*, po kurių *skrydžio* ne kartą teko lovą kloti iš naujo. Tai buvo vienas iš vadų būdų mus įtikinti, kad disciplina ir drausmė yra svarbus Lietuvos kariuomenės mokymo elementas. Smagi buvo rytinė rikiuotė, per kurią buvo pakeliama vėliava, o pažygiavę tapdavome žvaiesni, pasiruošę naujai dienai. Įsibėgėjus pratyboms išaušo diena išeiti į poligono teritoriją. Šios išvykos buvo aktyviausias ir įdomiausias pratybų laikas, pareikalavęs daugiausia fizinio krūvio: reikėjo orientuotis tiek dieną, tiek naktį, šaudyti skirtingomis sąlygomis ir atlikti kitas pratybas. Kitaip tariant, pilna kuprinė ant pečių, kelių kilometrų žygiai iki stovyklos miške, kertant pelkėtas vietas, pačios pratybos ir miegas gryname ore.

Pasiruošimas ginklo valdymo testui. 2016 m.

Vasario priesaika. Savo žemės ginti išsiruošiama šeimomis

Tiesiai į savanorių kalvės širdį – Bazinio kario savanorio įgūdžių kursą vis dažniau atvyksta tas pačios šeimos nariai. Vasario 12 dieną Rukloje tarp 34-ojos prieškiamųjų BKSK laidos karių išsidėžiai stovėjo broliai Žilvinas ir Motiejus Šalčiai, o Deividas Terleckis šį kursą baigė drauge su tėvu, dirbančiu kriminalinėje policijoje.

Vasario priesaiką Tėvynei davė ir pasiktingą klasę baubiantys neokoleiviai, ir studentai, ir šaulių sąjungos nariai, ir policininkai, ir muziejininkai...

Vyr. eil. Vilius DŽIAVEČKA

„Savanorio“ redaktorius

Deividas Terleckis

Dvyliktojos pasakoją jau ketverius metus esantis Šaulių sąjungos narys, tačiau supratus, jog to jam negana.

„Mano tėvas dirba kriminalinėje policijoje, čia ji atsivertė jau aš. Dvišė – dar stipriau!“, – pasakojo dvyliktojos Deividas Terleckis.

„Tapti kariu – svarbus sprendimas gyvenime. Kas žina, gal kada tapsiu ir profesionaliu kariu, – atsitį planavo vaikinas, – mano tėvis dirba kriminalinėje policijoje, čia ji atsivertė jau aš. Dvišė – dar stipriau!“ Mokslais prispažsta jog jam buvo labai svarbu, jog rengimo metu buvo galimybė paimti į rankas tikrus ginklus, be to, „pasimatavo“ savo fizinį pasirėngimą, kuris pasirodė esąs puikus. „Fizinis krūvis manęs niekada nebaugino ir gal dėl to kursas man nebuvo sunkus. Mokymuose gebėjau prisitaikyti ir atlikti reikalavimus, specialias sąlygas.

Ašku, pasitaikė ir sunkių užduočių, čia jau tikrai mūsų instruktoriai pasistengė. Ir mes jiems už tai dėkingi“, – atviravo Deividas. Kaip ir daugelis jaunųjų karių Deividas giria naujai sutiktus draugus ir drausmę. „Su kurso dalyviais sutarėme, kad iš čia išmokyti drausmės ir susidomėjimo įgūdžių naudoti turėsime visą gyvenimą: savo darbuose, buitėje net laisvalaikį“.

Žilvinas ir Motiejus Šalčiai

Bazinio kario savanorio įgūdžių kursą baigę broliai netrukus taps pilnaverčiais KASP Dainavos apygardos 1-osios rinktinės kariais.

„Vyrams karinė tarnyba būtina, juk čia pagaliau vyrai supranta kas yra tvarka, drausmė, atsakomybė ir pareiga“, – sako brolų Žilvinas ir Motiejus Šalčių tėvis.

Aštuoniolimetis jaunesnysis brolis Motiejus į karinę tarnybą pasivadino ketvertais metais vyresnįjį Žilviną. „Man apie Savanorių pajėgas papasa-

lojo kaimynystėje gyvenantis ilgametis karys savanoris vyr. lttn. Vytautas Liašionis. Mums čia buvo daugiau žmonių, nei sunku. Trys savaitės karinių užsiėmimų pralėkė kaip viena.“ Kaimo, Prienų rajone, išaugę vaikinai puikiai pažįsta savo apylinkas, miškus, ir nebijo fizinių krūvių. Tai, jei reikia, bus pasirėngę ginti savo gimtinę. Brolių Šalčių tėvas sako nebijojęs trims savaitės išiešti šūnų. „Vyrams karinė tarnyba būtina, juk čia pagaliau vyrai supranta kas yra tvarka, drausmė, atsakomybė ir pareiga“.

Muziejininkas Matas Tolušis

„Esu ilgas iš patriotiškos šeimos, todėl ne paslaptis, kad vienas iš argumentų, kodėl aš tapau kariu savanoriu, sudėtinga geopolitinė situacija“, – sako muziejininkas Matas Tolušis.

Nuo gražių, storiųjų muziejinių ekspozicijų į pačią Lietuvos kariuomenės savanorių kalvę atvykęs Matas civiliniame gyvenime yra vyresnysis muziejininkas

Gerlauskis 38-ojoje BKSPK kURSO dalyviu priderzintis KASP Priskielimo apygardos 6-iesios rinktinės karys savanoris j. ml. Tomas Eidelaitis, kuris laisvai pasirinko prisitaikyti tarnauti ir pagerinti Vytalo rinktinės vėduotę.

Esantįs prisitaikęs tarnauti karys prisitaikė ne tik esantįs tarnauti savo šalyje, vykdyti vadų įsakymus, bet ir nepasidavęs jėgų ir gyvybės ginti savo valstybę, jos Laiką ir Nepriklausomybę.

Kauno Vytauto Didžiojo Karo muziejuje. Jis kario savanorio tarnybą toliau tęs Dariaus ir Girano rinktinėje. Jaunesnybės būlinis užaugęs, jam tinkausiai susidarius aplinkyboms, jam pavyko tapti kario savanoriu: „Mano pasirinkimą rėmė ir

Straipsnis apie karių savanorių tarnybą. *Savanoris*, 2016, Nr. 2, p. 8–9

38-ojos Bazinio kario savanoris įgūdžių kURSO kario laisvai pasirinkęs tarnauti kario dalyviu KASP vadovs plk. Artūras Jasinskis, Mokslojo pulko vadovs plk. lt. Aleksijus Gudžinskis, Vytalo apygardos 5-osios rinktinės vadovs plk. lt. Andrius Mikšas, kariuomenės išsilavinęs mjr. Arnoldas Valčiuskas

Karo muziejaus direktorius ats. plk. Kęstutis Kuršelis. Šioje darbinvietėje dirbu nuo praėjusių metų rudens, esu baigęs istorijos studijas ir dar studijuoju Komunikacijos mokslus. Esu kilęs iš pailatėtos šeimos, todėl ne paslaptis, kad vienas iš argumentų, kodėl aš tapau kario savanoriu, sudėtinga geopolitinė situacija. Reikia būti pasiruošus ginti savo kraštą. Tai yra svarbu!.

Sveikindamas karius, KASP vadovs plk. Artūras Jasinskis sakė neabejojantis, kad visi jaunieji kariai užaugę pasirinkę kario savanorio kelią ir esantys ištikimi, jog visi šie susirinkę artimieji, bičiuliai ir vada! didžiuojasi karių ryžtu ir valia, kurią jie parodė vykdydami savo pirmąją kario užduotį – baigtą Bazinį kario savanorio kursą. „Ypač didžiuojami tuo, kad atvykote į bazinį kursą žiemą, nepahdę sudėtingų gamtinių sąlygų. Stejė į savanorių tarnybą jūs atsisakote

savo laisvių, komforto ir pasmerkiate save karštesniam sunkumams. Tam, kad įsų veiklai, tėvai, draugai, artimieji, ir visa šalis būtų saugi bei išliktų laisva. Savo pavyzdžiu įrodėte, kad kiekvienas pilietis, turintis tik laisvę ir teisę, bet ir atsakomybę ir pareigą.“

Dėkodamas karių tėvams ir artimiesiems, kurie pritarė ir rėmė jaunuolių apsisprendimą, KASP vadovs priminė, jog reikia būti pasiruošus priimti galimą agresorių, ir mokėti apginti savo šalį: „Plaukite ir darinkite savo mokslus, darbus su karine tarnyba taip pat tvarkingai, kaip žina, Mokslojame pulka, tris savaites kijoje lėva. Vertinkite vadų patarimus, garbinkite jų įsakymus. Ir atminti, kad pagrindinė kario pareiga yra įvykdyti užduotį.“ – naujai prisitaikusiems rinktinėje KASP vadovs plk. A. Jasinskis.

Jonėdo Radvilos mokamajame pulke Lietuvos Respublikai prisitaikė 38-oji Bazinio kario savanorio įgūdžių kURSO (BKSPK) karių laida, 74 kariai savanoriai: 69 jaunuoliai ir 11 merginų. Tai pirmoji šio kURSO laida KASP šiais metais.

Praėjusiais metais, per vienuolika Bazinio kario savanorio įgūdžių kURSO laidų, tarnybai Krašto apsaugos savanorių pajėgų greičiau parangti BSG jaunuoliai.

„Vertinkite vadų patarimus, garbinkite jų įsakymus. Ir atminti, kad pagrindinė kario pareiga yra įvykdyti užduotį.“ – sakė KASP vadovs plk. Artūras Jasinskis.

Vasario 12 d. įvyko iškilminga priesaikos ceremonija – ilgai lauktas momentas, kuris vainikavo mūsų visų beveik trijų savaitžių pastangas. Stebint KASP vadui plk. Arturui Jasinskui, Didžiojo Lietuvos etmono Jonušo Radvilos mokomojo pulko vadui plk. Aleksiejui Gaiževskiui, KASP atstovams ir šeimos nariams, mes, 74 kariai savanoriai, prisiekėme ištikimai tarnauti Lietuvos Respublikai, negailėti jėgų ir gyvybės ginant savo valstybę, jos Laisvę ir Nepriklausomybę. Mums oficialiai buvo suteikti jaunesniųjų eilinių laipsniai. Po ceremonijos teko pasidalyti išpūdziais su leidinio *Savanoris* redaktoriumi vyr. eil. Viliumi Džiavečka apie pilietiškumą, tik prasidedančią tarnybą ir norą ginti savo kraštą.

38-oji BKSĮK laida – naujai paruošti kariai savanoriai išvyko į paskirtus dalinius. Vasario 27–28 d. įvyko pirmosios pratybos su Dariaus ir Girėno apygardos 2-osios rinktinės 202-ąja pėstininkų kuopa, kurioje tarnauju iki šiol.

Be visa ko, kario savanorio tarnyba praverčia ir muziejininko darbe, organizuojant parodas, nes tenka prisiliesti prie šiuolaikinės Krašto apsaugos sistemos. 2017 m., artėjant Lietuvos kariuomenės šimtmečiui, kursime net keletą tokių parodų / renginių VDKM.

Priesaikos ceremonijos momentas. 2016 m.

EDUKACIJA MUZIEJUJE – BŪDAS PAŽINTI, ATRASTI, ATMINTI

Erika Kisieliūtė

Kaip ir kiekvienas pasaulio muziejus, taip ir Vytauto Didžiojo karo muziejus (VDKM), turi savo tikslą, kuris gali būti apibūdinamas gana paprastai: kaupti, saugoti ir prižiūrėti Lietuvos karybos ir kultūros paveldo muziejines vertybes, dirbti tiriamąjį darbą, rengti ekspozicijas ir parodas, organizuoti konferencijas bei leisti leidinius, visas turimas vertybes pristatyti visuomenei bei vykdyti šviečiamąjį ir edukacinį darbą. Būtent pastarasis darbas VDKM yra tiesiogiai susijęs su lankytojais, kurie ateidami į tokio pobūdžio įstaigą dažniausiai tikisi ne tik apžiūrėti ekspozicijas, bet ir sužinoti daugiau papildomos informacijos apie pasaulio ir šalies istoriją. Tai padaryti jiems padeda apžvalginės arba teminės ekskursijos bei vis populiarėjančios edukacinės programos. Tad norėtusi plačiau apžvelgti muziejuje vykdomą edukacinę veiklą, pristatyti turimas programas bei naujausias šios srities tendencijas.

Turbūt mažai kas galėtų paneigti, kad edukacinės programos muziejuose yra tiesiausias kelias pažinti, atrasti ir atminti. Jos skiriasi nuo paprastų ekskursijų, nes kiekvienas edukacinės programos dalyvis gali detaliau susipažinti su tam tikru istoriniu laikotarpiu ar tema aktyviai dalyvaudamas, žaisdamas, atsakinėdamas į klausimus, apžiūrėdamas ir liesdamas muziejines vertybes. Tai puikus būdas išsaugoti istoriją ateities kartoms, nes pateikta informacija yra tarsi patiriama, be to, edukacinės programos ugdo lankytojų kūrybiškumą, padeda naujai pažvelgti į vieną ar kitą Lietuvos valstybės ir karybos istorijos įvykį, reiškinį ar objektą, lavina kalbos, skaitymo, analizės, vertinimo, pastabumo ir kolektyvinio darbo įgūdžius.

Edukacinės programos yra orientuotos į kiekvienos lankytojų grupės poreikius. VDKM sau priimtina ir suprantama informaciją įvairiomis istorinėmis temomis gali rasti ikimokyklinio amžiaus vaikai, moksleiviai, suaugusieji, senjorai. Karybos istorijos temas reprezentuojančios programos yra pritaikytos ir šalies kariams, kuriems tokia informacija yra reikalinga ir svarbi.

VDKM turi daug ir įvairių edukacinių programų¹, kurios papildo bendrą Lietuvos muziejuose vykdomų edukacinių programų aruodą. Edukacinių progra-

---

¹ Vytauto Didžiojo karo muziejaus edukacinių programų apžvalga, <http://kariuomene.kam.lt/lt/kariuomenes_atributika/karo_istorija/vytauto_didziojo_karo_muziejus/edukacines_programos_3950.html>, [žiūrėta: 2016 10 27].

Edukacinės programos dalyvis Žaidimų kultūros mugėje *GameOn*,
Vilnius, 2016 m. spalio 29–30 d. (nuotr. G. Genytės)

mų įvairiuose muziejuose, kaip ir pačių muziejų, skaičius sparčiai išaugo bėgant metams. 1991 m., remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis, šalyje buvo 53 muziejai², kurie ne tik pristatė muziejines vertybes lankytojams, bet ir vykdė šviečiamąjį darbą. 2015 m. statistika rodo, kad Lietuvoje muziejų skaičius beveik padvigubėjo – veikė 104 muziejai, kurie turėjo daugiau nei 1900 įvairių edukacinių programų temų³ ir jas sėkmingai pristatė lankytojams. Per visus 2015 m. edukacinių programų dalyvių skaičius šalies muziejuose pasiekė 476 725⁴. Šis faktas džiugina, nes rodo, kad tokio pobūdžio veikla yra paklausī ir reikalinga. VDKM programos bendrame Lietuvos edukacinių programų kontekste užima išskirtinę vietą, nes reprezentuoja Lietuvos karybos istoriją, demonstruoja visų laikų karinę amuniciją ir ginkluotę, pasakoja apie jos raidą, aiškina svarbiausių praeityje įvykusių mūšių priežastis ir pasekmes bei dažnai apžvelgia šiandienos aktualijas, kurios siejasi su praeitimi.

Į senus praeities laikus orientuotos ir prieš keletą metų VDKM pristatytos edukacinės programos turi paklausą ir sulaukia didelio susidomėjimo. Tokios programos kaip *Jaunasis karvedys*, *Kaip senovėje kariauta* ir *Sudėk pergalę* yra vienos iš populiariausių ne tik tarp ikimokyklinio ar mokyklinio amžiaus vaikų,

² R. Laužikas, *Lietuvos muziejai 1991–2011 metais: pagrindiniai kiekybiniai veiklos rodikliai, rezultatai ir problemos*, Lietuvos muziejai po 1990 metų, T. 1, Vilnius, 2013, p. 50–51.

³ 2015 m. muziejų statistika, Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, <<https://lrkm.lrv.lt/lt/veikla/kulturos-statistika/muzieju-statistika>>, [žiūrėta: 2016 10 21].

⁴ *Ten pat.*

Edukacinės programos *Karinė paslaptis* priemonės (nuotr. G. Genytės)

bet ir tarp suaugusiųjų ar pavienių šeimų. Dalyviai išklauso pasakojimo apie viduramžius Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, vėliau – apie Abiejų Tautų Respublikoje vykusias kovas, įvairias karybos tendencijas, būdingą ginkluotę. Taip pat jie patys gali prisiliesti prie atkurtų to laikotarpio ginklų, šarvų elementų, gali *statyti pilis*, diskutuoti, kaip jos buvo puolamos ir ginamos bei aptarti batalinio žanro paveiksluose, kurie kartais gali pasakyti daugiau nei rašytiniai istorijos šaltiniai, atsispindinčias kovas.

Edukacinės programos *Paveikslų daktarai*, *Pasigaminkime Lietuvos kariuomenės simbolių*, *Nutapyk istoriją* ir *Karo maršo garsai* suteikia lankytojams galimybę į istoriją žvelgti linksmai ir kūrybiškai. Dalyviai gali restauruoti paveikslų reprodukcijas, kitose programose – pasigaminti įvairių kariuomenės simbolių bei sužinoti jų reikšmę ar nutapyti svarbiausius istorijos įvykius. Paskutinioji programa, kuri apžvelgia karinės muzikos – maršų – istorinę raidą ir evoliuciją, yra puiki veikla norintiems išgirsti žymiausius karo maršus ar karines dainas bei išsiaiškinti jų svarbą kariuomenėms. Tai programos, puikiai pritaikytos įvairaus amžiaus žmonėms bei specialiuosius poreikius turintiems lankytojams.

Kova su carizmu. 1831 metų sukilimas ir *Sudužusi viltis. 1863–1864 m. sukilimas* – edukacinės programos, kurios pristato bene svarbiausius XIX a. įvykius Lietuvos istorijoje. Į praeitį siūloma pažvelgti kitaip: iš atvaizdų ar užuominų nuosekliai sudėti sukilimo eigą ir išsiaiškinti jo priežastis bei pasekmes arba pažaisti nuotaikingą stalo žaidimą, kuris puikiai atskleidžia esminius 1863–1864 m. sukilimo įvykius. 1918–1940 m. laikotarpį Lietuvoje pristato edukacinės programos

Edukacinės programos *Išgyvenimo pradžiamokslis* reklaminis plakatas, 2016 m.

Per kovas į laisvę, Karinė paslaptis bei „Lituanicos“ skrydis per amžius atminty. Tiek Lietuvos Nepriklausomybės kovos, tiek kariuomenės raida tarpukario Lietuvoje, tiek Stepono Dariaus ir Stasio Girėno skrydis per Atlantą yra aptariami ir analizuojami bei pateikiami žaismingomis formomis, pvz., šifravimo ir kodavimo užduotimis. Norėdami *atskleisti* karines paslaptis, lankytojai gali naudotis 1932 m. išleisto Lietuvoje slapto *Šifravimo vadovėlio* šifro kodais, raktais ir sistemomis. Šios programos pui-

kia tinka įvairaus amžiaus lankytojams, kurie nori ne tik pagilinti žinias, bet ir praleisti laisvalaikį.

Išskirtinėmis VDKM edukacinėmis programomis galime laikyti tas, per kurias lankytojai tiesiogiai gali susipažinti su muziejinėmis vertybėmis, jas paliesti ar su jomis nusifotografuoti. Tai ypač svarbu pristatant kovų istoriją. Programos *Partizanų ginklai*, *Šaltasis karas* bei *Lietuva NATO gretose*. *Afganistanas* pristato aptariamų laikotarpių ginklus. Tai ne tik diskusijomis, linksmomis užduotimis ar vaizdo įrašais perteikiama istorinė medžiaga, bet ir galimybė patiems lankytojams įsijausti į laikotarpį: užsidėti šalną, apsivilkti neperšaujamą liemenę ir apžiūrėti šaunamuosius ginklus.

Šių dienų aktualijas pristato nauja programa *Išgyvenimo pradžiamokslis*, kuri padeda atskleisti galimas grėsmes mūsų kraštui ir moko dalyvius nuo jų apsaugoti.

Nereikia pamiršti ir VDKM padalinių – Karo technikos Vilniaus skyriaus bei Pogrindžio spaustuvės *ab*. Juose taip pat vyksta edukacinė ir šviečiamoji veikla. Lankytojai gali apžiūrėti Pogrindžio spaustuvės *ab* spausdinimo ir kopijavimo aparatus, o nuvykę į Vilnių pamatyti karo technikos ekspoziciją bei užsisakyti edukacines programas *Narsa akistatoje su mirtimi*, *Savanorystė krašto gynyboje*, *Stiprus mokiny – stipri kariuomenė* ar *Jaunasis karys*.

Dažnai muziejaus darbuotojai su edukacinėmis programomis vyksta į įvairių organizacijų rengiamas mugės, parodas ir kitus renginius. Ne vien Lietuvos

muziejų asociacijos organizuojamos parodos, bet ir šalies universitetų rengiami kasmetiniai renginiai būna ta erdvė, kurioje VDKM turi puikią nišą pristatyti save. Viename iš 2016 m. vykusių renginių Kaune – *KTU Tyrėjų naktyje* – muziejaus atstovai demonstravo edukacinę programą *Partizanų ginklai* bei *Karinė paslaptis*, o tų pačių metų paskutinį spalio savaitgalį praūžusioje žaidimų kultūros parodoje *GameOn* buvo pristatyti ne tik originalūs Pirmojo pasaulinio karo šaunamieji ginklai, bet ir edukaciniai užsiėmimai *Jaunasis karvedys*, *Sudėk pergalę* bei *Karinė paslaptis*. 2016 m. naujovė muziejuje – išvažiuojamosios edukacinės programos, kurių tikslas yra pasiekti kuo daugiau šalies miestų ir miestelių bei pristatyti Lietuvos karybos istoriją. Kiekviena mokykla, organizacija ar pavieniai žmonės gali užsisakyti patikusias muziejaus programas ir jos sutartu laiku atvyks į norimą Lietuvos vietą. Ši naujovė sulaukė labai didelio susidomėjimo. Tokias programas kaip *Šaltasis karas*, *Karinė paslaptis* ir *Partizanų ginklai* turėjo progą pamatyti Lietuvos šaulių sąjungos stovyklų ir sukarintos stovyklos *Už Lietuvą* dalyviai Ariogaloje, Darželiuose, Nemirsetoje, Bulavėnuose, Pabradėje ir kitur.

Šviečiamoji ir edukacinė veikla muziejuose yra labai svarbi ir vertinga. Tai puikus kelias visuomenei pažinti savo šalies istoriją ir įgyti naudingos patirties. Nuo edukacinių programų muziejaus erdvėse iki įvairių renginių bei išvažiuojamųjų edukacijų skirtingose Lietuvos vietose – visa tai siūlo VDKM, kuris tiki, kad būtent edukacinės programos muziejuje ir už jo ribų yra būdas pažinti, atrasti, atminti.

Išvažiuojamoji edukacinė programa *Partizanų ginklai* sukarintoje stovykloje *Už Lietuvą*. Darželiai, Varėnos r., 2016 m. (nuotr. I. Brasevičiūtės)

DIDAKTIKA VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJAUS EDUKACINĖSE PROGRAMOSE

Justas Motijauskas

Vytauto Didžiojo karo muziejus (VDKM) 2016 m. vasarai artėjant turėjo 15 edukacinių programų, skirtų visoms amžiaus grupėms: nuo priešmokyklinio amžiaus vaikų iki senjorų¹. Edukacinė programa apibūdinama kaip *aktyvi mokomoji veikla, kuri ugdo lankytojų kūrybiškumą, padeda naujai pažvelgti į vieną ar kitą Lietuvos valstybės ir karybos istorijos įvykį, reiškinį, objektą, lavina pastabumo, kalbos, skaitymo, analizės, vertinimo, kolektyvinio darbo įgūdžius ir gebėjimus*². Programos tikslas – *ugdyti lankytojus, įtraukti į aktyvią pažintinę veiklą, sudominti Lietuvos valstybės, karybos istorija ir kultūros paveldo muziejinėmis vertybėmis, skatinti kūrybiškumą, dalyvavimą ir supratimą*³. Kadangi programos yra mokomosios veiklos, be didaktikos⁴ jos nėra įsivaizduojamos. Pagal mokymo stilių, vertinant iš pedagoginės perspektyvos, edukacinės programos priskirtinos prie neformalaus švietimo, kaip papildančios žinių bagažą griežtai neišreikštomis rezultatais apybraižomis.

Iki šiol Lietuvoje edukacinė muziejaus veikla buvo suvokiama kaip šviečiamoji muziejaus funkcija perteikti istoriją per sukauptus artefaktus⁵. Taigi, iš esmės tai ekspozicijos rengimas ir eksponatų demonstravimas, suvoktas kaip edukacija, tačiau šiandien tai nebeatliepia tikrovės. Muziejinė edukacija pasaulyje suprantama konceptualiai: kaip muziejaus ir mokymo(si) visą gyvenimą santykis⁶. Pagal šiandienines Lietuvos muziejų tendencijas edukacija suvokiama

¹ Vytauto Didžiojo karo muziejus, Edukacinės programos, <http://kariuomene.kam.lt/lt/kariuomenes_atributika/karo_istorija/vytauto_didziojo_karo_muziejus/edukacines_programos_3950/p0.html>, [žiūrėta: 2016 05 25].

² Vytauto Didžiojo karo muziejaus edukacinių programų rengimo tvarkos aprašas, 2015 m. direktoriaus įsakymas Nr. V-207, *Dėl Vytauto Didžiojo karo muziejaus 2012 m. kovo 20 d. įsakymo Nr. V-54 „Dėl edukacinių programų rengimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo*, Kaunas, 2015, l. 2.

³ *Ten pat*, l. 3.

⁴ Didaktika – pedagogikos šaka, tirianti mokymą ir lavinimą (mokymo tikslus, turinį, organizavimą, metodus, principus).

⁵ B. Salatkienė, Muziejus kaip mokslo įstaiga, *Lietuvos muziejų rinkinių kaupimas ir tyrimas. Atradimai, problemos, perspektyvos*, IV mokslinė konferencija, 2001, p. 5–7.

⁶ N. Keršytė, Muziejinė edukacija ir mokymas(is), *Muziejų edukacinės programos: teorija, praktika*, Vilnius, 2005, p. 6.

kaip mokymasis, todėl muziejus yra ir kaip mokytojas, ir kaip mokymosi vieta. Pagrindinėmis muziejinės edukacijos formomis laikytinos ekskursijos, paskaitos, pamokos, konferencijos, renginiai, žaidimai ir vaidinimai⁷, tačiau dėl *mokymosi* sąvokos problemiško kaimo kurios formos nėra edukacija, pvz., konferencija, renginiai ar žaidimai.

Ugdymo plėtotės centro (UPC) – valstybinės švietimo įstaigos – vienas iš uždavinių yra formuoti visuomenės poreikius atitinkantį švietimo turinį. UPC istorijos mokymu siekia, *kad mokiniai įgytų gebėjimų per praeitį aiškintis ir suprasti dabartį, suvoktų savo tapatybę ir kompetentingai naudotųsi įvairiapuse istorine informacija kasdieniame gyvenime. Šių tikslų siekiama visose bendrojo lavinimo pakopose – nuo pradinio iki vidurinio ugdymo*⁸. Tai reiškia, jog pagrindinis dėmesys turėtų būti skiriamas ne faktų kaupimui ir jų žinojimui, bet reiškiniių aiškinimuisi ir sistemų kūrimui, kaip teigia žymus filosofas Ogiustas Kontas (*Auguste Comte*)⁹. Pasak jo, *negalima leisti, kad tikrasis mokslas virstų tam tikros rūšies nevaisingu vienas su kitu nesusijusių faktų kaupimu, kurio vertingumas yra vien tik detalių tikslumas*¹⁰. Tai iki šiol gajai XVIII a. Švietimo epochos mąstytojų idėja, kuri teigia, kad mokslas, visų pirma, turi tarnauti praktiniams žmogaus tikslams.

Norėdamas padidinti edukacinių programų sklaidą mokyklų bendruomenėse, VDKM stengiasi sukurti paklausias, kuo plačiau amžiaus grupes galinčias apimti edukacines programas iš įvairiausių istorinių laikotarpių. Tačiau svarbu ne tik istorinė tematika ar amžiaus grupės, bet ir lavinimo metodai. VDKM edukacinių programų galima rasti nuo ankstyvųjų viduramžių (*Jaunasis karvedys*) iki naujausių laikų (*Lietuva NATO gretose. Afganistanas*) istorijos, tačiau vis labiau stengiamasi programos kurti ne pagal minėtus kriterijus, bet pagal metodus, kurie būtų taikomi programose, taip stengiantis labiau sudominti jaunąją kartą Lietuvos istorija. Pabrėžtina, kad visos edukacinės veiklos muziejuje yra skirtingos ne tik istoriniais laikotarpiais, bet ir metodais, dėstymo stiliais.

Edukatyrius – programos vadovas – siekdamas bendrųjų ugdymo tikslų, visuomet atsižvelgia į mokinių amžiaus tarpsnio, individualias dėmesio, suvokimo, mąstymo, valios, emocijų raidos ypatybes, polinkius ir interesus, ieško, parenka bei taiko tinkamus ugdymo metodus ar jų derinius, organizuoja programos eigą taip, kad visi mokiniai dalyvautų veikloje, kaip tai teigia Švietimo mokymo sistemos didaktinės nuostatos¹¹. Edukacinė programa neturi griežtų laiko

⁷ *Ten pat*, p. 4.

⁸ UPC, <http://portlas.emokykla.lt/bup/Puslapiai/vidurinis_ugdymas_socialinis_ugdymas_istorija_tikslas.aspx>, [žiūrėta: 2016 06 09].

⁹ Ogiustas Kontas (*Auguste Comte*) prancūzų filosofas gyvenęs 1798–1857 m.

¹⁰ M. Fürst, J. Trinks, *Filosofija*, Vilnius, 1995, p. 100.

¹¹ Didaktinės nuostatos, UPC, <http://portlas.emokykla.lt/bup/Puslapiai/pradinis_ugdymas_didaktines_nuostatos.aspx>, [žiūrėta: 2016 06 09].

ribų, nors rekomenduojama trukti akademinę valandą, nes tai leistų neskubinti programos proceso, daugiau dėmesio skirti individualiai mokinio tobulėjimo veiklai, jo saviraiškai ir kūrybai.

Programos VDKM savo pobūdžiu atitinka Gastono Bašliaro (*Gaston Bachelard*)¹² *Neigimo filosofijos* konceptą, kuris teigia, jog norint sužinoti nauja, pirmiausia turi būti paneigtos visos išankstinės žinios: *Pažinimas vyksta paneigiant ankstesnę žinojimą, griauinant blogai pagrįstas išvadas ir įveikiant tai, kas pačioje dvasioje priešinasi sudvasinimui. Mokslas niekuomet nesitaiko su nuomonėmis*.¹³ Tai labiausiai atspindi edukacinėse programose, skirtose pradinių klasių moksleiviams. Vaikų įsivaizdavimai yra sugriaunami tikraisiais istoriniais vaizdiniais – matuojantis šarvus, liečiant ginklus, konstruojant pilies teritorinį vaizdą, žvelgiant į dokumentiką. Taigi, edukacinės programos atlieka mitų griovėjų vaidmenį, programų dalyviai gali *patirti* teorines žinias, t. y. susieti teoriją ir empiriką. Jose istoriniai faktai tik pateikiami, o vertinimas lieka individualus dalyvių reikalas. Taip lavinamas mąstymas, skatinamas argumentuotas pasirinkimas, vengiama *teisingo* atsakymo, jeigu tai susiję su vertinimu.

Tačiau tai nėra vienintelė edukacinių programų užduotis. Remiantis įvairiomis socialinėmis apklausomis ir statistiniais duomenimis aiškėja, kad tėvai su vaikais vis mažiau laiko praleidžia bendraudami tarpusavyje arba būdami kartu¹⁴. Pavyzdžiui, Lietuvos mokyklose vis populiarsnės istorinės temos, susijusios su pokario laikotarpiu nuo 1945 m. Viena iš programų – *Šaltasis karas*, skirta 8–12 klasių moksleiviams, padeda labiau pažinti savo tėvus, nes viena iš programos sudedamųjų dalių – propagandinio karo žaidimas, kuris ne tik leidžia suprasti, kokie buvo dviejų supervalstybių politiniai žaidimai, bet ir pamatyti, suprasti ir pajusti tėvų patirtį, tai, kuo buvo gyvenama. Savo ruožtu, muziejus tampa tas mechanizmas, kuris jungia dvi kartas, o jaunesnioji taip pat priversta pasijusti istorijos dalimi. Antra vertus, įgyta patirtis suteikia galimybę užmegzti glaudesnius tarpusavio santykius šeimoje. Remiantis socialiniais tyrimais, santykius labiausiai skatina kurti bendra patirtis, kurios ir įgyja šios edukacinės programos dalyviai.

Kiekviena edukacinė programa turi tam tikrą temą, koncentruoja dėmesį į reiškinį ar reiškinų visumą. Kiekviena tema yra aktuali tiek, kiek ji gali

¹² Gastonas Bašliaras (*Gaston Bachelard*) prancūzų filosofas, gyvenęs 1884–1962 m.

¹³ M. Fürst, J. Trinks, *Min. veik.*, Vilnius, 1995, p. 123.

¹⁴ Florencijoje (Italija) vykusioje konferencijoje *Vaiko gerovės indikatoriai 2009 m.* UNICEF organizacija pristatė tyrimo duomenis, atliktus 29 Europos šalyse. „Paaiškėjo, kad Lietuvoje tėvai savo vaikams per parą vidutiniškai skiria tik maždaug 7 minutes dėmesio“. Molėtų Žinios, 2009, Nr. 24(876) <http://www.ppt.moletai.lm.lt/Straipsniai/Kiek_laiko_praleidziate_su_vaikais.htm>, [žiūrėta: 2016 06 11].

atskleisti priežastingumo ryšį su nūdiena. Kiekvienu pasakojimu stengiamasi parodyti žmogaus pasirinkimą, jo veiksmingumą ir kaitą, tiek karo, tiek bendrosios Lietuvos istorijos kontekste. Programose parenkami istoriniai aspektai nėra baigtiniai ir unifikuoti, jie universalizuojami ir konceptualizuojami. Kitaip tariant, nurodoma, kad Lietuvos istoriniai įvykiai ar tam tikri istoriniai bruožai papildė bendrą pasaulio istorinį kontekstą. Universalizuojami reiškiniai perteikiami taip, kad lankytojai suprastų Lietuvos ir Europos santykį, kad istorinės personas – tai individualybės, kurios elgėsi pagal bendraeuropinį *kanoną*, kad Lietuvos istorija nėra tik Lietuvai, o Europos istorija skirta ir jai.

Viena iš pagrindinių edukacinių programų didaktikos esmių yra ta, kad supažindinus dalyvius su istoriškumu, pateikiama *suistorinta* veikla, per kurią turėtų būti ne tik įsisavinamos žinios, įgyjami fiziniai gebėjimai, tačiau už viską svarbiau – suvokiama atsakomybė. Kiekvienas veiksmas turi atoveiksmį. Žmonės rinkdamiesi veiksmą turi prisiimti ir atsakomybę, nes žinios pačios savaime nieko nelemia, jeigu jos nedaro įtakos. Kaip teigia Rasa Pranskūnienė: įtraukianti edukacinė programa paliečia pačias muziejaus lankytojo kaip ugdytinio gelmes ir daro stiprų postūmį lankytojo asmenybės tobulėjimui¹⁵.

Muziejaus programose išnyksta mokyklos hierarchijos, t.y. mokytojas ir mokiniai virsta programos dalyviais, o drausmė nėra pagrindinis siekis, kaip tai skatinama mokyklose. Muziejaus edukacinėse programose vyrauja *kūrybinis* triukšmas, kurio išvengti yra neįmanoma, nes, kaip teigia Mišelis Fuko (*Michelis Foucault*)¹⁶: *drausmė ugdo guvų ir jaustrų, paslankų ir klusnų kūną, didina jo galias, kad jis būtų ekonomiškai naudingesnis, kartu galios silpsta, kad būtų lengviau valdomos politiškai. Žodžiu, kūno pajėgumai išsklaidomi*¹⁷. M. Fuko teigimu, drausmė nėra ugdomas kūrybingumas, kuris VDKM edukacinėse programose yra vienas iš pagrindinių tikslų.

Remiantis jau minėtomis didaktinėmis nuostatomis, kurios teigia, kad *svarbiausia sąlyga siekiant geresnių mokymosi rezultatų yra mokinio psichologinis saugumas, todėl pirmiausia būtina sukurti palankų vaikui klasės klimatą. Mokinys neturi bijoti klausti, klysti, turėti kitokią nuomonę nei dauguma*¹⁸, edukacinė programa VDKM yra būtent tai, ko mokiniui reikia. Kitoje aplinkoje, kurioje mokiniai yra svečiai, visi jie daugmaž jaučiasi vienodai. Suyra ryškūs klasės

¹⁵ R. Pranskūnaitė, Paviršinės ir giluminės muziejinės edukacijos raiška šiuolaikiniame muziejuje, *Lietuvos muziejų rinkiniai XVII konferencija Lietuvos muziejai: kultūra, edukacija, mokslas*, 2014, Nr. 13, p. 28.

¹⁶ Mišelis Fuko (*Michelis Foucault*) prancūzų istorikas ir filosofas gyvenęs 1926–1984 m.

¹⁷ M. Fürst, J. Trinks, *Min. veik.*, Vilnius, 1995, p. 133.

¹⁸ Didaktinės nuostatos, UPC, <http://portalas.emokykla.lt/bup/Puslapiai/pradinis_ugdymas_didaktines_nuostatos.aspx>, [žiūrėta: 2016 06 09].

stereotipai, visi skatinami įveikti įvairias baimes, domėtis ir laisvai reikšti savo mintis, atsiranda nuomonių įvairovė.

Viena svarbiausių ugdymo proceso sudedamųjų dalių – vertinimas. Vieniems tai suteikia motyvaciją mokytis, kitiems ją mažina, tretiems tai neutralus žinių lygio patikrinimas. Šiuolaikinės vertinimo sistemos tampa nebe panašios į ankstesnes, *senamadiškas*, pagal mokytojo nustatytus vertinimo kriterijus, vertinusios mokinio žinias, o ne gebėjimus. Šiuolaikinis vertinimas susideda iš dviejų dalių: vertinimo ir įsivertinimo, kurio tikslas matuoti mokinio asmeninį potencialą ne bendrame klasės kontekste, bet individualiai. Vadovaujantis naujaisiomis tendencijomis, *vertinimas pirmiausia turėtų būti suprantamas kaip pagalba mokiniui. Vertinimas skirtas padėti mokiniui sėkmingai mokytis, tobulėti, bręsti*¹⁹. Šiuo požiūriu mokinys vertinamas asmeniniu mokytojo dėmesiu, tačiau jam gali būti sunku suprasti, ar didesnis dėmesys rodo aukštesnę ar žemesnę įvertinimą.

Vertinimas dėmesiu dominuoja ir VDKM programose. Kadangi vertinti moksleivių vadovas negali, o kitų socialinių grupių (senjorų, neįgaliųjų, šeimų) vertinti nėra tikslo, per edukacines programas yra pakalbinamas kiekvienas dalyvis. Derinant įvairius metodus, visos nuomonės yra išklausomos ir pateikiama programos vadovo nuomonė. Sutampančios nuomonės arba sėkmingiausi spėjimai laikomi teisingu atsakymu, o tai leidžia mokiniams patirti sėkmę ir, prieštaraujant mokyklose nusistovėjusiai tvarkai, parodyti, kad vienareikšmiškai teisingo atsakymo socialiniuose moksluose nėra. Tokia vertinimo patirtis motyvuoja. Dėmesys leidžia moksleiviui tiesiogiai užmegzti socialinę ryšį, kuris įgalina jaustis ne tik įvertintam, bet, dar svarbiau, – vertingam. Dėl šios priežasties programos dalyvio patirtis neapsiriboja vien tam tikromis žiniomis. Tai kur kas labiau jo akyse didina dorybių vertę, kuriomis ateityje, tikėtina, ugdytinis vadovausis. Toks edukacinių programų vertinimo būdas realiai nuteikia ir supažindina su ateities realybės patirtimi.

VDKM edukacija remiasi muzeologijos ir pedagogikos metodologija. VDKM, parodydamas gebėjimą greitai reaguoti į pasikeitimus ir numatyti tendencijas, rengia edukacines programas, visiškai atitinkančias UPC didaktinius nuostatus, kurių įgyvendinimo sparta VDKM lenkia daugelį Lietuvos mokyklų.

Jeigu Jungtinėse Amerikos Valstijose muziejai nesiekia dubliuoti mokyklos, o mokymo(si) muziejuje procesas tik plečia mokyklos teikiamą mokymo turinį ir formas bei pažinimo galimybes²⁰, tai Lietuvoje, 2002–2003 m. Lietuvos jūrų muziejaus atlikto tyrimo duomenimis, 77 proc. respondentų manė, kad

¹⁹ *Ten pat.*

²⁰ N. Keršytė, Muziejinė edukacija ir mokymas(is), *Muziejų edukacinės programos: teorija, praktika*, Vilnius, 2005, p. 2.

muziejų edukacinės programos turėtų būti priderintos prie bendrojo lavinimo mokyklų ugdymo programų²¹.

Retrospektyviai žvelgiant į VDKM edukacinių programų raidą, jos pasikeitė kardinaliai. Nuo paskaitinio pobūdžio, kai programos pagrindą sudarydavo faktų kiekis ir mokymas, pereita prie aktyvios veiklos, kai dalyviai nėra mokomi, bet mokosi patys. Ir tai pasakytina apie visų socialinių grupių atstovus. Muziejus keičiasi kartu su lankytoju. Kadangi didžioji dalis lankytojų yra moksleiviai, todėl VDKM, galime teigti, jaunėja ir tampa patrauklus ne tik santūriam, bet ir nuotykių ieškančiam lankytojui.

---

²¹ N. Jarockienė, Mokymasis versus Švietimas, *ten pat*, p. 16.

STACIONARI PARODA *TAS LAISVĖS NEVERTAS, KAS NEGINA JOS*

Matas Toliušis

Bendras parodos *Tas laisvės nevertas, kas negina jos* vaizdas. 2016 m.

2016 m. sausio 9 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje (VDKM) buvo atidaryta paroda *Tas laisvės nevertas, kas negina jos*, skirta Lietuvos Krašto apsaugos savanorių pajėgų įkūrimo 25-osioms metinėms paminėti. Parodoje buvo siekiama supažindinti visuomenę su Lietuvos kariuomenės Savanoriškosios krašto apsaugos tarnybos (SKAT) / Krašto apsaugos savanorių pajėgų (KASP) kūrimu 1991–2015 m. Paroda veikė iki birželio 27 d.

Karinės savanorystės idėja buvo gabi lietuvių tautoje visais laikais, o valstybingumo kovos pareikalavo imtis ir ginklo, ir rašytinio žodžio bei remtis tikėjimu. Lietuvos kariuomenės atkūrimo užuomazga yra laikomi 1989 m., kada įkurti savanorių-žaliaraiščių būriai. 1990 m. įvykiai – karinės sistemos kūrimas, krašto apsaugos koncepcijos nustatymas ir savanorių atsiradimas – buvo atsakas į Sovietų Sąjungos agresyvią politiką. 1991 m. sausio 13 d. įvykiai atskleidžia savanorystės jėgą ir Lietuvos norą ginti atkurtą nepriklausomą savo valstybę.

1991 m. sausio 17 d. įkūrus SKAT (nuo 1998 m. gegužės 5 d. – KASP), savanorių veiksmams įgavo teisinį pagrindą. Kario priesaiką davė ir savanoriais tapo tūkstančiai žmonių, kuriems buvo patikėta saugoti svarbius valstybinius ir ūkio objektus, padėti likviduoti ekologinių katastrofų, stichinių nelaimių padarinius, jei reikia, prisidėti prie pasienio apsaugos,

Parodos *Tas laisvės nevertas, kas negina jos* atidarymo akimirkos. 2016 m. sausio 9 d.

kartu su policija užtikrinti viešąją tvarką, palaikyti visuomenės rimtį ir saugumą, o atsiradus valstybės saugumo grėsmėi – vykdyti teritorinę krašto gynybą.

Nuo 1993 m. SKAT taip pat vykdė karo prievolinkų registraciją, šaukimą, atsargos prievolinkų apskaitą, atliko mobilizacines užduotis. 2004 m. Lietuvai tapus NATO nare, KASP perėjo nuo teritorinės prie kolektyvinės gynybos. 2015 m. KASP sudėtyje jau yra daugiau nei keturi tūkstančiai savanorių, kurie ruošiami ginti šalies sausumos teritoriją, mokomi dalyvauti tarptautinėse misijose, pratybose, suteikti paramą sąjungininkų ginkluotosioms pajėgoms, kilus ekstremalioms situacijoms, bendradarbiauti su kitomis valstybės ir savivaldybių institucijomis bei teikti pagalbą civiliams gyventojams.

Dabar KASP sudaro šešios teritoriniu pagrindu suformuotos rinktinės: Dainavos apygardos 1-oji rinktinė Alytuje, Dariaus ir Girėno apygardos 2-oji rinktinė Kaune, Žemaičių apygardos 3-ioji rinktinė Klaipėdoje, Vyčio apygardos 5-oji rinktinė Panevėžyje, Prisikėlimo apygardos 6-oji rinktinė Šiauliuose, Didžiosios Kovos apygardos 8-oji rinktinė Vilniuje.

Parodoje buvo pristatyta Lietuvos kariuomenės SKAT / KASP karinių vienetų istorija, vadovybė, darbai. Parodos tekstuose buvo pateikta istorinė medžiaga apie savanorystės ištakas Lietuvos karybos istorijoje 1918–1920 m. Nepriklausomybės kovose, 1941 m. birželio sukilime, 1944–1953 m. partizaninio karo metu, taip pat pristatyti 1991–2015 m. SKAT / KASP rinktinėms vadovavę karininkai, o fotografijomis iliustruota skirtingų rinktinių, aviacijos junginio veikla.

Vienas pagrindinių parodos akcentų – parodų salės viduryje išdėstyta 1990–2014 m. laikotarpio SKAT / KASP lauko, kasdienių, paradinių uniformų ekipuotės dalių ir atributikos kompozicija. Išsiskyrė VDKM rinkiniuose saugomos dailininkės dizainerės Rimos Karpavičienės 1991 m. sukurtos eksperimentinės / nepatvirtintos kario ir karės uniformos su milinėmis, SKAT štabo viršininko pavaduotojo plk. Arvydo Pociaus maskuojamasis kombinezonas su

veido kauke, vilkėtas 1992 m. susitikimo su NATO Generaliniu sekretoriumi Manfredu Wiorneriu (*Manfred Wörner*) metu, ir KASP vado plk. ltn. Arturo Jasinsko 2003 m. modelio dykumų spalvos lauko uniforma, kurią paskolino KASP Dainavos apygardos 1-oji rinktinė.

Parodoje buvo eksponuojamos originalios SKAT / KASP rinktinių, kuopų, batalionų vėliavos, lengvoji ginkluotė, karinės ryšio priemonės. Lankytojas turėjo progą susipažinti su SKAT / KASP apdovanojimais – medaliais, pažymėjimais ir garbės ženklais, tradicinių savanorių sporto žaidynių prizais, atminimo dovanomis iš tarptautinių misijų.

Svarbiu parodos akcentu tapo VDKM darbuotojo Manto Onaičio sumontuota KASP filmuota medžiaga *Krašto apsaugos savanorių pajėgoms – 25* apie kario savanorio kasdienybę, pratybų momentus. Palubėje buvo įrengta kabanti laikraščių *Savanoris* instaliacija, kuriai medžiagą geranoriškai suteikė dabartinis leidinio redaktorius vyr. eil. Vilius Džiavečka.

Parodai eksponatų davė Dainavos apygardos 1-oji, Dariaus ir Girėno apygardos 2-oji, Žemaičių apygardos 3-ioji, Didžiosios Kovos apygardos 8-oji rinktinės. Asmeninių kolekcijų daiktus paskolino dim. plk. ltn. Aleksas Karalavičius ir Vyčio apygardos 5-osios rinktinės kpt. Kęstutis Jančys. Informacijos ir nuotraukų suteikė KASP štabas ir Priskėlimo apygardos 6-oji rinktinė bei ats. plk. Arūnas Dudavičius.

Parodos *Tas laisvės nevertas, kas negina jos* atidarymo akimirkos.
2016 m. sausio 9 d.

STACIONARI PARODA

KOVŲ UŽ TAUTOS LAISVĘ IR NEPRIKLAUSOMYBĘ ŠVENTOVĖ

Skiriama Vytauto Didžiojo karo muziejaus 95-mečiui

Lina Kasparaitė-Balaišė

2016 m. balandžio 15 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje (VDKM) buvo atidaryta paroda *Kovų už tautos laisvę ir Nepriklausomybę šventovė*, kuri buvo skiriama VDKM 95-ųjų įkūrimo metinių progai paminėti.

Karo muziejus buvo iškilmingai atidarytas Kaune 1921 m. vasario 16 d. Muziejui 1930 m. suteiktas Vytauto Didžiojo vardas. VDKM savo veiklą pradėjo dar XIX a. pabaigoje statytame mediniame pastate, o 1936 m. vasario 16 d. buvo iškilmingai atidarytas naujuosiuose rūmuose. Šiame architektūros paveldo pastate, suprojektuotame architektų Vladimiro Dubeneckio, Karolio Reisono ir Kazio Krikščiukaičio, VDKM įsikūręs ir šiandien.

Bendras parodos *Kovų už tautos laisvę ir nepriklausomybę šventovė* vaizdas. 2016 m.

Bendras parodos *Kovų už tautos laisvę ir nepriklausomybę šventovė* vaizdas. 2016 m.

Parodos *Kovų už tautos laisvę ir Nepriklausomybę šventovė* fragmentas, skirtas okupacijų laikotarpiui. 2016 m.

Parodos *Kovų už tautos laisvę ir Nepriklausomybę šventovė* fragmentas, skirtas tarpukario laikotarpiui. 2016 m.

VDKM, kaip ir kiti to meto kariniai Europos muziejai, buvo steigiamas kaip kovų už tautos laisvę ir Nepriklausomybę šventovė, kurioje buvo kaupiamos, saugomos ir eksponuojamos kovų dėl Tėvynės laisvės ir Nepriklausomybės relikvijos. Kartu su Karo muziejumi pradėtas kurti jo sodelis ir Karo invalidų, Muziejaus saugotojų ir tarnautojų, tarnyba bei ceremonialas. *Lietuvos karo muziejus turi prakilnų ir garbingą tikslą – pagaminti būsiančioms kartoms amžiną paminklą to, kaip Lietuva, per amžius priešų varginta, numetė vergijos pančius ir su ginklu rankose, per skausmus ir kovas pasiekė nepriklausomybės. Muziejaus ir jo darbuotojų užduotimi tapo atvaizdinti, kaip gimė toje pasaulio suirutėje Lietuvos kariuomenė, kaip ji augo, žygiavo, mušėsi ir tvarkė savo kasdienį gyvenimą, todėl visi buvo kviečiami prisidėti prie [...] bendro mūsų paminklo, Lietuvos karo muziejaus tvėrimo.* VDKM nukentėjo pirmosios ir antrosios sovietinių bei nacistinės

okupacijų metais – buvo priverstas sunaikinti okupacinių režimų ideologijai ir propagandai neparankius eksponatus, istorinius paminklus. Okupacijų metais keitėsi ir muziejaus pavadinimas: 1940–1941 m. ir 1944–1956 m. muziejus vadintas Kariškai-istoriniu, o 1956–1990 m. – Kauno valstybiniu istorijos muziejumi, tik nacių okupacijos metais buvo išsaugotas Vytauto Didžiojo karo muziejaus vardas. Nepaisant antrosios sovietinės okupacijos tęsiamos istorinių relikvijų naikinimo ir ideologinės propagandos, visuomenės akyse VDKM išliko kaip nepriklausomos Lietuvos simbolis. 1988 m. prasidėjus Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžiui, visuomenės pastangomis atkurtas muziejaus sodelis, darbuotojai išardė ideologizuotas, propagandines ekspozicijas ir pakeitė jas liudijančiomis lietuvių tautos ir kariuomenės tragediją Antrojo pasaulinio karo metais bei sovietinės okupacijos realybę. 1990 m. sausio 30 d. sugrąžintas senasis Vytauto Didžiojo karo muziejaus vardas, o nuo 2006 m. sausio 1 d. VDKM grįžo pas savo steigėją ir vėl tapo Krašto apsaugos ministerijai pavaldžia įstaiga.

VDKM šiandieną pasitinka atsinaujinęs, išsaugojęs vertingas relikvijas, papildęs savus rinkinius naujais eksponatais, skatina lankytojus pažinti ir didžiuotis Lietuvos karybos ir kariuomenės istorija bei jos protėvių nuveiktais žygdarbiais.

Šios parodos tikslas buvo ne tik paminėti gimtadienį, bet ir pristatyti VDKM istorinę raidą. Parodą sudarė ne tik daiktinė medžiaga ir tekstinė informacija, bet ir garso bei vaizdo įrašai. Pagrindinis parodos akcentas buvo istoriškai svarbūs artefaktai ir kultūrinės atminties figūros, kurios atskleidė VDKM misiją ir jos vykdymą istorinėje raidoje. Buvo stengtasi atkurti tarpukario ir okupacijų atmosferą, kuri vyravo tuometiniame muziejuje. Tai leido padaryti išlikę autentiški eksponatai, dėl kurių buvo galima rekonstruoti istorinių ekspozicijų fragmentus, atkurtos pagalbinės detalės ir specialus apšvietimas. Parodą sėkmingai papildė vyr. specialisto Manto Onaičio sumontuotas retrospektyvinis trumpametražis filmas apie VDKM. Didelio lankytojų susidomėjimo sulaukė parodoje panaudota technologinė naujovė – judesių aptikimo įranga, su kuria ant sienos buvo pateikiama interaktyvi istorinė retrospektyvinė projekcija. Ši paroda buvo kompleksinė, t. y. stacionari su kilnojamosios parodos elementais ir skaitmenine jos išraiška, tai leido užtikrinti tolimesnę jos sklaidą.

Interviu LRT žinių laidai *Panorama* apie parodą duoda Karybos istorijos skyriaus vedėjas dr. Andriejus Stolarovas ir Edukacijos ir lankytojų aptarnavimo skyriaus vedėja Vilija Sapjanskienė. 2016 m. balandžio 15 d.

STACIONARI PARODA *DVARŲ RELIKVIJOS PASAKOJA... NUO KOVŲ IKI KOVŲ*

Matas Toliušis

Bendras parodos *Dvarų relikvijos pasakoja... nuo kovų iki kovų* vaizdas. 2016 m.

2016 m. liepos 6 d. Vytauto Didžiojo karo muziejuje (VDKM) buvo pristatyta nauja stacionari paroda *Dvarų relikvijos pasakoja... nuo kovų iki kovų*, skirta dvarų karinio aspekto reikšmei XIX–XX a. Lietuvos įvykių kontekste pabrėžti. Idėja suformuota, remiantis Lietuvos muziejų asociacijos projekto *Lietuvos muziejų kelias* 2016 m. tema *Dvarų kultūros atspindžiai*, kuria siekiama detaliau supažindinti visuomenę su dvarų kultūra per muziejų saugomus eksponatus.

Parodoje buvo akcentuoti keturi Lietuvos karybos istorijos laikotarpiai – 1830–1831 m., 1863–1864 m. sukilimai, 1864–1904 m. Tautinis atgimimas ir 1918–1923 m. Lietuvos Nepriklausomybės kovos – kuriuose apčiuopiamas dvarininkų ir dvaro aplinkos veiksnys. Kiekviename jų dvarininkų ar dvaro funkcijos pasireiškė skirtingu mastu. Bajorai, dvarininkai buvo geriausiai pasirengusi sukilėlių dalis, įgavusi kovų ir taktikos patirties Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, Prancūzijos ar Rusijos kariuomenėse. Simboliška, kad 1831 m. kovo 25 d. mjr. Juliaus Gruževskio (1808–1865) Kelmės dvare buvo pradėtas sukilimas Lietuvos

teritorijoje, o dvarininkai veikė įsijungdami į organizacinę veiklą, vadovaudami sukilėlių daliniams (pėstininkai, raitieji šauliai, ulonai), remdami, ginkluodami formuojamus būrius, įrengdami ginklų sandėlius dvaruose. Po pirmojo sukilimo carinės Rusijos valdžios atliktos dvarų konfiskacijos, rekrūtų ėmimas į Sibiro, Kaukazo apygardų karinius dalinius ir organizuoti trėmimai neatbaidė dvarininkų noro siekti valstybingumo ir jie aktyviai įsitraukė į kovas antrajame sukilime. Šiose kovose dvarininkai ne tik organizavo, vadovavo, bet taip pat kovėsi kartu su pėstininkais (dalgininkais) ir nedideliais raitelių daliniais. Tačiau, lyginant su 1830–1831 m., ginkluotoje kovoje trūko apmokytų vadų, kovotojų, be to, trūko ginklų, amunicijos. Dvarininkai rėmė sukilimą finansiškai – teikė ginklus, šaudmenis, aprangą, maistą ir pašarą, rūpinosi sužeistaisiais, suteikdavo pastovį ir nakvynę sukilėliams. 1864–1904 m. neginkluotos kovos metu dvarininkų vaidmuo kito: jie tapo lietuviško žodžio skleidėjais – dalis dvarininkų padėjo knygnešiams, buvo *Aušros* ir *Varpo* bendraautoriai, kai kurie įkūrė slaptąsias mokyklas savo dvaruose. Šiuo laikotarpiu aktyviai reiškėsi moderniosios lietuvių tautos kūrimasis, kurio rezultatas buvo 1918 m. vasario 16 d. paskelbtas Nepriklausomybės aktas. Oficialiai įtvirtinus nepriklausomą demokratinę Lietuvos valstybę, reikėjo ginklu apginti, kas sukurta. Nors iš dvarų buvo kilę nemažai aukštųjų Lietuvos kariuomenės karininkų, 1918–1923 m. įvykiuose dvaras tapo svarbus daugiausia lokaliu aspektu – juose buvo dislokuoti kariniai daliniai, štabai, karo komendantūros. Ginant Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę, dvarų aplinka buvo panaudota kaip atsparos punktai, tarpiniai priedangos, susitelkimo taškai, kariniai sandėliai, gyvenimo, gydymo, belaisvių laikymo centrai. Pabrėžtina, kad tarp dvarininkų pasitaikė ir antivalstybinės veiklos apraiškų.

Minėti Lietuvos karybos istorijos etapai ir dvarų akcentas buvo pristatyti įvardiniame tekste ant PVC plokštės ir devyniuose istoriniuose tekstuose. Parodoje panaudota 70 eksponatų, kurių didžioji dauguma laikinam naudojimui paimti iš VDKM rinkinių saugotojų, muziejinės vertybės gautos iš Žemaičių *Alkos* ir Nalšios muziejų. Tekstas plačiau supažindino su sukilimais, neginkluotu

Bendras parodos *Dvarų relikvijos pasakoja... nuo kovų iki kovų* vaizdas. 2016 m.

Parodoje eksponuojami 1831 m. sukilimo Lietuvoje daiktai. 2016 m.

pasipriešinimu ir Nepriklausomybės kovomis, jį papildė VDKM, Šiaulių *Aušros*, Lietuvos nacionalinio muziejų fotografijų, litografijų skaitmeniniai vaizdai, teikiantys informaciją apie pagrindinius kovų dalyvius, įvykius, dvarus. Kartu su VDKM dailininke Rasa Gričiene penkiose vitrinose išdėlioti originalūs įvykių dokumentai, įvairiuose kariniuose laikotarpiuose naudota ginkluotė, daiktai, menantys sukilimo įvykius, Tautinio atgimimo laiku spausdinti laikraščiai, knygelės.

Vieni įdomiausių eksponatų – dvarininko plk. Juozapo Komaro archyviniai dokumentai, susiję su dvarų išsitraukimu į 1831 m. kovų veiksmus ir 1831 m. suimtų sukilimo dalyvių bylų sąrašai (nuo M iki R).

Lankytojų dėmesio sulaukė rekonstruotų uniformų kompozicija. Rekonstruotas uniformas su ginkluote vilki keturi manekenai – *Nevilties legiono (desperatų)* eskadrono karininkas, 1863–1864 m. dvarininkas sukilėlis, Tautinio atgimimo dalyvis (knygnešys) ir 1919 m. Nepriklausomybės kovas menantis Lietuvos kariuomenės savanoris. Šalia pateiktos sukilimų įvykių, Nepriklausomybės kovų žemėlapių kopijos, kurias lankytojai galėjo imti, pavartyti, atrasti svarbiausių lietuvių ir jų priešų kovų vietas.

Parodai buvo sumontuotas vyriausiojo specialisto Manto Onaičio reklaminis-pažintinis vaizdo įrašas, kuris ne tik kvietė apsilankyti parodoje, bet ir suteikti galimybę pažvelgti į jos rengimo užkulius, susipažinti su VDKM aplinka. Be to, buvo parengtas edukacinis užsiėmimas *Dvarų relikvijų pasakoja... nuo kovų iki kovų*.

STACIONARI PARODA

SAULĖS MŪŠIS. 1236 M.

Tomas Janušauskas, Arturas Stepanovas

2016 m. buvo minimos Saulės mūšio 780-osios metinės, todėl buvo nutarta parengti parodą šiai sukakčiai paminėti. Parodoje buvo eksponuojami įvairūs archeologiniai radiniai iš Vytauto Didžiojo karo muziejaus (VDKM) Archeologijos rinkinio ir dail. Aleksandro Krūkos XX a. 3 dešimtmetyje nupytas paveikslas, vaizduojantis Saulės mūšį. Archeologiniai radiniai atspindi XIII a. baltų karių ginklus ir šarvus bei žirgo reikmenis. Tai skirtingų amžių kalavijai, kalavijų dalys, makštys, ietigaliai, kirviai, peiliai, arbaletos bei lanko strėlių antgaliai, antriešiai, segės, diržo sagtys, žirgo aksesuarai, pentinai, balno kilpos, žąslai, žvangučiai, kurie yra datuojami nuo XI iki XIII a.

XII a. antroje pusėje Dauguvos (Latvija) žiotyse įsikūrė pirmosios vokiečių pirklių kolonijos, kurios masinio lietuvių organizuoti plėšiamuosius žygius šiaurės kryptimi. Besikonsoliduojanti lietuvių valstybė, apėmusi Lietuvių (šiaurąją prasme), Žemaičių, Nalšios ir Deltuvos žemes, organizuodavo vis tolimesnius ir gausesnius plėšiamuosius žygius, ir pasiekė net Estijos teritoriją. Norėdami sutvirtinti savo pozicijas rytinėje Baltijos pakrantėje 1201 m. trečiasis Rygos Vyskupas Albertas (*Albert von Buxthoeven*, 1165–1229 m.) įsteigė Kalavijuočių

XIII a. baltų kario ginkluotę ir ekipuotę per parodos atidarymą pristato kolektyvą saugotojas Laurynas Tamulynas. 2016 m. rugsėjo 22 d.

Karybos istorijos skyriaus vedėja Lina Kasparaitė-Balaišė ir vyr. muziejininkas Tomas Janušauskas pristato parodą LRT žurnalistams. 2016 m. rugsėjo 22 d.

(Kristaus kariuomenės brolių, lot. *Fratres militae Christi*) ordina, kuris savo tikslu laikė ne tik Padauguvio, bet ir visų baltų genčių nukariavimą ir christianizaciją. Tais pačiais metais pastatyta ir Rygos pilis, į kurią perkelta vyskupo rezidencija.

Pirmą puolimą į lietuvių genčių žemes ordinas surengė 1208 m. Jis baigėsi kalavijuočių nesėkme, antras buvo surengtas tik 1229 m., tačiau ir šis puolimas, nors ir su dideliais nuostoliais, buvo atremtas, tad pradėta kurti plati, prieš Lietuvą nukreipta koalicija,

kuri sujungė Gotlandą, Pskovą-Naugardą, Smolenską, Polocką ir Vitebską.

1236 m. vasario 19 d. popiežius Grigalius IX bule, su pretekstu ginti nuo lietuvių jam pavaldžios Livonijos, Žiemgalos, Kuršo ir Estijos kraštus, paskelbė kryžiaus žygį didelėje Šiaurės Vokietijos dalyje: nuo Oderio iki Reino ir Gotlando salos. Dalis iš šių kraštų sukviestų kryžininkų jau 1236 m. vasarą atvyko į Livoniją. Kalavijuočių ordinas pasitelkė rusėnų bei jau pavergtų baltų žemių pajėgas ir išžygiavo į kryžiaus žygį. Į Lietuvą kalavijuočių ir jų sąjungininkų pajėgos išžygiavo visą vasarą rinkusios kariuomenę, kurią sudarė net 3000–4000 karių. Išplėšę nemenką teritoriją ir pasigrobę daug turto, ordino ir sąjungininkų kariauna pasuko atgal į Livoniją.

Rugsėjo 21 d. vakare grįždama kalavijuočių kariuomenė pasiekė Mūšos upelį ir pastebėjo kelią jiems pastojusius baltų karius. Eiliuotoji Livonijos kronika nurodo, kad Ordino kariuomenė stengėsi išvengti mūšio, tačiau Ordinui nebuvo kur trauktis ir rugsėjo 22 d. teko stoti į kovą pelkėtoje vietovėje, kurioje lietuviai lengvai kovojo su pelkėje įklimpusiais sunkiai ginkluotais ordino riteriais, o žiemgaliai toliau naikino per baltų žemę besitraukiančius, mūšį išgyvenusius vienuolius. Saulės mūšyje žuvo pats ordino magistras Folkvinas ir apie 50 riterių. Naugardo metraštis teigia, kad gyvas iš ordino kariuomenės liko tik kas dešimtas, o įvairios Vokietijos kronikos mini 2000 žuvusių kryžiaus žygio dalyvių.

Ordinui suduotas smūgis buvo toks stiprus, kad iš vokiečių jungo išsivadavo rytinė Žiemgala, sukilo kuršiai, saremiečiai. Pats ordinas jau nebepajėgė atsigauti, bijodamas būti visiškai sunaikintas, prašėsi prisijungti prie Kryžiuočių ordino, o 1237 m. tapo jo atšaka – Livonijos ordinu. Sutriuškinus galingą priešą, Lietuva kuriam laikui įgavo ramybę šiauriniame fronte ir įgijo galimybę susitelkti ties valstybės konsolidavimo procesu.

Parodos *Saulės mūšis. 1236 m.* vitrina, kurioje pristatoma pėstininko ginkluotė, ekipuotė bei kovos būdai. 2016 m.

Parodos *Saulės mūšis. 1236 m.* vitrina, kurioje pristatoma raitelio ginkluotė, ekipuotė bei kovos būdai. 2016 m.

Parodos *Saulės mūšis. 1236 m.* vitrina, kurioje pristatoma lankininko ginkluotė, ekipuotė bei kovos būdai. 2016 m.

STACIONARI PARODA

LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĖS KOVŲ (1918–1920) ATSPINDŽIAI TAPYBOJE

Lina Kasparaitė-Balaišė

Nepriklausomybės kovos 1918–1920 m. Lietuvos istorijoje buvo svarbus momentas, kuris lėmė tolesnę valstybės vystymąsi – atkurta Lietuvos kariuomenė sugebėjo atremti priešus ir išsaugoti Lietuvos valstybingumą bei suverenitetą. Vytauto Didžiojo karo muziejus (VDKM) pasitikdamas atkurtos Lietuvos Respublikos kariuomenės 100-metį ir minėdamas Lietuvos kariuomenės dieną, 2016 m. lapkričio 23 d. pristatė stacionarią parodą *Lietuvos Nepriklausomybės kovų (1918–1920) atspindžiai tapyboje*.

1918 m. susiklosčius palankioms tarptautinėms aplinkybėms Lietuvos Taryba vasario 16 d. paskelbė Nepriklausomybės Aktą, kuriame rašoma, kad atkuriamas valstybingumas. 1918 m. lapkričio 23 d. buvo paskelbtas pirmasis įsakymas, kuriuo pradėtas Lietuvos kariuomenės kūrimas ir klojami krašto gynybos pamatai. Jaunai Lietuvos kariuomenei teko atremti tris stiprius priešininkus – bolševikus, bermontininkus ir lenkus. Intensyvių kovų dėl Nepriklausomybės metu Lietuvos kariuomenėje susiformavo pagrindinės kariuomenės rūšys: pėstininkai, kavalerija, artilerija ir aviacija.

Stacionarios parodos *Lietuvos Nepriklausomybės kovų (1918–1920) atspindžiai tapyboje* atidarymo akimirkos. 2016 m. lapkričio 23 d.

Stacionarios parodos *Lietuvos Nepriklausomybės kovų (1918–1920) atspindžiai tapyboje* atidarymo akimirkos. 2016 m. lapkričio 23 d.

dailės kūrinių, kuriuose yra atspindėtos Lietuvos Nepriklausomybės kovos bei su jomis susiję svarbūs istorijos momentai. Parodos lankytojai turėjo galimybę išvysti ne tik šiuos kūrinius, bet ir dalyvauti edukacinėje veikloje, parašyti linkėjimus dabartiniams kariams – Lietuvos kariuomenės Mechanizuotosios pėstininkų brigados *Geležinis Vilkas* Karaliaus Mindaugo husarų batalionui, kuris 2016 m. gruodžio 1 d. minėjo dalinio įkūrimo 25-ųjų metų sukaktį. Linkėjimai buvo rašomi ant atvirukų su parodos tematikos paveikslų vaizdais, pažymėti autentišku 1937 m. Krašto apsaugos ministerijos įspaudu, vėliau – perduoti sukaktį minėjusiam daliniui. Kol veikė paroda, lankytojai galėjo ir vėliau rašyti linkėjimus Lietuvos kariams. Tai leido simboliniu ryšiu sujungti praeitį su dabartimi.

Parodą papildė QR kodai, kuriuos lankytojai nuskenavę specialia, mobiliuosiuose įrenginiuose įdiegta programėle galėjo patekti į skaitmeninį katalogą *Lietuvos Nepriklausomybės kovų (1918–1920) atspindžiai tapyboje* ir rasti išsamesnius vaizdų paaiškinimus.

Nepriklausomybės kovų epizodai ilgam įstrigo karių ir tautos atmintyje, o atskiri momentai buvo atspindėti mene, ypač tapyboje. Dailės kūriniuose menininkai meistriškai užfiksavo vertas atminties batalines scenas: vaizdavo atskirus mūšius, kariuomenės rūšis, tiksliai nutapė karių ginkluotę ir ekipuotę.

Batalinės scenos perteikia tuometę sampratą apie Lietuvos kariuomenės indėlį saugant valstybės galimybę laisvai gyventi. Šiandien šie paveikslai leidžia giliau pažvelgti į Lietuvos Nepriklausomybės kovų realybę.

VDKM Dailės rinkinyje yra saugoma beveik pusė šimto

Lankytojai rašo palinkėjimus kariams.
2016 m. lapkričio 23 d.

KILNOJAMOJI PARODA *PREZIDENTAS KAZYS GRINIUS – VYRIAUSIASIS GINKLUOTŲJŲ PAJĖGŲ VADAS*

Lina Kasparaitė-Balaišė

Kilnojamoji paroda *Prezidentas Kazys Grinius – vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas* eksponuojama VDKM. 2016 m. birželio mėn.

2016 m. gruodžio 17 d. yra 150-osios Prezidento, Lietuvos premjero, Seimo nario, gydytojo, publicisto Kazio Griniaus gimimo metinės. Lietuvos Respublikos Seimas 2016 m. paskelbė Prezidento K. Griniaus metais, todėl šiems metams paminėti skiriama Vytauto Didžiojo karo muziejaus (VDKM) parengta kilnojamoji paroda *Prezidentas Kazys Grinius – vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas*, kuri yra sudėtinė Vyriausybės patvirtinto Prezidento Kazio Griniaus 150-ųjų gimimo metinių minėjimo plano dalis.

K. Grinius iškilo į pačius svarbiausius valstybinius Lietuvos postus, buvo ne tik pirmųjų Lietuvos seimų narys, bet ėjo ir ministro pirmininko (1920 m. lapkričio 19 d.–1922 m. sausio 18 d.) bei prezidento pareigas (1926 m. birželio 7–gruodžio 18 d.). Valstybės prezidentas, pagal galiojusią Lietuvos Valstybės Konstituciją, buvo vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas, kurio prerogatyva buvo skirti kariuomenės vadą, Vyriausiojo štabo viršininką, paleisti karininkus į atsargą, teikti karininkams karinius laipsnius, skirti valstybės ordinus. Tvarkyti krašto apsaugos reikalus prezidentui padėjo krašto apsaugos ministras, Vyriausiojo štabo viršininkas ir kariuomenės vadas. K. Griniui pradėjus vykdyti prezidento funkcijas, į šiuos postus buvo paskirti kompetentingi karininkai, kurie buvo ne tik Prezidento patarėjai krašto gynybos klausimais, bet ir nuolat lydėjo jį visų oficialių vizitų metu, kada K. Grinius dalyvaudavo valstybės ir kariuomenės viešajame gyvenime: lankėsi šventėse, kariuomenės daliniuose, kariams ir visuomenei reikšminguose renginiuose.

K. Griniaus prezidentavimo laikotarpis Lietuvoje išskirtinis, nes buvo atkurtos konstitucinės teisės ir laisvės, panaikinta karo padėtis, karinė cenzūra. Dažnai K. Griniaus asmenybė tapatinama su demokratine santvarka, demokratijos įtvirtinimo sėkmėmis ir nesėkmėmis. *Kalbėti apie demokratiją, kovoti už demokratiją gali būti tikrai per vėlu, bet niekada ne per anksti,* – manė K. Grinius, bet jo puoselėjamos demokratijos idėjoms tuomet Lietuvoje nebuvo lemta įsitvirtinti, opozicinės Tautininkų partijos lyderių planai perimti valdžią tapo realybe 1926 m. gruodžio 17 d. su karininkija priešakyje įvykdžius karinį perversmą. Viena pagrindinių šio perversmo priežasčių buvo karo padėties panaikinimas, kariuomenės mažinimas. Gruodžio 17 d. buvo planuota iškilmingai paminėti prezidento 60-ties metų jubiliejų, tačiau perversmas išsklaidė ne tik šventinę nuotaiką, bet ir užbaigė K. Griniaus prezidentavimo tarpsnį. Perversmą vykdžiusios opozicinės jėgos gruodžio 18 d. privertė K. Grinių atsistatydinti.

Paroda iliustruota nuotraukų kopijomis, kurių originalai saugomi ne tik VDKM, bet ir Lietuvos centriniame valstybės archyve, Kauno IX forto bei Lietuvos aviacijos muziejuose. Paroda yra skirta eksponuoti Lietuvos krašto apsaugos sistemos kariniuose daliniuose, mokslo, švietimo ir kultūros įstaigose.

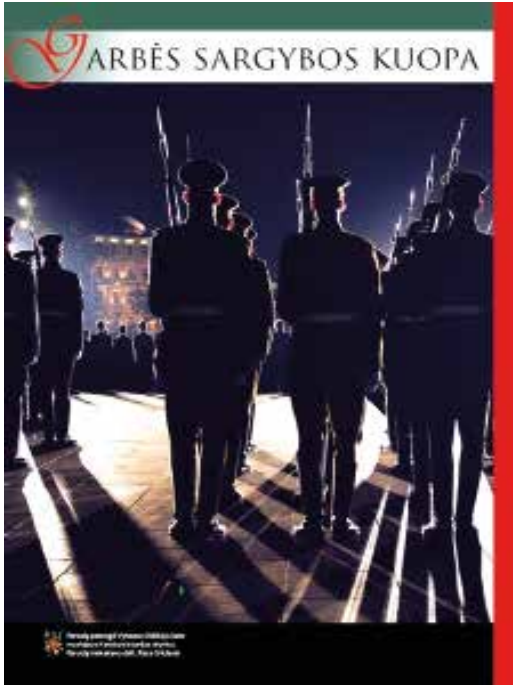

Kilnojamoji paroda *Prezidentas Kazys Grinius – vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas* eksponuojama VDKM. 2016 m. birželio mėn.

KILNOJAMOJI PARODA *GARBĖS SARGYBOJE*

Tomas Janušauskas

Kilnojamosios parodos *Garbės sargyboje* fragmentas. 2016 m.

2016 m. buvo minimos 25-osios Lietuvos kariuomenės Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino štabo bataliono Garbės sargybos kuopos metinės. Šia proga Vytauto Didžiojo karo muziejus (VDKM) parengė kilnojamąją parodą *Garbės sargyboje*. Parodos tikslas – pristatyti Lietuvos kariuomenės Garbės sargybos kuopą, jos istorines šaknis ir raidą. Parodą sudarė aštuoni standai, kuriuose pristatoma Garbės sargybos kuopos veikla, funkcijos, taip pat jos istorinė raida: nuo XVI a. antros pusės Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (LDK) suburtos gvardijos iki šiandieninės Garbės sargybos kuopos.

Gvardija (it. *guardia* – apsauga, saugojimas, sargyba) – privilegijuotoji kariuomenės dalis, kuri saugodavo ir lydėdavo valdovus, kariuomenės vadus. Terminas atsirado Italijoje apie XII a., vėliau paplito daugelyje pasaulio valstybių, nors valdovai asmeninę apsaugą turėjo jau senovės laikais. Manoma, kad Lietuvoje gvardija atsirado 1576 m., kai Steponas Batoras tapo Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu. Jis, dar būdamas Transilvanijos kunigaikščiu, turėjo nemažą gvardijos dalinį ir į Abiejų Tautų Respubliką (ATR) atsivežė apie 550 pėstininkų. Vėliau gvardija buvo nuolat reformuojama, tačiau išliko iki pat Trečiojo ATR padalijimo – 1795 m.

1812 m. Prancūzijos Imperatorius Napoleonas I įžengė į buvusias LDK žemes. Kartu su formuojamais lietuviškaisiais kariniais daliniais buvo įkurta ir keletas gvardijos dalinių, kuriems buvo pavesta Imperatoriaus apsauga. Gvardijos daliniai kovojo mūšiuose ne tik dabartinės Lietuvos teritorijoje, bet ir Vokietijos, Prancūzijos žemėse.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, 1918 m. buvo pradėta kurti ir valstybės kariuomenė, tačiau gvardijos dalinys nebuvo sukurtas, nors jo funkcijos ir buvo reikalingos. Saugoti prezidentą ir reprezentuoti valstybę buvo pavesta kitiems kariuomenės daliniams.

Gvardijos, arba garbės sargybos, dalinys vėl pasirodė reikalingas 1991 m. atkuriant Lietuvos valstybę. Tais metais buvo įkurta Garbės sargybos kuopa (vėliau priskirta prie Lietuvos kariuomenės Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino štabo bataliono), kuri iki šiol reprezentuoja Lietuvos valstybę bei kariuomenę.

Nuo 1991 m. Garbės sargybos kuopa pasitinka aukščiausio lygio svečius: monarchus, valstybės vadovus. Atlikti tokią tarnybą kariui yra didelė garbė ir pasididžiavimas. Garbės sargybos kuopa didžiuojamasi ir ceremonijose bei įvairiuose renginiuose, ja grožisi visuomenė.

Kilnojamoji paroda *Garbės sargyboje* eksponuojama VDKM. 2016 m.

KILNOJAMOJI PARODA

HUSARAI: UŽ LAISVĘ IR GARBĘ!

Lina Kasparaitė-Balaišė

2016 m. Vytauto Didžiojo karo muziejus bendradarbiaudamas su Lietuvos kariuomenės Sausumos pajėgų Karaliaus Mindaugo husarų batalionu šio dalinio veiklos 25-mečio proga parengė kilnojamąją parodą *Husarai: už laisvę ir garbę!*

Neretai šiuolaikiniam žmogui kyla klausimas, kas yra Lietuvos husarai? Ietimis ginkluoti raiteliai, puošnūs kavaleristai ar šarvuoti pėstininkai? Būtent šiais žodžiais ir buvo pradėtas šios parodos įvadinis tekstas. Pati sąvoka *husaras* dažniausiai yra sutinkama trijuose Lietuvos istorijos laikotarpiuose, todėl yra daugiareikšmė ir šiuolaikiniam žmogui sukelia tam tikros sumaišties ir neaiškumo.

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) kavalerijos rūšis husarai – XV–XVI a. sandūroje į Lietuvą iš Vengrijos atkeliavusi šarvuota raitija XVI a. pirmojoje pusėje tapo LDK kavalerijos branduoliu ir ilgainiui virto savita. Husarų taktika buvo glaudžiai išrikiuotų kovinių vienetų staigios atakos ietimis jojant visu greičiu. Jie naudojo kelių metrų ilgio ietis, kardus, palašus, ilgus duriamuosius kalavijus, kovinius kirtiklius, pistoletus, arkebūzas, karabinius. Tai buvo elitiniai LDK kariai, kuriais tapdavo didikai ir bajorai. Jie pasižymėjo nepaprasta drąsa ir ryžtu. XVI–XVII a. husarai buvo daugumos karų, kuriuose kovojo LDK kariuomenė, dalyviai. Tokia sunkiosios kavalerijos rūšis egzistavo iki XVIII a. pabaigos, kada 1775–1776 m. karinių reformų metu buvo panaikinta kaip praradusi karinę reikšmę. Po reformų LDK kariuomenėje husarai jau buvo lengvosios kavalerijos atmaina, sudarė Kauno husarų arba I tautinės kavalerijos brigadą, kuri egzistavo iki 1794 m. 1830–1831 m. prasidėjus sukilimui Lenkijoje ir Lietuvoje, Taujėnų dvaro savininkas grafas Benediktas Morikonis subūrė vietinių sukilėlių dalinį, o jo raitininkus aprengė vengrų husarų uniformomis, kurias grafas išsaugojo nuo 1812 m. Prancūzijos imperatoriaus Napoleono I žygio į Maskvą.

Husarai Lietuvoje atgimė XX a. valstybei atkūrus nepriklausomybę ir vykstant Nepriklausomybės kovoms. 1919 m. pradžioje buvo pradėti kurti kavalerijos eskadronai, o trūkstant šio tipo karių, suformuotas 1-asis raitelių pulkas, kuris 1922 m. pervadintas 1-uoju husarų pulku, 1927 m. pulkui suteiktas Didžiojo Lietuvos etmono kunigaikščio Jonušo Radvilos vardas. Šis kavalerijos dalinys dalyvavo Lietuvos Nepriklausomybės kovose, Klaipėdos sukilime, o taikos metais be įprastinių kavalerijos užduočių vykdė garbės sargybos funkcijas, saugojo valstybės Prezidentą.

Kilnojamosios parodos *Husarai: už laisvę ir garbę!* fragmentas

Dabartiniai kariai-husarai susiję ir su kitu daliniu – 4-ojo pėstininkų Karaliaus Mindaugo pulku, kurio užuomazga Panevėžyje buvo 1918 m. pabaigoje–1919 m. pradžioje karininko Jono Variakojo pradėtas formuoti Panevėžio apsaugos būrys, kuriam teko atremti į Lietuvą besiveržiančių bolševikų puolimą, vėliau – kovoti su bermontininkais ir lenkais. Taikos metais pagrindinė Karaliaus Mindaugo pulko užduotis buvo mokyti ir auklėti karius, kurie papildytų Lietuvos kariuomenės rezervo gretas ir gebėtų efektyviai veikti karo atveju.

1990 m. Lietuvai atkūrus valstybingumą, 1991 m. birželio 6 d. Panevėžyje buvo įkurta Mokomoji kuopa, kurioje netrukus tarnavo apie 70 karių savanorių. Tų pačių metų gruodžio 1 d. Panevėžyje įsteigtas Panevėžio atskiras batalionas, kuriam 1993 m. rugpjūčio 10 d. suteiktas Karaliaus Mindaugo

vardas, o 2014 m. sausio 1 d. batalionas pavadintas Lietuvos kariuomenės Sausumos pajėgų Karaliaus Mindaugo husarų batalionu. Šiuolaikinių husarų automatiniai ginklai pakeitė kadaise husarų naudotas ietis, kardus, arkebūzas, o šarvuoti transporteriai – šarvus ir žirgus, bet iki šiol išliko husarų siekis palaikyti sumanumą ir strateginį mąstymą, drąsą ir ištikimybę savo tėvynei. Nepakito ir pagrindinis dalinio tikslas – rengti karius, galinčius vykdyti valstybės karinės gynybos užduotis, tarptautinius įsipareigojimus.

Šios parodos tikslas buvo pristatyti Lietuvos kariuomenės Sausumos pajėgų Karaliaus Mindaugo husarų bataliono karius ir veiklą, retrospektyviai gretinant Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės husarų, 1-ojo husarų (vėliau – Didžiojo Lietuvos etmono kunigaikščio Jonušo Radvilos) ir 4-ojo pėstininkų Karaliaus Mindaugo pulkų ypatybes. Parodą sudarė dešimt standų, kuriuose apžvelgta husarų apranga ir uniforma, ceremonijos, ginkluotė, transporto priemonės, tarnybos aplinka, kovinis rengimas, sportas, laisvalaikis ir ryšiai su visuomene.

2016 m. Lietuvos kariuomenės Sausumos pajėgų Karaliaus Mindaugo husarų batalionas mini 25-erių metų veiklos sukaktį. Šiai progai paminėti skiriama kilnojamoji paroda, iliustruota nuotraukomis ir fotokopijomis, kurių originalai saugomi Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose, Lietuvos centriniam valstybės archyve, Lietuvos kariuomenės Sausumos pajėgų Karaliaus Mindaugo husarų batalione, Varšuvos nacionaliniame muziejuje ir Aukštutinės Silezijos muziejuje, Bytome.

Kilnojamoji paroda *Husarai: už laisvę ir garbę!* eksponuojama VDKM.
2016 m. gruodžio mėn.

SAVANORIŠKOSIOS KRAŠTO APSAUGOS TARNYBOS ŽENKLAS

Edvinas Vaidotas

Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungos (1927–1940 m.) ženklo rekonstrukcija. Dail. Nerijus Treinys. 1991 m. vasario mėn.

Iš N. Treinio asmeninio archyvo

Savanoriškosios krašto apsaugos tarnybos ženklo eskizas. Dail. N. Treinys. 1991 m. kovo–gegužės mėn.

Iš N. Treinio asmeninio archyvo

Prieš 25-erius metus Lietuvos valstybės ginti stojo Savanoriškosios krašto apsaugos tarnybos (SKAT) savanoriai. Tais pačiais 1991 m. buvo sukurtas SKAT ženklas, kuriam aptarti ir skiriamas šis straipsnis. Čia pateikiamos SKAT ženklo kūrimo aplinkybės, gamybos ypatumai ir esminiai dizaino pokyčiai. Publikuotos informacijos apie SKAT ženklą nėra daug. Visgi šiam ženklui nemažą dėmesį savo darbe¹ skiria istorikas, numizmatas Vincas Ruzas. Taip pat naudingos informacijos galime rasti muziejininko Artūro Katiliaus ir istoriko Vytauto Tininio darbe². Garbės savanorio ženklo statusas ir nuostatai išdėstyti

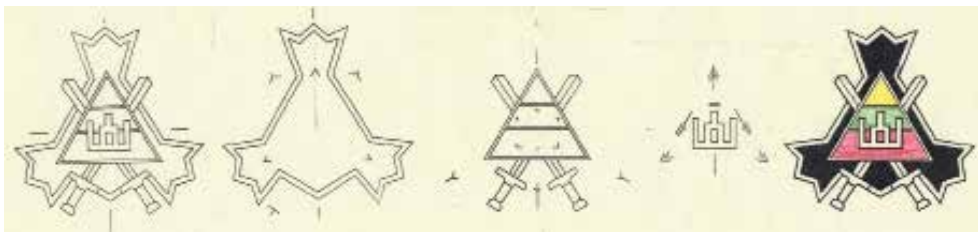
¹ V. Ruzas, *Lietuva. 1991 metų sausis–rugsėjis. Ordinai, medaliai ir ženkleliai*, Vilnius, 2008, 187 p.

² A. Katilius, V. Tininis, *Lietuvos kariuomenės karių uniformos, ženklai ir vėliavos. 1990–2010 m.*, Vilnius, 2014, 391 p.

krašto apsaugos ministro įsakymuose³. Labai vertingos informacijos suteikė – pasidalino savo prisiminimais bei pateikė originalius eskizus – ženklų kūrėjas dailininkas Nerijus Treinys.

ŽENKLO KŪRIMO APLINKYBĖS

1990 m. kovo 11 d. paskelbus Akta dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo, pradėtas valstybės atkūrimas. Aukščiausiąją Tarybą ir kitus svarbius valstybės objektus saugojo šauliai ir savanoriai. Po 1991 m. sausio 13-osios įvykių, sausio 17 d. Aukščiausioji Taryba priėmė Savanoriškosios krašto apsaugos įstatymą, kuriuo remiantis, buvo įkurta SKAT.

SKAT ženklų ir atskirų jo aukštų eskizas. Dail. N. Treinys. 1991 m. rugpjūčio–rugsėjo mėn.

Iš N. Treinio asmeninio archyvo

Joje tarnavęs Lietuvos šaulių sąjungos (LŠS) Vilniaus rinktinės vadas Rimvydas Mintautas kreipėsi į LŠS narį, jauną Vilniaus dailės instituto studentą N. Treinį ir paprašė skubiai sukurti SKAT ženklą. N. Treinys, dar prieš tai domėjęs tarpukario apdovanojimais, atkreipė dėmesį į 1927–1940 m. gyvavusios Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungos (LKKSS) ženklą. Buvo sumanyta, kad šis ženklas gali būti naudojamas tęsiant tradicijas ir siejant SKAT savanorius su 1918–1920 m. Nepriklausomybės kovų savanoriais. 1991 m. vasario 22 d. N. Treinys padarė ženklų brėžinį ir vasario 25 d. ženklų projektą pateikė SKAT štabo viršininkui Jonui Gečui, kuris ženklą pripažino tinkamu. Netrukus įvyko J. Gečo, N. Treinio ir skulptoriaus Aloizo Jonušausko susitikimas, kuriame buvo aptarta ženklų gamyba. A. Jonušauskas peržiūrėjęs brėžinius pastebėjo, kad norint atkartoti LKKSS ženklą reikės daug rankų darbo, todėl pasiūlė supaprastinti, stilizuoti ženklą. Buvo nutarta kalavijus paslėpti po trispalvės trikampiu, o Gediminaičių stulpus palikti ant trispalvės viršaus. LKKSS ženklų pirmojo aukšto paviršiuje buvusius reljefinius spindulius nus-

³ 2013 01 09 LR KAM ministro įsakymas, *Dėl Garbės savanorio, aktyviojo rezervo Garbės kario vardo suteikimo, Garbės savanorio ženklų, aktyviojo rezervo Garbės kario ženklų nuostatų patvirtinimo*, Nr. V-28, Vilnius; 2013 06 13 LR KAM ministro įsakymas, *Dėl krašto apsaugos sistemos medalių ir pasižymėjimo ženklų nuostatų patvirtinimo*, Nr. V-630, Vilnius.

pręsta pakeisti juodos spalvos emaliu. Kalavijų rankenos buvo modernizuotos. Šiek tiek pakoreguoti ir Gediminaičių stulpai⁴.

SKAT ženklo paviršiui parinkta balto metalo spalva. Pirmojo aukšto kampuose pavaizduoti trys stilizuoti tulpės žiedai, paviršius padengtas juodu emaliu, o ties kraštine – siauras apvadas. Antrame aukšte – du sukryžiuoti kalavijai ir trikampis, padengtas geltonos, žalios bei raudonos spalvų emaliu. Trečiame aukšte pavaizduoti Gediminaičių stulpai.

Nuo 1991 m. kovo mėn. SKAT pradėjo tarnauti N. Treinys. Birželio 20 d. laikraštis *Savanoris* paskelbė žinutę, kad patvirtintas SKAT ženklas. Tuo metu pirmuosius ženklus jau gamino UAB *Medalis*, o emaliavimo darbus atliko Vilniaus *Dailės* kombinatas⁵.

ŽENKLO GAMYBA IR ĮTEIKIMAS

1991 m. liepos 6 d. Vilniuje įvyko I savanorių žaidynės ir pagal sumanymą visi parade turėję žygiuoti SKAT savanoriai turėjo būti įsisegę naujuosius ženklus. Tačiau dėl įvairių sunkumų gamyba nebuvo sklandi, todėl buvo pagamintas tik ribotas jų kiekis. Ženklų spaudams sulūžus, ženklų kontūrai buvo apipjaunami su rankiniu pjūkliuku. Pagaminti ženklai (33x34 mm) N. Treiniui buvo pristatyti tik žaidynių išvakarėse, liepos 5 d. Iš viso gauta 5 vnt. paaukuotų Garbės savanorio ženklų ir 20 vnt. nikeliuotų ženklų (iš kurių keli pagaminti iš melchioro)⁶. N. Treinio teigimu, ženklų gamybai naudotas ir sidabras.

Prieš pat žaidynių atidarymą N. Treinys apie 10 ženklų išdalino SKAT štabo darbuotojams ir rinktinių vadams, o kiti ženklai buvo perduoti savanoriui (vėliau – dim. plk. lt. n.) Eugenijui Mykolui Jakimavičiui, kuris juos išdalino SKAT vadams ir žymesniems savanoriams⁷. Įsisegus ženklus į uniformas buvo pastebėta, kad jie yra vizualiai per maži, todėl nuspręsta kitus gaminti didesnių matmenų. 1991 m. rugpjūčio–rugsėjo mėn. N. Treinys parengė SKAT ženklo II laidos gamybos brėžinius. UAB *Medalis* pagamino visus ženklo spaudus. A. Jonušausko prašymu, pagrindą iš tombako kaldino ir emaliavo Klaipėdos *Dailės* kombinatas, ženklus nikeliavo Kauno radijo gamykla *Banga*. Ženkilai turėjo pantografu išgraviruotus numerius⁸ ir kelių variantų tvirtinimo veržles. Vienos veržlės (skersmuo – 17 mm) buvo pagamintos iš vario lydinio su dantytu apvadu, apatinėje dalyje jos turi reljefinį ovalą su užrašu *MedAlis*. Kitos veržlės lygiai tokios pačios, tačiau balto metalo spalvos. Taip pat naudotos tekintos geltono metalo veržlės (skersmuo – 16 mm), kurių briaunos dantytos.

⁴ N. Treinio atsiminimai.

⁵ V. Ruzas, *Min. veik.*, p. 133.

⁶ *Ten pat.*

⁷ *Ten pat.*

⁸ *Ten pat.*, p. 135.

SKAT ženklas, Nr. 000002. II laida. 1991 m.
Autorius N. Treinys. Ženklas įteiktas
Arvydui Pociui. 41x40 mm.
VDKM numizmatikos rinkinys, M-1235

SKAT ženklų miniatiūra.
1991–1993 m. Autorius
N. Treinys. 13,5x13 mm.
VDKM numizmatikos rinkinys, M-1231/3

Tų pačių metų rudenį pagamintus ženklus išdalinti savanoriams pavesta N. Treiniui. Jis tvarkė SKAT ženklų registracijos žurnalą, kuriame žymėjo ženklų numerį, savanorio pavardę ir vardą, rinktinės pavadinimą, pažymėjimo numerį. Atsiimdami ženklą savanoriai knygoje pasirašydavo ir sumokėdavo nustatytą mokesį. Vytauto Didžiojo karo muziejaus (VDKM) Numizmatikos rinkinyje saugomi buvusio Lietuvos kariuomenės ir SKAT vado gen. lt. Arvydo Pociaus du SKAT ženklai⁹. Vienas su numeriu (000002), o kitas be jo. Šis ženklas turi nikeluotą veržlę su užrašu *MedAlis*. Anot A. Pociaus, buvę SKAT karininkai turėjo po kelis nenumeruotus ženklus (dublikatus), kurie galėjo būti naudojami prie skirtingų uniformų. Taip pat tokie ženklai kartais buvo įteikiami kaip dovana garbiems svečiams, atvykusiems iš vakarų valstybių.

Kartu su II laidos ženklais pradėtos gaminti ir jų miniatiūros – sumažinti variantai (13,5x13 mm), skirti nešioti prie civilinių rūbų. Miniatiūrų pagrindas buvo gaminamas iš alavo, o adatėlė (ilgis – 29 mm) – iš vario ir alavo lydinio¹⁰. Tačiau, anot N. Treinio, dar buvo kito varianto miniatiūros, kurios buvo geltono metalo spalvos ir neskirtos Garbės savanoriams. Viena iš tokių saugoma ir VDKM¹¹. Dalis miniatiūrų turi platesnius apvadus. Miniatiūras gamino AB *Naujasis varpas*, įsikūrusi Kaune¹². Anot A. Jonušausko, miniatiūras gamino ir UAB *Medalis*.

⁹ VDKM numizmatikos rinkinys, M-1235 ir M-1329.

¹⁰ V. Ruzas, *Min. veik.*, p. 139

¹¹ VDKM numizmatikos rinkinys, M-1231/2.

¹² V. Ruzas, *Min. veik.*, p. 135.

1993 m. liepos–rugpjūčio mėn. Klaipėdos *Dailės* kombinate iš vario lydinio buvo nukaldinti III laidos SKAT ženklai, kurie turėjo veržlę su įrašu *KLAIPĖDA*. Ženklų buvo pagaminta apie 3000 vnt. Iš gamintojo į SKAT štabą jie parvežti be dėžučių¹³. A. Katiliaus kolekcijoje esantis nikeliuotas ženklas turi balto metalo veržlę (skersmuo – 13 mm) su užrašu *KLAIPĖDA*. Šio ženklo numeris – 06623, išgraviruotas pasviruoju šriftu. Tai buvo paskutinė SKAT ženklų laida, nes 1993 m. Lietuvos heraldikos komisija atsisakė patvirtinti SKAT ženklą, todėl jis pakeistas Romualdo Karpavičiaus sukurtu ženklu, kurį sudaro trys stilizuoti ažuolo lapai, du sukryžiuoti kalavijai ir Gediminaičių stulpai.

Klaipėdos *Dailės* kombinate palikus spaudus, netrukus pasirodė SKAT ženklų pusgaminiai. Šie ženklai nuo prieš tai buvusių ženklų skyrėsi ir tuo, kad buvo nenumeruojami, o jų paviršius nebuvo nikeliuotas. Tikėtina, kad šiuos ženklus neoficialiai gamino ir platino kombinato darbininkai, todėl jų galima aptikti pas kolekcionierius bei antikvariatuose. VDKM numizmatikos rinkinyje yra vienas toks ženklas¹⁴, kuris turi veržlę (skersmuo – 13 mm) su gamintojo logotipu ir užrašu *KLAIPĖDA*.

Dėžutes iš kartono, apklijuotas ruplėtu tamsiai mėlynu popieriumi, SKAT ženklu gamino Vilniaus *Dailės* kombinatas. Ant dangtelio pavaizduotas SKAT ženklas, o vidus išklotas baltu šilku. Dėžučių dizaino autorius – N. Treinys. Pirmosios dėžutės, kurios skirtos II laidos ženklu, iš tikrųjų pagamintos 1991 m. sausio 13-osios atminimo medaliams, todėl dėžučių viduje yra įdėklas su apskrita ertme ir jos yra didesnės (89x90x18 mm). Kitos dėžutės buvo skirtos specialiai SKAT ženklu, todėl jos yra mažesnės (78x79x18 mm) ir be įdėklo.

GARBĖS SAVANORIO ŽENKLAS

SKAT Garbės savanorio ženklas įsteigtas 1991 m. (statutas patvirtintas krašto apsaugos ministro 2011 m. sausio 14 d. įsakymu Nr. V-35)¹⁵. 1991 m. I laidos Garbės savanorio ženklai buvo pagaminti kartu su I laidos SKAT ženklais, nuo kurių skyrėsi tik tuo, kad buvo paausuoti. Ženklo autoriaus N. Treinio teigimu, buvo pagaminti 5 tokie ženklai. 1991 m. liepos 4 d. Garbės savanorio vardas buvo suteiktas Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkui Vytautui Landsbergiui, kunigui Robertui Grigui, parlamentarui Algirdui Patackui ir krašto apsaugos ministrui Audriui Butkevičiui. Šiems nusipelnusiems asmenims ir buvo įteikti pirmieji Garbės savanorio ženklai¹⁶.

¹³ *Ten pat.*

¹⁴ *VDKM numizmatikos rinkinys*, M-568.

¹⁵ A. Katilius, V. Tininis, *Min. veik.*, p. 382.

¹⁶ V. Ruzas, *Min. veik.*, p. 133.

Neoficialus SKAT ženklas. 1993 m.
 Autorius N. Treinys. 41,5x40 mm.
VDKM numizmatikos rinkinys, M-568

Nežinomas kiekis II laidos Garbės savanorio ženklų su nublizgintu žalvariniu pagrindu ir paausuotais kalavijais turėjo būti pagamintas kartu su II laidos SKAT ženklais. Šios laidos Garbės savanorio ženklas tikriausiai buvo įteiktas mokomosios kuopos vadui Česlovui Jezerskui¹⁷. Garbės savanorio ženklas kaip ir SKAT ženklas buvo įteikiamas su miniatiūra, kuri pagaminta iš vario bei cinko lydinio ir tik savo geltona metalo spalva skyrėsi nuo SKAT ženklo miniatiūros¹⁸.

Artėjant SKAT įkūrimo 20-mečiui ir siekiant pagerbti nusipelnčius asmenis, pagal 2010 m. gruodžio 2 d. N. Treinio surinktą projektą buvo pradėti gaminti Krašto apsaugos savanorių pajėgų (KASP) Garbės savanorio III laidos ženklai. Ženklas (40x41 mm) reverse pradedamas numeruoti. Eilės numeris prasideda nuo 006. Garbės ženklas turi miniatiūrą (18,5x18 mm) su 29 mm ilgio adatėle. Ženklas segimas kairėje pusėje, virš švarko antkišenio, ties viduriu. Miniatiūra segima kairės švarko pusės atlape¹⁹. Projekte buvo padaryti keli nežymūs pakeitimai: paplatintas apvadas prie kraštinės, pakoreguoti kalavijų skersiniai bei nusmailinti ašmenys, šiek tiek pakoreguoti Gediminaičių stulpai.

¹⁷ *Ten pat*, p. 135.

¹⁸ *Ten pat*, p. 139.

¹⁹ 2012 06 13 LR KAM ministro įsakymas *Dėl krašto apsaugos sistemos medalių ir pasižymėjimo ženklų nuostatų patvirtinimo*, Nr. V-630, str. 85-89.

Krašto apsaugos savanorių pajėgų Garbės savanorio ženklo ir miniatiūros projekto iliustracija. Dail. N. Treinys. 2010 m.

Iš N. Treinio asmeninio archyvo

Ženklas buvo įteikiamas su miniatiūra rudos spalvos odinėje dėžutėje, ant kurios pavaizduotas Garbės savanorio ženklo atvaizdas ir užrašas: GARBĖS SAVANORIO / ŽENKLAS. Šiuos ženklus gamino UAB *Alpera*.

Pagal KAM ministro įsakyme pateikiamus Garbės savanorio vardo suteikimo bei ženklo nuostatus, Garbės savanorio vardas gali būti suteikiamas asmeniui pavyzdinčiai ištarnavusiam ne mažiau kaip 10 metų ir ypač pasižymėjusiam vykdant tarnybos užduotis: prisidėjusiam kuriant, plėtojant ir stiprinant SKAT / KASP; atkuriant nepriklausomą Lietuvos valstybę ir Krašto apsaugos sistemą; saugojusiam Lietuvos Respublikos Seimą, televizijos bokštą ir kitus svarbius valstybės ir savivaldybių objektus; prisidėjusiam prie Sovietų Sąjungos ir Rusijos kariuomenės išvedimo iš Lietuvos teritorijos²⁰. Garbės savanorio vardas ir ženklai įteikti šiems įžymiems žmonėms: Nepriklausomybės akto signatarui Vidmantui Povilionui, dim. plk. monsinjorui Alfonsui Svarinskui, Parlamento gynybos štabo viršininkui ats. plk. Jonui Gečui, plk. Antanui Plieskiui, dim. plk. ltn. Bronislovui Juozaičiui, ats. plk. ltn. Leonui Stonkui, ats. kpt. Vytautui Žymančiui, dim. mjr. Antanui Burokui²¹.

²⁰ 2012 01 09 LR KAM ministro įsakymas *Dėl Garbės savanorio, aktyviojo rezervo Garbės kario vardo suteikimo, Garbės savanorio ženklo, aktyviojo rezervo Garbės kario ženklo nuostatų patvirtinimo*, Nr. V-28, str. 10.

²¹ LLKS leidinys *Varpas*. Savanoris Antanas Burokas ypač džiaugiasi dviem apdovanojimais, <<http://www.llks.lt/Varpo%20straipsniai/apie%20Antana%20Buroka.html>>, [žiūrėta: 2016 09 27].

PABAIGAI

SKAT ženklas turi ypatingą reikšmę kiekvienam tarnyboje tarnavusiam savanoriui. Nors jis sukurtas remiantis LKKSS ženklu, tačiau SKAT / KASP savanoriai gali didžiuotis turėdami paprastą, bet labai prasmingą ženklą, kuriame įkomponuoti svarbiausi valstybės simboliai: Lietuvos trispalvė ir Gediminaičių stulpai. Ženklo atsiradimo istorija svarbi ir pačiam ženklo autoriui. Kaip teigia dailininkas N. Treinys, *SKAT ženklų kūrimas buvo pagrindinis kūrybos impulsas. Nes kai prasidėjo neramumai, buvau 22 metų Dailės instituto studentas. Man imponavo tai, kad manimi pasitiki. Kūrybinis procesas buvo labai įdomus. Pradžioje trūko žinių, bet profesionalu tampa dirbdamas darbą. Kai tu dirbi, studijuoji, tai informacija ir patirtis kaupiasi. Dailės institute aš buvau išsišokėlis, nes kariuomenei skirtus darbus (ženklus, kokardas, vėliavas, antspaudus, gaireles) pristatydavau kaip savo kursinius darbus. Tačiau visada malonu, kai žmonės, kurie vaikšto ir dėvi mano sukurtus ženklus, teigiamai atsiliepia ir dėkoja už gerus darbus. Tai yra pats geriausias įvertinimas.*

LENKIJOS KARIUOMENĖS TANKAI VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJAUS EKSPOZICIJOJE

Artūras Katilius

2006 m. Lenkijos gynybos ministerija padovanojo Vytauto Didžiojo karo muziejui (VDKM) du lenkų gamybos tankus T-55AM ir T-72M1. Šie tankai buvo gauti iš Lenkijos kariuomenės 11-osios kavalerijos šarvuočių divizijos, dislokuotos Žaganio mieste vakarų Lenkijoje.

2008 m. buvo įkurtas ir lapkričio 4 d. atidarytas VDKM Karo technikos Vilniaus skyrius, kuriam buvo perduoti iš Lenkijos kariuomenės gauti tankai. Karo technikos Vilniaus skyriaus ekspozicija atspindi ratingę ir vikšrinę karinę techniką, kurią Lietuvos kariuomenė naudojo nuo 1991 m. iki šių dienų.

1958 m. Lenkijos liaudies kariuomenė buvo apginkluota Sovietų Sąjungoje pagamintais vidutiniais tankais T-55A. Lenkijos Liaudies Respublika priklausė Varšuvos sutarties organizacijai (įkurta Sovietų Sąjungos 1955 m.). Karinę organizaciją sudarė Vidurio ir Rytų Europos valstybių šalys. Lenkija, kaip Varšuvos pakto šalis, iš Sovietų Sąjungos gavo licenciją gaminti tankus T-55, kuriuos nuo 1964 m. lenkai pradėjo gaminti savo kariuomenei. Jie Lenkijos kariuomenei buvo gaminami iki 1986 m.

Lenkijos kariuomenės sausumos pajėgos nuo 1986 m. buvo pradėtos ginkluoti ir patobulintais tankais T-55AM, tai yra atnaujinta tanko T-55A versija. Kovos mašinos įgulą sudarė 4 žmonės. Pagrindinis šio tanko ginklas – 100 mm pabūklas D-10T2S (stabilizuotas dviejose plokštumose). Papildomą ginkluotę sudaro su pabūklu suporinti du 7,62 mm kulkosvaidžiai PKT (su 2250 šovinių komplektu) ir 12,7 mm priešlėktuvinis sunkusis kulkosvaidis *Dšk* (su 200 šovinių komplektu). Esminiai šio modelio pakeitimai: ugnies valdymo sistema *Merida* (lazerinis taikiklis su tolimačiu), lazerinis apšvitinimo detektorius *Bobrawa*, dūminių granatų paleidimo sistema *Erb* ir *Tellur* ir vamzdžio termozoliacija. Tanko korpusas ir bokštas buvo apsaugotas papildomomis metalinėmis plokštėmis, sustiprintas variklis W-55 WAX (galia – 457 kW, esant 2000 aps./min.). Tanko pabūklo kovinis komplektas – 41 sviedinys. Tanke įrengti dieninio ir naktinio taikymosi prietaisai, radijo stotis R-173, vidaus telefonas R-124 ir povandeninė sistema. Tanko svoris – 42 t, didžiausias važiavimo plentų greitis – 54 km/h. Ginkluotė ir kiti tanko taktiniai bei techniniai duomenys analogiškai arba panašūs į T-55A. Yra dvi vado tanko T-55AM versijos: T-55AD1M ir T-55AD2M, kuriose įdiegtos naujos, šiuolaikinės komunikacijos priemonės.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus tankas T-55AM.

VDKM ginklų rinkinys, G-2298

1978 m. Lenkijos karo pramonė pradėjo gaminti sovietinės kariuomenės modelio tankus T-72. Tankas T-72 Lenkų ginklų pramonės nacionalinio mokslo tyrimo centro buvo ne kartą modernizuotas. Pagrindinis šio tanko ginklas – 125 mm lygiavamzdis pabūklas D-81TM (stabilizuotas dviejose plokštumose) su mechanizuota amunicijos tiekimo sistema. Tanko pabūklo kovinis komplektas – 39 sviediniai, iš jų 22 – amunicijos tiekimo sistemos arsenale. Papildomą ginkluotę sudarė su pabūklu suporintas 7,62 mm kulkosvaidis PKT (su 2000 šovinių komplektu) ir 12,7 mm priešlėktuvinis sunkusis kulkosvaidis NSV (su 300 šovinių komplektu). Šiame tanke buvo montuojamas variklis W-46, kurio 574 kW galia pasiekama esant 2000 aps./min. Tanke įrengti dieninio ir naktinio matymo taikikliai, radijo stotis R-123, vidaus telefonas R-124 ir povandeninė sistema. Tanko svoris – 41 t, ilgis su vamzdžiu – 9530 mm, plotis – 3460 mm, aukštis iki bokšto lubų – 2190 mm, korpuso ilgis – 6670 mm, prošvaisa – 470 mm, didžiausias važiavimo greitis trasoje – 60 km/h, važiavimo nuotolis plentu – 500 km, kliūčių įveikos geba: 2,8 m pločio grioviai, 1,2 m gylio brastos, 0,85 m aukščio sienos, didžiausias įkalnės kampas – 30°. Tanko įgulą sudaro trys kariai: tanko vadas, taikytojas ir vairuotojas mechanikas.

1986 m. Lenkijos kariuomenės tankas T-72 buvo modernizuotas ir pavadintas T-72M1. Jis buvo sunkesnis už T-72 0,5 t. Tanko pabūklo kovinis komplektas – 44 sviediniai, buvo sustiprintas šarvas ir pakeista ginkluotė. Tanke įrengta navigacijos sistema ir radijo stotis R-130M1 su elektros generatoriumi. Tankai T-72M-1 Lenkijoje buvo gaminami iki 1993 m. Nuo 1995 m. Lenkijos

Vytauto Didžiojo karo muziejaus tankas T-72M.

VDKM ginklų rinkinys, G-2299

ginklų pramonė pradėjo gaminti naujus modernizuotus tankus T-72M1, kurie pavadinti PT-91 *Twardy*. Tankuose buvo patobulinta ugnies valdymo sistema, su naujais stebėjimo prietaisais tanko vadui ir pabūklo taikytojui. Sukurta nauja gaisro gesinimo sistema bei priešdetonacinė šaudmenų sistema. Buvo modernizuotas variklis (pagerintos kuro, oro padavimo sistemos). Nuo 1987 m. buvo gaminamas T-72M1D – vado tankas.

Lenkijos kariuomenės sausumos branduolį sudaro trys mechanizuotosios divizijos. Tačiau pagrindinė Lenkijos kariuomenės smogiamoji jėga yra 11-oji kavalerijos šarvuočių divizija. Šiuo metu ši divizija yra apginkluota Lenkijos gamybos tankais PT-91 *Twardy* ir Vokietijoje pagamintais tankais *Leopard 2A4*. 2000 m. duomenimis Lenkijos kariuomenė turėjo 1730 vnt. tankų, iš jų T-55 – 806 vnt., T-72 – 684 vnt. ir PT-91 – 186 vnt.

Karo technikos Vilniaus skyriuje eksponuojami tankai T-55AM ir T-72M1 yra vieni įdomiausių ir vertingiausių VDKM eksponatų. Tikrai nedidelė lankytojų dalis atvyksta apžiūrėti ekspozicijos žinodami, kad šios dvi kovos mašinos yra ne Sovietų Sąjungos, o kitos Varšuvos sutarties organizacijos narės Lenkijos Liaudies Respublikos karo pramonės ir taip pat kariuomenės palikimas, kuris yra įdomus iš kelių pusių. Šis Šaltojo karo laikų palikimas užima svarbią vietą karo ir karo technikos istorijoje. Aptarti tankai yra neatsiejama kaimyninės Lenkijos kariuomenės istorijos dalis ir didžiųjų XX a. pabaigos įvykių priminimas. Tankas T-72M1 mažai kuo skiriasi nuo Sovietų Sąjungos kariuomenės tankų T-72, tad Lietuvos gyventojams bei svečiams iš kitų kraštų yra ir 1991 m. sausio įvykių priminimas.

2016 METŲ ĮDOMIAUSI EKSPONATAI

Janina Karosevičiūtė

Į Vytauto Didžiojo karo muziejaus (VDKM) rinkinius 2016 m. priimti 4026 eksponatai. Ačiū visiems dovanojusiems, perdavusiems šeimos relikvijas, tokias mielas ir brangias kiekvienam žmogui. Kai kurias iš jų norisi paminėti.

Metai prasidėjo rinkinius papildant Lietuvos studentų korporacijos *NEO LITHUANIA* eksponatais – kepuraitė, taurėmis, spaudu, vėliau – lietuvių, tarnavusių JAV kariuomenėje, apdovanojimais ir uniformomis: karo aviacijos pulkininko Romo Kilikausko, tarnavusio JAV žvalgyboje uniforma, plk. Jono Kronkaičio paradinės ir kasdienės uniformos komplektai, kpt. Algio J. Česonio išieginė (vakarinė) ir kasdienė uniformos, mjr. Aro Sužiedėlio kasdienė, lauko ir išieginė (vakarinė) uniformos, plk. Algimanto Garsio kasdienė, lauko, paradinė ir išieginė (vakarinė) uniformos, plk. lt. Donato Skučo kasdienė, išieginė (vakarinė) uniformos, skraidymo kostiumas, lakūno šalmo krepšys su daiktais, oro navigacijos prietaisas, JAV jūrų pajėgų tiekimo korpuso j. lt. Elenos Skučaitės kasdienė uniforma su apdovanojimų juostelėmis ir ženklų, JAV kariuomenės jūrų pajėgų komandoro Tomo Algirdo Alksninio kasdienė uniforma su apdovanojimų juostelėmis, Argentinos sausumos kariuomenės brg. gen. Faustino Hose (*Jose*) Švenčionio paradinė ir kasdienė uniformos, vado lazdelė. Visos uniformos su apdovanojimais, apdovanojimų miniatiūromis, apdovanojimų juostelėmis ir ženklais. Tad pasipildė ne tik daiktų, bet ir numizmatikos rinkiniai.

Į Fotonuotaukų rinkinį perduotos Lietuvos kariuomenės savanorių išėivijoje, SSSR kariuomenėje tarnavusių bei Sovietų Sąjungos ir Afganistano kare kariavusių lietuvių nuotraukos, Lietuvos kariuomenės karininkų: gen. Vinco Grigaliūno-Glovackio, plk. Kazio Škirpos, gen. Prano Tamašausko, gen. Stasio Raštikio (tarnyboje ir su šeima) nuotraukos, XX a. 6–8 dešimtmečio JAV kariuomenės karo aviacijos mjr. Algirdo Vinco Kanaukos nuotraukos; nuotraukų albumai SSRS kariuomenėje Afganistane 1983–1985 m. tarnavusio j. srž. Virginijaus Bendoraičio, ten pat tarnavusio (1986–1987), bet jau cinkuotame karste į Lietuvą grįžusio Valdemaro Mičiulio.

Spaudos rinkinyje atsirado dokumentų kolekcija. Tai perduoti Algirdo Prekerio 1936–1938 m. trišalio susirašinėjimo apie tankų ir šarvuočių bei kitos technikos įsigijimą tarp Čekoslovakijos *Českomoravska Kolbon Danek* (ČKD) kompanijos ir jos atstovo Lietuvoje Algirdo Sliesoraičio bei KAM Karo technikos tiekimo skyriaus. Dokumentuose nurodomos karinės technikos techninė

charakteristika, išsigijimo ir apmokėjimo galimybės. Dokumentai rašyti lietuvių, vokiečių, rusų ir čekų kalbomis. Verta dėmesio ir jų radimo istorija. Dokumentai rasti 2014 m. Kaune, K. Donelaičio g. namo sienoje, atliekant remontą.

Kaip ir kasmet atvirukų ir pašto ženklų kolekciją papildė praeitais metais išleisti pašto ženklai, pirmos dienos vokai, suvenyriniai lapai, skirti įvairiems jubiliejams ir įvykiams: Euro įvedimui Lietuvoje, Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo akto 25-mečiui, etnografiniams regionų metams, Mykolo Kleopo Oginskio 250-osioms gimimo metinėms, Lietuvos herbo Vyčio simboliui monetose ir pan.

Atsirado daugiau ir istorinių dokumentų: kariuomenės vado 1940 m. birželio 26 d. raštas-įsakymas Nr. 23584 plk. Juozui Šarauskui laikinai eiti Karo muziejaus viršininko pareigas bei liepos 26 d. įsakymas Nr. 24592 dėl plk. Juozo Šarausko atleidimo iš Karo muziejaus viršininko pareigų ir pareigų perdavimo l. e. mjr. Petru Šeštakauskui; 1941 m. vasario 8 d. LSSR Švietimo Liaudies komisariato Suaugusiųjų švietimo valdybos raštas Nr. 4914 drg. Juozui Šarauskui dėl Kariškai istorinio muziejaus direktoriaus pareigų perdavimo Broniui Žekoniui. Prie tikrai įdomių eksponatų priskiriame ir 1940 m. areštuotų Lietuvos asmenų sąrašus bei jau minėto SSRS kariuomenėje Afganistane tarnavusio Valdemaro Mičiulio (1965–1987) užrašų knygutę, dokumentai ir laiška artimiesiems – skaudi sovietų kariuomenės kario istorija.

Spaudos, Daiktų, Numizmatikos, Fotonuotraukų rinkinius papildė gausi Lietuvos kariuomenės vado tarnybą baigusio gen. ltn. Arvydo Pociaus kolekcija.

Numizmatikos rinkiniai pagausėjo kaip niekada. Reiktų paminėti: Vyčio Kryžiaus kavaleriaus Stasio Ričkaus apdovanojimus – Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių, Lietuvos Nepriklausomybės medalius, Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino ordino 3-iojo laipsnio medalius; gen. Jono Bulotos apdovanojimus – kariuomenės kūrėjų savanorių, Klaipėdos išvadavimo, Lietuvos Nepriklausomybės medalius; mjr. Kazio Abaro (Abaravičiaus) – Vytauto Didžiojo 5-ojo laipsnio, DLK Gedimino 3-iojo laipsnio, Šaulių žvaigždės ordinus; plk. ltn. Vinco Asevičiaus – DLK Gedimino 4-ojo laipsnio ordiną, Čekoslovakijos Baltojo liūto 5-ojo laipsnio ordiną. O kur dar pavieniai apdovanojimai? Ir, žinoma, iš Lietuvos banko gaunamos monetos: 20 eurų kolekcinės monetos, skirtos XXXI olimpinėms žaidynėms Rio de Žaneire, 20 eurų kolekcinės monetos, skirtos Nepriklausomybės įtvirtinimo 25-mečiui, moneta, skirta fizikai (iš serijos *Lietuvos mokslas*), baltų kultūrai. Jau minėtos uniformos yra su apdovanojimais, apdovanojimų miniatiūromis ir apdovanojimų juostelėmis ir ženklais.

Ginklų rinkinį papildė JAV karo aviacijos lakūno šalmas su kvėpavimo kauke, naudotas mjr. Algirdo Vinco Kanaukos, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės husarų XVII–XVIII a. ieties rekonstrukcija, pagaminta 2015 m. VDKM

nupirko ir keletą ginklų: XIX a. pab.–XX a. pr. karininko špagą (Didžioji Britanija), XX a. pr. artilerijos palašą (Ispanija, Toledas), XIX–XX a. pr. durklą katarą (Indija / Persija), XX a. I pusės asmeninį durtuvą M 1918 su makštimi, skirtą 1911 m. ir 1931 m. modelių *Schmidt-Rubin* šautuvams ir karabinams (Šveicarija), ir XX a. II pusės peilinį durtuvą M7 su makštimi, skirtą automatiniam šautuvui M16.

Muziejaus rinkiniai pasipildė:

Daiktų rinkinys 808 eksponatais,
iš viso rinkinyje – 17221 eksponatas.

Fotonuotraukų rinkinys 682 eksponatais,
iš viso rinkinyje – 31903 eksponatai.

Ginklų rinkinys 225 eksponatais,
iš viso rinkinyje – 7076 eksponatai.

Meno rinkinys 22 eksponatais,
iš viso rinkinyje – 1704 eksponatai.

Numizmatikos rinkinys 563 eksponatais,
iš viso rinkinyje – 38148 eksponatai.

Spaudos rinkinys 1639 eksponatais,
iš viso rinkinyje – 52908 eksponatai.

EKSPONATAS PAKVIETĖ KELIONĖN

Rita Malinauskienė

Skautų Vyčio lazda.

VDKM daiktų rinkinys

2012 m. į Vytauto Didžiojo karo muziejaus (VDKM) restauravimo dirbtuves buvo pristatyta skautų Vyčio lazda, puošta įvairiais meno ir kultūros vertybes žyminčiais ženkleliais bei skautų atributika.

Tyrimams buvo paimti 49 metalo, metalinės dangos ir polichromijos mėginiai nuo 31 metalinio ženkliuko bei 6 popierinio ir tekstilinio ženkliukų mėginiai. Buvo atlikta šių, lazda puošiančių, ženklelių mikrocheminė ir morfologinė analizė, rūgštingumo (pH) matavimas. Dauguma metalinių ženklelių pagaminti iš vario arba cinko lydinio, dengti plona sidabro danga. Kiekvienas ženklelis buvo išmontuotas, iš abiejų pusių pašalinti korozijos produktai.

Lazdos viršutinė dalis V raidės formos, kuri būdinga tik skautų Vyčių lazdoms, puošta balto metalo skautų lelijėle su užrašu apačioje „*BUDEK*“. Virš lelijėlės pritvirtintas bronzinis laikrodžio ciferblatą vaizduojantis ženklelis (neatsitiktinai, nes projektavo šį ženklelį *Waltham Watch Co*). Ciferblate žymimos 12, 3, 6 ir 9 valandos, o skautų lelijos viduryje įkomponuotas erelis su JAV vėliavos skydu. Ženklelis pagamintas 1937 m. skautų sąskrydžiui *Jamboree*,¹ kuris įvyko Valthamo (*Waltham*) mieste prie Masačusetso (*Massachusetts*, JAV, 2 nuotr.).

Žemiau metalinėmis vinimis pritvirtintas tekstilinis antsiuvas žymi JAV 1937 m. berniukų skautų sąskrydį *Jamboree*¹ Vašingtone (3 nuotr.).

Yra žinoma skautų tradicija lazdoje žymėti aplankytas vietas. Įvertinus tai, kad kiekvienas šios lazdos ženklelis žymi Europos vietas ir svarbiausius paminklus, buvo įdomu pakelti nežinomo skauto keliais ir įvardyti ženkleliuose minimus objektus.

¹ *Jambo* Swahili genties Afrikoje kalba reiškia *labas*. Skautų įkūrėjas Lordas Robertas Baden-Povelis pirmą sykį žodį *Jamboree* panaudojo 1920 m. kviesdamas skautus iš viso pasaulio susirinkti į pirmąją pasaulinę stovyklą Olympijoje, netoli Londono. Nuo to laiko *Jamboree* vadinamos dauguma reguliariai (kas 4–5 metus) vykstančių tarptautinių skautų stovyklų.

2 nuotr.

3 nuotr.

Konservavę ženklelius, surašėme visas žymias vietas ir paprašėme gidės Henrietos Miliauskienės pakomentuoti šiuos objektus. Ji mielai sutiko tai padaryti. Jos teigimu, ir dabar šios vietos yra vienos turistų labiausiai lankomų.

Pirmasis ženklelis *Konigsberg Kaiser Wilhelm Platz Schloss* (4 nuotr.) žymi Karaliaučiaus pilį ir Kaizerio Vilhelmo aikštę Kaliningrado srityje. Karaliaučiaus pilis buvo viena svarbiausių Vokiečių ordino pilių, pradėta statyti 1255 m. okupuotoje Prūsijos Sembos žemėje, Priegliaus upės žiotyse. Šioje pilyje kiek daugiau nei 200 metų rezidavo ordino didysis maršalas (1312–1525). Kai 1457 m. ordino sostinė iš Marienburgo buvo perkelta į Karaliaučių, pilyje beveik 70 metų (1457–1525) rezidavo Didysis magistras. Kryžiuočių ordino laikais pilį juosė gynybinė siena su 9 bokštais. Kiemo vakarinėje dalyje stovėjo konventas – Vokiečių ordino riterių buveinė, vidinė gynybinė citadelė. Tarp konvento ir pilies sienos, pietvakarinėje dalyje, pastatytas 84 m aukščio bokštas. Prūsijos kunigaikščio Albrechto laikais (1525–1568) pilis buvo paversta puošniais rūmais. Buvusio konvento vietoje pastatyta renesansinė bažnyčia įgulai, kampuose – apvalūs bokštai. Bažnyčioje buvo vainikuojami Prūsijos karaliai, vėliau iššventinami evangelikų kunigai. Būtent čia į kunigystės luomą 1743 m. spalio 21 d. buvo iššventintas Kristijonas Donelaitis. Ženklyje matosi vienas iš apvalių gynybinių 84 m aukščio bokštų ir Kaizerio Vilhelmo aikštė, kuri pilies prieigose buvo suprojektuota XIX a. pradžioje. Pilis buvo smarkiai apgriauta per 1944 m. rugpjūčio–rugsėjo mėn. Didžiosios Britanijos ir JAV aviacijos bombardavimus bei per 1945 m. balandžio mėn. sovietų armijos puolimą. Po Antrojo pasaulinio karo, 1945 m., viduryje dar stovėjo didysis bokštas, pilies viduje buvo nepažeistų patalpų. Karaliaučiaus pilies sienos, bokštai ir kitos patalpos, SSKP generalinio sekretoriaus L. Brežnevo nurodymu, nepaisant

4 nuotr.

5 nuotr.

6 nuotr.

studentų ir inteligentijos protestų, 1967–1968 m. buvo išsprogdintos. Pašalinus liekanas ir nukasus apie 8 m kalvos, pilies vietoje 1978 m. įrengta pagrindinė miesto aikštė, jos rytiniame gale pradėtas statyti Sovietų rūmų administracinis pastatas, kurio statybos 9-ame dešimtmetyje buvo sustabdytos ir pabaigtos tik 2006 m. Šiuo metu pastate įrengtas verslo centras.

Ženkletis *Marienburg* (5 nuotr.) žymi Marienburgo pilį Lenkijoje. Marienburgo (arba Malborko) pilį 1274 m. įkūrė kryžiuočiai užkariautoje prūsų žemėje Pamedėje, prie Nogato upės. Tai didžiausia Europoje plytinė viduramžių pilis, kurioje 1309–1457 m. buvo įsikūrusi Kryžiuočių ordino būstinė, rezidavo Didysis magistras. Pilies ansamblis formavosi net šešis šimtmečius (XII a. pab.–XVIII a.). Pilies kompleksas, statytas palaipsniui, susideda iš trijų pilių: Aukštutinės, Vidurinės ir Žemutinės. Visos trys pilys sujungtos į vieningą gynybinį kompleksą, kuris tapo neįveikiama tvirtove. Pilies plotas užima 20 ha teritoriją. Ženkletyje matomas bendras pilies vaizdas. 1361 m. Marienburgo pilyje buvo kalinamas Lietuvos kunigaikštis Kęstutis. Po Žalgirio mūšio nusilpęs ordinas pilį pardavė lenkams, kurie čia įkūrė gynybinę tvirtovę, o vėliau – karališkuosius apartamentus. Po pirmojo Abiejų Tautų Respublikos padalijimo 1772 m. Marienburgo pilis atiteko Prūsijai. Tuomet ji buvo perstatyta ir paversta kareivinėmis bei sandėliu. Dar labiau pilies kompleksas nukentėjo Antrojo pasaulinio karo metu, kada buvo sugriauta maždaug 80 procentų statinio. Po karo pilis

restauruota, o 1961 m. joje įkurtas vienas labiausiai lankomų muziejų Lenkijoje. 1997 m. Marienburgo pilis įrašyta į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą.

Elbingo senąjį turgų ir bokštą (Lenkija) vaizduoja ženklelis *Elbing Alten Markt und Tor* (6 nuotr.). Elbingo miestas įsikūręs prie to paties pavadinimo upės, kuri už 10 km į šiaurę įteka į Vyslą. Kadaisė tai buvo Varmės vyskupų centras ir daugiau nei penkiasdešimt metų – Kryžiuočių ordino magistro būstinė (iki 1309 m.). Elbingas yra labai dažnai minimas Ordino dokumentuose. Jis buvo reikšmingas uostas. Mieste telkėsi amatai ir prekyba. 1452 m. Elbingo

7 nuotr.

8 nuotr.

9 nuotr.

gyventojai sugriovė pilį ir pasidavė Lenkijos karaliui ir Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Kazimierui Jogailaičiui. Antrojo pasaulinio karo metu senasis Elbingas buvo beveik visas sugriautas. Liko vos keli autentiški pastatai. Ženklelyje pavaizduoti dar 1319 m. pastatyti Turgaus vartai, kurie vėliau tapo miesto simboliu. Vartai buvo dalis gynybinės miesto sistemos. XVII a. bokštą papuošė laikrodis. Antrojo pasaulinio karo metu bokštas stipriai nukentėjo, tačiau pokariu buvo atstatytas.

Landsberg AW (Landsberg an der Warthe)

(7 nuotr.) vaizduojamas Lenkijos teritorijoje esantis dabartinis Gožuvas (*Gorzów*). Ženklelyje pavaizduotas seniausias Gožuvo miestelio pastatas – Šv. Marijos katedra. Katedra pastatyta XII a. Prasidėjus Reformacijai, bažnyčia tapo liuteronų maldos namais ir katalikams sugražinta tik po Antrojo pasaulinio karo. 1997 m. joje meldėsi popiežius Jonas Paulius II.

Waldenberg N-M Alte Stadmauer

ženklelis (8 nuotr.) žymi dabartinio Lenkijos miesto Dobėgnevo (*Dobiegniew*) pilies griuvėsius. Iki Antrojo pasaulinio karo miestelis buvo Vokietijos žinioje, tačiau po karo jame apsigyveno lenkai.

Kustrin

(9 nuotr.) vaizduojamas dabartinis Kostšynas prie Odros (*Kostrzyn nad Odrą*) Lenkijoje. Tai senas ir svarbus pasienio miestas, istoriniuose šaltiniuose minimas nuo XIII a. Netrukus jį užėmė kryžiuočiai, kurie čia pasistatė pilį. Vėliau miestas priklausė Prūsijai, klestėjo pramonė (veikė tekstilės, krakmolo fabrikai). Per Antrąjį pasaulinį karą miestas buvo beveik visiškai sugriautas. Po 1945 m. grąžintas Lenkijai, o kitapus Odros likęs pakraštys – Vokietijai. Ženklelyje pavaizduota miesto panorama.

Berlin Dom

ženklelyje (10 nuotr.) puikuoja Berlyno katedra. Neobarokinė Berlyno katedra Šprė (*Spree*) upės saloje pastatyta XIX a. pab. ir kainavo 11,5 mln. markių. Tai didžiausia protestantų bažnyčia Vokietijoje. Antrojo pasaulinio karo metu katedra buvo smarkiai apgriauta, tačiau vėliau atstatyta, nors ir gerokai kukliau. Bažnyčioje yra Hohencolernų (*Hohenzollern*) dinastijos kripta.

Ženklyje *Ganse Mannchen, Nürnberger Trichter* (11 nuotr.) vaizduojamas Žąsiaganis ir Niurnbergo piltuvėlis (Vokietija). Niurnbergas (*Nürnberg*) – antras pagal dydį miestas Bavarijoje. Tai muziejus po atviru dangumi, kuriame gausu ne tik architektūros paminklų, bet ir įspūdingų fontanų. Vienas jų – Žąsiaganio fontanas. Seniau šis fontanas puošė Žąsų turgaus aikštę, kuri vėliau buvo pervadinta Vaisių turgaus aikšte. Po Antrojo pasaulinio karo fontanas perkeltas į šią dieninę Naujosios rotušės aikštę. Legandos pasakoja, kad Niurnbergo apylinkėse gyveno ūkininkas, kuris, turguje pardavęs žąsis, pinigais išleisdavo vynui ir namo grįždavo tuščiomis rankomis. Šis bronzinis personažas tapo toks populiarus, kad Vokietijoje yra ne viena Žąsiaganio fontano kopija.

Niurnbergo piltuvėlis – tai mechaninio mokymosi ir mokymo simbolis. Mokytojai turi perteikti savo žinias tiems, kuriems tų žinių reikia. Kaip tik tai ironiškai vaizduoja graviūra *Niurnbergo piltuvėlis* (*Nuernberger Trichter*), kurios autorius buvo įkvėptas Bavarijos poeto, politiko ir mokytojo Georgo Filipo Harsdėrferio (*Georg Philipp Harsdörffer* (1607–1658) sukurtomis eilutėmis:

*Iš pradžių kvailas kaip bato aulas,
Vėliau išmintingas kaip Gėtė.
Kaip toks stebuklas vaikui nutiko?
Per piltuvėlį proto įlieta!*

Vokietijoje pirmąją mokslo dieną tėvai dovanuoja vaikams piltuvėlius, pripildytus saldainių ir šokolado.

Denkmal Gronau I.W.J. R.17 (12 nuotr.) vaizduojamas Šiaurės Reino-Vestfalijos (*Nordrhein-Westfalen*) miesto Gronau (*Gronau*) Pirmojo pasaulinio karo memorialo fragmentas.

Ženklyje *Amsterdam* (13 nuotr.) pavaizduota Amsterdamo Dam aikštė ir Karališkieji rūmai (Olandija). Amsterdamo miestas buvo pastatytas pelkėtoje vietovėje ant medinių polių. Pagrindinė

10 nuotr.

11 nuotr.

12 nuotr.

13 nuotr.

14 nuotr.

15 nuotr.

aikštė pavadinta Dam vardu (Dam olandiškai reiškia užtvanka). Kadaisė šioje vietoje buvo įrengta užtvanka, siekiant apsaugoti nedidelę gyvenvietę, kuri plečiantis Amsterdamui tapo miesto centru. Užtvankos aikštėje stovi Karališkieji rūmai ir Naujoji bažnyčia, kuri garsi tuo, jog čia karūnuojami Nyderlandų karaliai. Karališkieji rūmai iš pradžių buvo statomi kaip miesto Rotušė. Pastatas stovi ant 13659 medinių polių. Tuo metu aukso amžių išgyvenančiam miestui šios statybos kainavo 8,5 tūkst. guldenų. 1806 m. Liudvikas Bonapartas, Napoleono Bonaparto brolis, tapęs Nyderlandų karaliumi, perkėlė sostinę iš Hagos į Amsterdamą ir Rotušės pastatą pavertė Karališkaisiais rūmais.

Bruxelles Manneken-Pis (14 nuotr.) vaizduoja Belgijos sostinės skulptūrą *Briuselio besišlapinantis berniukas*. 61 cm aukščio bronzinė skulptūrėlė, dviejų senojo Briuselio gatvių sankryžoje buvo pastatyta 1619 m. Jos autorius skulptorius Jėronimas Dukesnoy vyresnysis (*Hiëronymus of Jérôme Duquesnoy de Oudere*). Skulptūrėlė buvo daugybę kartų pavogta ir

šiandieninė, puošianti Belgijos sostinę, nuliedinta 1965 m. pagal originalą, kuris saugomas Maison du Roi / Broodhuis pastate, stovinčiame Didžiojoje aikštėje. Daugybė legendų sukurta apie šią skulptūrėlę. Viena populiariausių pasakoja, kad prasidėjus karui Briuselis buvo apsuptas priešų, kurie ruošėsi jį susprogdinti. Tai pamatęs, mažas berniukas pradėjo šlapintis ant paruoštų sprogmėnų ir išgelbėjo Briuselį nuo susprogdinimo. Tradiciškai į Briuselį atvykstančios užsienio valstybių delegacijos dovanoja *Besišlapinančiam berniukui* rūbų komplektus. Pagal iš anksto sudarytą grafiką berniukas yra nuolat perrengiamas svečių dovanotais rūbeliais. Ši skulptūrėlė tapo tokia populiari, kad jos kopijos buvo pastatytos ne tik kituose Belgijos miestuose, bet ir Brazilijoje, Japonijoje. Prieš keletą metų Briuselyje pastatytos dar ir *Besišlapinančios mergaitės* bei *Besišlapinančio šuns* skulptūrėlės.

Exposition internationale Paris 1937 (15 nuotr.) ženklelis skirtas pažymėti Pasaulinę 1937 m. parodą Paryžiuje. Ruošdamasis 1937 m. pasaulinei parodai, Paryžius pasipuošė moderniais Šajo rūmais (Palais de Chaillot), kurie drauge su Trokadero sodais (*place du Trocadéro*), Eifelio bokštu, Marso laukais ir Karo mokykla sudaro įspūdingą kompleksą. Šajo rūmai buvo pastatyti ant kalvos vietoje anksčiau čia stovėjusių Trokadero rūmų. Nuo rūmų terasos atsiveria kvapą gniaužianti Paryžiaus panorama su fontanais, Eifelio bokštu ir beribėmis

pievomis, kuriose kadaise treniravosi Prancūzijos kariai. Ženklyje pavaizduoti Šajo rūmai, Trokadero sodas ir Eifelio bokštas.

Kaip tik į šiuose rūmuose rengiamą Pasaulinę parodą pirmą kartą kaip nepriklausoma valstybė išsiruošė ir Lietuva. 1937 m. *Moderninio [Modernaus] gyvenimo, meno ir technikos tarptautinė paroda* truko 185 dienas ir buvo didžiausia kada nors iki tol rengta paroda. Joje dalyvavo 46 valstybės, apsilankė 31 mln. žmonių.

Prie Šajo rūmų vakarinio sparno, šalia Siamo, Suomijos, Danijos ir Liuksemburgo paviljonų, buvo įrengtas Baltijos paviljonas, kuriame įsikūrė Estijos, Latvijos ir Lietuvos ekspozicijos. Jo fasadą puošė šalių nacionaliniai herbai ir skulptoriaus Juozo Mikėno reljefas, kuriame vaizduojamas angelas sargas, *jūros pakrante lydintis tris mažąsias Baltijos seseris*. Būtent šioje parodoje buvo pristatytas ir Vytauto Didžiojo karo muziejaus maketas. Estai išsiskyrė leopardo kailiu stilizuotais nacionalinės ginkluotės elementais, latviai – raudonu parketu, o lietuviai – seno ažuolo stilizuotu kryžiumi, simbolizuojančiu Lietuvos kelių kryžkeles. Lietuva į parodą nuvežė vietinių menininkų darbų, kuriuos Paryžius sutiko su susižavėjimu. 44 lietuvių menininkai apdovanoti didžiausiais prizais – aukso, sidabro, bronzos medaliais, garbės diplomais. Iš viso lietuviai gavo 58 apdovanojimus.

Cathedrale de Reims (16 nuotr.) vaizduoja Reimso katedrą. Šampanės (*Champagne*) regiono sostinė Reimsas (*Reims*) garsėja ne tik ypatingu putojančiu vynuogių gėrimu, bet ir viena seniausių katedrų Prancūzijoje. Šioje Reimso šventovėje buvo karūnuoti beveik visi Prancūzijos karaliai. Reimso Dievo Motinos katedra (*Notre-Dame de Reims*) pasitinka legendiniu *Besiųpsančiu angelu*, kurio galva nukrito ir sudužo per gaisrą, kilusį Pirmojo pasaulinio karo metu. Sudužusios galvos dalys buvo surinktos ir po karo angelas buvo restauruotas. 2011 m. Reimso Dievo Motinos katedra šventė 800 metų jubiliejų.

Ženklylis **Strasbourg** (17 nuotr.) skirtas Prancūzijos miestui Strasbūriui. XII a. pr. m. e. prie Ilo upės romėnai įkūrė savo karo stovyklą. V a. frankų karalius Chlodvigas pavadino tą vietą *Strateburgum* (*Daugybės kelių miestu*). Miestas kryžkelėje šimtmečius priklausė Romos imperijai, vėliau įgijo laisvojo miesto statusą, o XV a. netgi tapo respublika. Tačiau neilgam – 1681 m. jį užkariavo Prancūzija, o vėliau

16 nuotr.

17 nuotr.

– Vokietija, kol galų gale miestas atiteko Prancūzijai. XI a. pradėtos katedros statybos. Projektas pabaigtas tik po keturių šimtmečių. Iki pat XIX a. ši Dievo Motinos katedra, kurios bokšto smailė siekia 142 m aukštį, buvo aukščiausia visame krikščioniškame pasaulyje. Prancūzų poetas Polas Klodelis (*Paul Clodel*) dėl rausvos spalvos smiltainio praminė ją *virš miesto sklandančiu rožiniu angelu*.

18 nuotr.

19 nuotr.

20 nuotr.

Hanover Neues Rathaus (18 nuotr.) – Hanoverio Naujoji rotušė (*Neues Rathaus*, Vokietija) atrodo kaip pilis. Joje reziduoja miesto valdžia. Didingas pastatas Žemosios Saksonijos sostinėje buvo pastatytas 1913 m. Statybos užtruko dvylika metų ir kainavo 10 mln. markių. Rotušės kupole, maždaug 100 m aukštyje, yra įrengta apžvalgos aikštelė, į kurią būdavo galima pakilti unikalios technologijos liftu. Liftas buvo sukonstruotas 1913 m. Keleivius 50 m ilgio šachta liftas keldavo 17 laipsnių kampu. Vagonėlis judėdavo ažuoliniiais bėgiais. Dėl ypatingos technologijos šis liftas galėjo būti naudojamas tik šiltuoju metų laiku. Paskutinį kartą keleivius jis kėlė 2007 m. Dabar turistus kelia naujas ir modernus liftas, kuris gali būti naudojamas visus metus.

Ženklelis **Ulm** (19 nuotr.) vaizduoja Ulmo (*Ulm*) miestą Vokietijos pietuose, Badeno-Viurtembergo (*Baden-Württemberg*) žemėje prie Dunojaus upės. Mieste persipina senoji ir modernioji architektūra. Ulmo dominantė – aukščiausia pasaulyje bažnyčia – vėlyvosios gotikos stiliaus katedra (161 m.) dabar atiduota liuteronams. 1805 m. prie Ulmo vyko mūšis, kuriame Napoleonas Bonapartas privertė kapituliuoti Austrijos kariuomenę.

Augsburg Rathaus mit Perlach (20 nuotr.) Augsburguro rotušė ir Perlacho bokštas. Vokietijos upių Lecho (*Lech*) ir Vertacho (*Wertach*) santakoje įsikūręs Augsburgas yra trečias pagal dydį miestas Bavarijoje ir trečias pagal senumą miestas Vokietijoje. 1624 m. pastatyta Miesto rotušė kartu su šalia stovinčiu Perlacho bokštu sudaro vieningą ansamblį. Renesansinė rotušė garsi prašmatnia Auksine sale. Šalia Rotušės stovi 70 m aukščio bokštas, kuris pastebimas iš tolimiausių miesto vietų. Šis statinys

buvo pastatytas dar X a. kaip žvalgybinis bokštas. Tai vienas seniausių miesto statinių. Visi norintys gali pakilti į viršuje esančią apžvalgos aikštelę. Ką reiškia bokšto pavadinimas, lingvistai tik spėlioja. Viena iš versijų, kad aikštėje prie bokšto vykdavo mugės, kuriose susirinkusius linksmindavo dresuotos meškos. Žodis *per* reiškia *meška*, o *lach* – *mugė*, *šou*.

Miunchen hofbräuhaus (21 nuotr.) – Miuncheno Karališkoji alaus darykla. Miunchenas yra ne tik Bavarijos, bet ir visos Vokietijos alaus sostinė, kurioje kasmet spalio mėnesį vyksta visame pasaulyje gerai žinomas Alaus festivalis (*Oktoberfest*). Ženklyje vaizduojama garsiausia pasaulyje aludė, kurią įkūrė kunigaikštis Vilhelmas V, norėdamas alumi aprūpinti karališkosios šeimos narius. Iš pradžių čia buvo verdamas tik tamsus alus (*Brown Ale*), tačiau Vilhelmo V sūnui perėmus viską į savo rankas, pirmenybė suteikta kvietiniam alui. Šis alkoholinis gėrimas taip išpopuliarėjo, kad vėliau buvo prieinamas ne tik karališkajai šeimai, bet ir visuomenei. Manoma, jog tai yra seniausia aludė pasaulyje, įkurta 1589 m. Didžiausioje pasaulio aludėje *Hofbräuhaus* yra apie 5 tūkst. vietų. Žymiausių jos lankytojų sąrašas – W. A. Mocartas, Leninas, A. Hitleris ir kt. Aludėje yra seifas, kuriame saugomi nuolatinųjų lankytojų bokalai. Čia kiekvienas gerdamas alų pasijunta lyg būtų keliais šimtmečiais grįžęs į praeitį – didžiuliai stalai, freskomis išstapytos lubos, tautiniais drabužiais pasipuošusios padavėjos, muzikantai bei didžiuliai bokalai.

Bayreuth Richard Wagner Theater ženklelyje (22 nuotr.) vaizduojamas Bairoito Richardo Vagnerio teatro fasadas. Šiaurės Bavarijos miestas išgarsėjo Richardo Vagnerio (*Wilhelm Richard Wagner*) dėka. 1870 m. balandžio 17 d. Richardas Vagneris lankėsi mieste, nes buvo skaitęs apie Markgrafo operos rūmus ir manė, kad rūmų scena tiks jo operoms. Paaikškėjo, kad orkestro duobė buvo per maža milžiniškam (kokio reikia *Nibelungo žiedui*) orkestrui. Vagneris pradėjo svajoti pastatyti savo operos rūmus. Miestiečiai palaikė jo idėją ir davė žemės plotą. Operos rūmų statyba truko ketverius metus. 1876 m. rugpjūčio 13 d. Operos rūmai buvo atidaryti, prasidėjo Bairoito (*Bayreuth*) festivalis. Statybos darbų ir projekto pakeitimus vykdė pats R. Vagneris. Operos rūmus buvo planuota atidaryti 1873 m., tačiau R. Vagneris pritrūko pinigų, todėl, norėdamas surinkti trūkstamą sumą, pradėjo rengti koncertus ir koncertines keliones. Uždirbti pinigai buvo skiriami Operos rūmų statybai. Išskirtinis šio

21 nuotr.

22 nuotr.

23 nuotr.

24 nuotr.

statinio projektinis sprendimas – žiūrovų salė, kurioje nėra jokių galerijų ar balkonų, visi sėdi tarsi amfiteatre, ir orkestro duobė, į kurią gali tilpti ir likti visiškai nematomas žiūrovams itin didelis orkestras. Speciali orkestro uždanga padėjo balansuoti ir garso lygį tarp operos solistų ir orkestrantų. Deja, dirbti šiame teatre iki šių dienų lieka didelis iššūkis netgi labiausiai patyrusiems dirigentams.

Volkerschlacht Denkmal (23 nuotr.) ženklelis žymi Tautų mūšio paminklą Leipcige. Napoleono Bonaparto armija, nusilpusi po pragaištingo 1812 m. žygio į Rusiją ir 1813 m. spalio 16–19 d. vykusių susirėmimų prie Leipcigo, patyrė triuškinamą pralaimėjimą sąjungininkų pajėgoms, kurias sudarė Prūsijos, Rusijos, Švedijos ir Didžiosios Britanijos kariai. Šis mūšis laikomas kruviniausiu Europoje iki Pirmojo pasaulinio karo: žuvo maždaug šeštadalis jame dalyvavusių 600 tūkst. karių. Napoleono pralaimėjimas prie Leipcigo 1813 m. žymėjo jo imperijos dominavimo vokiečių valstybėse pabaigą ir padarė joms didžiulį poveikį. Vokietija, kurią šimtmečius sudarė daugybė mažyčių valstybių, po Leipcigo mūšio tęsė savo ilgą žygi susivienijimo link. Šio proceso kulminacija įvyko 1871 m., vadovaujant

Prūsijai, kai Prancūzija vėl buvo nugalėta. 91 m aukščio paminklas yra vienas didžiausių tokio stiliaus statinių Europoje. Užlipus 500 laiptelių, patenkama į apžvalgos aikštelę, nuo kurios atsiveria Leipcigo ir jo apylinkių panorama. Paminklinis kompleksas užima daugiau nei 4 ha. Jo statyba truko 15 metų ir kainavo 6 mln. markių. Paminklo atidengimo iškilmės įvyko pažymint Leipcigo mūšio 100 metų jubiliejų. Paminklo viduje yra ovalios formos Šlovės salė, kurioje ilsisi daugiau nei 120 000 mūšio aukų. Jos viduryje bronzinė plokštė, visada papuošta gyvų gėlių vainiku. Aplink salę stovi aštuonios poros akmeninių karių. Kiek aukščiau – keturios 9,5 m aukščio statulos, simbolizuojančios vokiečių tautos dvasines vertybes (drąsą, tikėjimo stiprybę, tautos galią ir pasiaukojimą). Ši salė labai panaši į Invalidų komplekso salę Paryžiuje, kur amžinajam poilsiui atgulė Napoleonas Bonapartas.

Porta Westfalica Denkmal (24 nuotr.) ženklelis skirtas Porta Westfalikos (*Porta Westfalica*) paminklui Vokietijoje pažymėti. Mirus imperatoriui Vilhelmui I, visoje Vokietijoje buvo pastatyta daugybė paminklų jo atminimui. 1892 m.

pradėtas statyti paminklas ir Porta Vestfalikoje. Statybos truko ketverius metus ir kainavo beveik milijoną aukso markių. Paminklo atidengimo iškilimėse dalyvavo imperatorius Vilhelmas II su žmona Augusta Viktorija ir apie 20 000 žmonių. 88 m aukščio paminklas yra ryški Porta Vestfalikos kraštovaizdžio dominantė.

Ženkletis *Deutsch Krone* (25 nuotr.) žymi dabartinį Valčo (*Walcz*) miestą Lenkijoje. Ilgus šimtmečius Valčas buvo Lenkijos teritorijoje, tačiau po pirmojo Abiejų Tautų Respublikos padalijimo atiteko Prūsijai. Po Antrojo pasaulinio karo, vadovaujantis Potsdamo nutartimi, Valčas buvo grąžintas Lenkijai. Miestas išsikūręs miškingame ežeryne, prie Radunio (*Radun*) ir Zamkovės (*Zamkowe*) ežerų.

Magdeburg Stadthalle Ū Turm ženklelyje (26 nuotr.) vaizduojama Vokietijos miesto Magdeburgo koncertų salė ir bokštas. Koncertų salė Magdeburge buvo pastatyta vos per metus (1926–1927 m.) pagal architektų Johaneso Gėderico (*Johannes Göderitz*) ir Vilhelmo Defkės (*Wilhelm Deffke*) projektą. Šioje modernioje, įvairiems renginiams pritaikytoje salėje gali tilpti 5000 žiūrovų.

Ženkletis *Kurische Nehrung* (27 nuotr.) skirtas Kuršių Nerijai pažymėti. Ženkletelyje pavaizduotas Kuršių Nerijos neoficialus simbolis briedis.

Skautų Vyčio lazdos konservavimas – vienas labiausiai įsimintinų, nes buvo įdomu ne tik tyrinėti bei konservuoti ženklelius, bet ir virtualiai keliauti po lazdos savininko matytas vietas, padedant internetui pavyko aplankyti ir 1937 m. Paryžiaus parodą, ir skautų sąskrydžius. O gidės Henrietos Miliauskiėnės pateikti aprašai, apie ženkleliuose paminėtas kultūros ir istorijos paminklines vietas, kviečia planuoti atostogų maršrutus.

25 nuotr.

26 nuotr.

27 nuotr.

MIRTIES KARIAI – LIETUVIŲ MIRTIES DALINIAI

Mažiausiai bijo mirti tie žmonės, kurių gyvybė daugiausiai kainuoja

Immanuelis Kantas

Itn. dr. Andriejus Stolarovas

VIETOJ ĮVADO

Mirties dalinys – karinis vienetas, išsiskyrė pavadinimu, karine uniforma su mirties atributika ir kovinėmis užduotimis. Tai buvo gerai parengtas ir ginkluotas dalinys, kurį sudarė savanoriai, motyvuoti, gerai apmokyti ir kovinės patirties turėję kariai. XIX–XX a. (santykinai ir XXI a.) Lietuvos karybos istorijoje yra žinoma keletas tokių dalinių funkcionavimo atvejų.

Nuo pačių seniausių laikų daugelio pasaulio šalių / valstybių kariuomenėse buvo / yra naudojamas simbolinis *mirties* sąvokos ir kaukolės su sukryžiuotais kaulais vaizdinio derinys. Dažniausiai būtent tokią simboliką naudojantys daliniai buvo laikomi elitiniais, bebaimiais ar net fanatiškais. Mirties simbolika atsispindėjo ne tik uniformoje, bet ir kituose kariniuose atributuose – apdovanojimuose ir skiriamuosiuose ženkluose, ant ginklų, karinio transporto, vėliavų puikavosi užrašai ir piešiniai.

Dabartinėje terminologijoje *mirties daliniai* galėtų tam tikra prasme atitikti *specialiuosius dalinius* ar dalinius, bent iš dalies, vykdančius tam tikras specialiąsias funkcijas. Todėl pati publikacija su tam tikromis išlygomis yra lyg savotiška aliuzija į dabartinės Lietuvos kariuomenės Specialiųjų operacijų pajėgų priešistorę, kuri siekia ankstesnius nei 1944–1953 m. partizaninis pasipriešinimas laikus.

Ženkla su mirties simbolika Europoje plačiai pradėti naudoti XVIII a. vokiečių žemių (Prūsijos karalystėje, Braunšveigo hercogystėje) ir XIX–XX a. Rusijos (carinės, baltagvardiečių) kariuomenių pėstininkų ir kavalerijos daliniuose. Su bermontininkų ir lenkų mirties daliniais dar 1918–1920 m. Nepriklausomybės kovų metu susidūrė ir besikurianti Lietuvos kariuomenė. Mirties simbolika, karinėje atributikoje itin plačiai naudota nacių ir jų sąjungininkų Antrojo pasaulinio karo metais, neliko užmiršta pokario ir šių dienų kariuomenėse.

Šiandieniniuose Lietuvos karybos ir kariuomenės istorijos tyrinėjimuose tai pirmas bandymas pristatyti intriguojančią ir paslaptimi apgaubtą tematiką. Todėl tikimasi, kad ši publikacija paskatins mokslininkus ir kitus tyrinėtojus pagilinti jos tyrimus.

Parengti publikaciją paskatino Vytauto Didžiojo karo muziejaus (VDKM) rinkiniuose ir pas muziejaus partnerius kolekcininkus aptikti ikonografiniai, dokumentiniai šaltiniai ir literatūros fragmentai, kurie leido susipažinti su šia išskirtine lietuviškame karybos istorijos kontekste tema. Reikia pastebėti, kad jai atskleisti trūksta tiek šaltinių, tiek literatūros, todėl dažnai liudija patys daiktai.

Šioje publikacijoje remiamasis šaltiniais, kurie yra saugomi Lietuvos archyvuose¹, bibliotekose ir muziejuose. Daugiausiai buvo remtasi VDKM eksponatais iš Daiktų, Fotonuotraukų, Numizmatikos, Spaudos rinkinių, retomis knygomis ir dokumentais², kurie saugomi karine tematika unikalioje (aut. past.) VDKM bibliotekoje, Lietuvos centriniam valstybės archyve bei kitose bibliotekose³, VDKM partnerių privačių asmenų kolekcijomis, rečiau – internetiniais šaltiniais⁴ ir literatūrinėmis pozicijomis⁵. Iš šaltinių publikacijoje yra pateikiami

¹ Lietuvos centriniam valstybės archyve ir Lietuvos ypatingajame archyve.

² J. Straszewicz, *Les Polonais et les Polonaises de la Révolution du 29 Novembre 1830*, Paris 1832; *Isakymai kariuomenei*, Kaunas–Vilnius, 1918–1940; T. Milvydas, Mirties būrio viršila. Mūsų narsieji vyrai, *Karys*, 1937, Nr. 19; Sėkmingai pavykęs grobis, *Karys*, 1937, Nr. 30; J. Dovydaitis, Mirties būrio žygiai, *Karys*, 1937, Nr. 32; J. A., Puskarininkis Juozas Širvaitis. Mūsų narsieji vyrai, *Karys*, 1937, Nr. 40; P. Gudelis, Joniškėlio apskrities milicija – 9. pėst. pulko užuomazga, *Karys*, 1939, Nr. 34; Z. Grłts, Mirties būrio vyras. Narsieji vyrai, *Karys*, 1939, Nr. 37; J. Vėgėlis, 1919 metai Biržų – Pasvalio, Jonišio apylinkėje, *Mūsų žinynas*, 1938, t. XXXIV, Nr. 11–12;

³ J. Klukowski, W powiecie oszmiańskim. *Powstanie 1831 roku na Litwie. Wspomnienia uczestnikow*, Wilno, 1931; *Zbior pamiećnikow o powstaniu Litwy w r. 1831*, Paryż, 1835; Žydai – partizanai Lietuvos Nepriklausomybės kovose, *Almanachas Skydas*, Kaunas, 1934; J. Petruitis, *Laisvę ginant. Mūsų žygiai. Atsiminimai iš kovų su bolševikais ir bermontininkais*, Chicago, 1952, t. 1; Vrš. A. Venckūnas, *Mirties būrio viršilos žiupsnis atsiminimų iš Nepriklausomybės kovų*, 1968 m. gruodžio 9 d. užrašė T. Bendinskas, *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius*, f. 193–212; J. Navakas, Lietuvai besikeliant, *Joniškėlio apskrities partizanų atsiminimai*, sud. P. Gudelis, Čikaga, 1983; *Lietuvos partizanų Tauro apygarda (1946–1952)*, sud. N. Maslauskienė, Vilnius, 2000.

⁴ B. Niemirka, Bitwa pod Mienią. 4 listopada 1863 r. w tradycji powstańczej, <http://parafiasiennica.pl/ao_system/gazetka/2013/Bitwa%20pod%20Mieni%C4%85.pdf>, [žiūrėta: 2016 09 01]; Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo mechanizuotojo pėstininkų bataliono simbolika, <http://kariuomene.kam.lt/lt/kariuomenes_struktura/sausumos_pajegos/padaliniai/mpbgv/padaliniai_161/lietuvos_didziojo_kunigaikscio_algirdo_mechanizuotasis_pestininku_batalionas/simbolika_1873.html>, [žiūrėta: 2016 09 10].

⁵ A. Šnepers, *Latgales partizānu pulka kauju ceļš. Balvu vēstures un mākslas muzejs*, Balvi, 1993; J. Aničas, *Nepriklausomybės kovos Pasvalio krašte 1918–1919 metais*, Vilnius, 1997; J. Jaworski, Listopadowe trupej główki, rok 1830, *Pod znakiem trupiej główki. Dzieje i bara polskich formacji śmierci, Tarnowskie Góry*, 1998, t. 12, Nr. 34; A. Ramanauskas, *Daugel krito sūnų...Partizanų gretose*, Vilnius, 1999; J. Jaworski, Lietuvių husarai „desperatai“ ir sukilėlių artilerija Lietuvoje 1831 m., *Žemaitijos dvarai – pasipriešinimo centrai prieš Rusijos imperiją XIX a. Konferencijos pranešimai*, Šiauliai, 2006; J. Zarawski, Jeszcze o Polakach w wojsku Państwa Kościelnego,

duomenys apie skirtingų laikotarpių mirties dalinius, išskiriant tam tikrus jų istorinius aspektus, funkcijas ir užduotis, karinę simboliką.

Todėl šios publikacijos tikslas, remiantis anksčiau išvardytais šaltiniais ir literatūra, – nušviesti neeilinių karinių vienetų, vadinamųjų mirties dalinių, istorinius bruožus.

XIX–XX A. LIETUVIŲ MIRTIES DALINIAI: TARP KOVOS IR SIMBOLIKOS

Lietuvos karybos istorijoje aptinkame keletą mirties dalinių egzistavimo atvejų. Vieni jų išsiskyrė savo žygdarbiais, kiti – tik simbolika ar skambiu pavadinimu. Šie manevriniai, judrūs kariniai vienetai veikė dažniausiai kaip maži padaliniai, komandos, suformuotos savanorišku principu iš profesionaliai parengtų, patyrusių ir gerai aprūpintų karių, galėjusių vykdyti pavestas užduotis bet kur, bet kada ir su bet kuo.

Desperatų (Nevilties) eskadronas ir Lietuvių kavalerija

1830–1831 m. sukilime Lietuvoje veikė Desperatų⁶ eskadronas, vadovaujamas poručiko Juozapo Zenkavičiaus. Ašmenoje suformuotas kavalerijos dalinys veikė Ašmenos, Vileikos, Dvinos-Disnos, Vydžių vietovėse ir Aukštaitijoje.

Pats dalinio pavadinimas kilo iš karių priesaikos teksto žodžių – *Nepasiduoti priešui gyviems, šūkio – Numirti arba nugalėti!* Eskadrono kariai išsiskyrė savo juodos spalvos karine uniforma su mirties simbolika. Tai buvo kelių tipų kepurės (apvali juoda rusiško stiliaus kepurė su pomponu, šalmas su žirgo ketera⁷; paprasta kepurė; išskirtinė baltos spalvos konfederatė, apačioje apjuosta kailiu)⁸ su kokarda, kuriose vaizduojama kaukolė ir sukryžiuoti kaulai, munduras iki kelių, perjuostas juosta, išsiuvinėta trim kaulų linijom (simbolizavo užmuštų

Militaria, 2007, Nr. 12; A. Stoliarovas, Lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) 12-asis batalionas 1941–1944 metais, *Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų srities Istorijos krypties magistro baigiamasis darbas*, Kaunas, 2008; A. Stoliarovas, Lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) 12-asis batalionas, *Karo archyvas*, Vilnius, 2008, t. 23, p. 263–315; A. Stoliarovas, The 12th Lithuanian Police Battalion during the Second World War (1941–1945), *Symposium of the Historian's Commission of Latvia*, Riga, 2009, Vol. 24; M. Kröönström, *Kuperjanovi partisanide väeosa ja selle juhid Vabadussõjas*, Tuna, 2008, nr. 1; A. Procenko, R. Skvireckas, *Ženklaai ant kepurėjų naudoti Lietuvos kariuomenės, VRM, kitų ministerijų ir žinybų pareigūnų 1990–2010 m.*, Alytus, 2011.

⁶ Iš pranc. k. *désespéré* – beviltiškas, netekęs vilties; iš lot. k. *desperatus* – nusivylęs žmogus, praradęs viltį, pasiryžęs viskam, neturintis daugiau ko prarasti.

⁷ Žirgo ketera – žirgo karčiais papuošta šalmo dalis.

⁸ J. Klukowski, W powiecie oszmiańskim. *Powstanie 1831 roku na Litwie. Wspomnienia uczestników*, Wilno, 1931, s. 101; *Zbiór pamiętnikow o powstaniu Litwy w r. 1831*, Paryż, 1835, s. 164.

Desperatų eskadrono vado poručiko Juozapo Zenkavičiaus portretas.
Autorius – Luisas Bardelis (*Louis Thomas Bardel*), litografija – Fransua le Vilenas
(*François Le Villain*), apie 1830–1832 m.

J. Straszewicz, Les Polonais et les Polonaises de la Révolution du 29 Novembre 1830, Paris 1832.
Vytauto Didžiojo karo muziejaus (toliau VDKM) biblioteka

mūšyje priešų skaičių), virš kurių buvo išsiuvinėta kaukolė su sukryžiuotais kaulais, o apykaklėje – tik sukryžiuoti kaulai; apsiaustas, kurio galuose buvo kaukolė su sukryžiuotais kaulais, metalinės kaukolės formos sagos, juodos kelnės ir auliniai batai.

Eskadronas išsiskyrė ir užduotimis. Pvz., kariai kėlė baimę ir paniką prieš gretose, net pats Lenkijos karalystės reguliariosios kariuomenės korpuso Lietuvoje vadas div. gen. Antanas Gelgudas (*Antoni Giełgud*) pasibaisėjo kariais, tiksliau – jų išvaizda, karine uniforma. Kariai drąsiai stodavo į mūšį, narsiai kovėsi, išnaudodavo netikėtumo faktorių, o per vieną operaciją sugebėjo paimti į nelaisvę Ašmenoje dislokuotą rusų karinę įgulą ir užimti arsenalo sandėlių⁹.

⁹ J. Jaworski, Lietuvių husarai „desperatai“ ir sukilėlių artilerija Lietuvoje 1831 m., *Žemaitijos dvarai – pasipriešinimo centrai prieš Rusijos imperiją XIX a. Konferencijos pranešimai*, Šiauliai, 2006, p. 54.

1831 m. desperato (Nevilties) eskadrono kario uniformos rekonstrukcija. Lietuva, 2011 m.
VDKM daiktų rinkinys, Eu-8410/1-4, Eu-8415, Ee-8470

Lietuvių kavalerijos sukilėlių pulko eilinio kario kepurės rekonstrukcija. Autorius – Jacekas Javorskis (*Jacek Jaworski*). Lenkija, 2006 m.
VDKM daiktų rinkinys, Eu-7710

Kariai buvo ginkluoti šaunamaisiais (dažniausiai keliais pistoletais ir šautuvu) ir kertamaisiais bei duriamaisiais (kardu, durklu) ginklais.

Desperatų dalinyje tarnavo bajoriškos kilmės asmenys, miestiečiai, daugiausiai akademinis jaunimas. Iš viso dalinyje buvo 50 karių, tarp kurių ir viena moteris – Mariana Karpinska (*Marianna Karpińska*)¹⁰. Išskirtinai ji nešiojo kirasyrų arba dragūnų šalną su žirgo ketera ir priekyje pritvirtinta kaukole su sukryžiuotais kaulais, vilkėjo pilkos spalvos, perjuostą juodu diržu mundurą su tamsiai raudona apykakle¹¹, dėvėjo juodas kelnes ir batus.

Šis kavalerijos dalinys neturėjo analogų tuometiniame ginkluotame pasipriešinime. Yra žinoma, kad tik lietuviai išeiviai tarnavo (po sukilimo) zuavų¹² (kartais vadinamų žuavais) mirties daliniuose ir kovėsi ginkluotuose konfliktuose Europoje ir Šiaurės Afrikoje¹³. Vienas toks jų dalinys kovėsi kitame, jau 1863–1864 m. įvykusiame, sukilime Lenkijoje. Išskirtiniai šio dalinio bruožai buvo ne tik karinės uniformos detalė, tvirtinta

¹⁰ *Ten pat*, p. 56.

¹¹ J. Jaworski, Listopadowe trupej główki, rok 1830, *Pod znakiem trupiej główki. Dzieje i bara polskich formacji śmierci, Tarnowskie Góry, 1998, t. 12, Nr. 34, s. 13.*

¹² Iš pranc. k. *zouave* – zuavas, pašėlęs drąsuolis.

¹³ J. Zarawski, Jeszcze o Polakach w wojsku Państwa Kościelnego, *Militaria*, 2007, Nr. 12, s. 1–2.

priekinėje munduro dalyje, – baltas kryžius, bet ir tai, kad dalinys, sudarytas iš įvairių tautybių atstovų, galėjo kovoti bet kurioje vietoje, bet kada ir nesvarbu, su koku priešininku.

Minėtame 1863–1864 m. sukilime Lenkijoje Bialystoko, Augustavo apylinkėse veikė 200 karių *Lietuvių kavalerija*, sudaryta iš dviejų eskadronų – lenkų ir lietuvių, dar vadinamų partijomis, kurioms vadovavo mjr. Kazimieras Kobylinskis (*Kazimierz Kobylński*). Dalinys pasižymėjo kovojant su reguliariąja Rusijos kariuomene, tačiau stokojo geros ginkluotės, buvo ginkluoti kas pistoletu, kas šautuvu, retas kuris turėjo palašą. Lietuvių partija išsiskyrė karine uniforma (kepurės kokarda su kaukole ir sukryžiuotais kaulais, kepurės kailio apvadu, apsiaustu, mėlynu munduru, kelnėmis su antsiuvais, juodais batais)¹⁴.

Atskirasis Joniškėlio partizanų mirties ir gudų (baltgudžių) pėstininkų batalionas

1918–1920 m. Lietuvos Nepriklausomybės kovose dalyvavo ne tik reguliariosios, bet ir nereguliosios kariuomenių daliniai. Atskirasis partizanų mirties batalionas, suformuotas Joniškėlyje, buvo sudarytas iš apskrities milicijos tarnautojų, partizanų ir karių.

Jau 1918 m. spalio mėn. Joniškėlyje pradėjo organizuotis milicija, 1919 m. vasario–kovo mėn. – partizanai, kurie balandžio 5 d. kartu pradėjo veikti kaip karinė organizacija, o balandžio 18 d. suskirstė partizanų būrius į kuopas¹⁵.

Ilgainiui dalinys keitė savo pavadinimą, 1919 m. kovo 1 d. pradėjo funkcionuoti kaip Atskirasis partizanų batalionas¹⁶, gegužės 19 d. pervadintas Atskiruojų Joniškėlio partizanų mirties batalionu, įtrauktas į reguliariosios kariuomenės sudėtį kaip pėstininkų batalionas ir birželio 20 d., keičiant neva *nevykusį* pavadinimą¹⁷, pavadintas Joniškėlio batalionu.

Atskirojo Joniškėlio partizanų mirties bataliono kareivis Valikonis. 1919 m.

Autoriaus asmeninė skaitmeninė kolekcija

¹⁴ B. Niemirka, Bitwa pod Mienią. 4 listopada 1863 r. w tradycji powstańczej, <http://parafiasiennica.pl/lao_system/gazetka/2013/Bitwa%20pod%20Mieni%C4%85.pdf>, [žiūrėta: 2016 09 01].

¹⁵ J. Aničas, *Nepriklausomybės kovos Pasvalio krašte 1918–1919 metais*, Vilnius, 1997, p. 81.

¹⁶ *Krašto apsaugos ministerijai įsakymas* Nr. 81/3, Kaunas, 1919 m. gegužės 20 d.

¹⁷ J. Aničas, *Nepriklausomybės kovos Pasvalio krašte 1918–1919 metais ...*, p. 67.

Atskirojo Joniškėlio partizanų mirties bataliono karininkas (kapitonas). 1919 m.
Anatolijaus Procenko asmeninė kolekcija

Atskirojo Joniškėlio partizanų mirties bataliono
karo valdininkas Jonas Silickas. 1919 m.
*Joniškėlio apskrities partizanų atsiminimai, sud. P. Gudelis,
Čikaga, 1983, p. 199*

Gudų (Baltgudžių) pėstininkų bataliono kareiviai, vilkintys uniforminius švarkus
su mirties simboliu ant apykaklių.

Žydai – partizanai Lietuvos Nepriklausomybės kovose, Almanachas Skydas, Kaunas, 1934, p. 19

Joniškėlio bataliono štabas. Panevėžys, 1919 m. liepos pab. Sėdi iš kairės: Joniškėlio apskrities apsaugos štabo komendantas krn. Artūras Prušmanas, bataliono štabo viršininkas krn. Petras Montvydas-Olechnavičius, bataliono vadas krn. Antanas Stapulionis, bataliono ūkio vedėjas Petras Mulevičius, adjutantas krn. Antanas Kazilevičius. Stovi iš kairės: krn. Jonas Ubavičius, krn. Adolfas Janeliūnas, karo valdininkas J. Silickas, krn. Pučėta, krn. K. Gerberis, krn. K. Banevičius, krn. Jonas Muceniekas, krn. Stasys Trakimas, krn. Jonas Mickeliūnas ir krn. Cezaris Kazakevičius.

VDKM fotografijų rinkinys, Fa-16927/1

Gruodžio 10 d. batalionui buvo suteiktas Lietuvos kariuomenės 9-ojo pėstininkų pulko pavadinimas¹⁸, o 1920 m. kovo 1 d. – 9-ojo pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko vardas¹⁹. Kovų su bolševikais metu batalionui vadovavo krn. Antanas Stapulionis²⁰. Įdomu tai, kad prie dalinio buvo priskirtas Lietuvos kariuomenės sutartininkas, karinis instruktorius, partizaninės taktikos žinovas – Švedijos kariuomenės plk. Falkė Arnbergeris (*Falke Arnberger*)²¹.

1919 m. balandžio 18 d. Joniškėlio apskrities piliečių apsaugos vadas Jonas Navakas per susirinkimą pasiūlė Joniškėlio apskrities partizanus suburti

¹⁸ *Lietuvos kariuomenei įsakymas* Nr. 205/26, Kaunas, 1919 m. gruodžio 15 d.

¹⁹ *Lietuvos kariuomenei įsakymas* Nr. 255/1, Kaunas, 1920 m. kovo 1 d.

²⁰ P. Gudelis, Joniškėlio apskrities milicija – 9. pėst. pulko užuomazga, *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 982; J. Navakas, Lietuvai besikeliant, *Joniškėlio apskrities partizanų atsiminimai*, sud. P. Gudelis, Čikaga, 1983, p. 75.

²¹ J. Aničas, *Nepriklausomybės kovos Pasvalio krašte 1918–1919 metais ...*, p. 140.

į karinį vienetą ir pavadinti Joniškėlio partizanų mirties batalionu, nors jau veikė panašaus pavadinimo Pušaloto partizanų mirties būrys²², kuris vėliau buvo įtrauktas į bataliono sudėtį. Naujai suformuotas batalionas turėjo ne tik provokuojamą pavadinimą, bet ir savitus skiriamuosius ženklus. Šio dalinio kariai kepurėse segėjo kokardas su kaukole ir sukryžiuotais kaulais, kepurės buvo apjuostos tautinių spalvų kaspinais²³. Dalinio vėliava taip pat buvo su šiuo simboliu ir užrašu *Joniškėlio mirties batalionas*.

Partizanų dalinys buvo sudarytas iš ryžtingų, drąsių, sumanių karių pėstininkų ir raitininkų, kurie savo apranga, ginkluote, ekipuote, amunicija rūpinosi patys. Jie vykdė svarbias užduotis – žvalgybą, diversijas, reidus, apsaugą, paramą, dalyvavo tiesioginėse kautynėse, dengė reguliariosios kariuomenės sparnus²⁴.

Turimais duomenimis, Nepriklausomybės kovų metu, t. y. 1919 m. lapkričio 17 d.–1920 m. kovo 8 d., Lietuvos kariuomenėje veikusiame Gudų (Baltgudžių) pėstininkų batalione, kuris daugiausiai dalyvavo susirėmimuose su bolševikais ir lenkais, tarnavę kariai ant švarko apykaklių turėjo kaukolės su sukryžiuotais kaulais simbolius²⁵.

Lietuvos kariuomenės 2-ojo pėstininkų pulko mirties būrys

1919–1920 m. Nepriklausomybės kovų laikotarpyje pasižymėjo ir kitas Lietuvos kariuomenės pėstininkų dalinys – 2-asis pėstininkų pulkas²⁶. Išskirtinai 1919 m. apie spalio 21–31 d., kovų su bermontininkais metu iš pasižymėjusių karių, kurie *nei savo, nei kitų gyvybės labai nebrangino*<...>, o *žmogaus kailį labai menkai tevertino* buvo suformuotas specialus karių būrys, *kuriame buvo ir plėšikų, ir banditų*²⁷.

Daugiausiai pulko karininkų vyr. ltn. Edvardo Noreikos ir kpt. Jono Samasionkos iniciatyva ir nereglamentuotu pulko karinės vadovybės įsakymu vrš. Aleksandrui Venckūnui buvo pavesta suformuoti mirties būrį²⁸, taip pavadintą pačių karių.

²² J. Navakas, Lietuvai besikeliant, *Joniškėlio apskrities partizanų atsiminimai ...*, p. 7.

²³ J. Aničas, *Nepriklausomybės kovos Pasvalio krašte 1918–1919 metais ...*, p. 67, 82.

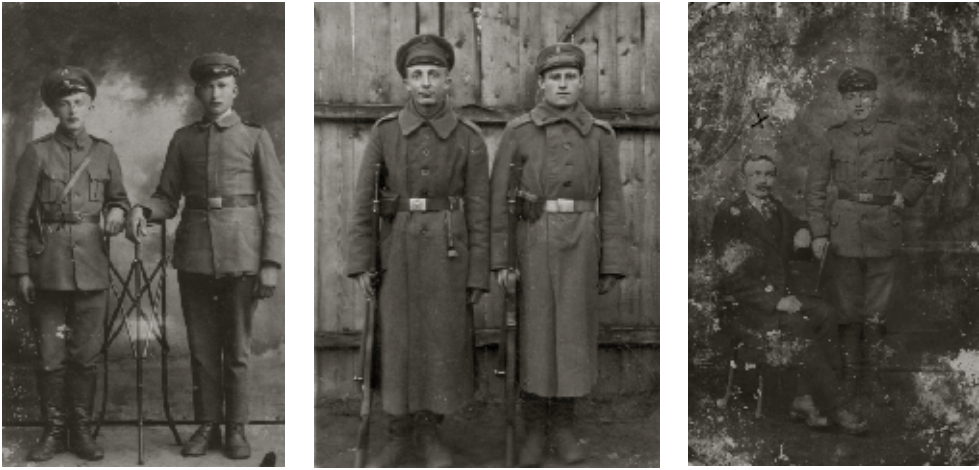
²⁴ J. Navakas, Lietuvai besikeliant, *Joniškėlio apskrities partizanų atsiminimai ...*, p. 67.

²⁵ Žydai – partizanai Lietuvos Nepriklausomybės kovose, *Almanachas Skydas*, p. 19.

²⁶ 1920 m. gruodžio 5 d. pulkui suteiktas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo vardas.

²⁷ J. Petruitis, *Laisvę ginant. Mūsų žygiai. Atsiminimai iš kovų su bolševikais ir bermontininkais*, Chicago, 1952, t. 1, p. 143; 1918–1920 m. Lietuvos Respublikos kariuomenės 2-ojo pėstininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo pulko svarbesnių įvykių chronologija, *Lietuvos centrinis valstybės archyvas* (toliau – LCVA), f. 514, ap. 1, b. 18, l. 28 ap.

²⁸ J. Dovydaitis, Mirties būrio žygiai, *Karys*, 1937, Nr. 32, p. 884.

Lietuvos kariuomenės kareiviai su mirties simbolio kokardomis. 1919 m.

Eugenijaus Peikštenio asmeninė kolekcija

Mirties būrio vadas vrš. Aleksandras Venckūnas. 1919 m.

T. Milvydas, Mirties būrio viršila. Mūsų narsieji vyrai, *Karys*, 1937, Nr. 19, p. 506

Mirties būrio karys psk. Juozas Medelinskas. 1919 m.

T. Milvydas, Sėkmingai pavykęs grobis. Mūsų narsieji vyrai, *Karys*, 1937, Nr. 30, p. 824

Šis būrys buvo pradėtas formuoti Šeduvoje iš 40–50 stiprių, ištvermingų, drąsių karių²⁹. Jie turėjo duoti priesaiką, per kurią būrio vadas ant stalo pasidėjęs bizūną *saukdino, šaukdamas po vieną iš savo sąrašo <...>. Už menkiausią nepaklusnumą – gausi į snukį. O jei pasipriešinsi – peršausiu kaip šunį <...>*³⁰. Pati priesaika skambėjo taip: *Nepasiduosim nė vienas gyvas nelaisvėn. Kas išdavikiškai*

²⁹ Z. Grlts, Mirties būrio vyrai. Narsieji vyrai, *Karys*, 1939, Nr. 37, p. 1082.

³⁰ J. Petraitis, *Laisvę ginant. Mūsų žygiai. Atsiminimai iš kovų su bolševikais ir bermontininkais* ..., p. 144–145.

Lenkijos kariuomenės kavalerijos Mirties husarų diviziono kario uniforminės kepurės kokardos. 1920–1921 m.

VDKM numizmatikos rinkinys, A-1265, A-1266

Lenkijos kariuomenės kavalerijos Mirties husarų diviziono pikės vėliavėlė, 1920 m. Vėliavėlė buvo paimta lietuvis karių kaip karo grobis.

VDKM daiktų rinkinys, E-1024

nusižengs – tam mirtis! Būrys turėjo lyg šūkį, lyg priesaiką: Pjauk – kraujas nebėgs, kark – visai nerėks ir nedrebės nė prieš patį kautynių velnią³¹.

Po prisaiškinimo būrio vadui, dalis karių buvo pristatyta vadovybei. *Visi vyrai verti vienas kito. Matyti, kad jų daugumas jau turi gerą kautynių patyrimą: kam trūksta ausies, kam pusės nosies, kitam vėl nuo akies iki smakro per veidą eina rumbė [randas] ir t.t.³²*

O ką jiems galima bepasakyti. Jų akys ir išvaizda sako, kad tie vyrai yra daug ko girdėję ir matę. Jų jau nieku nenustebinsi³³. Taip buvo apibūdinti vieno pirmųjų Lietuvos kariuomenės specialiosios paskirties dalinio kariai.

Mirties būrio skiriamuoju ženklu tapo pulko kario Antano Vaičiūno sukurtas ženklas – šalia kokardos su Vyčiu ant juodos medžiagos prisiūto apskritimo formos gabalėlio išpiešta kaukolė su apačioje sukryžiuotais kaulais³⁴ tam, <...> *kad tik baisesni atrodytume, nes santykiai su akiplėšiškais bermontininkais to reikalavo³⁵.* Būrys buvo ginkluotas kulkosvaidžiais, lengvaisiais kavalerijos

³¹ T. Milvydas, Mirties būrio viršila. Mūsų narsieji vyrai, *Karys*, 1937, Nr. 19, p. 507; Vrš. A. Venckūnas, *Mirties būrio* viršilos žiupsnis atsiminimų iš Nepriklausomybės kovų, 1968 m. gruodžio 9 d. užrašė T. Bendinskas, *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius*, f. 193–212, l. 5.

³² Z. Grlts, Mirties būrio vyras. Narsieji vyrai, *Karys*, p. 1082.

³³ J. Petruitis, *Laisvę ginant. Mūsų žygiai. Atsiminimai iš kovų su bolševikais ir bermontininkais* ..., p. 146.

³⁴ *Ten pat*, p. 145.

³⁵ T. Milvydas, Mirties būrio viršila. Mūsų narsieji vyrai, *Karys*, 1937, Nr. 19, p. 506–507; Sėkmingai pavykęs grobis, *Karys*, 1937, Nr. 30, p. 824.

šautuvais su durtuvais, pistoletais, revolveriais, rankinėmis granatomis, peiliais, rimbais. Tenka pastebėti, kad bermontininkai ne tik prisibijojo minėtojo būrio, bet vien pulko vado plk. Vinco Grigaliūno-Glovackio pavardė vokiečiams įvarydavo baimės³⁶.

Mirties būrys buvo siunčiamas žvalgybos ir diversijų vykdyti, dalyvauti durtuvų kautynėse ir kituose pagrindiniuose susirėmimuose tiek pulko ar bataliono priešakyje, tiek atskirai – prieš bermontininkų ar lenkų mirties dalinius, netgi vykdyti mirties bausmės sušaudant³⁷.

Klaipėdos krašto savanorių kariuomenės Mirties husarų eskadronas

1923 m. sausio 9–15 d. po sėkmingai Lietuvos politinės ir karinės vadovybės suplanuotos ir Ypatingosios paskirties rinktinės, suformuotos iš karių, šaulių ir partizanų, įvykdytos karinės operacijos, kuri istoriografijoje žinoma kaip *Klaipėdos sukilimas*, minėtosios rinktinės pagrindu sausio 16 d. Klaipėdos krašte buvo suformuota ir veikė Klaipėdos krašto savanorių kariuomenė (KKSK) ir jos 1-asis Klaipėdos krašto savanorių pulkas³⁸.

Būtent šio pulko sudėtyje buvo suformuotas Mirties husarų eskadronas, kuris vėliau veikė savarankiškai³⁹. Šiame specializuotos paskirties eskadrone, vadovaujamame lt. Kazio Labučio (slapyvardis Labut), buvo dar du būrių vadai karininkai (leitenantai Izidorius Kriaunaitis ir Petras Balzaras)⁴⁰ ir apie 40 puskarininkių bei kareivių, ginkluotų kardais ir karabinais. Vasario 15 d. KKSK pulkai buvo reorganizuoti į krašto miliciją / policiją⁴¹, o įžengus reguliariajai Lietuvos kariuomenei į Klaipėdą ir jos kraštą, vasario 26 d. galutinai likviduoti⁴².

³⁶ J. Petraitis, *Laisvę ginant. Mūsų žygiai. Atsiminimai iš kovų su bolševikais ir bermontininkais* ..., p. 158.

³⁷ J. Vėgėlis, 1919 metai Biržų–Pasvalio, Joniškio apylinkėje, *Mūsų žinynas*, 1938, t. XXXIV, Nr. 11–12, p. 925; J. Dovydaitis, Mirties būrio žygiai, *Karys*, p. 884–885; J. A., Puskarininkis Juozas Širvaitis. Mūsų narsieji vyrai, *Karys*, 1937, Nr. 40, p. 1128.

³⁸ *Klaipėdos krašto savanorių kariuomenės rinktinei įsakymas* Nr. 6/1, Klaipėda, 1923 m. sausio 16 d., *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 422, l. 469.

³⁹ 1923 02 20 Klaipėdos krašto savanorių kariuomenės aplinkraštis Nr. 309, *ten pat*, ap. 1, b. 10, l. 15.

⁴⁰ Klaipėdos krašto savanorių armijos karininkų sąrašas, *ten pat*, f. 929, ap. 3, b. 422, l. 502 ap.

⁴¹ Klaipėdos krašto savanorių armijos įsakymas Nr. 1/5, Klaipėda, 1923 m. vasario 22 d., *ten pat*, b. 421, l. 7.

⁴² Klaipėdos krašto savanorių armijos įsakymas Nr. 24/7, Klaipėda, 1923 m. vasario 22 d., *ten pat*, l. 9.

Klaipėdos krašto savanorių kariuomenės kariai prie Mažosios Lietuvos vėliavos. Klaipėda, 1923 m. Prie vėliavos iš dešinės stovi Mirties eskadrono vadas karininkas Kazys Labutis.

Mindaugo Sereičiko asmeninė kolekcija

Klaipėdos karinės akcijos dalyviai. 1923 m.
3-ias iš dešinės – Mirties husarų eskadrono būrio vadas karininkas Petras Balzaras.

Mindaugo Sereičiko asmeninė kolekcija

Mirties eskadrono kariai nešiojo rusvai žalsvos spalvos kepure su dviem kokardomis: Klaipėdos herbą, o virš jo – kaukolę su sukryžiuotais kaulais⁴³, švarkus su pareigų ženklais ant kairiosios rankovės, milinę, perjuostą rudos spalvos diržu, kelnes ir juodos spalvos batus. Kadangi eskadronas gyvavo labai trumpą laiką, pagrindinės jo užduotys buvo žvalgyba, tvarkos ir rimties palaikymas, karinės ceremonijos.

Kiti mirties daliniai

Prieškario, karo ir pokario metais, kaip ir dabar, netrūko mirties dalinių, kurie išsiskyrė savo simbolika ir vykdytomis funkcijomis, tačiau tik nedidelė dalis iš jų vykdė specialiąsias kovines užduotis.

Pirmosios sovietinės okupacijos metu (1940–1941), antisovietiniame pogrindyje, funkcionavo organizacija Šaulių mirties batalionas, kurios nariai, daugiausiai šauliai, infiltruodavosi į sovietų valdžios struktūras ir užsiėmė ardomąja jų veikla (informacijos rinkimu, analizavimu, sisteminiu, klaidingos informacijos pateikimu) valstybės aparate ir kitose viešojo sektoriaus organizacijose.

Antrojo pasaulinio karo (1941–1944) metais Lietuvoje ir Baltarusijoje veikė Lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) 2-asis (12-asis) batalionas, kuris Lietuvoje ir Baltarusijoje vykdė žydų konvojavimo ir transportavimo, getų ir koncentracijos stovyklų, sovietų karo belaisvių konvojavimo ir stovyklų apsaugą, dalyvavo žydų ir sovietų karo belaisvių žudynėse, o svarbiausiai iš visų lietuvių karinių formuočių buvo vienas aktyviausių antipartizaninės kovos dalinių, veikusių karo metais (vykdė sovietų partizanų veikimo rajonų žvalgybą, rengė pasalas, patruliavo, vykdė persekiojimą, karinių, strateginių, ūkinių objektų apsaugą, ėjo sargybą, dalyvavo baudžiamosiose operacijose prieš partizanų rėmėjus ir civilius gyventojus, jų evakuacijoje ir rekvizicijose)⁴⁴.

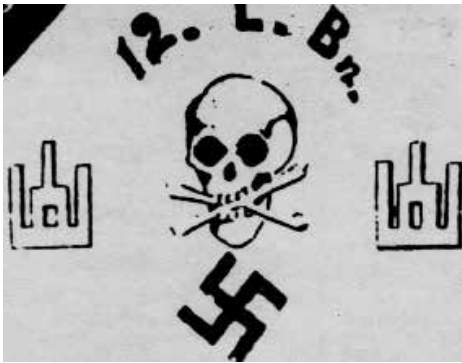

Mirties husarų eskadrono būrio vadas
karininkas Izidorius Kriaunaitis. 1923 m.

Mindaugo Sereičiko asmeninė kolekcija

⁴³ Klaipėdos krašto savanorių armijai įsakymas Nr. 10/4, Klaipėda, 1923 m sausio 21 d., *ten pat*, f. 929, ap. 3, b. 422, l. 470.

⁴⁴ A. Stolarovas, Lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) 12-asis batalionas, *Karo archyvas*, Vilnius, 2008, t. 23, p. 263–315; A. Stolarovas, The 12th Lithuanian Police Battalion during the Second World War (1941–1945), *Symposium of the Historian's Commission of Latvia*, Riga, 2009, Vol. 24, p. 503–519.

Lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) 2-ojo (12-ojo) bataliono vėliavos nuotrauka. Vėliava buvo naudota 1941–1944 m. S. Atamukas, *Lietuvos žydų kelias. Nuo XIV amžiaus iki XX a. pabaigos*, Vilnius, 1998, p. 248

dieną, buvo ginkluota šautuvais, pistoletais-kulkosvaidžiais, kulkosvaidžiais, privalėjo turėti bent vieną snaiperio šautuvą, vilkėjo maskuojamąją aprangą. Be jų antipartizaninėse akcijose dalyvavo ir mobilios grupės – *naikintojų būriai* (vok. *Jagdzüge*)⁴⁶.

Batalionas vykdė specialiąsias funkcijas dalinai, tačiau labiau išsiskyrė karį žeminančiomis užduotimis žydų žudynėse ir baudžiamosiose operacijose, nukreiptose prieš sovietų partizanus. Be kita ko, batalionas turėjo savo kovinę vėliavą, kurios pilkšvame fone, centre, buvo kaukolė su sukryžiuotais kaulais. Virš kaukolės buvo užrašas – *12. L. Bn.* (12-asis Lietuvių Batalionas), apačioje kaukolės – svastika, iš šonų – Gediminaičių stulpai. Šios vėliavos projekto autorius buvo dailininkas vyr. ltn. Jurgis Juodis.

1944–1953 m. ginkluoto pasipriešinimo prieš sovietus metu buvo suformuoti ir veikė specialiosios paskirties padaliniai, kurių kariai buvo drąsūs, aukštos moralės, pasiryžę kovoti, mokėjo prieš kalbą, išmanė ginkluotę (kuri buvo įvairi), gerai pažino vietovę, galėjo veikti savarankiškai bet kuriuo paros metu ir vykdyti specialiąsias užduotis.

Vienas tokių dalinių buvo Didžiosios kovos apygardos Švėntėžerio *skrajajantis* partizanų būrys, vadovaujamas Jono Misiūno-Žalio velnio. 1945–1946 m. žiemą būrys susijungė į naują kovinę junginį, sudarytą iš Kazio Kaladinsko-Erš-

⁴⁵ 1979 m. gegužės 31 d. P. Andriūškevičiaus tardymo protokolas, *Lietuvos ypatingasis archyvas*, f. K-1, ap. 58, b. 47811/3, t. 1, l. 41.

⁴⁶ A. Stoliarovas, Lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) 12-asis batalionas 1941–1944 metais, *Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų srities Istorijos krypties magistro baigiamasis darbas*, Kaunas, 2008, p. 27–28.

kėčio ir Mamerto Laurinėno-Mingailos būrio kovotojų. Šio *skrajojančio* būrio vengdavo ir nedideli NKVD⁴⁷ daliniai.

1946 m. vasario mėn. Tauro partizanų apygardoje buvo sudaryta speciali grupė ypatingiems baudžiamiesiems veiksams atlikti: Antano Grušausko-Siaubo būrys⁴⁸, nuo balandžio perorganizuotas į Vytenio būrį. Jis iš rinktinės sudėties išskirtas ir tiesiogiai buvo pavaldus apygardos štabui. Būrys kaip skiriamuosius ženklus nešiojo žiedus su kaukolėmis, padarytus iš sovietinių rublių.

1947 m. balandžio 10 d. prie apygardos štabo buvo suformuota specialios paskirties Maironio kuopa, kuri veikė iki 1949 m.⁴⁹

Šiandieninėje Lietuvos kariuomenėje veikia specialiųjų operacijų pajėgų daliniai. Tačiau tik Vytauto Didžiojo jėgerių bataliono Alfa kuopos kariai kaip savo skiriamąjį ženklą berečių kokardose bandė panaudoti kaukolę su sukryžiuotais šautuvais ir A raidę (reiškiančią Alfos kuopą)⁵⁰. Kuopos idėjos autorius ir sumanytojas buvo karininkas Leonas Lukoševičius, kuris po JAV pėstininkų aukštesniųjų karininkų kursų savo vadovaujame specialiajame padalinyje 1995–1998 m. bandė įdiegti už Atlanto įsigytus Jungtinių Amerikos valstijų snajperių skiriamuosius ženklus. Tačiau šis ženklas nebuvo reglamentuotas ir nepaplito.

Vytauto Didžiojo jėgerių beretės kokarda. Autorius nežinomas.

Apie 1998–2000 m.

A. Procenko, R. Skvireckas, *Ženkilai ant kepurų naudoti Lietuvos kariuomenės, VRM, kitų ministerijų ir žinybų pareigūnų 1990–2010 m.*, Alytus, 2011, p. 25

Mechanizuotosios pėstininkų brigados *Geležinis Vilkas* Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo mechanizuotojo pėstininkų bataliono Štabo 5-osios kuopos kariai nuo 2002–2003 m. turi antsiuvą, kurio autorius – vrš. Arūnas Zajančkauskas.

Skydo formos ženklo fone yra vaizduojama trispalvė, jos viršuje kuopos šūkis *IŠTIKIMYBĖ LIETUVAI. GARBĖ TĖVYNEI*, apačioje užrašas – *Štabo 5 kuopa*. Centre – kaukolė, perverta iš viršaus į apačią kalaviju ir strėlėmis. Su strėle sujungtos trys stilizuotos raidės Š (Štabo), R (Ryšių) ir Ž (Žvalgybos), kurios reiškia būrių pavadinimus.

⁴⁷ NKVD (iš rusų k. НКВД – Народный комиссариат внутренних дел) – Vidaus reikalų liaudies komisariatas. Kitaip – Sovietų Rusijos ir Sovietinių Socialistinių Respublikų sąjungos (rus. Союз Советских Социалистических Республик, toliau – SSRS) represinė žinyba.

⁴⁸ A. Ramanauskas, *Daugel krito sūnų... Partizanų gretose*, Vilnius, 1999, p. 350.

⁴⁹ *Lietuvos partizanų Tauro apygarda (1946–1952)*, sud. N. Maslauskienė, Vilnius, 2000, p. 19–20.

⁵⁰ A. Procenko, R. Skvireckas, *Ženkilai ant kepurų naudoti Lietuvos kariuomenės, VRM, kitų ministerijų ir žinybų pareigūnų 1990–2010 m.*, Alytus, 2011, p. 25.

Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo mechanizuotojo pėstininkų bataliono Štabo 5-osios kuopos antsiuvas. Aut. vrš. Arūnas Zajančkauskas. Apie 2002–2003 m.

Jaroslavo Semenišino asmeninė kolekcija

Lietuvos kariuomenės Specialiųjų operacijų pajėgų Ypatingosios paskirties tarnybos (SOP YPT) kario snaiperio antsiuvas. Autorius – nežinomas.

Apie 2012–2013 m.

Edvino Bugnavičiaus asmeninė kolekcija

Didžiosios kunigaikštienės Birutės ulonų bataliono kuopos antsiuvas. Autorius – nežinomas.

Apie 2014 m.

Jaroslavo Semenišino asmeninė kolekcija

Lietuvos ir JAV kariuomenių
SOP antsiuvas. Autorius nežinomas.
Apie 2013 m.
Jaroslavo Semenišino asmeninė kolekcija

Lietuvos kariuomenės SOP YPT
komandos antsiuvas. Autorius
nežinomas. Apie 2014 m.
Jaroslavo Semenišino asmeninė kolekcija

Štabo kuopos kariai kaukolė asocijavosi su kova iki mirties, tuo pačiu simbolizavo ir mirusio kūno bevertiškumą, ir kad kuopai reikalingi gyvi kariai. Strėlė ženkle viduryje simbolizavo centrą (Bataliono štabą), apie kurį sukasi trys jėgos ir vertybės: Štabo būrio stiprybė, Ryšių būrio intelektas ir Žvalgybos būrio išvalgumas⁵¹. Ši kuopa saugo elitinio sausumos pajėgų bataliono vadavietę nuo galimų priešo diversijų ir kitų išpuolių⁵².

Lietuvos kariuomenės Specialiųjų operacijų pajėgų (SOP) struktūrinio vieneto Ypatingosios paskirties tarnybos (YPT) kariai, dar vadinami žaliukais, remiasi sąsajomis su 1944–1953 m. ginkluotojo antisovietinio pasipriešinimo Lietuvoje kovotojais, tačiau karinėje simbolikoje naudoja amžinuosius simbolius. Būtent šios tarnybos snaiperiai nešioja antsiuvą, kuriame įamžintas kitas mirties simbolis – giltinė su per petį pakabintu snaiperių šautuvu. Tarnybai priklausantys kariai turi ir kitą antsiuvą, kuriame yra vaizduojamas karys su kaukolės galva, senoviniu šalmu, skydu ir ginkluotas kalaviju.

Yra žinoma, kad ne tik Lietuvos kariuomenės, bet ir kitų valstybių SOP kariai (pvz., JAV Karinio jūrų laivyno specialiųjų pajėgų (angl. Sea, Air and Land arba seal – ruonis, SEAL)) savo uniformoje tarptautinių misijų Afganistane metu nešiojo antsiuvą su moderniu amžinuoju simboliu (kaukole) ir užrašu *God will judge our enemies. We'll arrange the meeting* (angl. Dievas teis mūsų priešus. Mes susitarsime dėl susitikimo).

⁵¹ Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo mechanizuotojo pėstininkų bataliono simbolika, <http://kariuomene.kam.lt/lt/kariuomenes_strukturalsausumos_pajegos/padaliniai/mpbgv/padaliniai_161/lietuvas_didziojo_kunigaikscio_algirdo_mechanizuotasis_pestininku_batalionas/simboli-ka_1873.html>, [žiūrėta: 2016 09 10].

⁵² Interviu su A. Zajančkausku, 2015 m. lapkričio 27 d.

KASP Prisikėlimo apygardos
6-osios rinktinės 602-osios pėstininkų
kuopos antsiuvas. Autorius nežinomas.
Apie 2016 m.

Jaroslavo Semenišino asmeninė kolekcija

Didžiosios kunigaikštienės Birutės
ulonų mechanizuotojo pėstininkų
bataliono 1-osios mechanizuotųjų
pėstininkų kuopos 1-ojo mechanizuotųjų
pėstininkų būrio antsiuvas.
Autorius – būrys. Apie 2013 m.

Jaroslavo Semenišino asmeninė kolekcija

Dabartinėse karinėse pratybose galima pamatyti karius, kurie išsiskiria neįprastomis mėlynomis uniformomis ir antsiuvais su mirties simbolika (kaukolė ir rankos kaulai) bei užrašu OPFOR kuopa (angl. *Opposing Forces*, OPFOR). Apie 2014 m. šiuos antsiuvus pradėjo nešioti speciali Mechanizuotosios pėstininkų brigados *Geležinis Vilkas* Didžiosios kunigaikštienės Birutės ulonų bataliono kuopa, suformuota priešiškomis pajėgoms įvairiose pratybose imituoti.

Mirties simboliką (kaukolę) savo antsiuvuose naudoja ir Krašto apsaugos savanorių pajėgų (KASP) padaliniai. Vienas iš jų veikia KASP Prisikėlimo apygardos 6-ojoje rinktinėje – tai 602-oji pėstininkų kuopa. Jos antsiuve sukryžiuotų kalavijų, trispalvės ir kumščio fone yra vaizduojama kaukolė ir užrašai viršuje – *602 kuopa* ir pačioje – *Dulce et decorum est pro patria mori* (iš lot. Kilnu ir garbinga už Tėvynę mirti).

Estijos ir Latvijos kariuomenių mirties daliniai

Kaimyninėse Baltijos valstybėse tiek prieškarui, tiek atkūrus valstybingumą ir pradėjus organizuoti ginkluotąsias pajėgas veikė arba buvo atkurti daliniai su mirties simbolika.

1918 m. gruodžio mėn. Estijos kariuomenės sudėtyje pradėjo veikti partizanų batalionas, 1919 m. vasarį pervadintas Kuperjanovo partizanų batalionu (vado garbei), 1919 m. lapkritį – Kuperjanovo partizanų pulku, kuris Nepriklausomybės kovų metu pasižymėjo savarankiškumu, aukšta karių morale, išskirtine veikimo taktika, simbolika – dalinys turėjo kovinę vėliavą, kokardas,

apykaklių ženklus, antsiuvus su mirties simbolika (kaukole su sukryžiuotais kaulais)⁵³. (Tiesa, Estijos kariuomenės šarvuotųjų traukinių kariai nuo 1934 iki 1940 m. taip pat segėjo krūtininį ženklą su kaukole). 1992 m. kovo mėn. Estijos kariuomenėje buvo atkurtas Kuperjanovo pėstininkų batalionas, kuris ir dabar tęsia prieškarinio tradicijas ir naudoja tuos pačius simbolius.

Prieškario Latvijos kariuomenėje buvo suformuotas Latgalos partizanų pulkas, kuris funkcionavo nuo 1919 m. birželio iki 1922 m. balandžio mėn. ir buvo vienas pagrindinių dalinių, kovojusių su bolševikais. 1922 m. dalinys reorganizuotas į vieną iš 9-ojo pėstininkų Rėzeknės pulko batalionų. Šio dalinio kariai nešiojo krūtininį ženklą su mirties simbolika⁵⁴.

Tarp šiandieninės Lietuvos ir kaimyninių valstybių kariuomenių galima būtų rasti mirties simboliką naudojančių (pa)dalinių. Vieni jų būtų artimi mirties daliniams savo vykdomomis funkcijomis (specialiosios paskirties daliniai), kiti – tik karine atributika, dar kiti – tik dalinio istorijos tąsa. Nors mirties simbolių naudojimas kariuomenėje yra daugiau mados nei (pa)dalinio tiesioginių užduočių ir funkcijų išraiškos dalykas, tačiau mirties simbolika nėra užmiršta ir yra savotiška aliuzija į karius, pasirengusius iki galo vykdyti savo pareigą Tėvynei.

VIETOJ IŠVADŲ

XIX–XXI a. buvo suformuoti ir veikė lietuvių koviniai vienetai, kurių kariai išsiskyrė asmeninėmis charakterio savybėmis, gebėjimais, vertybėmis, kovine patirtimi, specialiu parengimu, kovos metodų efektyvumu ir neeiline simbolika. 1831 m. Desperatų (*Nevilties*) eskadrono, 1863–1864 m. Lietuvių kavalerijos, 1919 m. Atskirojo Joniškėlio partizanų mirties bataliono, Gudų (Baltgudžių) pėstininkų bataliono bei 2-ojo pėstininkų pulko mirties būrio kariai – tiek savo vykdytomis specialiosiomis funkcijomis: žvalgyba, diversijomis, reidais, apsauga, parama, tiesioginiais veiksmais, tiek savo karine simbolika.

Savo vykdytomis funkcijomis ir kiek mažiau karine simbolika pastariešiams daliniams artimi: Lietuvių pagalbinės policijos (apsaugos) 2-asis (12-asis) batalionas (jo specialioji komanda), partizanų būriai, Vytauto Didžiojo jėgerių bataliono, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo mechanizuotojo pėstininkų bataliono, Ypatingosios paskirties tarnybos kariai.

Savo simbolika, tačiau ne vykdytomis funkcijomis išsiskyrė kiti kariniai (pa)daliniai – Klaipėdos krašto savanorių kariuomenės Mirties husarų eskadronas ir Šaulių mirties batalionas, Priešo pajėgų imitacijos ir KASP padaliniai.

⁵³ M. Kröonström, *Kuperjanovi partisanide väeosa ja selle juhid Vabadussõjas*, Tuna, 2008, nr. 1, p. 66–75.

⁵⁴ A. Šnepers, *Latgales partizānu pulka kauju ceļš. Balvu vēstures un mākslas muzejs*, Balvi, 1993, 15 lpp.

LIETUVOS BAJORAI KRAŠTO GYNYBOJE 1919–1920 M.

Mindaugas Tamošiūnas

IVADAS

*Didžiausi Lietuvos išdavikai ir sąmokslininkai buvo pirmiausiai Lietuvos duonele išmaitinti ir Lietuvos krašto pralobinti dvarininkai, paskui Lietuvos valstiečio ir darbininko prakaitu mitę miestelėnai ir pagaliau sodžių šlėktelės, Lietuvos šunbajoriai*¹, – 1921 m. apie sunkumus bandant atkurti Nepriklausomybę rašė vienas iš Lietuvos šaulių sąjungos steigėjų Matas Šalčius. Šie žodžiai puikiai atspindi mūsų šalyje XX a. pr. susiklosčiusią ir Pirmosios Lietuvos Respublikos gyvavimo laikais (1918–1940) paplitusią tezę, anot kurios, dvaras – tai modernios, tautinės Lietuvos valstybės priešininkų židinys, o Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę (LDK) kadaise formavę aristokratai, stambių dvarų savininkai ir mažžemiai bajorai – nutautėję išdavikai, svajojantys apie Lietuvą Lenkijoje. Šį įsitikinimą dar labiau sustiprino 1920 m. nuvilnijusi POW (*Polska organizacja wojskowa* – Lenkų karinė organizacija) byla, nes pagrindinės grupuotės branduolį sudarė Lietuvos lenkai, kurie ruošėsi ginkluotu sukilimu nuversti valdžią, šnipinėjo Lietuvos kariuomenę, teikė detalias žinias apie ją savo tautiečiams Lenkijoje². Tarpukario metais išplito šiandieninėje istoriografijoje vis dar dažnai kartojama išvada, kad *bajorai beveik nepapildė* [Lietuvos kariuomenės] *karininkų gretų*³.

Ar iš tiesų galima teigti, kad LDK bajorų, ilgus amžius sudariusių Lietuvos kariuomenės branduolį ir kovojusių dėl senosios valstybės išlikimo įvairiuose frontuose, palikuonys visiškai atsiribojo nuo XX a. pr. atgimusios Lietuvos kūrimo ir valstybės gynybos? Apie svarbų bajorijos indėlį į moderniosios Lietuvos ištakas rašė Mykolas Biržiška, paminėdamas įvairius kultūros ir politikos atstovus⁴. Tačiau koks buvo nuo lietuviškosios kultūros atitolusių dvarininkų ir mažiau pasiturinčių bajorų vaidmuo kuriant Lietuvos ginkluotąsias pajėgas, kai visas kraštas buvo nualintas Pirmojo pasaulinio karo, o vasario 16-osios Nepriklausomybės deklaracija anaipatol negarantavo Lietuvos prisikėlimo? Šio straipsnio tikslas – išryškinti Lietuvos bajorų indėlį į Lietuvos kariuomenę ir

¹ Citata: P. Janauskas, Istorinė byla. POW narių teismas Kaune 1920 metais, *Darbai ir dienos*, 2005, Nr. 40, p. 36.

² J. Rainys, *P. O. W. Lietuvoje*, Kaunas, 1936, p. 19, 30.

³ V. Lesčius, *Lietuvos kariuomenė 1918–1920*, Vilnius, 1998, p. 163.

⁴ M. Biržiška, *Lietuvių tautos kelias*, Los Angeles, 1952, t. 1, p. 66–67, 216.

1919–1920 m. Nepriklausomybės kovas. Atliekant analizę buvo remtasi Lietuvos nacionalinio muziejaus išleistu dešimties tomų rinkiniu *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*⁵, itin detaliu Viliaus Kavaliausko parengtu enciklopediniu žinyne *Lietuvos karžygiai*⁶, Lenkijos istoriko Jeržio Źenkiewičiaus (*Jerzy Źenkiewicz*) sudarytu ir internete paskelbtu *1919–1939 m. Lietuvos Respublikos lenkų dvarų sąrašū*⁷, Lietuvos centriniame valstybės archyve saugomais dokumentais, kilmę patvirtinančiomis įvairių bažnyčių XIX a. gimimo metrikų knygomis iš Virtualios elektroninio paveldo sistemos (*www.epaveldas.lt*) ir amžininkų atsiminimais.

BAJORIJOS VAIDMUO FORMUOJANT PIRMUOSIUS LIETUVOS KARIUOMENĖS DALINIUS

1918 m. pab. suvokus, kad Lietuvai neužteks *milicijos* vidinei tvarkai palaikyti, o reikės ginklų kovoti dėl teisės gyventi laisvai, suskubta organizuoti pirmuosius kariuomenės dalinius. Procesas buvo sunkus ne tik dėl to, kad trūko ginklų, amunicijos ir lėšų įvairioms kitoms reikmėms, bet ir dėl kvalifikuotų lietuvių karininkų trūkumo. XIX a. pab. ir Pirmojo pasaulinio karo išvakarėse tik nedidelė dalis valstiečių išgalėjo leisti savo atžalas į gimnazijas, o šias baigus – į institutus, universitetus ar karo mokyklas. Situacija pakito išiplieskus Didžiajam karui, kai carinės Rusijos administracija buvo priversta organizuoti sutrumpintus karininkų rengimo kursus, o priėmimo į karo vadų *kalves* sąlygos tapo nebe tokios griežtos. Baigę šiuos mokymus, pirmąjį karininko laipsnio žymenį ant munduro antsiuvę užsidėjo ir tie asmenys, kurie vėliau, sugrįžę į Lietuvą, vedė atgimusios valstybės karius į mūšius⁸. Tačiau net ir 1920 m. pab., pasibaigus kovoms dėl Nepriklausomybės, Lietuvos kariuomenei pagal nustatytus etatus trūko apie 800 karininkų ir daugiau nei 400 karo valdininkų⁹.

Prasidėjus Lietuvos kariuomenės ir į vakarus plūstančių bolševikų kovoms, karinės kompetencijos trūkumas tapo akivaizdus. Ypač stigo aviacijos, inžinerijos, motorizuotos technikos panaudojimo subtilybės išmanančių asmenų, todėl, pavyzdžiui, pirmuosius Lietuvos lakūnus rengė beveik išimtinai vokiečiai ir iš Rusijos atvykę karininkai, o lietuvių kilmės raitelius karininkus buvo galima suskaičiuoti ant vienos rankos pirštų¹⁰. Tarnyba šios ginklo rūšies daliniuose

⁵ V. Asevičius, K. A. Baršauskas ir kt., *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius, 2001–2016, t. 1–10.

⁶ V. Kavaliauskas, *Lietuvos karžygiai*, Vilnius, 2008–2014, t. 1–6.

⁷ J. Źenkiewicz, Wykaz części majątków polskich w Republice Litewskiej w latach 1919–1939, <<http://www.umk.pl/~zenkiewicz/Publikacje/wykaz.php#f>>, [žiūrėta: 2016 09 12].

⁸ V. Lesčius, *Lietuvos kariuomenė 1918–1920...*, p. 162–163.

⁹ V. Lesčius, *Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920*, Vilnius, 2004, p. 287.

¹⁰ K. Źukas, *Źvilgsnis į praeitį*, Vilnius, 1992, p. 220.

Rusijos kariuomenės karininkas Pranas Butkevičius iš Zastarcių dv. (Šiaulių r.), vėliau – Lietuvos kariuomenės kapitonas. Apie 1916 m.

Vytauto Jurkaus šeimos albumas

*lenkų, bet jie labai abejotinos lenkystės*¹³. Gegužės mėn. 28 d. raporte pažymima, kad didžiąją Lietuvos kariuomenės karininkų dalį (60 proc.) sudaro lenkai¹⁴. Pokario lietuviškoje spaudoje pasirodė pagrįstų abejonių šiuo teiginiu, tačiau pripažinta, kad Lietuvos kariuomenėje tarnavo *nemažas skaičius* [...] *Lietuvos piliečių, lenkų tautybės karininkų*¹⁵.

Anot istoriko dr. Vytauto Lesčiaus, 1919 m. gegužės mėn. Lietuvos kariuomenės gretose iš viso tarnavo apie 700 karininkų (įskaičiuojant karo val-

nuo seno suvokta kaip bajorų privilegija, todėl nenuostabu, kad ir carinės Rusijos kariuomenėje kavaleristais tapdavo tik turintys *šiltų piniginių tegų* [liet. tėvų] *ar senelių. Juk jie puošėivos užautojai*¹¹. 1919 m. pr. įvykdyta pirmoji iš įvairių kraštų į Lietuvą grįžusių karininkų mobilizacija. Taip į Lietuvos kariuomenę pateko nemažai lenkiškoje bei rusiškoje dvarų arba miestų aplinkoje subrendusių ir carinės Rusijos kariuomenėje žinias bei patirtį sukaupusių asmenų. Apie bendrą Lietuvos ir Lenkijos ateitį svajoję POW organizatoriai taip pat neketino švaistyti laiko. Į Lietuvą atvykęs Lenkijos kariuomenės papuručikis Sekunda¹² ėmė analizuoti situaciją ir tiesioginiams viršininkams siųsti ataskaitas. Vienoje iš jų, rašytoje 1919 m. balandžio mėn., nurodoma, kad *Lietuvos kariuomenės karininkų tarpe palyginamai daug*

¹¹ S. Griežė, 3-čias dragūnų „Geležinio vilko“ pulkas, *Karys*, 1984, Nr. 1, p. 16.

¹² Veikiausiai tai konspiracinis slapyvardis. Šio karininko vardas ir tikra pavardė straipsnio autoriui nėra žinomi.

¹³ P. Šniukšta, Lenkų karo organizacijos veikimas Lietuvoje, *Policija*, 1925, Nr. 2, p. 9.

¹⁴ P. Šniukšta, Lenkų karo organizacijos veikimas Lietuvoje, *Policija*, 1925, Nr. 4, p. 11.

¹⁵ S. Varanka, Lenkų praeities intrygos ir sąmokslas Lietuvoje, *Karys*, 1978, Nr. 8, p. 292.

dininkus, karo gydytojus bei veterinarus), rugsėjo mėn. jų skaičius išaugo iki 1 000, o lemiamų kovų išvakarėse (1920 m. rudenį) Lietuvos ginkluotose pajėgose pareigą atliko beveik 1 400 karininkų¹⁶. Tyrimo metu analizuojant daugiatomėje enciklopedijoje *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953* pateiktas karių biografijas ir pasitelkiant kitus straipsnio pradžioje minėtus šaltinius nustatyta, kad 1919–1920 m. Lietuvos kariuomenės karininkais tarnavo ne mažiau kaip 309 bajoriškos kilmės asmenys. Daugelis iš jų augo nelietuviškos kultūrinės aplinkos apsuptyje. Neabejotina, kad šis skaičius nėra galutinis, nes dėl šaltinių trūkumo ir anuomet vykusių socialinės niveliacijos procesų (praktę valstiečiai neretai vesdavo bajoraites) dalis tyrimui aktualių asmenybių galėjo likti neužfiksuotos. Pavyzdžiui, Vyčio Kryžiaus kavalieriaus plk. Jono Andrašūno tėvas – valstietis, o motina kilusi iš bajorų Skopų giminės¹⁷. Nepaisant minėtų keblumų, turimi statistiniai duomenys įrodo, kad 1920 m. bent penktadalį, o 1919 m. – apie trečdalį Lietuvos kariuomenės karininkijos sudarė bajorai. Įdomus ne tiek kilmingumas, kuris seniai nebėra socialines sienas konstruojantis ir privilegijas teikiantis veiksnys, kiek veikiau šios asmenų grupės, neretai kaltintos nelojaliu elgesiu, požiūris į tautiniais pagrindais formuotą valstybę, kurioje dominuojantis vaidmuo priskirtas lietuvių kalbai.

Istoriografijoje dažnai pateikiami neteisingi apibendrinamojo pobūdžio teiginiai, kad Abiejų Tautų Respublikos *liekana* – bajorija – nesugebėjo prisitaikyti prie naujais pagrindais sukurtos Lietuvos Respublikos. Šią tezę tarsi paneigia minėti skaičiai, tačiau abstrakti statistika neretai klaidina, todėl būtina išryškinti konkrečių asmenybių darbus, jų nuopelnus ar klystkelius. Negalima nekreipti dėmesio į reikšmingą dalies bajorų indėlį kuriant šalies ginkluotąsias pajėgas – didelė jų įtaka pastebima formuojant kone visų kariuomenės rūšių dalinius. Štai atgimusios Lietuvos artilerijos priešakyje stovėjo iš Paukšteliškės dvaro (Zarasų r.) kilęs plk. Eduardas Jodko, vienas pirmųjų Lietuvos kariuomenės savanorių. 1919 m. sausio 9 d. jam įsakyta organizuoti artilerijos būrį¹⁸. Kovų su bolševikais ir bermontininkais metu jis ėjo Artilerijos skyriaus viršininko pareigas, o paaštrėjus susirėmimams su lenkais tapo Generalinio štabo Projektų komisijos pirmininko padėjėju¹⁹. Pradėtą darbą nuo 1920 m. tęsė kitas bajoras plk. Petras Bytautas, kuris vadovo artilerijos divizionui, kovų su lenkais metu pateko į nelaisvę, o grįžęs į Lietuvą vykdė artilerijos viršininko ir inspektoriaus pareigas, dėstė artilerijos discipliną Karo mokykloje, parengė vertingą mokomąją

¹⁶ V. Lesčius, *Lietuvos kariuomenė 1918–1920...*, p. 162.

¹⁷ V. Kavaliauskas, *Lietuvos karžygiai*, Vilnius, 2008, t. 1, p. 104.

¹⁸ 2 pėst. D. L. K. Algirdo trumpa istoriška apžvalga, *Karys*, 1928, Nr. 26, p. 523.

¹⁹ Plk. Eduardo Jodkos tarnybos byla, *Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA)*, f. 930, ap. 2J, b. 105, l. 7–8.

medžiaga²⁰. Verta paminėti ir kitus Nepriklausomybės kovose dalyvavusius bajorus artileristus: Tiekimo skyriaus Artilerijos dalies viršininką (vėliau – artilerijos viršininko padėjėją) plk. Mykolą Gedgaudą iš Kulvertiškių dvaro (Jurbarko r.), baterijai vadovavusį žymios Kelmės krašto dvarininkų šeimos atstovą kpt. Oskarą Gruževskį, kpt. Česlovą Michnevičių, šiaulietį vyr. ltn. Leoną Liandsbergį, vyr. ltn. Eduardą Tallat-Kelpšą ir ltn. Vaclovą Šliogerį, kuris vėliau tapo prezidento Antano Smetonos adjutantu bei pulkininku. Lemiamoms kovoms baigiantis, į Lietuvą grįžęs Padubysio dvaro (Kelmės r.) savininkas gen. ltn. Antanas Martusevičius rūpinosi Lietuvos kariuomenės artilerijos reorganizavimu²¹.

Lietuvos karo aviacijos ištakas, visų pirma, dera susieti su krn. Konstantino Fugalevičiaus asmenybe. Šis Kaune gyvenusios ir greta Kulautuvos dvarą valdžiusios rusų kilmės giminės palikuonis, Pirmojo pasaulinio karo dalyvis buvo pirmasis, kuris pradėjo ruošti dirvą Lietuvos karo aviacijai. Energingas ir principingas karininkas organizavo Aviacijos mokyklą, netrukus tapo jos viršininku ir savo paties namuose, Ukmergės pl. (dab. Savanorių pr. 42), rūpinosi Antano Gustaičio ir kitų būsimųjų karo lakūnų rengimu. Krn. K. Fugalevičiaus asmenybė reikšminga ir dėl to, kad šis oro žvalgas kartu su pilotu krn. Fricu Šulcu ryžosi pirmiesiems koviniams skrydžiams į bolševikų pozicijas. Balandžio 4 d. atliekant žvalgybą ties Ukmergės, Kėdainių ir Panevėžio apylinkėmis K. Fugalevičiui buvo stipriai sužeista ranka. Karininkas neteko daug kraujo, o žaizda sunkiai gijo ir komplikavosi, todėl jam teko pasitraukti iš Lietuvos kariuomenės gretų ir ilgus mėnesius leisti Karo ligoninėje. Lietuviškųjų karinių oro pajėgų pradininko gyvenimas baigėsi tragiškai – netekęs galimybės sėsti į lėktuvo kabiną, K. Fugalevičius nusišovė²².

Po minėtų nelaimių Aviacijos mokyklos vadovavimą perėmė totorių kilmės bajorų atstovas, Lietuvos kariuomenės savanoris gen. mjr. Rapolas Okulič-Kazarinas. Deja, netrukus nuo infekcijos mirė ir šis patyręs karys²³. 1920 m. į Lietuvą grįžo Juozas Kraucevičius, kovų užgrūdintas carinės Rusijos kariuomenės pulkininkas, lietuvių ir iš aristokratų kilusios rusės sūnus, kuris netrukus tapo aviacijos viršininku ir vadovavo jai iki 1927 m., pats atlikdamas kovinius skrydžius prieš gen. Liucijano Želigovskio (*Lucjan Żeligowski*) karinius dalinius. Anot dr. Gintauto Surgailio, J. Kraucevičius sugebėjo puikiai pertvarkyti Lietuvos

²⁰ P. Bytautas, *Artilerijos vadovėlis*, Kaunas, 1925, 197 psl.

²¹ *Tarpukario ir rezistencijos laikotarpio Lietuvos generolų sąrašas ir jų amžinojo poilsio vietos*, red. S. Povilonis, Kaunas, 2012, p. 32.

²² V. P. Jurkštas, Konstantinas Fugelevičius, *Lietuvos sparnai*, 1992, Nr. 2, p. 6.

²³ *Ten pat.*

karo aviaciją ir paruošti ją akistatai su Lenkijos kariais²⁴. Tačiau net ir profesionalumas ne visada padėdavo išvengti Lietuvos kariuomenėje tarnaujančių ir skirtingu kultūriniu mentalitetu pasižymičių karininkų nesutarimų. Pasak karo lakūno kpt. Simo Stanaičio, po Nepriklausomybės kovų tarp jaunųjų Lietuvos aviatorių ir Rusijos kariuomenės bei Pirmojo pasaulinio karo veteranų, kalbėjusių rusiškai ir laikusių save *aristokratais*, susidarė savotiška trintis. Šiai grupei be aviacijos vado priklausė gabus konstruktorius, iš pradžių lietuvių kalbos nemokėjęs vyr. ltn. Jurgis Dobkevičius, vilnietis, vienas pirmųjų Lietuvos aviacijos instruktorių plk. ltn. Andrius Senatorskis bei iš turtingos vokiečių ir šveicarų kilmės šeimos kilęs plk. ltn. Vsevolodas Šenbergas²⁵.

Skirtinga savimonė netrukdė susitelkti esminiam darbui – Lietuvos kariuomenės kūrimui ir kovai su priešais. Už nuopelnus mūsų valstybei, parodytą narsą ir sumanumą Vyčio Kryžiaus ordinu pasipuošė ir J. Kraucevičius, ir V. Šenbergas, o J. Dobkevičius pelnė net du šiuos garbingus apdovanojimus. Nepriklausomybės kovose dalyvavo ir daugiau iš bajorų kilusių aviacijos karininkų. Tai vilnietis kpt. Vytautas Valteris, savanoris ltn. Henrikas Bezumavičius iš Sinkonių dvaro (Panevėžio r.) ir šiaurietis ltn. Eugenijus Šalkauskas, be kita ko, daug prisidėjęs prie Joniškėlio milicijos organizavimo²⁶. 1919 m. savo kilme nemėgęs girtis LDK didikų palikuonis vyr. ltn. (vėliau – plk. ltn.) Pantaleonas (Panteleimonas) Soltanas organizavo Aviacijos dalies fotolaboratoriją, apmokė jaunuosius Lietuvos aviatorius, o vėliau ir pats dalyvavo koviniuose skrydžiuose,

Tragiškai žuvusio lakūno, gausus lėktuvų konstruktorius vyr. ltn. Jurgio Dobkevičiaus kapas Kauno kapinėse.

VDKM fotografijų rinkinys, Fa-11567-3

²⁴ G. Surgailis, *Lietuvos kariuomenės vadai*, Vilnius, 1992, p. 113.

²⁵ S. Stanaitis, *Likimo vingiai*, Kaunas, 1992, p. 53.

²⁶ V. Asevičius, A. Balaišis ir kt., *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius, 2007, t. 7, p. 250–251.

atliko žvalgo funkcijas, mėtė rankines granatas. Perkeltas į pėstininkų dalinį, vyr. ltn. P. Soltanas pasižymėjo mūšiuose su lenkais ir pelnė Vyčio Kryžiaus ordiną²⁷. Net ir pirmasis Lietuvos karo lakūnas kpt. Pranas Hiksa savo atsiminimuose akcentavo bajorišką kilmę ir giminaičių dalyvavimą 1863–1864 m. sukilime. Brg. gen. A. Gustaitį ir kitus žymiausius Lietuvos aviatorius savo mokiniais laikęs karininkas buvo čekų kilmės buhalterio (vėliau – Verkių dvaro administratoriaus) Františko Hiksos ir Andrijavos dvare (Šiaulių r.), vietos bajorų vadovo šeimoje gimusios Kazimieros Gricevičiūtės sūnus²⁸.

Dar vienas svarbus *sraigtas* Lietuvos aviatorių kovinėse operacijose buvo Aviacijos štabas, kuriam vadovavo iš Šeduvos kilęs bajoras mjr. Liudvikas Velbutas. Jo atestacijoje pažymima, kad *pavestą jam darbą atlieka atsidėjęs, greitai ir akuratiškai* [tiksliai]²⁹. Šis karininkas savo kultūrine veikla buvo artimas lenkams, tačiau tai netrukdė suderinti ištikimybės Lietuvos valstybei, sąžiningo pareigų atlikimo kariuomenėje ir Lietuvos lenkams palankios visuomeninės veiklos – jis dirbo lenkų mokyklos mokytoju. 1924 m. išėjęs į atsargą, L. Velbutas ėmėsi steigti Lietuvos lenkų mokyklų mokytojų sąjungą, ėjo jos pirmininko ir valdybos nario pareigas³⁰. Kitas analogiškas atvejis – mjr. Konstantino Butlerio asmenybė. Iš senos dvarininkų šeimos, valdžiusios Kvintiškių dvarą (Zarasų r.), kilęs karininkas Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vadovybės buvo vertinamas kaip išskirtinai puikus pėstininkų kuopos vadas, savo narsa ir sumanumu mūšiuose rodantis deramą pavyzdį kariams. Atestacijoje pažymima, kad karininkas K. Butleris *lietuvių kalboje silpnas, bet ištikimai stovi ant Nepriklausomos Lietuvos pamato*³¹. Už nuopelnus kovų su bolševikais metu, kai ne kartą vedė savo kuopą į priekį, o sužeistas atsisakė palikti priešakines eiles, mjr. K. Butleris apdovanotas Vyčio Kryžiaus ordinu. Vėliau jo vadovaujamas dalinys kovėsi ir su bermontininkais, ir su lenkais³². Šis žmogus gebėjo puikiai suderinti pilietinę ištikimybę Lietuvai ir lenkiškos kultūros (visų pirma – kalbos) puoselėjimą. Pasibaigus kovoms, jis priklausė Lenkų ūkininkų sąjungos valdybai, vadovavo *Lenkų bankui*, organizavo ir plėtojo lenkų sporto klubus. Lenkijos karo atašė Lietuvai plk. Leonas Mitkiewičius (*Leon Mitkiewicz*) charakterizavo mjr. K. Butlerį kaip vieną veikliausių Lietuvos lenkų veikėjų³³.

²⁷ Z. Rimša, A. a. plk. ltn. Pantaleonas Soltanas, *Karys*, 1966, Nr. 10, p. 320.

²⁸ P. Hiksa, *Gyvenimas kaip skrydis*, Vilnius, 2014, p. 27–28, 32.

²⁹ Liudviko Velbuto tarnybos byla, *LCVA*, f. 930, ap. 2V, b. 154, l. 8.

³⁰ V. Asevičius, A. Balaišis ir kt., *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius, 2008, t. 8, p. 210–211.

³¹ Citata: V. Kavaliauskas, *Lietuvos karžygiai*, Vilnius, 2008, t. 1, p. 510

³² *Ten pat*, p. 509.

³³ L. Mitkiewicz, *Kauno atsiminimai*, Vilnius, 2002, p. 254.

Būta ir priešingų pavyzdžių. Žižmelių dvaro (Panevėžio r.) savininkas Vladimiras Uziembla dalyvavo Nepriklausomybės kovose su bolševikais ir, anot 4-ojo pėstininkų pulko vado plk. ltn. Jono Variakojo, sąžiningai atliko pavestas pareigas³⁴, tačiau paaštrėjus konfliktui su Lenkija kario ištikimybė Lietuvai ėmė svyruoti. 1930 m. svarstant jo prašymą dėl pripažinimo Lietuvos kariuomenės savanoriu, žvalgyba apie šį dvarininką rašė: *mūsų kariuomenėn įstojo savo panelės, dabar jo žmonos, dvarą ginti nuo artėjančių bolševikų; [...] tarnaudamas mūsų kariuomenėje ir eidamas Raguvos komendanto pareigas atiminėdavo sauvališka nuo žmonių gyvulius ir kenkdavo lietuviškam elementui, [...] kariaujant su lenkais, Oziembllo dėdavo visas pastangas būti nerikiuotėje, kad išvengus tuo muštis su savo broliais, kaip išsireikšdavęs tuo laiku tarnavusiems savanoriams*³⁵. V. Uziembla nesugebėjo suderinti lenkiškos savimonės ir pilietinio paklusnumo Lietuvai. Anot surinktų duomenų, išėjęs į atsargą jis neretai diskredituodavo Lietuvos valdžią ir teigiamu pavyzdžiu laikė *Lenkijos tvarką*³⁶. Jis pasirinko konfrontacijos, o ne sugyvenimo kryptį.

Kontroversiška asmenybė – II pėstininkų divizijos vado ir Generalinio štabo viršininko pareigas Nepriklausomybės kovų metu ėjęs plk. Konstantinas Kleščinskis, vėliau tapęs generolu. Išėjęs į atsargą, 1924 m. karininkas pradėjo teikti žinias Sovietų Sąjungai. Žvalgybai išaiškinus jo veiklą, gen. ltn. K. Kleščinskiui skirta ir įvykdyta mirties bausmė. Šio senos Lietuvos bajorų giminės atstovo savimonė gyvenimo dienas leidžiant carinės Rusijos gilumoje tolo nuo šaknų. Kiek vėliau jis pats pripažino: *Aš visgi rusas*³⁷. Atsargos generolas nejautė glaudaus ryšio su atgimusia Lietuva, norėjo vykti pas Sovietų Sąjungoje gyvenančią šeimą, todėl, manytina, ir sutiko bendradarbiauti su bolševikų žvalgyba³⁸. Kita vertus, negalima neigti šios asmenybės nuopelnų kovojant dėl Lietuvos Nepriklausomybės. 1919 m. jis buvo vienintelis profesionalus Lietuvos kariuomenės generalinio štabo karininkas, baigęs atitinkamus mokslus. Gen. ltn. K. Kleščinskis savo vertę įrodė dar Lietuvos kovose su bolševikais. 1919 m. liepos mėn. kovinėje operacijoje *pavyko nedidelėmis pajėgomis prasiskverbti pirmyn ir paimiti kaip belaisvių, taip ir grobio – tai daugiausia karininko Kleščinskio nuopelnas, kuris nuoširdžiai darbavosi kaip tikras Lietuvos sūnus ir puikiai paruošė minėtą planą*³⁹. Sumaniai Lietuvos kariuomenės dalinių veiksmus planavęs Generalinio štabo karininkas

³⁴ Citata: V. Kavaliauskas, *Lietuvos karžygiai*, Vilnius, 2012, t. 5, p. 118.

³⁵ 1930 m. žvalgybos žinios apie Vladimirą Uziemblą, *LCVA*, f. 1248, ap. 4, b. 167, l. 3.

³⁶ *Ten pat.*

³⁷ J. Budrys, *Atsiminimai. Kontržvalgyba Lietuvoje*, Vilnius, 1991, p. 119–121, 140.

³⁸ *Ten pat.*, p. 121, 140.

³⁹ Citata: V. Kavaliauskas, *Lietuvos karžygiai*, Vilnius, 2011, t. 3, p. 305.

Baronas plk. Leonas Šilingas, pirmasis
Inžinerijos pulko vadas. 1924–1926 m.
VDKM fotografijų rinkinys, Fa-14304

užsitarnavo Vyčio Kryžiaus ordiną. Jis taip pat sėkmingai dalyvavo taikos derybose su Lenkija ir Sovietų Rusija, už ką jam išreikšta tarnybinė kariuomenės vado padėka⁴⁰.

Be K. Kleščinskio ir anksčiau minėtų gen. R. Okulič-Kazarino bei gen. J. Kraucevičiaus, 1919–1920 m. Lietuvos kariuomenėje tarnavo ir daugiau aukštųjų karininkų, kilusių iš bajorijos. Tai Rikiuotės skyriaus Inžinerijos dalies viršininkas krn. Vladas Dionizas Slaboševičius, kurio tris mėnesius trukusią tarnybą nutraukė mirtis, Rusijos–Japonijos karo dalyvis plk. ltn. Valerijonas Ramanauskas, savanoriu įstojęs į Lietuvos kariuomenę, tapęs jos

inspektoriumi ir greitai užsitarnavęs generolo leitenanto laipsnį⁴¹, Karo mokykloje kariūnus jojimo meno mokęs kilmingos Lietuvos totorių giminės atstovas plk. Juozas Kalino⁴², Intendantūros dalies viršininkas plk. ltn. Kostas Barčevskis⁴³. Verta paminėti įvairiose komendantūrose ir raitelių pulkuose tarnavusį carinės Rusijos papulkininkio Georgijaus Remišausko sūnų Lietuvos kariuomenės pulkininką leitenantą Konstantiną Remišauską⁴⁴. Prastesnę reputaciją užsitarnavo Karo mokykloje pirmuosius Lietuvos kariūnus rengęs plk. Dzengelevskis⁴⁵, viešai šmeižęs Lietuvos valdžią ir raginęs jungtis prie Lenkijos⁴⁶, bei generolu neteisėtai apsiskelbęs plk. ltn. Vitoldas Otockis-Dolenga, kuris *ylai išlindus iš maišo* spru-

⁴⁰ *Ten pat.*

⁴¹ V. B. Litvaitis, Sakmė apie „Mūsų generolą“, <<http://www.palangostiltas.lt/sakme+apie+musu+generola,7,2,4336.html>>, [žiūrėta: 2016 10 24].

⁴² V. Asevičius, A. Balaišis ir kt., *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius, 2004, t. 4, p. 139.

⁴³ V. Asevičius, K. A. Baršauskas ir kt., *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius, 2002, t. 2, p. 149

⁴⁴ V. Asevičius, A. Balaišis ir kt., *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius, 2006, t. 6, p. 253.

⁴⁵ Šio karininko vardas straipsnio autoriui nėra žinomas.

⁴⁶ A. Ažubalis, *Matematikos taikymas Lietuvos kariuomenėje 1918–1940*, Vilnius, 2015, p. 38.

ko į Lenkiją⁴⁷. Bene ryškiausios asmenybės iš minėtų carinės Rusijos aukštųjų karininkų – baronas plk. Leonas Šilingas, diplomuotas inžinierius, apdovanotas už šarvuoto traukinio *Gediminas* sukūrimą⁴⁸, ir iš smulkių dvarininkų kilęs pirmasis Lietuvos kariuomenės vadas gen. Silvestras Žukauskas, puikus karys ir geras vadas, su kurio vardu siejamas Lietuvos nepriklausomybės iškovojimas. Vis dėlto plk. Konstantinas Žukas neklydo teigdamas, kad generolo požiūris į politinių intrigų kamuojamą Lietuvos vidaus gyvenimą buvo gana naivus⁴⁹. Lenkiškos kultūrinės aplinkos auklėtinis gen. S. Žukauskas ypatingai rėmė bajorijos atstovų pastangas iškilti į reikšmingas Lietuvos kariuomenės pozicijas, kuo neretai piktinosi iš *lietuviškos pirkios* kilę karininkai, kurie kaltino vadą lenkų protegavimu⁵⁰. Akivaizdu, kad dalis bajorų, net ir būdami nutolę nuo lietuviškos kultūros, puikiai atliko savo pareigas, o kita dalis veiksmais įrodė, kad yra neverti parodyto pasitikėjimo.

Darbas komendantūroje bei štabe ne mažiau svarbus nei kova pirmose fronto linijose. Kaune gimęs ir carinės okupacijos laikais teismo valdininku tarnavęs Vytautas Augustauskas nuo 1919 m. ėjo pareigas Kauno komendantūroje, Lietuvos kariuomenės Generaliniame štabe, Tiekimo valdyboje. Tuo metu žvalgybinę informaciją rinkęs POW užverbuotas agentas karo valdininką apibūdino vienu žodžiu – *lenkas*⁵¹, veikiausiai tikėdamas, kad ateityje bus galima tikėtis jo paramos. Tačiau V. Augustausko politinę orientaciją geriausiai išryškina jo nuveikti darbai. Pasak V. Kavaliausko, Nepriklausomybės kovų metais šis asmuo kartu su kolegomis *nuveikė didelį darbą, aprūpindamas kariuomenę būtiniaisiais ginkluotės ir ūkio dalykais*⁵². Tiekimų valdybos viršininkas mjr. Stasys Zaskevičius negailėjo pagyrų karo vald. V. Augustauskui teigdamas, kad *jo pastangų dėka pas mane idealiai sutvarkyta ūkio dalis [...]. Dirba sąmoningai ir intensyviai. [...] Jis pastatė ant kojų Ekonominę karių bendrovę, jam, kaip visų komisijų kariškių būviui gerinti nariui, priklauso 50 procentų nuopelnų*⁵³.

⁴⁷ V. Asevičius, A. Balaišis ir kt., *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius, 2013, t. 9, p. 387.

⁴⁸ V. Asevičius, A. Balaišis ir kt., *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 7..., p. 291–292.

⁴⁹ J. Aničas, *Generolas Silvestras Žukauskas*, Vilnius, 2006, p. 93.

⁵⁰ V. Jankauskas, *Kario kelias. Generolas Kazimieras Ladiga nepriklausomybės kovose*, Vilnius, 2004, p. 446–448.

⁵¹ J. Rainys, *Min. veik.*, p. 86.

⁵² V. Kavaliauskas, *Lietuvos karžygiai*, Vilnius, 2008, t. 1, p. 165.

⁵³ Citata: V. Kavaliauskas, *Lietuvos karžygiai*, t. 1..., p. 165–166.

1 lentelė. Nepriklausomybės kovų metais (1919–1920) Lietuvos kariuomenėje tarnavę karininkai (Lietuvos bajorai), apdovanoti įvairių laipsnių Vyčio Kryžiaus ordinais⁵⁴.

Eil. Nr.	Karinis laipsnis (1920 m.), asmenybė, kilmės vieta (jei žinoma)	Tarnybos vieta ir pareigos
1.	Plk. ltn. Adamkavičius Edvardas iš Pikelių k.	7-ojo pėstininkų pulko ir I pėstininkų divizijos vadas
2.	Ltn. Ancevičius-Andolis Vaclovas iš Pakapės k.	II pėstininkų divizijos štabo komendantas
3.	Kpt. Andrašūnas Jonas iš Marijonavos dv.	4-ojo pėstininkų pulko bataliono vadas
4.	Karo vald. Augustauskas Vytautas iš Kauno	Tiekimų valdybos Ūkio dalies viršininkas
5.	Kpt. Bagdonavičius Vytautas iš Pamūšio dv.	5-ojo pėstininkų pulko bataliono vadas
6.	Vyr. ltn. Bartkevičius Aleksandras iš Izdonų k.	5-ojo pėstininkų pulko kuopos vadas
7.	Ltn. Berentas Eduardas iš Simanėliškių dv.	I atskirojo bataliono karininkas
8.	Mjr. Bilminas Bronius iš Jurbarko	1-ojo pėstininkų pulko bataliono vadas
9.	Mjr. Birontas Adolfas iš Kretingos	Lietuvos geležinkelių karinis viršininkas
10.	Vyr. ltn. Butkevičius-Butkūnas Andrius iš Gražionių k.	2-ojo pėstininkų pulko kuopos vadas
11.	Kpt. Butleris Konstantinas iš Kvintiškių dv.	2-ojo pėstininkų pulko kuopos vadas
12.	Kpt. Chodakauskas Tadas iš Sebentiškių dv.	Panevėžio miesto ir apskrities karo komendantas
13.	Kpt. Dabulevičius Stasys iš Panausupio k.	2-ojo pėstininkų pulko štabo viršininkas
14.	Ltn. Dobkevičius Jurgis iš Sankt Peterburgo	Karo lakūnas, Oro eskadrilės vadas
15.	Kpt. Drabatas Adomas iš Visagino k.	3-iojo pėstininkų pulko jaun. karininkas
16.	Ltn. Dubrovskis Nilas iš Vilniaus	4-ojo pėstininkų pulko Kulkosvaidžių kuopos vadas
17.	Kpt. Fanstilis Sergejus iš Šančių	Autobataliono vadas
18.	Kpt. Gerulaitis Zenonas iš Paežerių dv.	I atsargos bataliono vadas
19.	Kpt. Girštautas Vladas iš Naujaupio (Pilionių) dv.	9-ojo pėstininkų pulko bataliono vadas
20.	Vyr. ltn. Gorodeckis Jurgis iš Kauno	9-ojo pėstininkų pulko karininkas
21.	Mjr. Goštautas Henrikas iš Milvydų dv.	1-ojo raitelių pulko eskadrono vadas
22.	Vyr. ltn. Hofmanas Karolis iš Vileikių dv.	4-ojo pėstininkų pulko kuopos vadas
23.	Kpt. Ignatavičius-Ignatonis Pilypas iš Kauno	2-ojo pėstininkų pulko karininkas, Marijampolės bataliono (6-ojo pėstininkų pulko) vadas
24.	Plk. Ingelevičius Vladas iš Beržuonių k.	Karo sanitarijos viršininko padėjėjas
25.	Vyr. ltn. Ivanauskas Bronius iš Vadoklių dv.	2-ojo pėstininkų pulko kuopos vadas
26.	Mjr. Kanauka Vincas iš Butrimiškių k.	1-ojo pėstininkų pulko vyr. gydytojas
27.	Plk. Kleščinskis Konstantinas iš Jelizavetpolio	1-ojo pėstininkų pulko instruktorius, Generalinio štabo viršininkas
28.	Gen. ltn. Kraucevičius Juozas iš Sprakšių k.	Aviacijos dalies vadas

⁵⁴ Sudaryta remiantis V. Kavaliausko parengtu žinyne *Lietuvos karžygiai* ir minimų asmenų gimimo metrikomis.

29.	Ltn. Kraunaitis Izidorius iš Šešuolėlių dv.	1-ojo raitelių pulko karininkas
30.	Kpt. Kurkauskas Vladas iš Taškento	Vilniaus miesto ir apskrities karo komendantas
31.	Kpt. Kvinta Mikas iš Šlapaberžės dv.	1-ojo pėstininkų pulko karininkas
32.	Kpt. Landsbergis-Žemkalnis Vytautas iš Linkaučių dv.	1-ojo artilerijos pulko karininkas
33.	Mjr. Liormanas Raimundas iš Gelgaudiškio dv.	Krašto apsaugos ministerijos pirmasis adjutantas
34.	Ltn. Miliauskas Povilas iš Marijampolės	2-ojo pėstininkų pulko Raitųjų žvalgų komandos viršininkas
35.	Gen. ltn. Nagius-Nagevičius Vladas iš Kretingos	Karo sanitarijos viršininkas
36.	Krn. Obiecanovskis Mikas iš Vilniaus	4-ojo pėstininkų pulko Kulkosvaidžių komandos viršininkas
37.	Mjr. Paškovičius Antanas iš Baimainių k.	5-ojo pėstininkų pulko bataliono vadas, 9-ojo pėstininkų pulko vadas
38.	Vyr. ltn. Plechavičius Aleksandras iš Bukončių vnk.	Sedos ir Mažeikių komendantūros kuopos vadas, Utenos komendantas, 5-ojo pėstininkų pulko komendantas
39.	Kpt. Plechavičius Povilas iš Bukončių vnk.	Sedos ir Mažeikių komendantas, 5-ojo pėstininkų pulko bataliono vadas
40.	Ltn. Putvinskis Stasys iš Šilo Pavėžupio dv.	Vilniaus komendantūros Raitelių komandos vadas
41.	Kpt. Reikala Julijonas iš Žižmelių dv.	4-ojo pėstininkų pulko bataliono vado padėjėjas
42.	Kpt. Rusteika Steponas iš Kybartų dv.	Šiaulių miesto ir apskrities karo komendantas
43.	Vyr. ltn. Soltanas Panteleimonas iš Šilkalnio dv.	1-ojo orlaivių kovos būrio žvalgas instruktorius
44.	Kpt. Songinas Henrikas iš Pustynės dv.	6-ojo pėstininkų pulko Minosvaidžių kuopos vadas
45.	Vyr. ltn. Šalkauskas Henrikas iš Joniškio	4-ojo pėstininkų pulko kuopos vadas
46.	Vyr. ltn. Šalkauskas Zigmas iš Joniškio	7-ojo pėstininkų pulko Ryšių kuopos vadas
47.	Kpt. Šileris Albertas iš Sintautų km.	1-ojo raitelių pulko eskadrono vadas
48.	Mjr. Štencelis Brunonas iš Linksnos dv.	Etapo skyriaus viršininkas, 10-ojo pėstininkų pulko vadas
49.	Ltn. Tiška-Tiškevičius Zigmas iš Buniūnų plv.	7-ojo pėstininkų pulko kuopos vadas
50.	Vyr. ltn. Ugianskis Antanas iš Žukiškės vnk.	3-iojo pėstininkų pulko kuopos vadas
51.	Ltn. Ugianskis Juozas iš Lebedžių km.	1-ojo pėstininkų pulko Atsargos eskadrono karininkas
52.	Ltn. Vaitkevičius Romualdas iš Gaidelių dv.	4-ojo pėstininkų pulko kuopos vadas
53.	Kpt. Vitė (Vitte) Teodoras iš Daunoravos dv.	Artilerijos skyriaus ypatingų pavedimų vyr. karininkas
54.	Kpt. Zaleskis Bronius iš Bikuškio dv.	Telšių, vėliau Zarasų miesto ir apskrities komendantas
55.	Gen. Žukauskas Silvestras iš Dovainiško plv.	Lietuvos kariuomenės vadas
56.	Vyr. ltn. Žutautas Vladas iš Juteikių k.	2-ojo pėstininkų pulko karininkas, II divizijos štabo viršininkas

I Lietuvos chirurgų suvažiavimas. 1-oje eilėje (iš dešinės): 1-as mjr. Vincas Kanauka, 2-as plk. ltn. Leonas Kęsgaila-Kenstavičius, 4-as gen. ltn. Vladas Nagius-Nagevičius, 5-as plk. Aleksandras Hagentornas. 2-oje eilėje 1-as iš dešinės plk. Vladas Ingelevičius. 1935 m.

VDKM fotografijų rinkinys, Fa-285

Nepriklausomybės kovose ryškus vaidmuo teko gydytojams. Žvelgiant į Karo sanitarijos organizavimo ištakas ir vėl matome Lietuvos bajorų indėlį. Kretingiškis gen. ltn. (nuo 1936 m. brg. gen.) Vladas Nagevičius ir iš Rokiškio krašto kilęs plk. Vladas Ingelevičius – asmenybės, kurios vadovavo Karo medicinos tarnybos formavimui. Be kita ko, abu bajorai buvo aktyvūs visuomenininkai – kartu su bendraminčiais įkūrė korporaciją *Fraternitas Lituania*. V. Ingelevičius dar 1917 m., prieš Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą, organizavo lietuvių karių suvažiavimą⁵⁵. Žemaitijos bajoras V. Nagevičius – unikali asmenybė, Karo muziejaus įkūrėjas, apie kurio veiklą ne kartą rašyta VDKM Almanache⁵⁶. Nepriklausomybės kovų metais Lietuvos karių sveikata rūpinosi ir gyvybes gelbėjo ltn. (vėliau plk. ltn.) Leonas Kęsgaila-Kenstavičius, iš Gilvyčių dvaro (Šiaulių r.) kilęs kpt. Zigmas Kelpša, Varšuvoje mokslus baigęs ltn. (vėliau – kpt.) Zig-

⁵⁵ V. Kavaliauskas, *Lietuvos karžygiai*, Vilnius, 2009, t. 2, p. 351.

⁵⁶ S. Oželienė, Prisimenant gen. gyd. Vladą Nagevičių, *Vytauto Didžiojo karo muziejus 2009 metais*, Kaunas, 2010, p. 5.

mas Jurevičius, Kareivių sveikatos tikrinimo komisijos pirmininko pareigas ėjęs plk. ltn. (vėliau – plk.) Juozas Jagminas, profesionalus dantistas ltn. (vėliau – mjr.) Vytautas Jurevičius, karo lauko ligoninės vyr. gydytojas ltn. (vėliau – kpt.) Vladislovas Jaloveckas iš Pavirčiuvės dvaro (Joniškio r.)⁵⁷, panevėžietis vyr. ltn. Henrikas Urbanavičius, Petrošiūnų dvaro (Ignalinos r.) savininkas karo vald. (vėliau – kpt.) Marijonas Mickevičius, bajoras iš Šėkščių dvaro (Šiaulių r.) ltn. (vėliau – plk. ltn.) Antanas Pogirskis-Pagirys, Karo ligoninės konsultantas mjr. Karolis Parčevskis, Lietuvos kariuomenės savanoris, vyr. gydytojas ltn. Jurgis Stanislovas Prialgauskas iš Jocių dvaro⁵⁸ (Tauragės r.), Karo ligoninės vyr. ordinatorius plk. Aleksandras Hagentoras⁵⁹ ir kiti.

Kitas Žemaitijos bajoras Vladas Mongirdas dar carinės okupacijos laikais aktyviai dalyvavo lietuvių tautinio atgimimo veikloje, platino lietuvišką spaudą ir netgi vaidino Bekampį pirmajame viešai pastatytame lietuviškame spektaklyje *Amerika pirtyje*. Neapsikentusi aktyvaus visuomenininko, carinė valdžia jį pasodino į kalėjimą, o vėliau ištrėmė į Kaukazą. Sugrįžęs į atgimstančią Lietuvą, vyr. ltn. V. Mongirdas savanoriu stojo į kariuomenę ir iki 1922 m. plušėjo Karo ligoninėje⁶⁰.

Didesnė bajorijos koncentracija fiksuotina tokiose specifinėse kariuomenės dalyse kaip inžinerija ir Automobilių batalionas. Kauno krašto dvarininkas vyr. ltn. Sergejus Fanstilis tapo pirmuoju Lietuvos kariuomenės automobilininkų vadu, o 1920 m., malšindamas Kaune išplieskusį kareivių maištą, užsitarnavo Vyčio Kryžiaus ordiną. Nesutikęs su įsakymu laikinai sumažinti Automobilių bataliono etatų skaičių, vyr. ltn. S. Fanstilis įsivėlė į ginčą su tiesiogine vadovybe ir iš dalinio vado pareigų pasitraukė. Jį pakeitė kitas bajoras – kpt. Adomas Daugirdas. Anot Vido Grigoraičio, jis sėkmingai vadovavo daliniui, pritaikydamas carinės Rusijos laivyne įgytas technines žinias⁶¹. Jaunesniaisiais karininkais šiame batalione taip pat tarnavo tautinio judėjimo dalyvis, Rodikių miestelėnas, nusigyvenusių bajorų, carinės okupacijos laikais (kilmės verifikacijos metu) nesugebėjusių dokumentais pagrįsti kilmingumo, palikuonis ltn. Vaitiekus Bortkevičius, būsimasis generolas, Muniškių dvaro (Kauno r.) pavaldėtojas Juozas

⁵⁷ V. Asevičius, A. Balaišis ir kt., *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 4..., p. 18, 33, 109–110.

⁵⁸ V. Asevičius, A. Balaišis ir kt., *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 6..., p. 33–34, 53, 159–160.

⁵⁹ V. Asevičius, H. Butkus ir kt., *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius, 2003, t. 3, p. 262.

⁶⁰ *Lietuvių enciklopedija*, red. J. Puzinas, P. Čepėnas, Boston, 1959, t. 19, p. 188.

⁶¹ V. Grigoraitis, *Lietuvos kariuomenės technika 1918–1940*, Vilnius, 2009, p. 135–137.

Barzda-Bradauskas⁶², Kondratavičių bajorkaimyje augęs vyr. ltn. (vėliau – kpt.) Vladas Nivinskas, Budraičių dvaro (Raseinių r.) savininkas karo vald. Stasys Miniotas⁶³, krn. Konstantinas Rodovičius⁶⁴ iš Tarbudiškių dvaro (vietovė nelo-kalizuota), vyr. ltn. Tadas Žyckis⁶⁵ iš Žyckiškių dvaro (Raseinių r.). Išskirtinė asmenybė – kpt. Aleksandras Kurkauskas, pasiturinčio Vilniaus gubernijos bajoro, carinės Rusijos kariuomenės papulkininkio Alfonso Kurkausko sūnus⁶⁶. Ir jis, ir jo brolis Aleksandras (vėliau – Lietuvos generolas leitenantas) baigė elitines karines mokyklas – kadetų korpusus, kur mokslus ėjo tik privilegijuotų šeimų atstovai⁶⁷. Anot V. Kavaliausko, 1919 m. į Lietuvos kariuomenę įstojęs V. Kurkauskas prisidėjo formuojant Elektrotechnikos, Inžinerijos, Geležinkelių dalinius ir Automobilių batalioną. Be to, jis aktyviai dalyvavo išaiškinant ir sulaikant POW priklausiusius asmenis, ėjo Vilniaus karo komendantato pareigas, pasižymėjo Nepriklausomybės kovose⁶⁸.

Pėstininkų daliniuose pareigą atlikusios bajorijos indėlis taip pat nėra blankus. Smulkiųjų bajorų sūnus vyr. ltn. Vladas Žutautas įrodė savo narsą mūšyje, pirmasis šokdamas į priešininkų apkasus. Du kartus sužeistas Vyčio Kryžiaus kavaliereus pasibaigus laisvės kovoms tapo aktyviu Lietuvos šaulių sąjungos veikėju, vienos iš rinktinių vadu⁶⁹. Radviliškio krašto bajoras vyr. ltn. Andrius Butkevičius-Butkūnas, vėliau sulietuvinęs savo pavardę, pasižymėjo kone visuose Nepriklausomybės kovų frontuose ir pelnė net du Vyčio Kryžiaus ordinus. Beje, šis stambaus ūkio administratoriaus sūnus buvo kviestas stoti į lenkų organizuotus legionus, tačiau pasiūlymą atmetė⁷⁰.

Būtina paminėti ir reikšmingą įspaudą Lietuvos kariuomenėje palikusių bajorų Adamkavičių indėlį. Bevielio telegrafo komandos, vėliau transporto viršininkas, II divizijos štabo pareigūnas kpt. Ignas Adamkavičius (Prezidento Valdo Adamkaus tėvas) į Lietuvos kariuomenę stojo savanoriu ir tarnavo ilgiau

⁶² V. Asevičius, K. A. Baršauskas ir kt., *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 2..., p. 155–156.

⁶³ V. Asevičius, A. Balaišis ir kt., *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 5..., p. 259, 340–341.

⁶⁴ V. Asevičius, A. Balaišis ir kt., *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 6..., p. 273.

⁶⁵ V. Asevičius, A. Balaišis ir kt., *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 8..., p. 344.

⁶⁶ Александр Курковский, <http://viupetra2.3dn.ru/publl/kurkovskij_a_a/13-1-0-2479>, [žiūrėta: 2016 10 26].

⁶⁷ В. Данченко, Г. Калашников, Кадетский корпус. Школа русской военной элиты, Москва, 2007, p. 5.

⁶⁸ V. Kavaliauskas, *Lietuvos karžygiai*, t. 3..., p. 491–492.

⁶⁹ V. Kavaliauskas, *Lietuvos karžygiai*, t. 6..., p. 700.

⁷⁰ V. Kavaliauskas, *Lietuvos karžygiai*, t. 1..., p. 490–494.

Vytauto Didžiojo karo muziejuje. 1-oje eilėje (iš kairės) generolai, kilę iš bajorijos:
3-ias div. gen. Edvardas Adamkavičius, 4-as brg. gen. Stasys Dirmantas,
6-as – brg. gen. Vladas Nagius-Nagevičius. Kaunas, 1939 m.

VDKM fotografijų rinkinys, Fa-15951

nei tris metus⁷¹. Dar ryškesnė jo brolio div. gen. Edvardo Adamkavičiaus veikla. POW informatoriai tikėjosi, kad šį karininką bus galima panaudoti organizacijos tikslams⁷², tačiau netolima ateitis parodė, kad jie klydo. Savanoriu į Lietuvos kariuomenę stojęs Prezidento V. Adamkaus dėdė atsakingai vykdė pareigas. 1919 m. jis tapo Generalinio štabo viršininku, kovų dėl Lietuvos laisvės metais vadovavo pulkui ir divizijai bei pasižymėjo organizuojant puolimą Širvintų ir Giedraičių kautynėse, kurios lėmė Lietuvos išlikimą. Už tai šis karys apdovanotas Vyčio Kryžiaus ordinu⁷³. 1938 m. Lietuvos kariuomenės parada stebėjęs plk. L. Mitkiewiczus teigė, kad div. gen. E. Adamkavičius savo išvaizda ir laikysena priminė *senovės lietuvių bajorą*⁷⁴.

⁷¹ V. Asevičius, K. A. Baršauskas ir kt., *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 2..., p. 28–29.

⁷² J. Rainys, *Min. veik.*, p. 85.

⁷³ V. Kavaliauskas, *Lietuvos karžygiai*, t. 1..., p. 52–53.

⁷⁴ L. Mitkiewicz, *Min. veik.*, p. 73.

XX a. Lietuvos istorijoje gilų įspaudą paliko dvarininkų Chodakauskų pavardė, sietina ne tik su charizmatiška prezidento A. Smetonos žmonos Sofijos Chodakauskaitės-Smetonienės asmenybe, bet ir su broliais karininkais Tadu ir Romanu Chodakauskais. Šis į lietuvių tautinę veiklą įsitraukė dar vykstant Pirmajam pasauliniam karui, skatino iš Lietuvos kilusius Rusijos kariuomenės karininkus ruošti grįžti į Tėvynę ir kovoti už jos laisvę, o nuo 1919 m. pats tarnavo kariuomenės juristu (teisininku). Kpt. (vėliau – mjr.) Tadas Chodakauskas tais pačiais 1919 m. tapo Panevėžio karo komendantu, aktyviai dalyvavo sekant, išaiškinant ir nuteisiant POW narius. Atsižvelgdami į jo socialinę kilmę ir sąsajas su lenkiškąja kultūra, sąmokslininkai tikėjosi jį panaudoti saviems tikslams, tačiau turėjo konstatuoti, kad kpt. T. Chodakauskas *jokio palankumo lenkams neparodė*⁷⁵. Chodakauskai ir kiti minėti bajorai stovėjo Lietuvos kariuomenės priešakyje, todėl yra puikus pilietiškumo pavyzdys šiandieninės Lietuvos gyventojams, etnine ar kultūrine prasme priskiriantiems save ne lietuvių tautai. Tai įrodymas, kad savos kalbos ir kultūros išlaikymas bei ištikimybė gimtajam kraštui – suderinami dėmenys.

BROLIS PRIEŠ BROLĮ BEI KITOS LIETUVOS IR LENKIJOS KONFLIKTO SUBTILYBĖS

Analizuojant tautinio atgimimo ir modernios Lietuvos valstybės gimimo laikus, neretai prisimenama Narutavičių giminė, atspindinti sudėtingą minėto laikmečio dilemą, kuriai tautinei ar pilietinei grupei priskirti save. Stanislovas Narutavičius žinomas kaip Lietuvos Nepriklausomybės aktą pasirašęs valstybininkas, o jo brolis Gabrielius – kaip pirmasis Lenkijos prezidentas.

Dar vienas dažnai pateikiamas pavyzdys – trijų brolių Ivanauskų, susitapatinusių su skirtingomis tautomis (lietuviais, lenkais, gudais) istorija. Ne nuostabu, kad ne vienas Lietuvos karys, pasakodamas savo šeimos istoriją, būtų galėjęs pateikti analogiškų pavyzdžių. Šlapaberžės dvaro (Kėdainių r.) savininkas Mykolas Kvinta, kaip ir dauguma kitų kilmingų asmenų, augo lenkiškoje kultūrinėje aplinkoje. Tačiau nuo mažens bendraudamas su lietuviškai kalbėjusiais kumečiais, ilgainiui išsiugdė tvirtą lietuvišką savimoneę. Patekęs į vokiečių nelaisvę bei kviečiamas apsigyventi kartu su lenkų belaisviais, dvarininkas atsisakė ir pasirinko lietuvių *baraką*. 1919 m. karininkas M. Kvinta savanoriu stojo į Lietuvos kariuomenę, pavyzdinčiai ėjo jam pavestas pareigas, dalyvavo mūšiuose, o kautynėse ties Alanta buvo kontūzytas. Atrėmus visų Lietuvos priešininkų puolimą, kpt. M. Kvinta grįžo į savo dvarą, kuris netrukus tapo savotišku lietuvių puoselėjimo ir inteligentų susitelkimo centru. Dvarininkas rūpinosi

⁷⁵ J. Rainys, *Min. veik.*, p. 141.

lietuviškomis pamaldomis Šlapaberžės bažnyčioje, įsteigė vietinį Šaulių sąjungos būrį, aktyviai dalyvavo visuomeninėje veikloje⁷⁶.

Mykolo brolis Henrikas pasuko kitu keliu. 1919 m. jis tapo POW nariu ir dėl savo veiklos netrukus pateko į kalėjimą. Teismo posėdį stebėjęs dienraščio *Lietuva* korespondentas anuomet rašė: *O šit Kėdainių apskrities, Šlapaberžių dvaro savininkas Enrikas Kvinta. Tuo tarpu, kai jo tikrasai brolis, Mykolas Kvinta, kariaudamas dėl Lietuvos nepriklausomybės, buvo sužeistas ir neteko sveikatos, Enrikas gi kažkokiu būdu pateko į teisiųjų suolą. Laikas jis visų ramiausiai ir pamatęs salėj savo brolių džiaugsmingai jį sveikina iš tolo*⁷⁷. Pateikus užstatą H. Kvinta išėjo į laisvę ir pabėgo į Lenkiją, palikęs tėvo testamentu jam užrašytą dvaro dalį. Tuo metu kpt. M. Kvintai vadovybė pripažino kario savanorio statusą ir akcentavo jo pasišventimą gimtinei: *Toks įsakymo ištaisymas suteiks didelės moralinės vertės sužeistam ir dėl nesveikatos iš kariuomenės atleistam Vyties Kryžiaus kavaliieriui, juo labiau, kad Kvinta pirmasis iš karininkų savanorių stojo kariuomenėn ir yra labai didelis ir aktingas Lietuvos patriotas*⁷⁸.

Lenkiją pasirinkęs Henrikas niekada netarnavo Lietuvos kariuomenėje, todėl verta paminėti dar sudėtingesnę brolių Tomkevičių istoriją. 1919 m. į Lietuvos kariuomenę mobilizuotas buvęs liūdnai pagarsėjusio Rusijos karinio laivyno kreiserio *Aurora* artilerijos karininkas Vladimiras Tomkevičius, kilęs iš Kubelių dvaro (Šiaulių r.). Po trijų mėnesių tarnybos šis bajoras, laikęs save *vietos lenkų visuomenės nusistatymo reiškėju*, tapo savo veikla į POW panašaus judėjimo OSN (*Organizacja strzelców nadniemeńskich* – Panemunės šaulių organizacija) nariu, teikė žinias apie Lietuvos kariuomenę Lenkijai ir ruošėsi planuojamam Lietuvos valdžios nuvertimui⁷⁹. Pajutęs pavojų, tų pačių metų liepos mėn. vyr. lttn. V. Tomkevičius spruko į Lenkijos karių užimtą Vilnių ir stojo į jų gretas. Po pusmečio Lietuvos karininko uniformą apsilvilko minėto avantiūristo vyresnysis brolis Liudvikas ir tapo vyr. leitenantu, 2-ojo pėstininkų pulko kuopos vadu. Jis dalyvavo lemiamose kovose dėl Lietuvos Nepriklausomybės su gen. L. Želigovskio daliniais. Taip broliai Tomkevičiai atsidūrė skirtingose barikadų pusėse. Susidarė reali jų akistatos kautynių lauke galimybė. Už Lietuvą kovojęs Liudvikas 1920 m. rugsėjo 22 d. įvykusiame mūšyje pateko į nelaisvę, iš kurios grįžo po trijų mėnesių, buvo pakeltas į kapitonus ir Lietuvos kariuomenėje tarnavo dar beveik trejus metus⁸⁰.

⁷⁶ J. Čaplikas, A. a. ats. kpt. Mykolas Kvinta, *Karys*, 1931, Nr. 30, p. 594.

⁷⁷ A. Vabalas, P. O. W. byla, *Lietuva*, 1920, Nr. 277, p. 1.

⁷⁸ 1927 m. Vinco Grigaliūno-Glovackio raportas Krašto apsaugos ministrui, *LCVA*, f. 930, ap. 2K, b. 480, l. 7.

⁷⁹ J. Rainys, *Min. veik.*, p. 170.

⁸⁰ V. Asevičius, A. Balaišis ir kt., *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 8..., p. 56.

Bajorai tarp 4-ojo pėstininkų pulko karininkų. Sėdi ant kėdžių (iš kairės):
1-as vyr. ltn. Romualdas Vaitkevičius, 3-ias kpt. Vincas Petrauskas,
7-as plk. ltn. Bronius Bilminas, 8-as kpt. Jonas Andrašūnas. 1-oje eilėje stovi (iš kairės):
4-as vyr. ltn. Česlovas Bortkevičius, 8-as vyr. ltn. Henrikas Šalkauskas,
11-as karo vald. Bonaventūras Lappo. Paskutinėje eilėje stovi 3-ias (iš kairės)
vyr. ltn. Vladas Songaila. Apie 1921 m.

VDKM fotografijų rinkinys, Fa-13561

1-jame raitelių pulke tarnavusių brolių Vaitkevičių (Voitkevičių) nesutarimo pagrindas buvo atvirai deklaruojama skirtinga savimonė. Kareivis Feliksas Vaitkevičius save laikė lenku ir netgi buvo įtariamą POW brošiūrų platinimu. O jaunesnysis brolis Henrikas tikino esąs lietuvis. Anot tarnybos draugų, abu broliai šiuo klausimu nesutardavo ir dažnai ginčydavosi. Netrukus į atsargą paleistas Feliksas grįžo į tėvų valdytą Gaidelių dvarą (Zarasų r.)⁸¹, o Henrikas baigė Karo mokyklą ir dalyvavo kautynėse su visais Lietuvos nepriklausomybės priešais. Dar vienas šios šeimos atstovas vyr. ltn. Romualdas Vaitkevičius taip pat svariai prisidėjo prie Lietuvos pergalių, už 1919 m. kovą su bermontininkais pelnė Vyčio Kryžiaus ordiną ir pasižymėjo narsa bei sumanumu 1920 m. kautynėse su lenkais ties Kaišiadorimis⁸².

⁸¹ 1919 m. 1-ojo raitelių pulko kario Jono Jakšto parodymai apie brolius Voitkevičius, *LCVA*, f. 378, ap. 2, b. 6, l. 65.

⁸² V. Kavaliauskas, *Lietuvos karžygiai*, t. 6..., p. 320.

Savanoriu į Lietuvos kariuomenės gretas stojo ir Zenonas Gerulaitis iš Paežerių dvaro (Vilkaviškio r.). Nepriklausomybės kovų dalyvis pasižymėjo vadovaudamas vienam iš 10-ojo pėstininkų pulko batalionų, tarnavo Generaliniame štabe, okupacijos išvakarėse tapo divizijos generolu. Šis bajoras jau 1919 m. pasižymėjo tvirta lietuviška savimone. POW užverbuotas kpt. Vaclovas Civinskas apie kpt. Z. Gerulaitį rašė: *Žmogus nekvailas. Jį negalima pavadinti šovinistu, bet vis dėlto jis tikras lietuvis iš kaulo ir kraujo. Visuomet skaito lenkų laikraščius, bet prie simpatikų jo priskaityti negalima. Lenkiškai kalba gerai*⁸³. Karininką pastebėjo ir plk. L. Mitkievičius, kuris savo atsiminimuose rašė, kad div. gen. Z. Gerulaičio artimas giminaitis plk. Vitoldas Gierulevičius (*Witold Gierulewicz*) – Lenkijos kariuomenės Raitųjų šaulių pulko vadas⁸⁴. Atitinkamo pobūdžio istorijų esama ir daugiau.

Savimonės formavimasis ir prioritetų pasirinkimas iš tiesų neretai būdavo idėjinis ir sudarydavo savotišką pleišta tarp artimų giminaičių. Juk vargu, ar tiesmukiškas asmeninės naudos siekis galėtų užgožti glaudžius šeimyninius ryšius.

TARP KŪJO IR PRIEKALO: KARININKAI DVGUBOS IŠTIKIMYBĖS GNIAUŽTUOSE

Žinomas teisės specialistas prof. Mykolas Romeris, laikęs save Lietuvai ištikimu lenkiškos kultūros žmogumi, savo dienoraštyje atkreipė dėmesį į kartu su lietuvių tautiniu atgimimu vykusius pokyčius dalies mūsų krašto bajorijos mąstysenoje. Analizuodamas dvarininkų požiūrį į tautinę Lietuvos valstybę, jis išskyrė oportunistus ir idealistus. Pirmieji, anot profesoriaus, staiga palankūs moderniajai Lietuvai ir lietuvybei tapo tik dėl pragmatinių priežasčių, tikėdamiesi įtikti naujai valdžiai ir bent iš dalies apsaugoti savo dvarus nuo pragaištingų numatomos žemės reformos padarinių. Būta ir idealistų, kurie į *susilietuvinimą* žengė nuosekliai ir sąmoningai. Dar kita dalis asmenybių liko ištikima puoselėtoms lenkiškoms tradicijoms, bet siekė eiti taikaus sugyvenimo keliu⁸⁵. Vargu, ar įmanoma kiekvieną šiame tyrime užfiksuotą bajorą karininką užtikrintai priskirti vienai iš minėtų grupių – juk žmonės neretai savo poelgių motyvus nuslepia, iškreipia arba tiesiog nusineša į amžinybę. Tačiau analizuodami atskirų asmenybių veiklą vis dėlto galime daryti išvadas, kad savotiškas mentaliteto, kuriam didelę įtaką darė LDK istorinė savimonė ir bajoriškos garbės suvokimas, ir pragmatizmo mišinys pakreipdavo dalies žmonių gyvenimus itin vingiuotais keliais.

⁸³ J. Rainys, *Min. veik.*, p. 150.

⁸⁴ L. Mitkiewicz, *Min. veik.*, p. 190.

⁸⁵ M. Römeris, *Dienoraštis. 1920 m. kovo 16-oji–1921 m. sausio 12-oji*, Vilnius, 2011, p. 79–82.

1919 m. į Lietuvos kariuomenę mobilizuotas karininkas Tadas Pilipauskas (Filipovskis) kartu tarnaujantiems kariams kėlė įtarimą dėl savo kilmės. Dar 1918 m. šis bajoras būsimojo pulkininko Kazio Škirpos pastangomis buvo be gailėsčio išvytas iš Vilniuje vykstančio lietuvių karininkų susirinkimo į gatvę. Įniršęs Liudvinavo dvaro (Jurbarko r.) savininkas Tadas Pilipauskas savo pyktį mėgo malšinti konjaku, o, esant progai, pasidalinti nuoskaudomis su aplinkiniais. Vilniaus kavinėje literatas Faustas Kirša ir jo bičiulis Vytautas Bičiūnas bediskutuodami vieną vakarą užmezgė įdomią pažintį, apie kurią sakė: *karininkas eina svyruodamas prie mūsų, rekomenduoja Pilipavičium, sakosi esąs lietuvis, galėjęs daug duoti lietuviui naudos, tik dabar be galo pasipiktinęs, nes jį lietuviai išmetę iš Lietuvos karininkų susirinkimo. [...] Lietuviams jis būtų galėjęs daug ginklų duoti, bet dabar visai kitaip virtę ir jis pasiryžęs keršyti. Kaip karininkas žadėjo [...] „galvą nuskelti“ tam karininkui, kurs jį išmetęs iš susirinkimo. Dėjosi dideliu lietuviu, gyrėsi esąs didelių mokslų*⁸⁶. Todėl 1919 m. F. Kirša Kauno komendantūros karių eilėse pastebėjęs tą patį krn. T. Pilipauską⁸⁷ nustebo. Mobilizuotas bajoras ėjo Naujokų priėmimo komisijos pirmininko pareigas, o vėliau buvo paskirtas vadinamosios Inteligentų kuopos, pavaldžios Žvalgybos skyriui, vadu. Tačiau 1920 m. vasario mėn. ambicingasis T. Pilipauskas pabėgo iš 7-ojo Lietuvos kariuomenės pėstininkų pulko. Buvęs carinės Rusijos kariuomenės kadrinis karininkas, anot jo paties, jautėsi *užgautas* fakto, kad gavo paskyrimą tarnauti jaunesniuoju karininku kuopoje, kuriai vadovavo jaunas, nepatyręs, neseniai Karo mokyklos duris užvėręs leitenantas. Bandydamas ginčyti šį sprendimą, dvarininkas susipyko su pulko vadu plk. ltn. E. Adamkavičiumi, o netrukus karininkų garbės teisme ketino išsiaiškinti santykius ir su dalinio gydytoju. *Išvestas iš kantrybės, nutariau išėiti iš pulko*⁸⁸, – savo poelgį teisingai krn. T. Pilipauskas.

Vengdamas suėmimo, jis nuvyko į Vilnių, kurį netrukus užėmė bolševikai suėmė T. Pilipauską ir pasodino į Lukiškių kalėjimą⁸⁹. Kai į sostinę sugrįžo lietuviai, jie išlaisvino bajorą, tačiau tik tam, kad po kelių dienų vėl suimtum už pabėgimą iš Lietuvos kariuomenės. Tiriant bylos aplinkybes, užpuolė gen. L. Želigovskio kariai. Vilnius atiteko lenkams, o T. Pilipauskui eilinį kartą teko išgirsti teisėjo verdiktą. Lenkų valdžios surašytame kaltinamajame akte sakoma, kad *kaltinamasis Filipauskas [...] užėmė Inteligentų kuopos vado vietą savo noru. [...] Būdamas tos kuopos vadu [...] kaltinamasis su pasigerėjimu, kuris jam suteikė netgi pagyrimą, [...] žymiai dalyvavo persekiojime narių P. O. W. Kaišiadorių aps.,*

⁸⁶ 1920 m. Fausto Kiršos ir Vytauto Bičiūno parodymai, LCVA, f. 378, ap. 2, b. 948, l. 3–6.

⁸⁷ *Ten pat*, l. 6

⁸⁸ 1920 m. Tado Pilipausko parodymai Armijos teismo tardytojui, LCVA, f. 483, ap. 5, b. 2928, l. 31.

⁸⁹ *Ten pat*.

*areštavo ir tardė areštuotus, apart to prievartavo, savinosi jų turtą. Šitie veiksmai [...] aiškiai nustato prijautimą Lietuvos valdžiai jos karo veiksmuose prieš Lenkiją*⁹⁰. Gavęs gana griežtą bausmę – penkis metus sunkiųjų darbų kalėjimo – karininkas iki 1923 m. pab. dienas leido Lukiškėse. Paleistas į laisvę, bajoras galiausiai grįžo į Lietuvą. Pritaikius amnestiją, bausmė už pabėgimą panaikinta, todėl T. Pilipauskas galėjo grįžti į savo namus Liudvinave. Deja, 60 hektarų dvarelis nesulaukė Tado brolio krn. Adomo (Ado) Pilipausko, kuris mirė 1919 m. rugsėjo 15 d., eidamas tarnybines pareigas Kėdainių komendantūroje. Net ir pasibaigus Nepriklausomybės kovoms, prieštaringa krn. T. Pilipausko asmenybė spaudoje buvo vertinama neigiamai. Karininkas Petras Gužas, aprašydamas Kauno komendantūros istoriją, mini brolius Pilipauskus greta kitų priešvalstybinių veikėjų, siekusių palaužti Lietuvos kariuomenę iš vidaus⁹¹. Tačiau tokie teiginiai nėra patvirtinti realia operatyvine medžiaga.

Ambicijos, o galbūt ir problemiškas charakteris pakišo koją ne vienam Lietuvos ginkluotose pajėgose tarnavusiam dvarininkui. Vienas iš nedaugelio 1-ojo raitelių (vėliau – husarų) pulko kavaleristų profesionalų buvo mjr. Henrikas Goštautas. Anot viršilos Broniaus Tatarūno vaizdingo posakio, tai buvo *tikras mėlyno kraujo dvarponis*⁹². Kartu su atitinkamos socialinės kilmės karininkais Kaziu Buterlevičiumi ir Steponu Nagrodskiu jis dalyvavo Lietuvos kariuomenės *krikšto kautynėse* – 1919 m. vasario mėn. Jiezno mūšyje – ir išsyk pasižymėjo puikiu vadovavimu bei drąsa. Apdovanotas Vyčio Kryžiumi, mjr. H. Goštautas netgi laikinai ėjo raitelių pulko vado pareigas, tačiau drausminiai nusižengimai (neadekvatus elgesys atliekant rekvizicijas, piliečių turto pasisavinimas⁹³) ir konfliktas su kitu itin ženklų įspaudą Lietuvos kariuomenėje palikusiu bajoru lėmė greitą jo karjeros pabaigą. 1921 m. pasižymėjęs kovotojas, Milvydų dvaro (Kėdainių r.) paveldėtojas jautėsi pažemintas, kada 1-ojo raitelių pulko vadu buvo patvirtintas laipsniu žemesnis, iš Žemaitijos bajorų kilęs kpt. Povilas Plechavičius. *Aiškinti netenka, kaip tą turėjo išgyventi mjr. Goštautas. Juk tai buvo tikra tragedija ir pažeminimas*⁹⁴, – apibendrino B. Tatarūnas. Netrukus vadovybė mjr. H. Goštautą dėl drausmės pažeidimų įsakė uždaryti į daboklę, iš kurios bajoras, susitaręs su sargybos vadu, pabėgo į Lenkiją. 1940 m. pr. majoras grįžo į Lietuvą, nuvyko į Kauno komendantūrą ir pasidavė karinei valdžiai. Husaras

⁹⁰ 1920 m. Tado Pilipausko kaltinamasis aktas, *ten pat*, l. 47.

⁹¹ P. Gužas, Atsiminimai iš Kauno Karo Komendantūros darbų 1919 m. sausio–kovo mėn., *Karo archyvas*, 1925, Nr. 1, p. 199.

⁹² A. Grinius, Vachmistro B. Tatarūno prisiminimai, *Karys*, 1976, Nr. 8, p. 314.

⁹³ 1921 m. Armijos teismo nutarimas dėl mjr. Henriko Goštauto nusižengimų, *LCVA*, f. 524, ap. 1, b. 826, l. 59.

⁹⁴ A. Grinius, *Min. str.*, p. 113.

2-ojo ulonų pulko vadas plk. Aleksandras Plechavičius. 1928 m.

VDKM fotografijų rinkinys, Fa-17603

nas *svečiavosi* Lietuvoje⁹⁸. Nors ir negausūs pirmieji Lietuvos kariuomenės raitelių daliniai pradėti formuoti 1919 m. pr. Ilgametis 1-ojo husarų pulko vadas, vėliau gavęs užduotį formuoti ir 2-ąjį ulonų pulką, buvo smulkiųjų bajorų palikuonis plk. Pranas Jackevičius iš Pamarnakių bajorakaimio (Kupiškio r.). 1938 m. jau mirusio pulkininko nekrologą rašydamas *Kario* korespondentas velionį apibūdino kaip atkurtos lietuviškosios kavalerijos pionierių: *Jis stovėjo mūsų pirmųjų raitininkų priešakyje, aukodamas jiems savo darbą ir sielą*⁹⁹. Husarams vadovavo ir turtingo vokiečių kilmės dvarininko sūnus kpt. Albertas Šileris. Pasak B. Tatarūno, tai buvo *puikybės pilnas*¹⁰⁰ žmogus, tačiau jo nuopelnai mūsų lauke

tikino, kad iš kariuomenės pasitraukė dėl patirtų įžeidimų ir pašlijusių santykių su kpt. P. Plechavičiumi⁹⁵. Šio karjera susiklostė sėkmingiau. Griežtu būdu ir kovingumu pasižymėjęs karys sėkmingai vadovavo husarams, o 1926 m. perversmo metu netgi buvo paskelbtas *laikiniuju Lietuvos diktatoriumi*⁹⁶ bei netrukus užsitarnavo generolo leitenanto antpečius. Šio charizmatiško bajoro brolis – dar viena ryški Lietuvos kariuomenės kavalerijos asmenybė. Tai ilgametis 2-ojo ulonų pulko vadas plk. Aleksandras Plechavičius, Nepriklausomybės kovų metais pasižymėjęs įvairiuose kovų frontuose⁹⁷.

1919–1920 m. Lietuvos kariuomenei itin trūko mobilių pajėgų. Šis Achilo kulnas ypač išryškėjo 1920 m., kada Lenkijos kavaleristai prasiveržė į Lietuvos karių užnugarį ir nesutikę pasipriešinimo net kelias dienas

⁹⁵ 1940 m. Henriko Goštauto kaltinamasis aktas, LCVA, f. 483, ap. 5, b. 1134, l. 17.

⁹⁶ P. Jurgėla, *Gen. Povilas Plechavičius*, Brooklyn, 1978, p. 22-24, 36.

⁹⁷ V. Asevičius, A. Balaišis ir kt., *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, Vilnius, 2006, t. 6, p. 253.

⁹⁸ S. Griežė, *Min. str.*, p. 16.

⁹⁹ A. a. ats. plk. Pranas Jackevičius, *Karys*, 1938, Nr. 35, p. 979.

¹⁰⁰ A. Grinius, *Min. str.*, p. 113.

nekelia abejonių. Vadovaudamas 2-ajam eskadronui, kpt. A. Šileris sumaniai vedė jį į priekį, pats dalyvaudavo žvalgybos reiduose ir ypač pasižymėjo puolant Smalvų miestelį. Būtent dėl nuopelnų mūšio lauke narsiam karininkui buvo patikėta eiti pulko vado pareigas¹⁰¹. Dar viena asmenybė, be kurios neįsivaizduojama tarpukario Lietuvos kariuomenės kavalerija, – plk. Izidorius Kraunaitis. Lietuvių kalbos nemokėjęs, Šešuolėlių dvare (Širvintų r.) gimęs lenkiškos gimnazijos auklėtinis 1918 m. prisijungė prie Petro Jurgėlos organizuojamų Vilniaus skautų supratęs, kad *yra ne lenkų, o lietuvių bajoras*¹⁰². 1919 m. į 1-ąjį raitelių pulką įstojęs I. Kraunaitis netrukus baigė Karo mokyklą ir už nuopelnus mūšio lauke pelnė Vyčio Kryžiaus ordiną. Iki pat 1940 m. jis ėjo atsakingas pareigas – vadovavo husarų ir ulonų pulkams, tarnavo kavalerijos inspektoriumi, publikavo straipsnius karinėje spaudoje, ruošė raitelių rengimo medžiagą, statutus¹⁰³.

Bajorų savimonės pokyčiai neretai įgaudavo dramatišką pobūdį. Kadaisė 1 000 ha žemės valdžiusių, XIX a. sukilimuose dalyvavusių Putvinskių palikuo- nis Vladas tapo ne tik aktyviu Lietuvos šaulių sąjungos kūrėju, bet ir ryžtingai bandė vaikystėje įgytus lenkiškos kultūros bruožus pakeisti lietuviškais.

Atitinkamu idealistu, betgi priklausiusiu kitai stovyklai, dera laikyti ir POW veikloje aktyviai dalyvavusį Kazį Sipavičių iš Čirelių dvaro (Kėdainių r.). Suimtas jis pripažino savo narystę slaptoje organizacijoje, tačiau tikino, kad jos tikslas – stiprios senosios Lietuvos valstybės atstatymas ir atsisakė išduoti informaciją apie bendrininkus – anot jo paties, to padaryti jam neleido *honoras*¹⁰⁴.

1-ojo husarų pulko kariai išlydi karininką Izidorių Kraunaitį į Prancūzijos karo mokyklą, nešdami jį ant rankų. XX a. 3-iasis dešimtmetis.

VDKM fotografijų rinkinys, Fa-14760

¹⁰¹ V. Kavaliauskas, *Lietuvos karžygiai*, t. 5..., p. 737–740.

¹⁰² P. Jurgėla, A. a. generalinio štabo pulkininkas I. E. Kraunaitis, *Karys*, 1964, Nr. 7, p. 220.

¹⁰³ *Ten pat*, p. 223.

¹⁰⁴ 1919 m. Kazio Sipavičiaus parodymai dėl įtarimų priešvalstybine veikla, *LCVA*, f. 507, ap. 3, b. 168, l. 132.

KOVOJE DĖL LIETUVOS ŽUVĘ BAJORAI

Vokiečių kilmės dvarininkas ltn. Karolis Hofmanas iš Vileikių dvaro (Šiaulių r.) krito kovodamas su bermontininkais. Plk. ltn. Nikolajus Kukinas taip aprašė lemiamą kautynių prie Meškuičių momentą: *Karininkas Karolis Hofmanas po trumpo apšaudymo kėlė grandinę į ataką. Jisai pats visą laiką vaikščiojo, stovėjo, nelinguodamas ir nebodamas priešo. Kuopa pasikėlė bėgti į priekį, bet tuo metu jos vadas sužeistas į krutinę krito...* Medikai bandė gelbėti bajoro gyvybę, tačiau 1920 m. sausio 21 d. dienraštis *Lietuva* pranešė apie jo mirtį¹⁰⁵. Lemiamose Širvintų kautynėse su gen. L. Želigovskio daliniais mirtinus sužeidimus patyrė ltn. Zigmas Tiška-Tiškevičius, kilęs iš Buniūnų palivarko (Raseinių r.). Kuopai vadovavęs karys tarpukario spaudoje apibūdintas kaip *tikras karininkas savo dvasia ir darbais. Mylėjo jį ne tik valdiniai, bet draugai ir viršininkai. Kovose buvo drąsus, nesuvaldomas*¹⁰⁶. Savo vadą gelbėjęs ir tris kilometrus saviškių link nešęs kareivis Teodoras Arlauskas prisiminė: *Jis buvo tikras tėvynės sūnus. Fronte nežiūrėjo, kad kareiviai eitų pirma, bet pats rodė kelią ir Širvintų juodoji žemė matė didžiai mylimo mūsų vado karžygišką mirtį už tėvynę*¹⁰⁷. Tai, kad šie žodžiai nebuvo kilę iš patoso, reikalingo spaudai, įrodo atitinkami įvertinimai ltn. Z. Tiškos-Tiškevičiaus tarnybos metais užpildytame atestacijos lape¹⁰⁸.

Bajoras¹⁰⁹ iš Tauragės krašto Leonas Kybartas Pirmojo pasaulinio karo metais tarnavo lenkų legione, 1918 m. pab. priklausė Ukrainos etmono Pavlo Skoropadskio (Павло Петрович Скоропадський) organizuotiems daliniams, vėliau kovojo prieš bolševikus išvien su baltagvardiečiais, vadovaujama is gen. Antono Denikino (Антон Иванович Деникин). 1920 m. grįžęs į Lietuvą, L. Kybartas buvo mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę ir lapkričio mėn. dalyvavo lemtingose kovose dėl šalies Nepriklausomybės. Paradoksalu, kad kitados lenkų legione tarnavusį karininką gen. L. Želigovskio kariai paėmė į nelaisvę ir, anot *Kario* korespondento, be gailėsčio nužudė. Vyr. ltn. L. Kybarto giminaičiai pasirūpino velionio kūno gražinimu į Lietuvą ir palaidojimu Tauragės kapinėse¹¹⁰. Jis po mirties apdovanotas Šiaulių žvaigždės ordinu už ypatingus nuopelnus Lietuvai¹¹¹.

1920 m. lapkričio mėn., eidamas tarnybines pareigas, mirė Utenos karo komendantas kpt. Vincas Galkevičius, kilęs iš Pašatrijos dvare (Kelmės r.) gyve-

¹⁰⁵ V. Kavaliauskas, *Lietuvos karžygiai*, t. 2..., p. 329–330.

¹⁰⁶ J. Namajūnas, A. a. leitenantas Zigmas Tiška, *Kardas*, 1934, Nr. 13, p. 252.

¹⁰⁷ *Ten pat.*

¹⁰⁸ Ltn. Zigmo Tiškos tarnybos byla, LCVA, f. 930, ap. 2T, b. 58, l. 4.

¹⁰⁹ Abiejų Tautų Respublikos bajorų pavardžių sąrašas, <<http://szlachta.rp.pl/lista-nazwisk-indeks1-ZrodDziej.html>>, [žiūrėta: 2016 10 27].

¹¹⁰ Aidas, „Ei, pasauli, mes be Vilniaus nenurimsim!“, *Karys*, 1930, Nr. 43, p. 869.

¹¹¹ V. Asevičius, A. Balaišis ir kt., *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 4..., p. 218.

Artilerijos sviedinių ir šovinių kompozicija, skirta Leonui Vacbergui ir kitiems žuvusiems Artilerijos brigados kariams atminti.

VDKM ginklų rinkinys, G-4

nusios senos Lietuvos bajorų giminės. 1919 m. kovo mėn. į Lietuvos kariuomenę mobilizuotas Maskvos universiteto absolventas tarnavo Kauno batalione, dalyvavo kautynėse su bermontininkais prie Radviliškio. *Peoviakams* (POW nariams) žinias teikęs Lietuvos kariuomenės karininko Adolfo Voidato ataskaitoje Kauno bataliono adjutantas kpt. V. Galkevičius apibūdinamas lakoniškais, tačiau bajoro požiūrį į POW veiklą puikiai atspindinčiais žodžiais: *lietuvis šovinistas*¹¹².

Karininkijos indėlio akcentavimas anaiptol nereiškia, kad 1919–1920 m. Lietuvos kariuomenės garbės mūšio lauke negynė eiliniai kariai bei puskarininkiai, kilę iš bajorų šeimų. Išskirtinė asmenybė, dažnai minima Pirmosios Lietuvos Respublikos laikais leistuose proginiuose leidiniuose, buvo Zoknių dvarelio (Šiaulių m. sav.) savininko Jokūbo Vacbergo sūnus Leonas. Apibūdinamas kaip idealistas ir narsus karys, sulaukęs vos septyniolikos metų šis jaunas bajoras savanoriu stojo į Lietuvos kariuomenę, tarnavo telefonistu Elektrotechnikos batalione ir žuvo vykdydamas užduotį kovose su bolševikais¹¹³. Vytauto Didžiojo karo muziejuje saugoma ant plaketės pritvirtintų artilerijos sviedinių ir šovinių kompozicija, skirta žuvusiems kovotojams pagerbti. Eksponato viršuje išgraviruotas Vaclovo (veikiausiai tai klaida; turėtų būti Leono) Vacbergo, pirmojo žuvusio Artilerijos brigados kario, palaidoto Zokniuose esančioje šeimos kriptoje, vardas.

¹¹² J. Rainys, *Min. veik.*, p. 86.

¹¹³ *Savanoris 1918–1920*, red. S. Butkus, Kaunas, 1929, p. 68–69.

Tikslius tarnybos ir kilmės duomenis apie kareivius surinkti dar sudėtingiau nei apie karininkus. Nepaisant to, galime paminėti daugiau kovose dėl Lietuvos Nepriklausomybės pasižymėjusių bajorų kilmės karių, turėjusių eilinio ar puskarininkio laipsnius. Tai Vyčio Kryžiaus kavalieriai Juozas Svolkenis, Florijonas Stankevičius, Juozas Butrimas, Juozas Modzeliauskas, puskarininkiai Mikalojus Pralgauskas, Romualdas Volbekas, Juozas Miklaševičius, Felicijonas Daugvila, Konstantinas Ciemnolonskis, Širvintų ir Giedraičių kautynėse žuvenus Aleksas Juškevičius, Stasys Jakimavičius, nuo ligos miręs savanoris Bogdanas Jankauskas iš Kereliškės dvaro (Telšių r.), viršila Norbertas Kenstavičius¹¹⁴ ir net kunigaikštis Tadas Puzyna, kelis tūkstančius hektarų žemės valdžiusio inžinieriaus sūnus, mūšyje iš apsupties ant nugaros išnešęs sužeistą bendražygį¹¹⁵.

POW BANDYMAI VERBUOTI LIETUVOS KARIUOMENĖS KARININKUS

Išlikusiuose POW dokumentuose akivaizdžiai pastebima intencija savo pusėn palenkti kuo daugiau Lietuvos saugumo ir gynybos struktūrose tarnavusių asmenų. Anot POW narių teismo bylos peripetijas aprašiusio karininko Juozo Papečchio (*J. Rainio*), vienam pagrindinių POW organizatorių Raimundui Kowalecui (*Rajmund Kowalec*) *ypač rūpėjo pritraukti sąmokslan Lietuvos kariuomenės karininkus*¹¹⁶. Nors bandyta susitarti ne tik su lenkais, bet ir su lietuviais, suprantama, kad didžiausios viltys sietos su lenkiškoje kultūrinėje aplinkoje išugdytais inteligentais – miestelėnais ir bajorais. Manoma, kad POW ištikimi karininkai sugebės atitinkamai nuteikti ir jiems pavaldžius kareivius, todėl vietinių organizacinių vienetų (*obvodų*) vadais norėta skirti būtent Lietuvos kariuomenėje tarnaujančius karius¹¹⁷. Tačiau sąmokslininkai gerokai pervertino savo galimybes. Pačioje slaptosios organizacijos veiklos pradžioje iš Lenkijos atsiųstas karininkas Sekunda raportu vadovybei skundėsi, kad Lietuvos dvarininkai apatiški, nenori įsijungti į aktyvią POW veiklą. Nepaisant to, jog, anot Sekundos, 1919 m. 60 proc. Lietuvos kariuomenės karininkų buvo lenkų kilmės, iš pradžių pavyko užverbuoti vos 3 jaunesnius karininkus¹¹⁸.

Rugsėjį šalyje nuvilnijo įvairių *lenkų orientacijos* veikėjų, įtariamų veikimu POW naudai, areštai. Į suimtųjų sąrašus pateko ir dvidešimt trijų Lietuvos kariuomenės karininkų pavardės. Tuo metu vis dar trūko informacijos, kad būtų

¹¹⁴ Lietuvos kariuomenės savanorių (1918–1923 m.) sąrašas, <http://www.versme.lt/sav_a.htm>, [žiūrėta: 2016 10 20].

¹¹⁵ V. Kavaliauskas, *Lietuvos karžygiai*, t. 5..., p. 117–119.

¹¹⁶ J. Rainys, *Min. veik.*, p. 108.

¹¹⁷ *Ten pat*, p. 77.

¹¹⁸ P. Šniukšta, Lenkų karo organizacijos veikimas Lietuvoje, *Policija*, 1925, Nr. 2, p. 9.

apkaltinti konkretūs asmenys, todėl dalis nelaimėlių suimti vien dėl to, kad buvo lenkiškos kultūros žmonės. Įvykių eiga susidomėjęs Lietuvos kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas išsikvietė Žvalgybos skyriaus viršininką Liudą Girą ir pareiškė nepasitenkinimą dėl karininkų V. Otockio ir Hiliaro Sipavičiaus areštų¹¹⁹. Stingant įkalčių, abu vyrai paleisti į laisvę. Vėliau paaiškėjo, kad pirmasis pateikė melagingą informaciją apie savo karinį išsilavinimą ir laipsnį, o antrasis buvo vienas veikliausių Lietuvos POW narių. Abiem karininkams pavyko pabėgti į Lenkiją¹²⁰. Priešingas iš belangės paleisto Kretingos rūmų savininkų sūnaus grafo lt. Kazimiero Tiškevičiaus likimas. Jis tęsė tarnybą 1-ajame raitelių pulke, tapo eskadrono vadu, o kilę įtarimai nebuvo patvirtinti. Po padidinamuoju L. Giros stiklu atsidūrė ir savanoris, Nepriklausomybės kovų dalyvis lt. Bonaventūras Lappo iš Smilgių apylinkių, tačiau jis taip pat nebuvo apkaltintas ir į atsargą išėjo tik 4 deš., užsitarnavęs Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 5-ojo laipsnio ordiną už sąžiningą tarnybą ir nuopelnus Lietuvai¹²¹. Beje, anot istoriko Prano Janausko, suimtųjų likimu aktyviai domėjosi ne tik gen. S. Žukauskas, bet ir prancūzų santarvininkų misijos atstovai bei pats Lenkijos maršalas Juzefas Pilsudskis (*Józef Piłsudski*). Todėl L. Gira pagrįstai teigė, kad sulaikytųjų *nuodėmės* turėjusi komisija juto psichologinį spaudimą *iš viršaus*¹²².

Vienas pagrindinių POW aktyvistų krn. Stasys Nekrašas net pusmetį tarnavo Lietuvos kariuomenės artilerijoje. Tai žymiojo Jono Nekrašo, kurio namų sode, Kalnų (dabar – V. Putvinskio) gatvėje rastas POW archyvas, brolis. Vis dėlto net ir jis vertintas kaip neturintis *aiškių politinių įsitikinimų [...], negalintis daug darbuotis organizacijoje, nes tarnauja lietuvių kariuomenėje*¹²³. Artilerijos sandėlių prižiūrėjusio karininko elgesys lietuviams kėlė įtarimų – net ir raginamas, jis vengė dėvėti Lietuvos kariuomenės uniformą, jo namuose kabėjo didelis baltas erelis, o kolegoms atrodė, kad jis džiaugiasi įvairiomis kariuomenės nesėkmėmis, iškylančiais sunkumais. Per šešis S. Nekrašo tarnybos mėnesius iš jo prižiūrimo sandėlio dingo daug ginkluotės¹²⁴. Žvalgybai lipant ant kulnų, karininkas pabėgo į Lenkiją. Iš išlikusios archyvinės medžiagos matyti, kad šis žmogus asmeniškai verbavo kitus Lietuvos kariuomenės karininkus. Tai buvo viena iš centrinių POW darbo Kaune ir jo apylinkėse figūrų.

¹¹⁹ Žvalgybos skyriaus viršininko Liudo Giros raportas, *LCVA*, f. 385, ap. 5, b. 4, l. 121.

¹²⁰ V. Asevičius, A. Balaišis ir kt., *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 9..., p. 387, 436.

¹²¹ V. Asevičius, A. Balaišis ir kt., *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 5..., p. 25.

¹²² P. Janauskas, *Min. veik.*, p. 42.

¹²³ J. Rainys, *Min. veik.*, p. 77.

¹²⁴ 1919 m. Artilerijos dalies raštininko raportas Žvalgybos skyriaus viršininkui, *LCVA*, f. 378, ap. 2, b. 2, l. 91.

Antivalstybinės veiklos voratinkliai apraizgė ir kulkosvaidžių komandos vado padėjėjo kpt. Jono Eimonto, kilusio iš Gaižuvos dvaro (Kauno r.), asmenybę. Išaiškėjus jo veiklai, kpt. J. Eimontą suskubta sulaikyti. Teikdamas parodymus, karininkas pripažino priklausęs POW ir pateikęs organizacijai kelis, anot jo, iškreiptus raportus apie Lietuvos kariuomenės sudėtį ir pozicijas. Pasak bajoro, organizacijos tikslas buvo *Didžioji Nepriklausoma Lietuva*¹²⁵. Fronto zonoje kilus susirėmimams su lenkais, jis esą grįžo į Kauną ir krn. S. Nekrašui pareiškė išstojantis iš POW, nes nemato galimybės priklausyti lenkų organizacijai prasidėjus Lenkijos puolimui prieš Lietuvą. Nežinia, kiek tiesos buvo šioje kpt. J. Eimonto išpažintyje, tačiau nelaukdamas tolimesnės įvykių eigos jis pabėgo į Lenkiją¹²⁶. Didesnis POW naudai veikusių asmenybių susitelkimas pastebimas tarp Technikos dalies karininkų. 1919 m., be jau minėto automobilininkų mokyklos viršininko krn. H. Sipavičiaus, automobilių batalione tarnavo dar du slaptos lenkų organizacijos nariai – Kazys Blaževičius ir Jonas Kudzevičius. Abu karininkai neigė kaltinimus priešvalstybine veikla, tačiau atsiradus progai pabėgo į Lenkiją, tokiu būdu išsklaidydami miglą dėl jų lojalumo Lietuvai¹²⁷. Krn. K. Blaževičius sąmokslininkų raportuose vadinamas *vieninteliu žmogumi Kaune, tinkančiu politiniam darbui*¹²⁸. Pavyko užverbuoti ir Kauno bataliono ūkio vedėją kpt. A. Voidatą, kuris, *nors ir su didele baime, pasižadėjo teikti žinių*¹²⁹. Kpt. A. Voidatas parengė ne vieną raportą apie Lietuvos kariuomenės dalinių sudėtį, karių skaičių, įsigytą ir į frontą pasiųstą ginkluotę, rašė karininkų charakteristikas, išskaidydamas juos į tris kategorijas – *lietuvius šovinius, lenkams palankius lietuvius ir lenkus*¹³⁰. 1919 m. Lietuvos kariuomenės artilerijos sandėlius be krn. S. Nekrašo tariamai prižiūrėjo ir daugiau POW narių – kpt. Vladimiras Lajauskas bei krn. Leonardas Karaševičius (Keraševičius). Ir S. Nekrašas, ir V. Lajauskas sulaukė įtarimų dėl ginkluotės pasisavinimo bei galimo perdavimo priešvalstybinei organizacijai – iš jų sandėlių *paslaptinai* dingo apie 100 revolverių, 7 000 šovinių, 20 žiūronų, nedaug rankinių granatų ir signalinių raketų. Abu karininkai kaltinimus neigė. Sulaikymo priežastis paaiškinti bandęs kpt. V. Lajauskas pabrėžė, kad girdėjo apie sklindančius gandus, jog

¹²⁵ 1919 m. karininko Jono Eimonto tardymo protokolai, *LCVA*, f. 483, ap. 2, b. 67, l. 118.

¹²⁶ *Ten pat*, l. 107, 109, 118.

¹²⁷ 1919 m. lapkričio mėn. Žvalgybos viršininko Liudo Giros protokolai dėl Kazio Blaževičiaus ir Vlado bei Jono Kudzevičių priešvalstybinės veiklos, *LCVA*, f. 483, ap. 2, b. 70, l. 75, 282.

¹²⁸ J. Rainys, *Min. veik.*, p. 78.

¹²⁹ *Ten pat*, p. 76.

¹³⁰ *Ten pat*, p. 86.

Prezidentas Antanas Smetona su palyda Marijampolėje. Stovi (iš kairės) bajorai:
1-as gen. Silvestras Žukauskas, 4-as mjr. Povilas Plechavičius, 5-as mjr. Kazys Tallat-Kelpša.
XX a. 3-iasis deš.

Mindaugo Tamošiūno šeimos albumas

bus suimti visi karininkai, nemokantys lietuvių kalbos¹³¹. Šie argumentai neįtikino Kariuomenės teismo, tačiau kpt. V. Lajauskas, kaip ir dalis kitų minėtų perversmininkų, sugebėjo pasinaudoti ką tik atkurtos valstybės sienos apsaugos spragomis ir papildė iš Lietuvos pabėgusių karių gretas.

Rikiuotės skyriaus viršininkas, artimas gen. S. Žukausko draugas krn. Leonardas Vaitekūnas – dar vienas suimtasis iš minėtos karininkų grupės. Žvalgybos pareigūnai su L. Gira priešakyje buvo įsitikinę, kad jis yra ypač pavojingas asmuo, kuris protegavo nepatikimus *lenkiškos orientacijos* karininkus ir skyrė jiems atsakingas pareigas. L. Gira tikino: *reikia išvalyti mūsų armiją [...] nuo tų neva lietuvių, kurie lietuviais pasidarė tik gavę galimybę aukštai iškilti mūsų armijoje*¹³². Vis dėlto požiūris į lenkų ar rusų kalbas kaip gimtąsias naudojusių ir draugiškus santykius su atitinkamais asmenimis puoselėjusių karininkus kartais tapdavo pernelyg kategoriškas. Miglotos žinios apie *peoviakus* lėmė tai, kad, kaip teigia P. Janauskas, *imta suiminėti visus žinomesnius vietos lenkų veikėjus*¹³³.

¹³¹ 1919 m. karininkų Stasio Nekrašo ir Vlado Lajausko tardymo medžiaga, *LCVA*, f. 378, ap. 2, b. 6, l. 86–88.

¹³² 1919 m. lapkričio mėn. Žvalgybos viršininko Liudo Giros raportas apie priešvalstybinę asmenų veiklą, *LCVA*, f. 385, ap. 5, b. 4, l. 120.

¹³³ P. Janauskas, *Min. str.*, p. 41.

Dėl palaikomų santykių su vietos lenkais areštinėje atsidūrė Kauno bataliono, saugojusio Prezidentūrą bei Generalinį štabą, kulkosvaidžių kuopos karininkas dvarininkas Kazimieras Goštautas ir net dalinio vadas kpt. (vėliau – plk. ltn.) Vincas Petrauskas. Žvalgybos raporte rusų kalba pažymima, kad Kauno bataliono vadas krn. V. Petrauskas *veikiausiai lenkas, dažnai pastebimas lenkų draugijoje, lankėsi pas grafui Tiškevičiui priklausančio Raudondvario dvaro valdytoją lenką Zavišą*¹³⁴. Nepasitikėjimas V. Petrausku neturėjo pagrindo. Užsitarnavęs pulkininko leitenanto laipsnį, šis karys ėjo įvairių batalionų vado pareigas, vėliau tapo Kauno geležinkelio stoties ir ruožo komendantu. Spauldoje akcentuota, kad plk. ltn. V. Petrauskas – pirmasis lietuvis sportininkas. Jo pastangomis carinės okupacijos laikais įkurta sporto draugija *Oriol*, kuri organizavo pirmąsias Kaune vykusias futbolo rungtynes¹³⁵.

Įtarus požiūris į pernelyg glaudžius santykius su dvarininkais (o šie, kaip minėta, dažniausiai priskirti lenkams) ne kartą darė įtaką tam tikrų asmenų charakteristikai, o kartais netgi lemdavo tai, kad būdavo išmesti iš kariuomenės. Puikus pavyzdys – kpt. Iliodoras Gaižauskas, 1926 m. sulaukęs nepalankaus vertinimo ir priverstinai išleistas į atsargą. Teigta, kad iš Paluknio dvaro (Raseinių r.) kilęs bajoras susiklosčius pavojingai situacijai gali elgtis neprognozuojamai. Tačiau vargu, ar toks vertinimas turėjo realų pagrindą. Kpt. I. Gaižauskas tarnavo Lietuvos kariuomenėje nuo 1919 m., dalyvavo visose Nepriklausomybės kovose, o mūšyje su lenkais pateko į jų nelaisvę. Karininko profesiniai gebėjimai buvo vertinami teigiamai, pabrėžiamas jo aukštas autoritetas ir geras tarnybos uždavinių atlikimas, 1919–1920 m. siūlyta paaukštinti bajorą be eilės. Kovų dėl laisvės metu vos kapitono laipsnį turėjusiam karininkui patikėtos bataliono ir net pulko vado pareigos. Minėtas viršininkų abejones kėlė tai, kad kpt. I. Gaižauskas artimai bendravo su *lenkais dvarininkais*. Asmens byloje pažymima, kad jis dalyvavo dvarininkės Lukoševičienės¹³⁶ rengtame vakarėlyje ir kartą neaiškiais aplinkybėmis paleido tris sulaikytus lenkų šnipus¹³⁷. Tuometinę nepasitikėjimo atmosferą puikiai atspindi faktas, kad net ir Krašto apsaugos ministras plk. ltn. K. Žukas po to, kai per Laisvės alėją perėjo kartu su pažįstamu dvarininku Godlevskiu¹³⁸, sužinojo, kad apie tai pranešta Žvalgybos skyriui¹³⁹.

Suimtųjų sąrašė aptinkame neramiu charakteriu išsiskyrusį 1-ojo raitelių

¹³⁴ 1919 m. rugpjūčio mėn. Žvalgybos pareigūnų raportas apie Kauno bataliono karininkus, *LCVA*, f. 378, ap. 2, b. 6, l. 46.

¹³⁵ Plk. ltn. Vincentas Petrauskas, *Kardas*, 1934, Nr. 8, p. 157–158.

¹³⁶ Šios dvarininkės vardas straipsnio autoriui nėra žinomas.

¹³⁷ Kpt. Iliodoro Gaižausko tarnybos byla, *LCVA*, f. 930, ap. 2G, b. 31, l. 11, 31, 49, 50.

¹³⁸ Šio dvarininko vardas straipsnio autoriui nėra žinomas.

¹³⁹ K. Žukas, *Min. veik.*, p. 272.

pulko karininką Melchiorą Koscialkovskį. Žvalgybininkų raportuose šis asmuo nurodomas kaip pulke tarnaujančių lenkų kilmės karių vedlys¹⁴⁰. 1919 m. rugpjūčio mėn. Paliepio dvaro (Rokiškio r.) savininkas įsivėlė į skandalą – Kaune, populiarioje Perkovskio kavinėje, dvarininkas *niekino ministerius piktadariais ir valkatomis ir gyrėsi nugriausiąs esamą Valstybėje sutvarkymą ir pakeisiąs jį rusų caro karininkų valdžia*¹⁴¹. Kiek vėliau jis atvirai kalbėjo, kad jei bus paskirtas į bolševikų frontą – vyks kovoti, o jei į lenkų frontą – atsisakys¹⁴². Šios kalbos neliko neišgirstos, todėl netrukus vyr. ltn. M. Koscialkovskis turėjo aiškintis vadovybei. Kariuomenės teismo nutarime pažymima, kad po šio incidento *teisiamasis [...] savo darbuotėje kaip Lietuvių kariuomenės karininkas pasidarė uoliu Lietuvos valstybės šalininku ir pasižymėjo kovoje su Lenkų kariuomene ant demarkacijos linijos*¹⁴³. Atleistojo nuo bausmės brolis Gerardas taip pat dalyvavo kovose dėl Lietuvos Nepriklausomybės¹⁴⁴. Paradoksalu, tačiau šių karininkų giminaitis kpt. (vėliau – plk. ltn.) Marijanas Zyndram-Koscialkovskis (*Marian Zyndram-Kościalkowski*), gimęs netoli Paliepių, Pandėlio dvare, apleido gimtinę, įsitraukė į Lenkijos Respublikos kūrimo darbus ir buvo vienas iš POW veiklą koordinuojančių asmenų. Lietuvos husaro vyr. ltn. M. Koscialkovskio giminaitis Marijanas, prasmukęs į Lietuvą ir apsimetęs Lenkijos karo atašė vairuotoju, net atliko savotišką Kauno *peoviakų* inspekciją¹⁴⁵.

Dar viena įdomi asmenybė – žinomos Lietuvos visuomenės veikėjos Felicijos Bortkevičienės sūnėnas kpt. Vaclovas Civinskas iš Latavėnų dvaro (Anykščių r.). 1919 m. jis, kaip ir kiti į Lietuvą grįžę carinės Rusijos kariuomenės karininkai, buvo mobilizuotas į Lietuvos ginkluotąsias pajėgas. Kpt. V. Civinskas atvirai teigė esąs lenkas ir manė, kad jį, lenką, lietuviai mobilizavo neteisėtai. Karininkas tvirtino neisiantis kariauti prieš Lenkiją ir pateikė prašymą paleisti jį iš Lietuvos kariuomenės¹⁴⁶. Ši asmenybė įsiminė ir plk. K. Žukui, apibūdinusiam V. Civinską kaip išvaizdų, išauklėtą, gerų manierų karininką. Nusiminusio ir Lietuvos valstybei nepalankaus, tačiau atviro kario viltys ne-

¹⁴⁰ 1919 m. lapkričio mėn. Žvalgybos viršininko Liudo Giros raportas apie priešvalstybinę asmenų veiklą..., l. 117.

¹⁴¹ 1920 m. rugsėjo mėn. Armijos teismo nuosprendis dėl vyr. ltn. Melchioro Koscialkovsio elgesio, *LCVA*, f. 524, ap. 1, b. 45, l. 161.

¹⁴² 1919 m. lapkričio mėn. Žvalgybos viršininko Liudo Giros raportas apie priešvalstybinę asmenų veiklą, *LCVA*, f. 385, ap. 5, b. 4, l. 117.

¹⁴³ 1920 m. rugsėjo mėn. Armijos teismo nuosprendis dėl vyr. ltn. Melchioro Koscialkovsio elgesio..., l. 161.

¹⁴⁴ V. Asevičius, A. Balaišis ir kt., *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 4..., p. 256.

¹⁴⁵ S. Varanka, *Min. str.*, p. 292.

¹⁴⁶ 1919 m. karininko Vaclovo Civinsko prašymas dėl paleidimo iš karinės tarnybos, *LCVA*, f. 483, ap. 2, b. 67, l. 20.

1-ojo raitelių (vėliau – husarų) pulko karininkijos branduolyje netrūko bajorų.
1-as (iš dešinės) plk. ltn. Romualdas Kalino. 1919–1920 m.

VDKM fotografijų rinkinys, Fa-16075-17

išsipildė – jis privalėjo tęsti tarnybą¹⁴⁷. 1919 m. liepos mėn. žygio į Suvalkus metu kpt. V. Civinskas sukėlė karių pasipiktinimą. Vesdamas kuopą, jis iš gėdos nusiėmė kepurę su lietuviška kokarda. Tuo metu šis bajoras jau priklausė POW ir vadovavo vienam iš struktūrinių organizacijos dalinių, teikė lenkams žvalgybines žinias ir kartu tarnavusių Lietuvos karininkų charakteristikas¹⁴⁸. Tiesioginis jo viršininkas K. Žukas perkėlė šį bajorą į bolševikų frontą, kad jam nereikėtų stoti į akistatą su lenkų daliniais. Pats kpt. V. Civinskas POW vadovybei rašė, kad gailisi dėl iškėlimo, nes būtų puikiai sutvarkęs jam pavestą organizacijos dalį. Kaip ir dauguma kitų užverbuotų karininkų, V. Civinską netrukus išaiškino ir sulaukė Lietuvos žvalgybininkai, tačiau kapitonas sugebėjo pabėgti¹⁴⁹. Anot plk. K. Žuko, į Vilnių aplankyti giminaičių atvykdavusi F. Bortkevičienė teigė, kad jos sūnėnas ilgisi Lietuvos ir net sutiktų sėsti į kalėjimą, jeigu jam būtų leista grįžti į gimtinę¹⁵⁰. Beje, šeimyninės takoskyros išvelgtinos ir analizuojant šį atvejį. Vyresnysis Vaclovo įbrolis (to paties tėvo, bet kitos motinos sūnus) Vytautas Civinskas studijuodamas Dorpato (dabar – Tartu) universitete ėjo lietuvių studentų draugijos pirmininko pareigas, užrašinėjo lietuviškas dainas, o grįžęs į

¹⁴⁷ K. Žukas, *Min. veik.*, p. 134.

¹⁴⁸ J. Rainys, *Min. veik.*, p. 149–151.

¹⁴⁹ *Ten pat*, p. 152.

¹⁵⁰ K. Žukas, *Min. veik.*, p. 135.

Lietuvą Skapiškyje surengė pirmuosius lietuviškus vakarus bei bendradarbiavo su lietuviška spauda¹⁵¹.

Nepaisant išvardintų Lietuvos jungimosi prie Lenkijos entuziastų ir dezertyrų pavardžių (žr. 2 lentelę) negalima teigti, kad POW vykdytas Lietuvos kariuomenės karininkų verbavimas buvo itin sėkmingas. Iš 309 tyrimo metu užfiksuotų karininkų aktyviais POW arba OSN nariais tapo tik 19 (apie 6,14 proc.). Dar 17 asmenų (apie 5,5 proc.), apie kurių priklausymą minėtoms organizacijoms duomenų nėra, dezertyravo iš Lietuvos kariuomenės ir pasitraukė į Lenkiją. Atsvara šiems pavyzdžiams – Vyčio Kryžiaus kavalieriai (žr. 1 lentelę), kurių užfiksuota net 56 (apie 18,12 proc.). Greta jų būtina paminėti, kad už sąžiningą tarnybą bei nuopelnus Lietuvai įvairių laipsnių Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino bei Vytauto Didžiojo ordiniais apdovanoti dar 62 karininkai (20,06 proc.). 87 (apie 28,16 proc.) iš bajorijos kilusių karininkų į Lietuvos kariuomenę stėjo savanoriais, dauguma buvo mobilizuoti. Akivaizdu, kad solidus Nepriklausomybės kovų metais Lietuvos kariuomenėje tarnavusių bajorų skaičius nėra bereikšmis statistikos rodiklis. Šie žmonės svariai prisidėjo prie mūsų šalies pergalių. Tik nedidelė dalis lietuvišką uniformą apsirengusių bajorų tapo priešvalstybinių provokacijų dalyviais.

POW aktyvistas Gružekis¹⁵² 1919 m. rugsėjo mėn., išreikšdamas nusivylimą prastais agitacijos rezultatais, rašė: *Lietuvių kariuomenė apskritai esanti inertinė, vienas jos ketvirtadalis lenkams palankus, pusė – šovinistai, kiti neaiškūs, bet visi jie klauso savo vadų [...]; idėjiškai ištikimų lenkams labai mažai*¹⁵³. Šamokslininkų pykčio sulaukė net ir rašytojo Henriko Sienkievičiaus (*Henryk Sienkiewicz*) kūrinuose išgarsinti kovingieji vadinamojo Liaudos krašto, esančio vidurio Lietuvoje, bajorai, nerodę didelio noro tapti aktyviais POW nariais ir prisidėti prie organizuojamo perversmo: *Liaudos bajorai, nors ir susipratę lenkai visuomenės gyvenime, parodė visišką išsigimimą*¹⁵⁴. Ne lengviau sekėsi formuoti ir OSN dalinius. Molėtų apylinkėje veikęs Lenkijos kariuomenės vachmistras Jonas Fišeris konstatavo, *kad nėra tinkamos dirvos, be to, žmonės visai nenori kariauti su lietuvių kariuomene; net tie, kurie kalba lenkiškai ir net inteligentai nenori stoti į O. S. N.*¹⁵⁵. Bėlieka paminėti, kad priešvalstybinių organizacijų nariais tapusių Lietuvos bajorų teisme vieną pagrindinių rolių vaidino Kariuomenės teismo tardytojas plk. Juozas Liandsbergis-Žemgaila, taip pat kilęs iš dvarininkų šeimos¹⁵⁶.

¹⁵¹ Vytautas Civinskas, Anykštėnų biografijų žinynas, <<http://www.anykstenai.lt/asmenys/asm.php?id=2058>>, [žiūrėta: 2016 10 17].

¹⁵² Šio asmens vardas straipsnio autoriui nėra žinomas.

¹⁵³ J. Rainys, *Min. veik.*, p. 143.

¹⁵⁴ *Ten pat*, p. 141.

¹⁵⁵ *Ten pat*, p. 170.

¹⁵⁶ V. Asevičius, A. Balaišis ir kt., *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 8..., p. 340.

2 lentelė. 1919–1920 m. POW bei OSN užverbuotų ir / ar į Lenkiją pabėgusių karininkų (Lietuvos bajorų) sąrašas¹⁵⁷.

Eil. Nr.	Karinis laipsnis (1919/1920 m.), asmenybė, kilmės vieta (jei žinoma)	Tarnybos vieta ir pareigos	Papildoma informacija
1.	Krn. Andreikavičius Vladas	Neatvyko į inžinerijos dalinį	1919-02-05 pabėgo į Lenkiją
2.	Kpt. Bortkevičius Liudvikas iš Kėdainių aps.	Kauno komendantūros ginklų prižiūrėtojas	1920-05-09 pabėgo
3.	Krn. Bardauskas Edmundas iš Raseinių aps.	2 atsargos batalionas, Seinų komendantūra.	Teikė žinias apie Lietuvą, 1919-08-02 pabėgo į Lenkiją
4.	Krn. Blaževičius Kazys iš Kauno	Automobilių kuopos jaun. karininkas	POW narys, pabėgo į Lenkiją
5.	Vyr. ltn. Brandenburgas Povilas iš Geltonojo Pamūšio dv.	3-iojo raitelių pulko ūkio vedėjas	1921 m. pr. pabėgo
6.	Vyr. ltn. Brandenburgas Otas iš Geltonojo Pamūšio dv.	3-iasis raitelių pulkas	1921 m. pr. pabėgo
7.	Kpt. Buterlevičius Kazys iš Burbiškių dv.	1-ojo raitelių pulko eskadrono vadas	1920-07-19 dingo be žinos (manyta, kad pabėgo į Lenkiją)
8.	Krn. Ciprisevičius Antanas	2-asis pėstininkų pulkas	1919-12-02 pabėgo į Lenkiją
9.	Kpt. Civinskas Vaclovas iš Latavėnų dv.	1-ojo pėstininkų pulko jaun. karininkas	POW narys, 1919-10-01 areštuotas, pabėgo į Lenkiją
10.	Krn. Eičiūnas Juozas	Alytaus aps. komendantūros karininkas	POW narys, 1919-10 suimtas, pabėgo į Lenkiją
11.	Kpt. Eimontas Jonas iš Gaižuvos dv.	Grenadierių komandos viršininkas	POW narys, 1919-10-24 pabėgo į Lenkiją
12.	Krn. Gabrijalavičius Mironas iš Krepštų dv.	Pasienio sargybos viršininkas	POW narys, nuteistas laisvės atėmimo bausme
13.	Krn. Galatėlis Mykolas iš Sankt Peterburgo	Šarvuotųjų automobilių būrio vadas	POW narys, pabėgo į Lenkiją
14.	Vyr. ltn. Ivaškevičius Jonas iš Sankt Peterburgo	12-ojo pėstininkų pulko karininkas	1921 m. pabėgo
15.	Krn. Karaševičius Leonardas	Tiekimo skyriaus karininkas	POW narys, 1919-11-20 paleistas į atsargą
16.	Krn. Kotovičius (vardas nenustatytas)	Ryšių skyriaus karininkas	POW narys (likimas nenustatytas)
17.	Krn. Kovalevičius Petras iš Balstogės	Automobilių kuopa	1919-11-18 pabėgo į Lenkiją

¹⁵⁷ Sudaryta remiantis enciklopediniu žinyne *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953* ir archyviniais šaltiniais.

18.	Krn. Kudzevičius Jonas iš Kauno	Automobilių kuopos jaun. karininkas	POW narys, pabėgo į Lenkiją
19.	Kpt. Lajauskas Vladimiras iš Kauno	Artilerijos sandėlio prižiūrėtojas	POW narys, 1920-01-25 pabėgo į Lenkiją
20.	Krn. Liaudanskas Vladas iš Žemaitijos	Inžinerijos dalies karininkas, Panevėžio komendantūra	Pasisavinęs didelę sumą dalinio lėšų, 1919-10-27 pabėgo į Lenkiją
21.	Krn. Martusevičius Gustavas	Kauno miesto komendantūros karininkas	POW narys, pabėgo į Lenkiją
22.	Krn. Montavičius Jonas	Kauno miesto komendantūros karininkas	1919-05-28 pabėgo į Lenkiją
23.	Krn. Nekrašas Stasys iš Kauno	Artilerijos sandėlio prižiūrėtojas	POW narys, 1919-09-30 pabėgo į Lenkiją
24.	Krn. Osinskis Edmundas	Inžinerijos bataliono ūkio kuopos vadas	Išsikvojęs valdiškas lėšas 1919 m. vid. pabėgo į Lenkiją
25.	Gen. mjr. Otockis-Dolenga Vitoldas	Vyr. karininkas prie Gen. kariuomenės štabo viršininko	Pateikė melagingus duomenis apie karinį laipsnį, pabėgo į Lenkiją, tarnavo jos kariuomenėje
26.	Vyr. ltn. Petravičius Konstantinas iš Kauno	Inžinerijos dalies jaun. karininkas	POW narys, 1920-11-19 pabėgo į Lenkiją
27.	Krn. Zyberg-Pliateris Steponas iš Kurtuvėnų dv.	Inžinerijos dalies braižytojas	POW narys, nuteistas laisvės atėmimo bausme. Paleistas išvyko į Lenkiją
28.	Vyr. ltn. Pužanovskis Mikas iš Minsko	9-ojo pėst. pulko Raitųjų žvalgų komandos viršininkas	1921-09-07 pabėgo į Lenkiją
29.	Kpt. Savič-Zablockis Vladas iš Vilniaus	KAM II rūšies karininkas	1920-06-15 pabėgo į Lenkiją
30.	Kpt. Simanavičius Vladimiras iš Ustronio dv.	1-ojo raitelių pulko Nerikiuotės komandos viršininkas	1921-01-25 pabėgo iš Lietuvos
31.	Krn. Sipavičius Aleksandras iš Mickiškių dv.	Karo aviacijos mokyklos dėstytojas	POW narys, 1919-11-22 pabėgo į Lenkiją
32.	Krn. Sipavičius Hiliaras iš Mickiškių dv.	Automobilininkų mokyklos viršininkas	POW narys, 1919-09-27 pabėgo į Lenkiją
33.	Krn. Suchorževskis Steponas	Intendantūros dalies Tiekimų skyriaus karininkas	1919-08-06 pabėgo į Lenkiją su valdišku revolveriu
34.	Krn. Šilkarskis Simonas	Pasvalio (Biržų) komendantas	POW narys, 1919-12-12 paleistas į atsargą
35.	Vyr. ltn. Tomkevičius Vladimiras iš Kubelių dv.	1-ojo artilerijos pulko karininkas	OSN narys, 1919-07-11 pabėgo į Lenkiją
36.	Kpt. Voidatas Adolfas iš Lelerviškių dv.	Kauno bataliono ūkio vedėjas	POW narys, 1919-09-28 pabėgo į Lenkiją, tarnavo jos kariuomenėje

LOJALUMO SVARSTYKLĖSE

Nepelnytai primiršta Ukmergės, Kėdainių ir Panevėžio kraštams itin reikšminga Žižmelių II dvare (Panevėžio r.) gimusio Julijono Reikalos asmenybė. Tai žmogus, kuris savo gimtajame regione pirmasis ėmėsi sunkauso savanorių organizavimo darbo ir savo lėšomis iš vokiečių pirko ginklus bei amuniciją. Dvarininko pastangomis suformuotas Šėtos apsaugos būrys dalyvavo daugelyje kautynių su bolševikais. J. Reikala, buvęs carinės Rusijos kariuomenės karininkas, vienbalsiai išrinktas vietos partizanų dalinio, vėliau įtraukto į Panevėžio bataliono sudėtį, vadu¹⁵⁸. Apdovanojant narsų karį Vyčio Kryžiaus ordinu, pažymėtas išskirtinis jo indėlis kovojant dėl Lietuvos laisvės: *Per du mėnesius dalyvaudamas daugybėje mūšių, vesdamas atskiras kolonas ir būrius, visuomet rodė nepaprastą narsą, šaltą kraują ir tvarką. Tuo be galo daug prisidėjo prie bataliono laimėjimų*¹⁵⁹.

OSN vadovybė, atsižvelgusi į krn. J. Reikalos kilmę, pradėjo ieškoti kontaktų su Žižmelių dvarininku, ketindama panaudoti jį saviems tikslams. 1919 m. rugpjūčio mėn. šios prolenkiškos organizacijos Ukmergės padalinio nariai parengė raportą, kuriame tvirtinama, kad krn. J. Reikala esąs lenkas ir su savo daliniu prireikus stos OSN pusėn. Tačiau netrukus paaiškėjo, jog ši informacija buvo klaidinga: *Reikala, kaip tik jį ėmė agituoti lenkų naudai Billewicz-Stankiewicz, raportu [...] pranešė Ukmergės karo komendantui apie [...] agitaciją*¹⁶⁰. Lietuvos saugumo tarnyboms priešvalstybinių organizacijų dokumentuose minima karininko pavardė kėlė įtarimų, todėl Nepriklausomybės kovų didvyris 1920 m. nepelnytai sėdo į teisiamųjų suolą. Duodamas parodymus, jis teigė visą dėmesį skyręs bolševikų išvijimui iš Ukmergės ir į perversmininkų intrigas nekreipęs dėmesio¹⁶¹. Teisybė triumfavo – teismas išteisino krn. J. Reikalą. Lengviau atsipūsti galėjo ir jo brolis Mečislovas – taip pat Lietuvos kariuomenės karininkas, tais pačiais metais narsiai kovojęs su gen. L. Želigovskio vadovaujamais lenkais. Mjr. M. Reikala savo tiesioginių viršininkų vertintas kaip drąsus, pavyzdingas ir sumanus karininkas¹⁶².

Keistų situacijų, kada mūšiuose pasižymėjusiems karžygiams tekdavo aiškintis dėl nebūtų nusizengimų, pasitaikydavo ir daugiau. Česlovas Christauskas 1919 m. įstojo į Lietuvos kariuomenės eiles ir ėmė vadovauti raitųjų žvalgų komandai. Kapitono laipsnį turėjęs bajoras kovėsi su visais Lietuvos nepriklausomybės priešais. Dar 1919 m. į tėvų namus Vilkijoje, po fronte praleisto

¹⁵⁸ *1 Pagirių gynimo skyriaus savanorių leidinys*, red. P. Dėdelė, Pagiriai, 1930, p. 10–12.

¹⁵⁹ V. Kavaliauskas, *Lietuvos karžygiai*, t. 5..., p. 210.

¹⁶⁰ J. Rainys, *Min. veik.*, p. 173.

¹⁶¹ 1920 m. POW byloje kaltinamų asmenų sąrašas, *LCVA*, f. 507, ap. 3, b. 168, l. 133.

¹⁶² Mjr. Mečislovo Reikalos tarnybos byla, *ten pat*, f. 930, ap. 2R, b. 35, l. 5, 9–10.

pusmečio, trumpam grįžęs kpt. Č. Christauskas netrukus buvo sulaikytas dėl tariamo priklausymo POW. Nustebęs karininkas suskubo paaiškinti situaciją. POW raportuose minimas Christauskas – tai jo (karininko) brolis Stasys, po Vilkijos vaistinėje, vadintoje *peoviakų gūžta*, įvykdytų kratų pasprukęs į Lenkiją. Įdomu, kad sąmokslininkų veikloje aktyviai dalyvavo ne tik kpt. Č. Christausko brolis, bet ir pusbrolis Tadas Nemčevskis. Tačiau pats kapitonas aiškiai pabrėžė savo nuostatas: *Kaipio karininkas, kurio nuopelnus žino visas pulkas, jeigu žinočiau apie panašią organizaciją, tai būčiau pasielgęs su tokiais ponais taip, kaip įsako įstatai*¹⁶³. Į kovų sukuri grįžęs karininkas 1920 m. liepos mėn. ties Varėna įvykusiose kautynėse su lenkais buvo kontūzintas ir paralyzuotas. Kojų nebegalinčiam valdyti bajorui pripažintas 90 % nedarbingumas ir karo invalido statusas. Dėl sužeidimų jis negalėjo atvykti į bylos svarstymus, užsitęsusių iki pat 1921 m., kada pripažinta, jog kpt. Č. Christauskui mesti įtarimai buvo nepagrįsti¹⁶⁴.

Šilų dvaro (Panevėžio r.) savininkas krn. Bogumilas Kulvietis 1919 m. kovėsi su bolševikais, vadovavo Vadoklių kautynėms, tačiau net ir tai negarantavo pasitikėjimo *dvarponiu*. 1920 m. lapkričio mėn. gautas skundas, kad krn. B. Kulvietis, Taujėnų dvaro savininkas kunigaikštis Konstantinas Radvila ir dar keli vietos dvarininkai pastebėti *želigovskininkų* eilėse, veikiantys išvien su prasiveržusiu priešų kavalerijos daliniu. Atlikus tyrimą konstatuota, kad tai – neaiškios kilmės nuogirdos, todėl realūs kaltinimai minėtiems asmenims nepateikti. Dvarininko statusas vietiniams gyventojams kėlė nepasitikėjimą dėl, anot policijos tarnautojo, vyravusio įsitikinimo, kad *kiekvienas dvarininkas – tai lenkas*¹⁶⁵. 1919 m. rugsėjo mėn. suimtas krn. B. Kulviečio bendražygis, iš Zabieličiznos dvaro (Kėdainių r.) kilęs karo valdininkas Leonas Čechavičius, kurio brolis buvo sužeistas jau minėtų Vadoklių kautynių metu. Netrukus paaiškėjo, kad sąžiningai savo pareigas vykdęs bajoras areštuotas įvykus nesusipratimui¹⁶⁶.

1919 m. bolševikai traktuoti kaip bendras Lietuvos ir Lenkijos priešas, todėl į mūšio lauką žengiantiems lenkais save laikiusiems Lietuvos piliečiams nekilo moralinių dilemų. Situacija pakito aštrėjant Lietuvos ir Lenkijos konfliktui. Pirmasis incidentas kilo dar 1919 m. gegužės mėn., kada per iškilmingą ceremoniją, vykusią prie Kauno įgulos bažnyčios, keletas karių atsisakė prisiekti

¹⁶³ 1919 m. karininko Česlovo Christausko tardymo protokolas, *ten pat*, f. 483, ap. 2, b. 70, l. 9.

¹⁶⁴ 1921 m. rugsėjo mėn. 23 d. Armijos teismo posėdžio protokolas, *ten pat*, f. 507, ap. 3, b. 170, l. 144.

¹⁶⁵ 1920 m. raportas dėl K. Radvilos, B. Kulviečio ir kitų dvarininkų, įtariamų veikus išvien su L. Želigovskiui pavaldžiais daliniais, *ten pat*, f. 378, ap. 2, b. 715, l. 13.

¹⁶⁶ 1919 m. spalio mėn. Žvalgybos viršininko pranešimas Valstybės gynėjui dėl karo valdininko Leono Čechavičiaus, *ten pat*, f. 385, ap. 5, b. 4, l. 229.

1-ojo husarų pulko karininkai prie pulko šefo Jonušo Radvilos palaikų Kėdainiuose. Stovi priekyje (iš kairės): 3-ias pulko vadas plk. Pranas Jackevičius, 4-as Taujėnų dvaro savininkas, kunigaikštis Konstantinas Radvila. XX a. 3-iasis deš.

Mindaugo Tamošiūno šeimos albumas

Lietuvos valstybei. Inžinerijos bataliono karininkai Jeronimas Radvilavičius ir Stasys Daunoravičius pasišalino iš rikiuotės. Už tai nedrausmingi bajorai gavo bausmę – 5 paras arešto. Tačiau krn. J. Radvilavičius kariuomenėje ir po šio įvykio dar tarnavo vienerius metus, o kpt. S. Daunoravičius į atsargą išėjo tik 1925 m. pab. Panašių dvejonų priežastis atskleidžia iš žinomos Žemaitijos dvarininkų Šukštų giminės kilusio karininko argumentai. Lietuvos kariuomenės inžinerijos daliniuose ir Generaliniame štabe tarnavęs vyr. ltn. Karolis Šukšta 1919 m. raporte vadovybei pareiškė: *Aš, kaip karininkas Lietuvos kariuomenės, sutinku prisiekti Laikinai Lietuvos Valdžiai, bet kadangi jau nuo šimtų metų esu stipriai krauju ir kultūra surištas su lenkų tauta, atsisakau kariauti prieš ją*¹⁶⁷. Į dvarininko ir jo tiesioginės vadovybės konfliktą įsikišo ir jį nuslopino gen. S. Žukauskas, palankiai vertinęs bajorijos pastangas įsilieti į Lietuvos kariuomenę. Į kapitonus pakeltas K. Šukšta tęsė tarnybą Lietuvos kariuomenėje ir buvo apibūdinamas kaip sąžiningas, doras, gerai pareigas atliekantis karininkas, išsiskiriantis puikiomis fortifikacijos žiniomis¹⁶⁸.

¹⁶⁷ Kpt. Karolio Šukštos tarnybos byla, *ten pat*, f. 930, ap. 2Š, b. 211, l. 20.

¹⁶⁸ *Ten pat*, l. 5, 7, 9, 11.

Veltui pasitikėta iš Mickiškės dvaro (Tėlšių r.) kilusiu automobilininkų mokyklos viršininku krn. H. Sipavičiumi, dėl kurio sulaikymo gen. S. Žukauskas išreiškė nepasitenkinimą. Išėjęs į laisvę H. Sipavičius kartu su broliu Aleksandru (taip pat Lietuvos kariuomenės karininku) nedvejodamas pabėgo į Lenkiją. Radus POW archyvą, paaiškėjo jo veikla ir tikrosios pažiūros: *federacijos šalininkas, nepripažįsta lietuviams gabumų tvarkytis, veda intrigas gen. štabe*¹⁶⁹. Būtina paminėti, kad anaipol ne visi bajorai, kuriems tais sunkiais 1919–1920 m. buvo patikėtas Lietuvos karių mokymas, žengė krn. H. Sipavičiaus išmintomis priešvalstybinės veiklos pėdomis. Iš Raseinių kilusį bajorą Stasį Dirmantą tėvai išsiuntė mokytis į Varšuvą. Pas giminaiteį apsigyvenęs jaunuolis ilgainiui suvokė esąs lietuvis, skaitė lietuvišką spaudą ir, užsitraukęs tetos nemalonę, išvyko iš Lenkijos sostinės. Būsimojo generolo ir Lietuvos krašto apsaugos ministro savimonė jau turėjo tvirtus pagrindus, todėl 1919 m. kpt. S. Dirmantas pradėjo tarnybą Karo mokykloje ir tebevykstant Nepriklausomybės kovoms tapo šios mokymo įstaigos viršininko padėjėju¹⁷⁰.

Įdomu tai, kad nelojaliu elgesiu įtarti *prasikaltėliai* bandė deklaruoti savo ištikimybę Lietuvai naudodami Lietuvos kariuomenės *kortą*. Pavyzdžiui, 1920 m. nagrinėjant POW bylą vienai iš šios organizacijos aktyvisčių Onai Korevienei-Babianskienei paskirta laisvės atėmimo bausmė. Netrukus jos sūnūs Respublikos Prezidentui pateikė malonės prašymą, kuriame rašė: *Daug mūsų šeimos narių, kaip tai Šalkauskiai ir kiti, nuo 1905 metų veikia dalyvavo tautiškaime lietuvių judėjime. Daug jų nūnai tarnauja Lietuvos kariuomenėje ir valstybės įstaigose*¹⁷¹. Tos pačios pavardės savininkas, plk. Jonas Koreva nuo 1919 m. iš tiesų dirbo Lietuvos labui. Kartu su kolegomis dvarininkas vyko į Prancūziją parūpinti Lietuvos kariuomenei ginklų ir amunicijos, vėliau tarnavo Tiekimo valdyboje, ėjo pėstininkų inspektoriaus pareigas. Už uoliai atliekamą darbą jis buvo įvertintas Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 2-ojo laipsnio ordinu¹⁷². Į užsienį vykusioms karinėms delegacijoms taip pat priklausė dvarininkas kpt. Stasys Girdvainis, jau minėtas plk. M. Gedgaudas, bajorai kpt. Leopoldas Dymša¹⁷³,

¹⁶⁹ J. Rainys, *Min. veik.*, p. 78.

¹⁷⁰ Lietuvos krašto apsaugos ministrai ir kariuomenės vadai, red. G. Surgailis, Vilnius, 2008, t. 2, p. 156.

¹⁷¹ 1921 m. Zigmo ir Vytauto Korevų kreipimasis į Lietuvos Respublikos Prezidentą, *LCVA*, f. 507, ap. 3, b. 169, l. 193.

¹⁷² V. Asevičius, A. Balaišis ir kt., *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 4..., p. 254–255.

¹⁷³ V. Asevičius, H. Butkus ir kt., *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 3..., p. 62, 156–157, 187–188.

Grafų Tiškevičių įrengto Palangos Lurdo lankymas. Stovi priekyje (iš dešinės) bajorų šeimose augę: 1-as kpt. Juozas Nasvytis, 2-as kpt. Vytautas Landsbergis-Žemkalnis, 5-as Ministras pirmininkas Mykolas Sleževičius, 7-as plk. Mykolas Gedgaudas, 8-as gen. Leonas Radas-Zenkavičius. XX a. 3-iasis deš. pr.

Mindaugo Tamošiūno šeimos albumas

kpt. Marijonas Jagučanskas¹⁷⁴, ltn. (vėliau – brg. gen.) Kazys Tallat-Kelpša iš Padievyčio dvaro (Šilalės r.)¹⁷⁵ ir kaunietis inžinierius mjr. Andrius Vaišvila, be kita ko, prisidėjęs prie pirmojo lietuviško šarvuoto traukinio įrengimo¹⁷⁶. Užsienio kalbas mokančių derybininkų reikėjo ir Lietuvoje. Štai mjr. Raimundas Liormanas prasidėjęs gen. L. Želigovskio puolimui vyko į Vilnių palaikyti ryšio su Prancūzijos karinės misijos atstovais¹⁷⁷.

¹⁷⁴ V. Asevičius, A. Balaišis ir kt., *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 4..., p. 19.

¹⁷⁵ G. Radvilas, Paskutinis Lietuvos kavalerijos viršininkas, *Kardas*, 2009, Nr. 4, p. 41.

¹⁷⁶ V. Asevičius, A. Balaišis ir kt., *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 8..., p. 142–143.

¹⁷⁷ V. Asevičius, A. Balaišis ir kt., *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 5..., p. 79.

IŠVADOS

Šiuo straipsniu nesiekiami paneigti tezės, kad daug Lietuvos bajorų nutolo nuo Lietuvos valstybės tarsi nuo medžio atskilusi šaka¹⁷⁸. Dalis jų iš tiesų ne tik skeptiškai žvelgė į atgimusios nepriklausomos Lietuvos valstybės perspektyvas, bet ir aktyviai veikė prieš jos interesus. Tačiau apibendrinamojo pobūdžio kategoriški teiginiai apie bajorijos atsiribojimą nuo moderniosios Lietuvos kūrimo, išskiriant tik pavienius asmenis, nėra pagrįsti. Publikacijoje pateikta medžiaga įrodo, kad gana didelė iš senosios Lietuvos bajorijos kilusių asmenų grupė reikšmingai prisidėjo prie Lietuvos kariuomenės formavimo ir valstybės gynimo. Nūdienos istoriografijoje kartojama išvada, kad bajorai beveik nedalyvavo kuriant 1919–1920 m. Lietuvos kariuomenę ir kovose už Nepriklausomybę, yra neteisinga. Atlikus tyrimą užfiksuota, kad aptariamam laikotarpiu bajoriškos kilmės asmenys sudarė ne mažiau kaip 20–30 proc. Lietuvos ginkluotųjų pajėgų karininkijos korpuso. Didelė jų dalis pasižymėjo kautynių lauke ar pelnė apdovanojimus už sąžiningą, puikiai atliekamą tarnybą. Carinės Rusijos kariuomenės gretose karinę patirtį sukaupę kilmingi asmenys neretai tapdavo įvairių Lietuvos kariuomenės dalinių formuotojais ir pirmisiais vadais. Tik nedidelė šios žmonių grupės dalis išitraukė į priešvalstybinių organizacijų veiklą ir dezertyravo iš Lietuvos kariuomenės. Nepriklausomos Lietuvos teisę egzistuoti saugoję bajorai negalėjo būti tikri dėl atgimusios valstybės ateities, todėl atkaklus straipsnyje paminėtų asmenų darbas įgauna dar didesnę prasmę. Sykiu tai gali tapti puikiu gimtinės puoselėjimo pavyzdžiu visiems Lietuvos gyventojams, net jei jų kultūrinė ar tautinė savimonė nėra lietuviška siaurąja (gimtosios kalbos) prasme.

---

¹⁷⁸ Z. Medišauskienė, Apie dvarininkų ir valstiečių santykius ne iš klasių kovos pozicijų, *Dvaras modernėjančioje Lietuvoje*, Vilnius, 2005, p. 15.

SAVANORYSTĖS VEIKSNYS UGDANT LIETUVOS KARIUS XX A. 3–4 DEŠIMTMETYJE

*Kiekvienas karys turi giliai suprasti savo kilnų pašaukimą ginti brangiausią
Lietuvos turtą – nepriklausomybę*
Gen. L. Radus-Zenkavičius

Lina Kasparaitė-Balaišė

IVADAS

Šiandieninėje Lietuvos visuomenėje yra susiformavęs krašto gynėjo savanorio kaip didvyrio ir savotiško herojaus vaizdinys. Savanorystės apraiškas galima pastebėti dar XIV a. formuojant Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pašauktinę kariuomenę, vėliau taip pat veikė savanoriškumo principu suburtos formuotės. Tačiau ryškesnis savanorystės epizodas iškilo XVIII a. pabaigoje, Tado Kosciuškos sukilimo metu, kai žmonės savu noru stojo į sukilėlių gretas ir kovojo už savos valstybės išsaugojimą.

XIX a. Lietuvos teritorijoje vykusių sukilimų akivaizdoje savanorystė atsiskleidė kaip žmonių siekis kovoti už tautos interesus. Po Pirmojo pasaulinio karo atkurta Lietuvos valstybei kovoti su priešininkais padėjo savanoriai: vyrai, savu noru stoję ginti savo krašto nepriklausomybės, taip prisidėdami prie Lietuvos kariuomenės kūrimo. Šiuo laikotarpiu susiformavęs savanorio Lietuvos kariuomenės kūrėjo įvaizdis buvo gajus visą Nepriklausomos Lietuvos egzistavimo laikotarpį ir galėjo būti parankus vėliau auklėjant Lietuvos karius. Įvairius tuometinės Lietuvos kariuomenės karių ugdymo aspektus yra aktualu tirti kaip valstybės kariuomenės galios moralinio komponento sudedamąsias dalis. Ateityje sujungus šias dalis, bus galima daryti platesnį moralinio komponento vertinimą kitų dviejų komponentų, t.y. koncepcinio ir fizinio, fone ir išskirti kiek įmanoma objektyvesnį bendrą kariuomenės galios rodiklį. Šiandieninėje historiografijoje minėtinas vienintelis istoriko Vytauto Jokubausko bandymas apibrėžti Lietuvos kariuomenės galios rodiklį, analizuojant minėtus tris komponentus¹. Visgi išsamiai išanalizuoti moralinio komponento, kuris savo pobūdžiu yra sudėtingiausias ir

¹ V. Jokubauskas, „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas, *Tarpukario Lietuvos atvejis*, Klaipėda, 2014, p. 208–223.

mažiausiai pasiduodantis statistinei analizei, autorius nesiėmė dėl jo sudėtinių dalių daugialypės specifikos, reikalaujančios išsamių tyrimų. Tuometinių Lietuvos karių motyvaciją objektyviai išmatuoti yra gana keblu dėl sociologinių metodų taikymo ribotumo, todėl pravartu tirti atskiras motyvacijos formavimo dalis, kurios galėtų vienaip ar kitaip atskleisti ne tik motyvacijos formavimo procesą, bet ir pasiektą rezultatą, net ir, palyginti, abstraktų. Taigi šio straipsnio tikslas yra apžvelgti savanorystės, kaip motyvuojančio veiksnio tarnauti ir ginti savo valstybę, reikšmę ugdant Lietuvos karius XX a. 3–4 dešimtmetyje.

SAVANORYSTĖ IR KARIŲ MOTYVACIJA

Aptariamo laikotarpio Lietuvos karių rengimas buvo daugialypis ir gana sudėtingas procesas, nes vien tik tiesioginio karinio rengimo nepakako siekiant išugdyti sąmoningus, patriotinių vertybių sistemą įgijusius kovotojus. Tai lėmė ne tik tai, kad jaunai valstybei trūko lėšų, kas darė didelę įtaką kariuomenės materialiniam aprūpinimui, bet ir tai, kad Lietuvos visuomenėje po ilgų priklausomybės carinės Rusijos imperijai metų pilietinis ir patriotinis sąmoningumas nebuvo labai ryškus. Valstybės gynimo reikšmės diegimas visuomenei ir kariuomenei bei su tuo susijusios karių motyvacijos formavimas buvo svarbus kaip vienas iš esminių elementų, vyravusių Lietuvos karių ugdymo sistemoje. Tai pastebėtina ir žymių to meto karinių asmenybių eksplikacijose. Štai generolas Leonas Radus-Zenkavičius, Lietuvos karinės doktrinos rengėjas, daug nusipelnęs karinio mokslo srityje, karį laikė *esant svarbiausią* kovos elementą, kurio pastangomis valdomi ginklai ir, kuris aukoja savo gyvybę vardan tautos interesų². Gen. L. Radus-Zenkavičius, nagrinėdamas užsienio valstybių karių rengimo patirtį, pastebėjo, kad net ir geriausia taktika, modernūs ginklai neatneš pergalės, jeigu karių moralinės nuostatos nebus tvirtos. Todėl dorovinis karių auklėjimas buvo svarbus, o jam pastiprinti kaip tik ir siūlyta pateikti pavyzdžių iš realių kovų, kurie skatintų karį didžiūotis³. Buvo patariama ugdyti karių dvasinį stabilumą, kurį turėjo užtikrinti kovos prasmės suvokimas ir moraliniai įsitikinimai. Šis karininkas siūlė sistemingai formuoti karių motyvaciją nuolatiniais pokalbiais, paskaitomis, t. y. diegti supratimą, kad valstybės nepriklausomybė reikalauja bebaimių aukų⁴. Šios mintys buvo atspindėtos ir to paties karininko 1922 m. parengtame Lietuvos karo doktrinos tekste⁵.

² L. Radus-Zenkavičius, Pėstininkų parengimas, *Mūsų žinynas*, 1923, Nr. 12, p. 434.

³ L. Radus-Zenkavičius, Prancūzų pėstininkų organizacija ir jos puolimo formos lauko kautynėse, *Mūsų žinynas*, 1921, Nr. 3, p. 7.

⁴ L. Radus-Zenkavičius, Pėstininkų parengimas, *Mūsų žinynas*, 1923, Nr. 12, p. 441.

⁵ V. Jokubauskas, Dėl karo doktrinos priėmimo Lietuvos kariuomenėj (dokumento publikacija), *Karo archyvas*, 2015, t. XXX, p. 205–206.

Vienas iš karo pedagogikos pradininkų Lietuvoje plk. ltn. Vaclovas Biržiška savo darbuose formavo mintį, kad kariuomenė yra išskirtinė ugdymo institucija, kurioje mokoma ne tik karinių žinių, bendrojo lavinimo dalykų, bet ir nebijoti prireikus aukotis dėl tėvynės. Todėl Lietuvos visuomenė turi pasitikėti savo kariuomene, nevengti karo tarnybos bei netapatinti Lietuvos kariuomenės su carinės Rusijos kariuomene, kur sąlygos buvo visai kitokios. Tai buvo sąmoningi svetimos valdžios atmetimo veiksmai ir su jais susijusios pastangos visais įmanomais būdais išsisukti nuo karo tarnybos⁶. Karių pilietiškumo ugdymas turėjo būti viena prioritetinių kariuomenės švietimo sričių, per kurią taip pat turėjo būti ugdoma karių motyvacija. Pilietiškumo ugdymas, anot plk. ltn. V. Biržiškos, yra prisirišimo prie savo gyvenamojo krašto skatinimas, pasitikėjimo savo kariuomene, savimi, savo tauta skiepijimas, suvokimas, kad ji gali egzistuoti nepriklausoma. Tai buvo to požiūrio, kurio ką tik atkurtos Lietuvos kariai dar nesusiformuodavo savo šeimose, ugdymas.

Su pilietiškumo ugdymu ir tuometine Lietuvos situacija glaudžiai siejosi laisvės jausmo diegimas, kad kariai suvoktų nepriklausomos valstybės vertę⁷. Jaunuoliai į Lietuvos kariuomenę ateidavo visiškai nepasiruošę nei fiziškai, nei moraliai, dažnai nenorėdami atlikti pareigos tarnauti kariuomenėje, o jei ir atlikdavo ją, tai dauguma dėl to, kad to reikalavo įstatymai, už kurių nevykdymą grėsė bausmės. Visa tai, karo pedagogo nuomone, vertė atkreipti dėmesį į patriotinių jausmų silpnumą ir susimąstyti apie jų stiprinimą⁸. Lietuvos Nepriklausomybės kovų metu Lietuvos vyrai, savanoriškai nusprendę ginti savo tėvynę nuo priešų, buvo tas pavyzdys, kuris galėjo motyvuoti atlikti karinę tarnybą.

Savanorystės reiškinių aptarė ir kitas karo pedagogikos pradininkas Lietuvoje plk. Konstantinas Žukas. Jis teigė, kad menkas Lietuvos karių apavas, prasta apranga liudijo kariuomenės skurdą, tačiau tuo pat metu iškėlė išskirtinį savanorių sielos grožį, pasireiškusį pademonstruotu patriotizmu, meile savo tėvynei ir motyvacija ją ginti. Šiuos savanorių bruožus, plk. K. Žuko nuomone, lėmė ilgametė lietuvių tautos spauda, kuri išugdė tautinį atsparumą ir altruizmą⁹. Tokie savanoriai buvo tinkamas kovotojo idealo pavyzdys. Plk. K. Žukas vienas pirmųjų Lietuvos karo pedagogų, prakalbusių apie karių motyvacijos svarbą. Be kita ko, jis konstatavo motyvo, kaip skatinančio veikti stimulo, svarbą žmogaus

⁶ N. Janulaitienė, Plk. ltn. Vaclovo Biržiškos ir plk. Konstantino Žuko karo pedagogika bendrosios pedagogikos kontekste, *Karinis rengimas ir ugdymas Lietuvoje*, Vilnius, 2007, p. 53.

⁷ V. Biržiška, Karo pedagogijos bruožai, *Mūsų žinynas*, 1922, Nr. 1, p. 52–53.

⁸ N. Janulaitienė, Plk. ltn. Vaclovo Biržiškos ir plk. Konstantino Žuko karo pedagogika bendrosios pedagogikos kontekste, *Karinis rengimas ir ugdymas Lietuvoje*, p. 53.

⁹ O. Tijūnėlienė, Konstantinas Žukas: nuo telegrafinio iki vyriausiojo kariuomenės vado ir krašto apsaugos ministro, *Karinis rengimas ir ugdymas Lietuvoje*, Vilnius, 2007, p. 45.

elgesiui. Anot šio teoretiko, motyvas yra jėga, kylanti iš žmogaus vidaus, ir tik nuo vidinių žmogaus nuostatų priklauso, kokie elementai virsta realiais motyvais, skatinančiais vienaip ar kitaip veikti¹⁰. Motyvus, kurie karį skatina tinkamai elgtis, jis numatė šiuos: patriotizmas, pareigos jausmas, fanatizmas, priešų neapykanta, kerštas ir pan. Taip pat vienas iš tokių motyvų buvo kariui suformuotas idealas¹¹. Su sektiniu idealo principu susijęs šio karininko teorinis samprotavimas – juo labiau karys yra sužavėtas tobulu vaizdiniu, tuo labiau yra motyvuotas veikti, prireikus, pasiaukoti vardan siekiamo tikslo¹². Buvo pabrėžiama, kad karius reikia kryptingai auklėti, siekiant išugdyti prielankumą idealiajam vaizdiniui, pateisinančiam kariui keliamus elgesio lūkesčius¹³.

SAVANORYSTĖS VAIZDINIO FORMAVIMAS UGDANT KARIUS

Paskaitos buvo vienas iš efektyviausių būdų ugdyti karių motyvaciją ir siekti įgyvendinti teoriniu lygmeniu keliamas idėjas. Toks ugdymo būdas buvo taikomas ne tik įprastos tarnybos kasdienybėje, bet ir tam tikromis progomis: svarbių datų minėjimo, švenčių bei per karių laisvalaikį. Karių veikla minint Lietuvos kariuomenės, valstybės šventes ar kitas įsimintinas datas buvo kruopščiai reguliuojama centralizuotu būdu. Tuo rūpinosi Kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo skyrius, kuris koordinavo tikslinį kariuomenės ugdymą. Štai 1930 m. pradžioje visoms kariuomenės dalims išsiųstas raštas su prašymu neatsisakyti kariuomenės dalyse tam tikromis dienomis, t. y. š. m. vasario mėn. 7–9 ir 13 d., karių švietimui skirtomis valandomis arba kitu tinkamu metu surengti paskaitas apie savanorio Povilo Lukšio ir karininko Antano Juozapavičiaus žuvimo aplinkybes, stengtis pabrėžti tų laikų ypač sunkias kovos sąlygas. Kaip medžiaga šioms paskaitoms buvo pateikti tokie leidiniai: Lietuvos šaulių sąjungos leidinys *Vasario 16*, Lietuvos kariuomenės savanorių sąjungos *Savanoris 1918–1920*, Petro Biržio *Karininkas Antanas Juozapavičius* ir Karolio Dineikos *Lietuvos karžygys Antanas Juozapavičius*¹⁴. Kadangi dėl šaltinių trūkumo konkrečiau paskaitų turinio atskleisti nepavyko, bus nagrinėjamas rekomenduotinių ir šviečiant naudotų leidinių turinys, kuris buvo galimai tapatus ar bent jau labai artimas idėjoms, skiepytomis tų laikų kariams.

¹⁰ K. Žukas, Kariškosios pedagogikos bruožai, *Mūsų žinynas*, 1926, Nr. 30, p. 419.

¹¹ K. Žukas, Kariškosios pedagogikos bruožai, *Mūsų žinynas*, 1926, Nr. 31, p. 66.

¹² A. Ažubalis, R. Kazlauskaitė-Markelienė, A. Petrauskaitė, B. Puzinavičius, F. Žigaras, *Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940)*, Vilnius, 2007, p. 184.

¹³ K. Žukas, Kariškosios pedagogikos bruožai, *Mūsų žinynas*, 1926, Nr. 31, p. 66–67.

¹⁴ A. Ažubalis, R. Kazlauskaitė-Markelienė, A. Petrauskaitė, B. Puzinavičius, F. Žigaras, *Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940)*, p. 351.

Leidinio *Savanoris 1918–1920* viršelis.
VDKM bibliotekos fondas

1929 m. Lietuvos kariuomenės savanorių sąjungos išleistame beveik pustrėčio šimto puslapių leidinyje *Savanoris 1918–1920* galima aptikti daug įvairių tekstų: eilėraščių, atsiminimų arba tiesiog įvairias idėjas propaguojančių rašinių bei patriotinių šūkių. Šiuose tekstuose sutinkama kario savanorio retorika. Viena dažniausiai pasireiškiančių ir dominuojančių šios retorikos apraiškų yra savanorio kaip Lietuvos kariuomenės kūrėjo, kuriam teko tarnauti ir ginti savo šalį sunkiomis sąlygomis, stokojant ne tik ginkluotės, bet ir asmeninio naudojimo daiktų, vaizdiny. Buvo formuojama nuomonė, kad sunki Lietuvos finansinė ir neaiški politinė padėtis tarsi padiktavo vienintelį eventualų kariuomenės kūrimo būdą, paremtą ne priverstiniu kareivių šaukimu, o savanorystės principu. Be kita ko, toks poelgis buvo aukštinamas ir pateikiamas pagarbiai: *Savanoriai pirmieji pakėlė ginklą dėl Lietuvos nepriklausomybės; jie padėjo ir pamatą mūsų kariuomenei*¹⁵. Štai ats. gen. št. plk. Stasys Zaskėvičius, vadovavęs savanorių daliniams,

¹⁵ *Savanoris 1918–1920*, red. S. Butkus, Kaunas, 1929, p. 1. 12–13.

Kareivis Povilas Lukšys.
Dail. Jonas Mackevičius, 1939 m.
VDKM dailės rinkinys, D-435

Karininkas Antanas Juozapavičius.
Dail. Jonas Mackevičius, 1936 m.
VDKM dailės rinkinys, D-300

savanorystės idėją traktavo kaip vieną iš nemarių moralinės paspirties ramsčių: *anų laikų savanorių idėja niekuomet nenubluks. Ji pergyvens mūsų laikų kartų kartas ir „Aušros“ spinduliais bei „Varpo“ skambėjimu žadins apsnūdusią lietuvių sielą iš pavojingo jo laisvei miego. Kada nors, kai mes kritusių savo draugų pėdomis paseksime ir ateis kiti žmonės ir laikai – naujas lietuvis jau turės savąją, šventąją tradiciją ir kilniąją praeitį. <...> Tuo būdu tikėkim, kad kruvina už laisvę kritusių brolių auka ir savanorių idėja suteiks mūsų vaikams, ypač sunkiais laikais, džiaugsmo ir moralės paramos*¹⁶. Savanorystės idėja aktualinama iškilus valstybės egzistencijos grėsmei, kaip viena iš grėsmės panaikinimo galimybių.

Savanorystės idėjoms skleisti, kaip jau minėta, buvo parankūs moralinių autoritetų portretai, kurie turėjo būti nesąmoningai paveikūs. Tokių pašąmoninių idealų konstravimas turėjo suformuoti tvirtas kario moralines nuostatas, kad prireikus grėsmės akivaizdoje karys gebėtų nesvarstydamas laikytis savo įsitikinimų, drąsiai ir pareigingai vykdyti savo užduotis¹⁷. Kasmė, minint Lietuvos nepriklausomybės dieną, t.y. vasario 16 d., visoms kariuomenės dalims buvo siunčiami išsamūs metodiniai nurodymai, kaip reikia tokią dieną paminėti. 1932 m. vienas iš viešų paskaitų kariams reikalavimų buvo pabrėžti Lietuvos

¹⁶ Citata, *ten pat*, p. 33.

¹⁷ K. Abaravičius, *Karo pedagogika (konspektas)*, Kaunas, 1939, p. 13.

Muzikinio kūrinio apie Lietuvos savanorius žodžiai.

Savanoris 1918–1920, red. S. Butkus, Kaunas, 1929, p. 139

karių nepaprastą pasiryžimą, pasiaukojimą ir aukas dėl Lietuvos nepriklausomybės¹⁸. Be to, prisiminti ir pirmąsias aukas – savanorius P. Lukšį, Praną Eimutį ir karininką A. Juozapavičių¹⁹.

Jau minėtame leidinyje *Savanoris 1918–1920* galima rasti visų trijų asmenybių trumpas biografijas, sužinoti žuvimo aplinkybes. Viena pirmųjų Nepriklausomybės aukų buvo 1919 m. vasario 8 d. Taučiūnuose, Kėdainių rajone, kovoje su bolševikais žuvęs Lietuvos kariuomenės kareivis savanoris P. Lukšys. Tame pačiame leidinyje patosiškai aprašoma šio kareivio patriotinė nuostata ir pasakyti žodžiai prieš lemtingą susirėmimą su priešu: *Kodėl mums taip linksma? – klausia Povilas Lukšys, matydamas savo draugų puikią nuotaiką. – Gal todėl, kad mes važiuojame ginti savo brolių nuo besiveržiančių tėvynės vidun plėšikų.*²⁰ Šiuo atveju autoritetas siejamas su patriotinėmis išraiškomis, kad šios taptų svaresnės ir pagrįstų kareivių narsą. 1929 m. P. Lukšio žūties vietoje buvo pastatytas paminklas, o vietos bendruomenė kasmet minėdavo jo žūties dieną.

¹⁸ 1927 m. Švietimo komisijos paskaitų sąrašas, *LCVA*, f. 929, ap. 6, b. 93, l. 356.

¹⁹ A. Ažubalis, R. Kazlauskaitė-Markelienė, A. Petrauskaitė, B. Puzinavičius, F. Žigaras, *Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940)*, p. 354.

²⁰ Cit., *Savanoris 1918–1920*, red. S. Butkus, p. 1. 59.

Pirmasis Nepriklausomybės kovose 1919 m. vasario 13 d. Alytuje per susišaudymą su bolševikais žuvęs karininkas A. Juozapavičius sulaukė atitinkamo dėmesio kaip savanorystės idėjos ir pasiukojimo simbolis. Jam buvo priskiriamos patriotinės nuostatos ir vadui būdingos idealios savybės: *Vadovaudamas pulkui Juozapavičius nedrebėjo nei prieš vokiečių siautimus ir grasinimus jo pulką nuginkluoti, nei prieš artėjančias bolševikų gaujas. Nors, tiesa, jo pulkas dar buvo silpnas, menkai ginkluotas, kariškai neparuoštas, bet jo tvirta lietuviška dvasia, griežtumas ir atkaklumas viso to nepaisė*²¹. Vėliau 1-asis pėstininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino pulkas kasmet minėdavo savo pirmojo vado žūties metines. Štai 1939 m. 20-osios žūties metinės buvo minimos dvi dienas ir išskirtinai iškilmingai. Pirmąją dieną buvo suvaidintas dim. kpt. Liudo Žukausko veikalas *Pirmasis pulkas*, prie krn. A. Juozapavičiaus paveikslu budėjo garbės sargyba, o antrąją – vyko iškilmingos šv. Mišios, po jų visuose daliniuose buvo skaitomos paskaitos apie krn. A. Juozapavičiaus asmenybę. Tuometinis pulko vadas gen. št. plk. Leonas Gustaitis per minėjimą kariams teigė: *Minėdami jo garbingo žuvimo dvidešimties metų sukaktį turime tą kilnią Jo asmenybę pažinti ir pasiryžti sekti Jo karžygiškumo pavyzdžiu. Jo atminimas visuomet turi būti gyvas pulko karių širdyse*²². Karių ugdymui naudoto leidinio *Lietuvos karžygis Antanas Juozapavičius* pirmuosiuose puslapiuose autorius dedi-

²¹ Cit., *ten pat*, p. 1. 61.

²² G. Surgailis, *Pirmasis pėstininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino pulkas*, Vilnius, 2011, p. 211.

LIUDAS GIRA.

Lukšui ir Juozapavičiui atminti.

Kai išmusė mūsų daug vargusiai žemei
Tiek šimtmečių veltui laukta valanda —
Ir vergė Tauta vėl laisva pasiskelbė
Kaip kitąsyk buvus pati sau valdovė —
Jai išmusė draug išpirkimo aukos,
Aukos kruvinos valanda krupulinga...

Ir kilo šimtai, kaip kadaise senai,
Tėvynės sūnų, apšarvuotų drąsa
Ir Dievo palaima teisingajam žygiui,
Kas motiną, sesę, kas mylimą, žmoną
Palikę nerimti vienas ilgesy,
Iškėlę aukštai bočių Vytį garbingą,
Neklausdami priešo nei skaičiaus, nei galios,
Žinodami vien, jog laimėt reik ar mirt!

Tada tai sudėjo Tauta pirmą auką.
Tada tai už laisvę šalies ir Tautos
Sudėjo gyvastį jaunąją judu
Aukoj savanorėi, šventoje aukoj...
Žiauraus ir klatingojo priešo kulipkos,
Apšlakščiusios jūsų krauju gimtą žemę,
Jum atnešė garbę, kur amžiais nežūva,
Jum suteikė vardą, kurio negalės
Paveržti jum niekas, nors būt garbingiausias.
Tas vardas: — „Už laisvę, už naują jos rytą,
Už Lietuvą, kur iš kapų atsikėlė,
Pirmasis jos žuvęs kovoje kareivis!
Ir jos kariuomenės, tiek šimtmečių lauktos,
Pirmasis gyvybę padėjusis vadas!“

Jūs žuvot kovos nelygiosios pradžioj,
Tikėdamu betgi, jog turim laimėti!
Ir priešo pargniauti garbingam lauke,
Jūs drąsūs ir ramūs sutikote mirtį.
Ir jos šiurpulingiems sparnams suplasnojus —
Jinai jūs akyse nežvelgė baimės,
Nes judu šioj žemėj žvilgsniu pastaruoju
Regėjot jau skaištų laimėjimą mūsų!..

Eilėraštis, skirtas Lietuvos Nepriklausomybės kovose žuvusių savanorių P. Lukšio ir A. Juozapavičiaus atminimui.

Kareivis – Lietuvos gynėjas. Lietuvos kareivio knyga,
red. J. M. Laurinaitis, Kaunas, 1926, p. 71

kuoja Lietuvos jaunimui linkėjimus *garsėti atgimusios tautos gyvenime galingais darbais*, kurie tarsi pagrindžia ir įprasmina krn. A. Juozapavičiaus auką²³.

Čia pat pateikiamas šio karininko psichologinis patriotinėmis idėjomis paremtas paveikslas: *Antanas virto tuo, kuo jis tautoje turėjo būti. Karžygyss paaukojo Tėvynei savo geismą ir savo norą. Jis atsisakė, grįžęs į Lietuvą, pamatyti gimdytojus, mylimą širdies žmogų, nes turėjo skubėti į karo lauką kovoti už Tėvynę. Aišku, kad visą karžygio sąmonę pripildė tautos reikalai ir tautiški motyvai nulėmė visą jo veiklą*²⁴. Įtaigumo autoriteto paveikslui teikia savanoriško ir sąmoningo nusiteikimo ginti savo gimtąjį kraštą idealizavimas. Be to, krn. A. Juozapavičiaus kaip tautos karžygio, didvyrio psichologinio paveikslo, kuriame persipina altruizmas, pasiaukojimas, nuovokumas, meilė tėvynei ir jaunatviškas idealizmas, akcentavimas kūrė sektiną idealą²⁵.

Šių dviejų asmenybių atminimas buvo įamžintas 1938 m. Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelyje – Didvyrių garbės alėjoje, kur kariai bei visuomenė minėjo visas svarbiausias valstybės datas – prie Nežinomojo kario kapo ir Amžinosios ugnies aukuro buvo pastatyti jų biustai greta kitų nusipelnusių Lietuvai.

Savanoriu į kuriamą Lietuvos kariuomenę įstojęs P. Eimutis, 1919 m. kovo 18 d. saugodamas Jungtinių Amerikos Valstijų santarvės misiją Kaune mirtinai sužeistas vokiečių kareivio, taip pat pateko greta kitų savanorių nepriklausomybės gynėjų. P. Eimutis buvo siejamas su besąlyginiu savo pareigų vykdymu²⁶. Karo policijos mokyklos kariai kasmet minėdavo jo žūties dieną: tylos minute pagerbdavo žuvusįjį, aplankydavo jo kapą, dalyvaudavo paskaitoje apie šio savanorio žūtį. 1934 m. 15-ųjų P. Eimučio mirties metinių proga buvo surengtas iškilmingas minėjimas, kuriame dalyvavo beveik visų Kauno igulos dalių kariai. Ta proga kapinėse buvo pašventintas žuvusiojo paminklas, o paminklinė lenta atidengta pačioje žuvimo vietoje, prie viešbučio *Metropolis*²⁷.

Taigi tokių moralinių, personalizuotų idealų, paremtų istorine patirtimi, aiškinimas auklėjant Lietuvos karius buvo ne tik praktikuojamas, bet netgi primygtinai rekomenduojamas. Toks auklėjimas turėjo atliepti kario sąmonę ir įtikinti, kad laimėjimui aukos yra tiesiog būtinos²⁸.

²³ 1926 m. K. Dineikos leidinio apie karininką Antaną Juozapavičių pirminis maketas, *LCVA*, f. 929, ap. 6, b. 257, l. 4.

²⁴ Cit., *ten pat*, p. 15.

²⁵ Cit., *ten pat*, p. 16, 30.

²⁶ *Savanoris 1918–1920*, red. S. Butkus, p. 1. 61–63.

²⁷ L. Kasparaitė-Balaišė, Lietuvos kariuomenės karo policija 1919–1940 metais, *Karo archyvas*, 2014, t. XXIX, p. 297–298.

²⁸ K. Abaravičius, *Karo pedagogika (konspektas)*, p. 17.

Mokant kareivius skaityti ir rašyti buvo naudojami straipsneliai *Pirmosios mūsų kariuomenės aukos, Karžygiai kareivis Lukšys ir karininkas Juozapavičius* ir muzikinis kūrinys pavadinimu *Savanorio daina*²⁹. Asmenybės jau aptartos, o štai kaip skambėjo dainos žodžiai: *Už gimtinę, už motinos ir tėvo žemę / Būriais drąsių arelių išlėkėm kovoti / Ir neviltim, ir mirtimi gimti laukai aptemę – / Prašvito vėl – prašvito aukso laisve išsvajota! // Po šimtmečių vėl tapome valdovais savo gryčių, / Savų miškų, savų pakalnių ir lakštingalų; / Savos buities, savų merginų ir seklyčių, / Kur daug kentėta buvo, kur nuodyta užklydėlių melu! // Bet dar nepabaigta daina mūsų! / Dar savanoriai paskutinio žygio nelaimėjo – / Dar rauda Motina, kad jos širdies nepaliuosuoja, / Kad pavergtųjų ašarom užkeiktieji grobikai dar neakmenėja! / Už gimtinę, už motinos ir tėvo žemę / Būriais drąsių arelių išlėkėm kovoti – / Ir dar būriais pikty varnų išlėksime, / Kad niekad svetimi nemintų tėviškės laukų kalvotų.*³⁰ Vėlgi galima pastebėti, kad čia savanoriams priskiriamos patriotinės vertybės ir narsa ginant gimtąjį kraštą.

Verta atskirai aptarti ir kitą, 1926 m. išleistą, skirtą kariams leidinį *Kareivis – Lietuvos gynėjas. Lietuvos kareivio knyga*³¹. Viešojoje spaudoje buvo paskelbta apie knygos pasirodymą, pristatyta leidinio koncepcija³².

Knygos įžangoje buvo pažymėta, kad leidinys yra skiriamas kariams ne kaip vadovėlis ar įprastas skaitinys, bet juo siekiama suteikti gilesnių žinių apie Lietuvos kariuomenę, kad būtų geriau suprastas kario tikslas, pareigos ir teisės³³. Knygos turinys pasižymi didele įvairove, pateikiama Lietuvos istorijos faktų, eilėraščių, apysakų, žinių apie tuometinę Lietuvos kariuomenę ir karių tarnybą. Tiesa, didžioji dalis publikuojamos informacijos yra susijusi su Lietuvos Nepriklausomybės kovų laikotarpio realijomis. Kovojančios už nepriklausomybę Lietuvos valstybės kontekste savo noru įstojusių į kariuomenės gretas vyrų poelgiai pateikiami kaip gerbtina bei vertintina pagalba silpnai kariuomenei. Formuojamas tokių poelgių indėlis gerinant kariuomenės situaciją: *Tuo savo pasiryžimu [savanoriškai – aut. past.] visuomenė ateina pagalbon savo be galo nuvargusiai ir nusilpnėjusiai kariuomenei. <...> Visa tai atgaivina kariuomenę*³⁴. Propaguojamas besąlyginis savanorių tarnybos pareigų vykdymas, neatsižvelgiant į ypatingai sunkias aprūpinimo ar gyvenimo sąlygas. Štai vienas iš tokių teiginių: *Vienose vokiečių apleistose kareivinėse buvo pastatyta lietuvių savanorių sargyba. Kareivinėse*

²⁹ A. Ažubalis, R. Kazlauskaitė-Markelienė, A. Petrauskaitė, B. Puzinavičius, F. Žigaras, *Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940)*, p. 338–339.

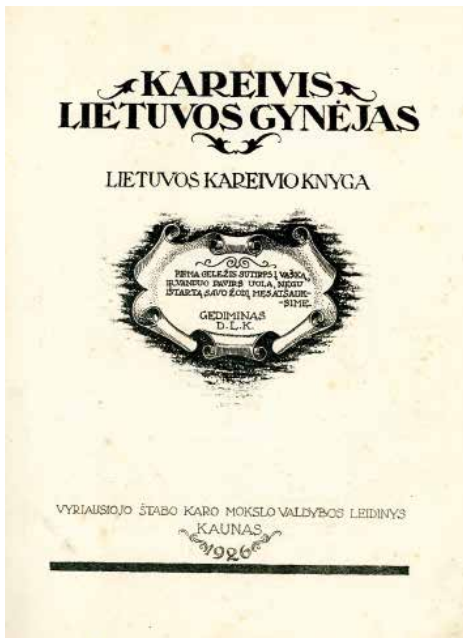
³⁰ Cit., *Savanoris 1918–1920*, red. S. Butkus, p. 1. 139.

³¹ *Kareivis – Lietuvos gynėjas. Lietuvos kareivio knyga*, red. J. M. Laurinaitis, Kaunas, 1926.

³² B. Kantvydis, *Kareivis – Lietuvos gynėjas, Lietuva*, 1926, birželio 3, Nr. 124, p. 3–4.

³³ *Kareivis – Lietuvos gynėjas. Lietuvos kareivio knyga*, red. J. M. Laurinaitis, p. 5.

³⁴ Cit., *ten pat*, p. 35.

Leidinio Kareivis – Lietuvos gynėjas
titulinis puslapis.

VDKM spaudos rinkinys, S-7319

apie juos pamiršo ir dvi dienas neprisiuntė nei pamainos, nei valgio. Nežiūrint to, savanoriai sargybos nemetė ir abi dienas prastovėjo begindami kareivines nuo gyventojų puolimų išplėsti paliktus baldus³⁵. Todėl knygos tekste formuojamas doro, sąžiningo, pareigingo, lojalaus ir idealaus kareivio savanorio įvaizdis: „Kurių savybių dar turi turėti pašaukti Tėvynės ginti? Jie turi būti išauklėti ir išmokyti taip, kad gerai mokėtų atlikti savo pareigas kautynių lauke. Nebijoti gyvybę atiduoti maža, reikia gyvybę atiduoti garbingai ir brangiai. Reikia mokėti kautis ir pačiam nebūti nukautam. Gera kariuomenė turi būti išmokyta: įveikti visas karo sunkenybes ir nuovargį, šaudyti, žygiuoti, vartoti ginklą ir t.t.³⁶. Panašų idėjinį užmojų galima aptikti ir tame pačiame leidinyje

publikuotuose eilėraščiuose *Savanoris*, *Savanorio mintis* ir *Aš, kareivis Lietuvos!* Štai pirmojo eilėraščio *Savanoris* pagrindinė mintis yra siejama su didvyriui būdingu poelgiu – drąsiai eiti ginti Tėvynės. Tuo tarpu kituose dviejuose eilėraščiuose galima išvėgti panašias idėjas, kariui patriotui reikiamas charakteristikas ir savanoriškumo apraiškas. Reikia paminėti, kad šio leidinio tiražas buvo gana greitai išdalintas, nes knyga dovanojama visiems kariams, pasižymėjusiems Lietuvos Nepriklausomybės kovose ir už tai gavusiems Vyčio Kryžiaus ordiną. Be to, leidinys buvo populiarus tarp karių³⁷. Tokios situacijos sprendimui Lietuvos kariuomenės vyriausiojo štabo Spaudos ir švietimo skyrius parengė kitą leidinį *Tėvynės sargyboje*, kuris buvo išleistas 1934 m.³⁸ Jame vienas skyrius iš dešimties yra skirtas Lietuvos Nepriklausomybės kovų laikotarpiui apžvelgti. Šiame skyriuje buvo pateikti panašūs auklėjimo aspektai, kaip ir prieš tai aptartame leidinyje³⁹.

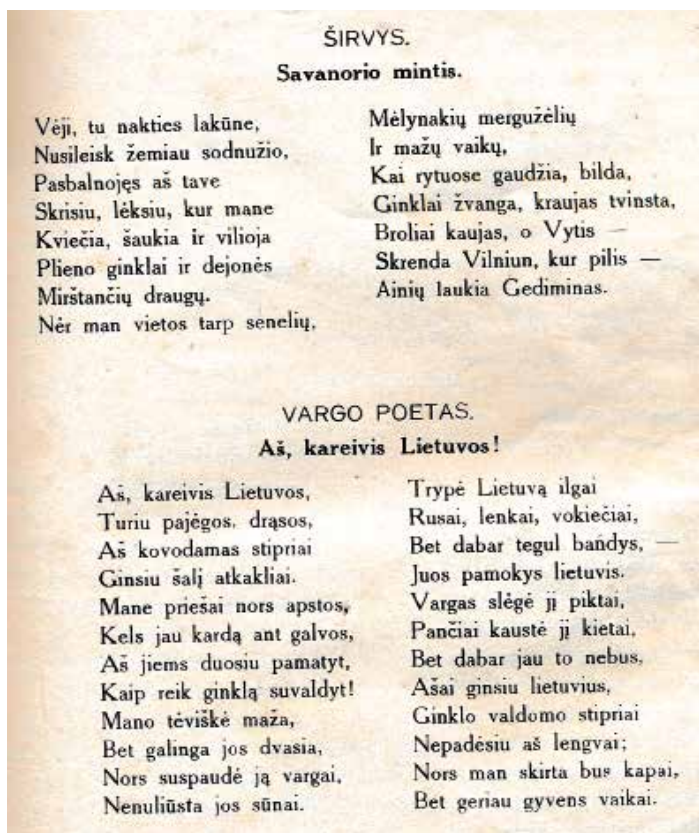
³⁵ Cit., *ten pat*, p. 60.

³⁶ Cit., *ten pat*, p. 123.

³⁷ 1926–1927 m. Karo mokslo valdybos išduoti leidiniai *Kareivis – Lietuvos gynėjas* Vyties kryžiaus kavaleriams, LCVA, f. 929, ap. 6, b. 89, l. 8–163.

³⁸ 1930 07 24 Vyriausiojo štabo Spaudos ir švietimo skyriaus viršininko plk. lt. Juozo Ša-rausko raštas III skyriaus viršininkui, *ten pat*, b. 122, l. 503.

³⁹ 1930 m. leidinio *Tėvynės sargyboje* turinio projektas, *ten pat*, p. 505–507.

Eilėraščiai, skirti Lietuvos karių auklėjimui.

Kareivis – Lietuvos gynėjas. Lietuvos kareivio knyga, red. J. M. Laurinaitis, Kaunas, 1926, p. 83

Verta trumpai užsiminti, kad praėjus dviem metams po aptartojo leidinio *Kareivis – Lietuvos gynėjas* publikavimo, 1928 m. Lietuvoje buvo sukurtas tokio paties pavadinimo filmas. Filmas buvo specialiai užsakytas Lietuvos kariuomenės vyriausiojo štabo ir turėjo būti skirtas karių bei visuomenės švietimui, per komiškas situacijas siekiant parodyti, kad tarnyba Lietuvos kariuomenėje iš paprasto, neišprususio kaimo jaunuolio gali išugdyti išsilavinusį ir sąmoningą pilietį. Filmas buvo uždraustas rodyti, nes galutinis rezultatas netenkino užsakovo – Lietuvos kareivis buvo parodytas kaip ne itin protingas ir visiškai nereprezentatyvus, o filme užfiksuota aplinka taip pat atskleista neestetiskai⁴⁰. Taigi, karinės vadovybės užmojis pasitelkti vaizdo medžiagą liko neišpildytas.

Verta dėmesio yra ir kita, karių auklėjimui skirta, 1940 m. išleista knyga pavadinimu *Karinio auklėjimo paskaitos*⁴¹. Knyga buvo skirta naujiems kareiviams,

⁴⁰ N., Pamačius latvių tautinę filmą „Tautos sūnus“, *Karys*, 1935, Nr. 15, p. 359; M. Malcienė, *Lietuvos kino istorijos apybraiža*, Vilnius, 1974, p. 13–14.

⁴¹ *Karinio auklėjimo paskaitos*, Kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo skyrius, Kaunas, 1940, p. 266.

neseniai atvykusiems į kariuomenę. Paskaitų tikslai kelti keli: išauklėti sąmoningą Lietuvos valstybės gynėją, pasiryžusį paaukoti visas jėgas ir gyvybę ginant tautą; ugdyti kareivių garbės jausmą bei vertybes – Tėvynės meilę, paklusnumą, didvyriškumą, ištikimybę viršininkams, kovos draugams; supažindinti su Lietuvos praeitimi, dabartimi ir ateities uždaviniais⁴². Be to, paskaitų tematikos sisteminiu buvo siekiama ne tik palengvinti paskaitų rengimo procesą, bet ir formuoti kareivio ideologiją, todėl teminis paskaitų spektras buvo aiškiai orientuotas į šio siekio realizavimą. Paskaitų tematikoje atsispindėjo svarbiausi Lietuvos istorijos momentai, kuriuose pasireiškė išskirtinės asmenybės, valstybingumo pradimai ir negandos, taip pat buvo daug paskaitų, susijusių su tuometės kariuomenės funkcionavimu, kario moraliniais, psichologiniais bruožais ir pan. Galima aptikti ir tokią paskaitos temą *Mūsų didvyriai: garbingi atskirų karių žygiai nepriklausomybės karuose*. Per paskaitą buvo siūloma kariams pateikti iškiliausių asmenybių, kovojusių už Lietuvos nepriklausomybę pavyzdžius, o turiniui išdėstyti nurodyta remtis, pirmiausia, leidiniais *Savanorių žygiai*, karine spauda – leidiniu *Karys*⁴³.

IŠVADOS

Lietuvos kariuomenėje XX a. 3–4 dešimtmetyje buvo ugdomas karių pasiryžimas ginti valstybės suverenitetą, o jo svarba siejama su karių motyvacija. Šis elementas buvo svarbus siekiant išauklėti tokius karius, kurie gebėtų grėsmės akivaizdoje išlikti bebaimiai, prireikus garbingai pasiaukoti bendro tikslo labui. Motyvacijai ugdyti buvo pasitelkti elgesiui darantys įtaką motyvai: patriotizmas, pareiga, idealai. Lietuvos Nepriklausomybės kovų laikotarpio karių savanorių, kovojusių dėl Lietuvos išlikimo ir nebijojusių galimų pasekmių – žūties kovos lauke, įvaizdis tiko šiems siekiams įgyvendinti.

Aptariamu laikotarpiu labiausiai įsitvirtino kario savanorio kaip bebaimio Lietuvos gynėjo reikšmė. Tokio vaizdinio susiformavimą lėmė savanorių, aktyviai dalyvavusių Lietuvos Nepriklausomybės kovose, laikysena. Savanorystės idėja buvo ugdomi karių patriotiniai jausmai. Savanoriai buvo tapatinami su didvyriais, su autoritetais, kurių savybių – tėvynės meilės, pasiaukojimo ir drąsos kiekvienas Lietuvos karys turėjo nesąmoningai norėti. Konkrečių istorinių figūrų, realių asmenybių pavyzdžiai buvo teikiami kaip didvyrių, įkūnijančių visas idealiausias kario savybes, iš kurių bene svarbiausia buvo bebaimis pasiaukojimas. Todėl savanorystės veiksnys ugdant Lietuvos karius užėmė svarbią vietą kaip paranki ir efektyvi auklėjimo priemonė, kuria buvo galima pasiekti norimų rezultatų.

⁴² V. Jurkutė, N. Plečkaitytė, N. Janulaitienė, Karinio auklėjimo paskaitos – Pilietinio ugdymo vadovėlis kariams, *Karinis rengimas ir ugdymas Lietuvoje*, Vilnius, 2007, p. 109.

⁴³ 1940 m. Karinio auklėjimo paskaitos, II knygos maketas, *LCVA*, f. 929, ap. 6, b. 361, l. 6, 8–9, 18.

PIRMASIS VARDAN TAIKOS – SKIRIAMA VYR. LTN. NORMUNDUI VALTERIUI ATMINTI

Palaikyti taiką – ne kareivių amatas, tačiau tik kareiviai gali tai padaryti

Jungtinių tautų Generalinis sekretorius

Dagas Hamaršiolas (*Dag Hjalmar Agne Carl Hammarskjöld*),

Nobelio taikos premijos (1961) laureatas

dr. Aušra Jurevičiūtė

2016 m. balandžio 17 d. sukako lygiai 20 metų, kai dalyvaudamas Taikos įgyvendinimo misijoje NATO vadovaujamoje operacijoje *Joint Endeavour* (Jungtinės pastangos) IFOR operacijoje Bosnijoje ir Hercegovinoje ir vykdydamas užduotį šiaurinėje Bosnijoje, netoli Maglajaus miestelio, žuvo pirmasis atkurtos Lietuvos kariuomenės karininkas, LITPA-4 būrio vyr. ltn. Normundas Valteris.

Šios temos istoriografija labai menka. Apie vyr. ltn. N. Valterį nėra nei monografijos, nei didesnės apimties straipsnių. Galima paminėti mjr. Gintauto Jakščio straipsnį žurnale *Kardas*, pasirodžiusį šiais metais žūties 20-mečio proga¹. Anksčiau, minint šį įvykį, pasirodydavo straipsnelių įvairiuose leidiniuose: *Savanoryje*, *Karyje*, Šiaulių miesto laikraščiuose. Galima rasti atskirų jo biografijos faktų ir tarnybos Lietuvos kariuomenėje fragmentų kitoje bendro pobūdžio spaudoje. Šis straipsnis nepretenduoja į išsamų ir visapusišką tyrimą. Tai tik bandymas supažindinti su šio drąsaus kario biografija, naudojant Vytauto Didžiojo karo muziejaus (VDKM) eksponatus, bendražygių atsiminimus ir jau publikuotą medžiagą.

Šio straipsnio tikslas ne tik prisiminti neeilinio Lietuvos kariuomenės karininko trumpą, tačiau ryškią ir motyvuotą gyvenimą, jo tarnybą Lietuvos kariuomenėje ir tarptautinėse misijose, bet ir supažindinti su VDKM saugoma kolekcija bei įvertinti jos reikšmę Lietuvos karybos istorijos kontekste.

Lietuvos kariuomenės karininkas Normundas Valteris gimė 1972 m. gruodžio 17 d. Tukumo mieste (Latvijoje), Mario ir Aldonos šeimoje. 1974 m. N. Valteris su mama persikėlė gyventi į Mažeikių rajoną, Laižuvos miestelį. Ten jis lankė Laižuvos aštuonmetę mokyklą. Normundas buvo labai geras mokinys, mokėsi tik penketais ir ne kartą buvo skatintas už gerą mokymąsi garbės raštais.

¹ G. Jakštys, In memoriam vyr. ltn. Normundas Valteris, *Kardas*, 2016, Nr. 2(470), p. 2-11.

N. Valteris Laižuvos devynmetės mokyklos mokinys.

XX a. 9 dešimtmetis

VDKM spaudos rinkinys, S-22415-1

N. Valteris Laižuvos aštuonmetėje mokykloje. XX a. 9 deš.

VDKM fotografijų rinkinys, Fa-17127

Normundui labai gerai sekėsi matematika, ne kartą teko dalyvauti matematikos olimpiadose. Būdamas ketvirtokas savo mokykloje jis laimėjo I vietą.

N. Valteris ne tik puikiai mokėsi, bet ir daug sportavo, dalyvaudavo lengvosios atletikos keturkovės varžybose. 1987 m. tapo geriausiu *Nykštuko* komandos žaidėju ir buvo apdovanotas Mažeikių rajono Kūno kultūros ir sporto komiteto garbės raštu.

Baigęs aštuonmetę Laižuvos mokyklą N. Valteris nusprendė savo gyvenimą susieti su kariuomene, todėl 1988 m. parašė prašymą mokytis Vilniaus VLKJS² 50-mečio specializuotoje mokykloje-internate. Prašyme jaunasis Normundas pagrindinė savo pasirinkimą mokytis būtent toje mokykloje taip: *Noriu mokytis ir tapti karininku*. Įstoti į šią sukarintą mokyklą nebuvo taip paprasta, reikėjo gauti teigiamą charakteristiką iš savo buvusios mokyklos ir iš VLKJS. Laižuvos aštuonmetės mokyklos Pedagogų taryba savo rekomendacijoje rašė, kad jis gali mokytis specializuotoje mokykloje, nes turi polinkį vadovauti.

Komjaunimo organizacija jį apibūdino kaip puikų mokinį, pirmūną nuo pirmos klasės, niekada neatsisakiusį padėti savo draugams. Taip pat pažymima, kad *moka ginti savo nuomonę, o draugai jį gerbė už platų akiratį ir drąsą*³. Su tokiomis puikomis rekomendacijomis N. Valteris buvo priimtas į Vilniaus VLKJS 50-mečio specializuotą mokyklą-internatą.

Specializuotoje mokykloje-internate Normundas mokėsi neilgai ir jam neteko jos baigti. 1990 m. kovo 11-ąją paskelbus atkuriamą nepriklausomą Lietuvos valstybę, ši mokykla jau po mėnesio, balandžio 24 d., buvo likviduota. Jos vietoje buvo įkurta valstybinė lietuviška mokykla vaikams, gyvenantiems už Lietuvos Respublikos ribų⁴. Normundas mokslus tęsė Baisogalos vidurinėje mokykloje, dalyvavo matematikos olimpiadose, sportavo ir baigė ją puikiais pažymiais.

1991 m. birželio 21 d., dar besimokydamas 12-oje klasėje, jis dalyvavo rajono matematikų olimpiadoje ir užėmė 2-ąją vietą. O Garbės raštas buvo išrašytas labai simbolišką dieną, 1991 m. sausio 12 d., para prieš kruviniuosius Sausio 13-osios įvykius.

Pasiryžimas būti kariu Normundui buvo labai svarbus. Liepos 4 d., tik baigęs vidurinę mokyklą, jis įstojo į Radviliškyje formuojamą Savanoriškosios krašto apsaugos tarnybos (SKAT) Šiaulių 6-ąją savanorių rinktinę.

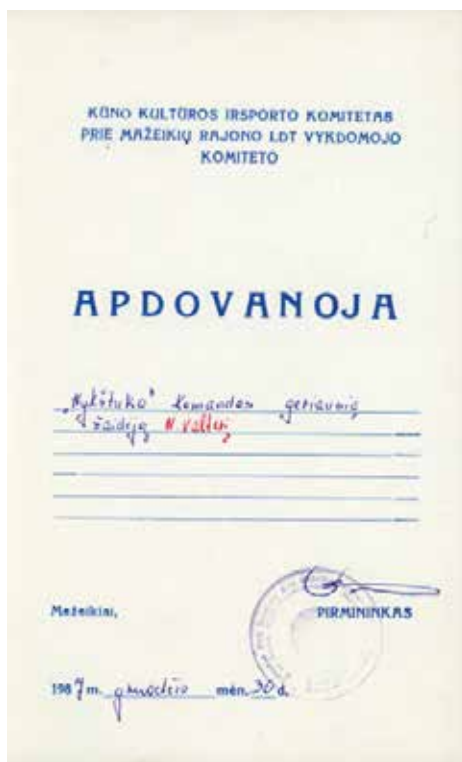
² Visasajunginė Lenino komunistinio jaunimo sąjunga.

³ Laižuvos devynmetės mokyklos komjaunimo organizacijos charakteristika. *VDKM spaudos rinkinys*, S-22415-17.

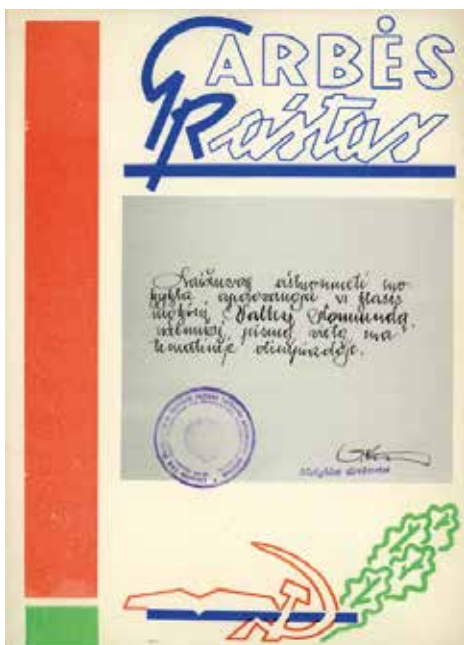
⁴ G. Jakštys. In memoriam vyr. ltn. Normundas Valteris. *Kardas*, 2016, Nr. 2(470), p. 4.

Pagyrimo raštas N. Valteriui už labai gerą mokymąsi. 1982 m. gegužės 29 d.
VDKM spaudos rinkinys, S-22415-2

Kūno kultūros ir sporto komiteto apdovanojimas N. Valteriui kaip geriausiam Nykštuko komandos nariui.
VDKM spaudos rinkinys, S-22415-11

Garbės raštas Laižuvo aštuonmetės mokyklos mokiniui N. Valteriui užėmusiam I vietą matematikos olimpiadoje.
VDKM spaudos rinkinys, S-22415-10

Garbės raštas N. Valteriui už labai gerą mokymąsi.
VDKM spaudos rinkinys, S-22438

Vilniaus VLKJS 50-čio
mokyklos - internato
Direktoriumi
pil. Normundo
Valterio Maro
gyp. Kasiukijoj.
Kaušuvos km.
Pareiškimas
Prašau priimti mane į jūsų
vadovaujamą mokyklą. Noriu
mokyti ir tapti karininku.
1988.05.05.
ValtK-

N. Valterio prašymas mokyti Vilniaus
VLKJS 50-mečio mokykloje-internate.
1988 m. gegužės 5 d.
VDKM spaudos rinkinys, S-22415-15

Laižuvos devynmetės mokykla IX klasės
mokinio VLKJS nario Valterio
Normundo, Maro
komjaunimo charakteristika
VLKJS ruop. nuo 1987 metų pradžios
buvo atskaitingas ir atskaitingų
sėkmingų Pats visų laikų (nuo
pirmos klasės) mokėsi vien patobulinti
Nemazė pastarųjų ir klasių draugams,
ypač draugai Klasių ovacijoje
Inicijavęs komjaunimo darbus
švietimoje vykdė gerai buvo
atlikęs užduoties Vokloje. Net
gint savo mūšonių. Draugai
ir gerai ir plaukinti, atbinti,
draugai.
Komjaunimo klasių numeris 9828007
Laižuvos devynmetės mokyklos IX klasės mokinio Valterio Normundo, Maro
1988.05.03
J. Štiklė
J. Štiklė
J. Štiklė
Atstovas
VLKJS Mokyklų R. sekretorius
A. Štiklė

Laižuvos devynmetės mokyklos Pedagogų
tarybos rekomendacija. 1988 m. gegužės 3 d.
VDKM spaudos rinkinys, S-22415-18

Rekomendacija
1988 05 03
12
Laižuvos rajono Laižuvos devynmetės
mokyklos Pedagogų Taryba reko-
menduoja IX klasės mokinį
Valterį Normundą, Marą mokyti
Vilniaus VLKJS 50-čio spec. mokykloje-
internate. Berniukas turi politinį
vadovauti, parūšti norą mokyti
šioje mokykloje.
1988 05 03
Pedagogų Tarybos
posėdžio pirmininkas
S. Štiklė

Laižuvos devynmetės mokyklos IX klasės mokinio, VLKJS nario
N. Valterio komjaunimo charakteristika. 1988 m. gegužės 2 d.
VDKM spaudos rinkinys, S-22415-17

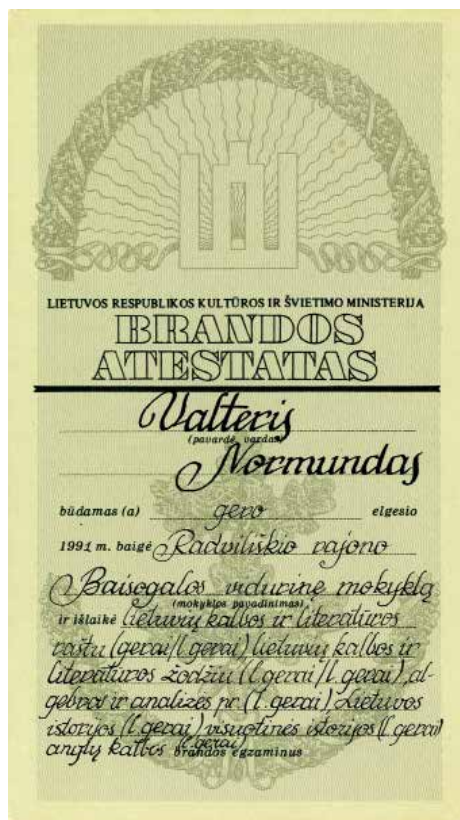
N. Valterio Vilniaus VLKJS 50-mečio specializuotos mokyklos-internato pažymėjimo nuotrauka. 1988 m. VDKM fotografijų rinkinys, Fa-17051

Nuotrauka daryta prieš uždariant mokyklą. 1990 m. balandžio mėn. Kopija iš Aldonos Kaveckienės archyvo

Garbės raštas V. Valteriui, užėmusiam II vietą matematikų olimpiadoje. VDKM spaudos rinkinys, S-22415-14

N. Valterio brandos atestatas, išduotas Baisogalos vidurinės mokyklos. 1991 m. VDKM spaudos rinkinys, S-22436-fragm2.

N. Valteris 1991 m. rugpjūčio 18–22 d. prie Parlamento barikadų.
VDKM fotografijų rinkinys, Fa-17128

N. Valteris buvo maksimalistas ir ryžtingai siekė savo tikslo, būti eiliniu savanoriu jam buvo per mažai, jis norėjo tapti profesionaliu karininku. Todėl 1991 m. liepos 23 d. įstojo į formuojamą Lauko kariuomenės brigados *Geležinis vilkas*, Vilniaus motodesantinį batalioną (MDB), kuriame jis buvo paskirtas 3-iosios kuopos skyrininku. Sudėtingu Lietuvai metu, 1991 m. rugpjūčio 18–22 d., rugpjūčio pučo Rusijoje dienomis, N. Valteris saugojo Parlamentą ir buvo pasiryžęs ginti savo Tėvynę.

Tarnyba jam sekėsi, buvo vertinamas už stropumą ir pareigingumą. 1991 m. gruodžio 3 d. N. Valteris davė priesaiką Lietuvos Respublikai, o 1992 m. balandžio 6 d. jam buvo suteiktas jaunesniojo puskarininkio laipsnis. Noras siekti karininko karjeros ir įgyvendinti savo vaikystės svajonę Normundą paskatino stoti į ką tik įkurtą Krašto apsaugos mokyklą. Jis buvo vienas pirmųjų pateikusių prašymą mokytis šioje mokykloje ir buvo priimtas kaip gerais pažymiais baigęs vidurinę mokyklą, ir turėjęs puikią charakteristiką-rekomendaciją iš savo dalinio. 1992 m. rugpjūčio 2 d. jis pradėjo studijas, kurios jam puikiai sekėsi, bet nepamiršo ir sporto. Dalyvavo mokyklos mažojo futbolo komandoje ir buvo apdovanotas diplomu, kai ši komanda laimėjo II vietą varžybose, skirtose Lietuvos Kariuomenės dienai paminėti.

Kariūnas j. pusk. N. Valteris mokėsi tik labai gerai ir gerai. Už tai buvo apdovanotas Karo mokyklos viršininko padėka už gerą mokymąsi. Lietuvos

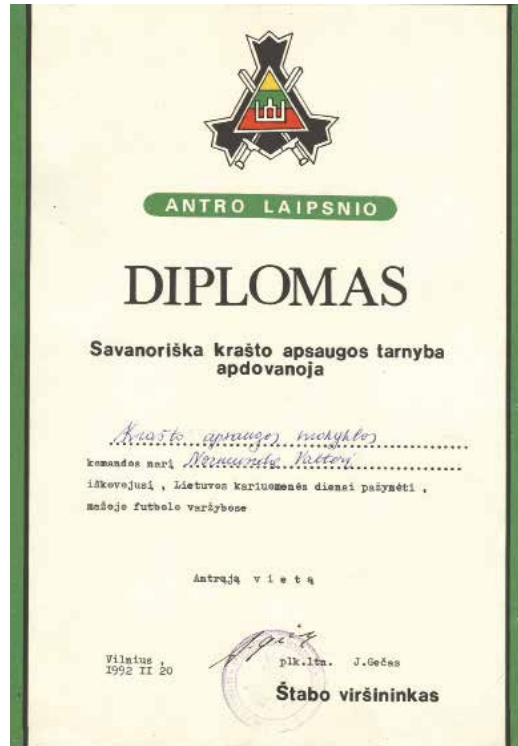

N. Valterio beretė, kurią jis dėvėjo tarnaudamas Lauko kariuomenės brigadoje Geležinis vilkas.
VDKM daiktų rinkinys, Eu-7945

N. Valterio Lietuvos karo akademijos baigimo ženklas.
VDKM numizmatikos rinkinys, M-1004/1

Krašto apsaugos mokyklos komandos nario N. Valterio SKAT diplomas už II vietą mažojo futbolo varžybose, skirtose Kariuomenės dienai paminėti. 1992 m. lapkričio 11–20 d.
VDKM spaudos rinkinys, S-26695

valstybės atkūrimo proga už nuopelnus tarnyboje jis buvo paskatintas pinigine dovana. 1994 m. Krašto apsaugos mokykla buvo reorganizuota į Lietuvos karo akademiją (LKA). N. Valteris buvo šios mokyklos pirmosios laidos absolventas. 1994 m. rugpjūčio 1 d. jam buvo suteiktas Lietuvos kariuomenės leitenanto laipsnis ir motorizuotų šaulių būrio vado kvalifikacija. Jam buvo įteiktas LKA I pakopos baigimo ženklas Nr. 046.

1994 m. liepos 17 d. iš Karmėlavos oro uosto mokytis į Daniją buvo išlydėtas pirmasis Lietuvos taikdarių LITPLA-1 būrys. Ši Jungtinių tautų (JT) vadovaujama misija buvo labai svarbus įvykis Lietuvos kelyje į NATO. Tuometis Krašto apsaugos ministras Linas Linkevičius apie tai rašė: *Išlydėdami pirmąjį Lietuvos taikdarių būrį mokytis į Daniją, labai puikiai suvokėme, kad atverčiame kokybiškai naują puslapį mūsų karšto kariuomenės istorijoje*⁵. Vėliau Lietuvos partneriai Vakarų valstybėse pažymėjo, kad LITPLA-1 būrio debiutas Kroatijoje,

⁵ *Pirmasis Lietuvos kariuomenės taikos palaikymo būrys LITPLA –1*, Vilnius, 1995, p. 3

Danijos taikos palaikymo bataliono sudėtyje, tapo pirmuoju konkrečiu Lietuvos žingsniu integruojantis į Europos saugumo struktūras.

JT taikos palaikymo teisinį pagrindą sudaro JT Chartijos 39–51 straipsniai, o Chartijos 42–47 straipsniai sukuria tarptautinį teisinį pagrindą šiems tikslams naudoti ginkluotąsias pajėgas. Juose sakoma: *Saugumo Taryba gali imtis oro, jūrų bei sausumos pajėgomis tokių veiksmų, kurie gali būti reikalingi tarptautinei taikai bei saugumui palaikyti arba atkurti*⁶. Pirmosios JT taikos palaikymo misijos prasidėjo jau XX a. penktojo dešimtmečio pabaigoje. Pagrindinis jų tikslas buvo faktiškas ugnies nutraukimas. Laikui bėgant jos keitėsi ir jų funkcijos dabar yra žymiai platesnės. JT kariams ginklą naudoti leidžiama tik būtinai savigynai. Jei viena iš kariaujančių šalių pradeda prievartinius veiksmus prieš JT pajėgas, misija paprastai nutraukiama. Apie Lietuvos karių dalyvavimą taikos palaikymo misijoje pradėta kalbėti dar 1991 m., bet nepalanki politinė situacija ir konkrečių projektų trūkumas sutrukdė šią idėją įgyvendinti. Realų pagrindą šios kalbos gavo 1993 m. rugsėjo 26–29 d., kai Lietuvoje lankėsi Danijos ginkluotųjų pajėgų vadas gen. Jorgenas Lingas (*Jørgen Lyng*). Politinės prielaidos Lietuvos kariams dalyvauti taikos palaikymo operacijose buvo sudarytos 1994 m. sausio 27 d. Lietuvos Respublikos prezidentui Algirdui Brazauskui pasirašius programą *Partnersystė vardan taikos*. 1994 m. kovo 9–11 d. Krašto apsaugos ministerijoje (toliau KAM) lankėsi Danijos gynybos ministras H. Hakerupas (*H. Haekkerup*). Buvo pasirašyta bendradarbiavimo sutartis, aptarta galimybė mokytis ir siųsti į taikos palaikymo misiją Lietuvos karių būrį (Danijos bataliono (DANBAT) sudėtyje)⁷. 1994 m. birželio 10 d. Krašto apsaugos ministras L. Linkevičius pasirašė įsakymą Nr. 413 *Dėl karių taikos palaikymo misijai vykdyti ruošimo*. Tai sudarė sąlygas pradėti ruošti karius misijai. Atsakingas už taikos palaikymo dalinių ruošimą 1994 m. liepos 17 d. KAM įsakymu Nr. 515 buvo paskirtas plk. Jonas Gečas. O jau liepos 17 d. į Ruklą atvyko Danijos karybos specialistai su ginkluote ir technika ir iki rugpjūčio 1 d. mokė mūsų karius, tarp kurių buvo ir ltn. N. Valteris. Norą dalyvauti misijoje Normundas buvo pareiškęs dar besimokydamas akademijoje, todėl LKA absolventų skirstymo komisiją jį paskyrė būrio vadu į Lietuvos kariuomenės taikos palaikymo padalinį, dislokuotą Rukloje, Jonavos rajone. Rugpjūčio 1 d. iš Karmėlavos oro uosto pakilo Danijos karo transporto lėktuvas *Herculles C 130*, kuriuo į Bornholmo salą išskrido 32 Lietuvos kariai, pasiruošę taikos palaikymo operacijoms. Rugpjūčio 22 d. Danijos taikos palaikymo bataliono sudėtyje jie išvyks į Kroatiją. Danų batalionas (DANBAT) buvo dislokuotas Serbų Krajinoje, bataliono štabas – Kostanicos Majure (*Majur*) mieste.

⁶ *Ten pat*, p. 4.

⁷ *Ten pat*, p. 7.

Ltn. N. Valterio gintarų maišelis,
kurį įteikė jam išvykstant į misiją.
VDKM daiktų rinkinys, E-7966

Švedijos karo akademijos Vadų ir karininkų
etikos kursų baigimo ženklas, įteiktas
ltn. N. Valteriui 1995 m. rugsėjo mėn.
VDKM numizmatikos rinkinys, M-1005

Batalione buvo 948 kariai, aprūpinti naujo tipo neperšaunamomis liemenėmis ir naujais lengvaisiais šalmais. Bataliono užduotis – įsteigti stebėjimo ir kontrolės postus, patruliuoti teritorijoje. Iškilmingos palydėtuvės įvyko Ruklos kareivinių rajone. Dalyvavo Lietuvos Respublikos premjeras Adolfas Šleževičius, Krašto apsaugos ministras L. Linkevičius, Lietuvos kariuomenės vadas gen. Jonas Andriškevičius, Danijos ir Švedijos karo atašė. Skambant Lietuvos ir Danijos himnams buvo nuleistos vėliavos. Lietuvos vėliava buvo įteikta lietuvių būrio vadui kpt. Artūriui Chrapko. Su ja mūsų kariai išvyko į Kroatiją. Premjeras ir ministras Danijos būrio kariams įteikė po albumą *Lietuva*, o kiekvienas Lietuvos karys gavo maišelį su gintaru – kad saugotų nuo nelaimių. Kariuomenės karo kapelionas Alfonsas Svarinskas pasakė, kad *ginti taiką ir laisvę yra kilniausia pareiga. Daug kas padėjo Lietuvai kovojant už laisvę, dabar mūsų eilė padėti kitiems. Jeigu Dievas už mus, tai kas gi prieš mus?*⁸

Pirmame Lietuvos kariuomenės taikos palaikymo būryje LITPLA-1, kuris dalyvavo taikos palaikymo operacijose Kroatijoje nuo 1994 m. rugpjūčio 22 d. iki 1995 m. vasario 15 d., buvo 32 Lietuvos kariai. Lietuvos taikdariai veikė Danijos C kuopos sudėtyje. Jos vadas T. B. G. Anderseną apie jos veiklą 1994 m. spalio mėnesį rašė: *Pas mus viskas ramu. Nėra ypatingų įvykių ir reikšmingų pasikeitimų.*

⁸ V. Voveris, Lietuva–Danija–Kroatija, *Savanoris*, 1994, Nr. 15(97), p. 3.

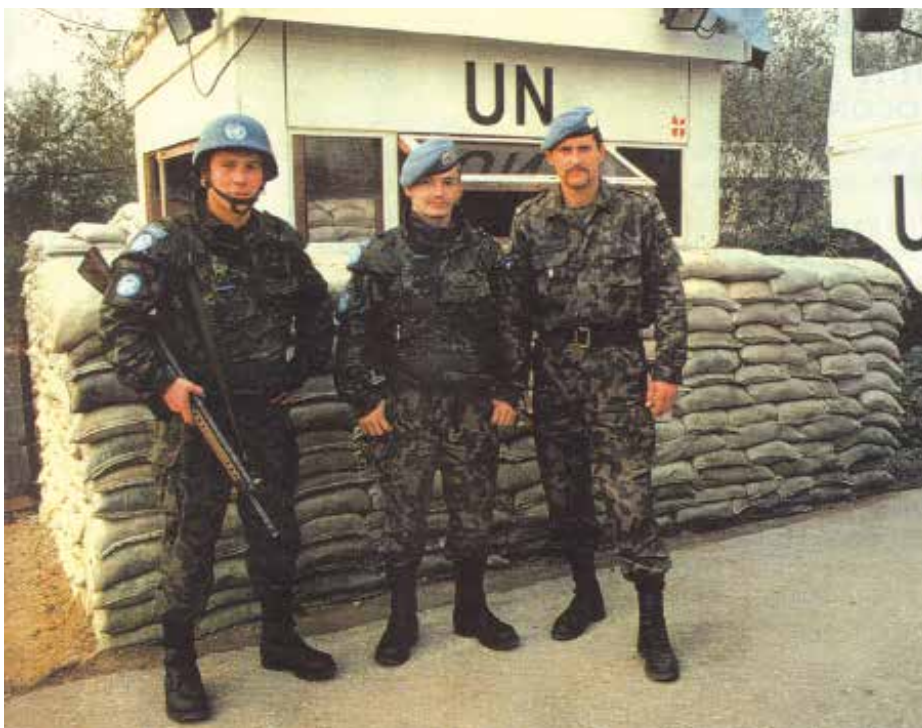
Ltn. N. Valteris (antroje eilėje pirmas iš kairės) Princo pulke, Danijoje. 1994 m.

VDKM fotografijų rinkinys, Fa-19067

<...> *Bendra C kuopos ir D kuopos futbolo komanda žaidė draugiškas rungtynes su vietiniu kroatų klubu ir nugalėjo 5:2. Nepaisant rezultatų, žaidėjai po rungtynių išsiskyrė draugiškai⁹. Aprašydamas kuopos gyvenimą ir veiklą jos vadas pasakojo, kad kuopoje lankėsi lenkų bataliono vadas ir štabo viršininkas ir jiems labai patiko bataliono ir C kuopos postai, ir stebėjimo įranga, karių profesionalumas. Spalio 5 d. bataliono kariai pradėjo vykdyti DANBAT^o maršą. Tai tradicinis 30 km žygis su asmeniniu ginklu ir ekipuote. Jei karys šią užduotį įvykdo per aštuonias valandas, gauna medalį. Visi C kuopos kariai dalyvavo žygyje ir sėkmingai jį baigė. Vadas pažymėjo, kad *C kuopos kariai pasirodė labai gerai, buvo taisyklingai apsirengę ir atrodė kaip tikri profesionalūs kariai*¹⁰. Šios kuopos kariai ne tik atliko apsaugos funkciją, bet ir teikė humanitarinę pagalbą vietiniams gyventojams: padėjo sutaisyti mokyklos autobusą, ruošė pietus mokyklos vaikams, nepamiršo ir pagyvenusių – padėdavo jiems atlikti sunkesnius ūkio darbus, pvz., išvalyti šulinį, rėmė šešias šeimas (kroatus, kurie liko gyventi serbų užimtoje teritorijoje) maisto produktais. C kuopos kariai turėjo ir laisvo laiko, kurį galėjo praleisti trumpose išvykose. Viena tokia kelionė į Zagrebą buvo suorganizuota, kai ten žaidė Lietuvos ir Kroatijos futbolo rinktinės. Nors varžybas Lietuva pralaimėjo 0:2, bet lietuviai kariai galėjo pabendrauti su Lietuvos futbolininkais ir sirgaliais. Pristatydamas spalio mėn. naujienas būrio vadas teigė: *Mūsų kuopos žvalgai be**

⁹ C kuopos spalio mėnesio naujienos. Kostanica, 1994 m. spalio mėn. *VDKM spaudos rinkinys, S-26699*.

¹⁰ *Ten pat.*

JT misijos metu LITPLA-1 kariai: pirmas iš dešinės stovi lt. Nerijus Kundrotas, antras lt. N. Valteris, trečias lt. Vidas Zabiela.

N. Kundroto archyvas

Už tarnybą šioje misijoje lt. N. Valteris buvo apdovanotas šiais medaliais:
iš kairės 1-as NATO medalis *Už dalyvavimą NATO operacijose buvusioje Jugoslavijoje*,
2-as *Už tarnybą Jungtinių tautų taikos palaikymo pajėgose Kroatijoje nuo 1994-08-22 iki 1995-02-16. Dancon UNPROFOR March*. 3-as *Už dalyvavimą JT misijose Danijos karinių pajėgų sudėtyje. Už Kroatiją.*

VDKM numizmatikos rinkinys, M-1001/1, M-1002/1-2, M-1003/1

LITPLA-1 kariai: iš kairės ltn. Raimundas Ivanauskas, ltn. Normundas Valteris ir ltn. Darius Vaicikauskas. 1994 m. liepos mėn.

VDKM fotografijų rinkinys, Fa-17132

savo patruliavimo dar eksportuoja bataliono teikimo transportą. Postuose vaikinai tarnybą vykdo gerai ir atskyrimo zona stebima be sutrikimų¹¹.

LITPLA-1 vadas kpt. A. Chrapko apie šią misiją Kroatijoje *Žiniose iš Kroatijos* 1994 m. lapkričio 24 d. rašė: *situaciją būrio dislokacijos vietoje galima pavadinti ramia. Nepanašu į tai, kad kuri pusė ruošiasi karui. Šūviai ar sprogimai, kurie vyksta, daugiausia yra girtų karių „išdaigos“. Tačiau nuo to nukentėjusių nėra¹².* Rašydamas apie lietuvių tarnybą pasakoja, kad *nuo rugsėjo 15 d. LITPLA-1 kariai pradėjo savarankišką budėjimą. <...> Paskutinėmis dienomis prieš budėjimo pradžią didžiausias dėmesys pratybose buvo skiriamas radijo ryšio palaikymui, anglų kalbai, stovyklos gynybos organizavimui, lietuvių kuopos ir DANBAT bataliono rezervo formavimui ir paruošimui¹³.* Būrio vadas džiaugėsi, kad lietuviai turi puikią galimybę iš danų karių perimti aukšto lygio žinias ir įgūdžius.

Tarnaudamas Kroatijoje N. Valteris nepamiršdavo ir savo artimųjų, ypač mamos, kurią jis labai mylėjo ir gerbė, todėl siųsdavo sveikinimus. 1994 m. gruodžio 17 d., per savo gimtadienį, jis sveikino mamą su šventomis Kalėdomis ir Naujaisiais Metais. O misijos pabaigoje, rugpjūčio 7 d., atsiuntė humoristinį atviruką su kareiviško gyvenimo vaizdeliu.

¹¹ *Ten pat*, l. 2.

¹² *Žinios iš Kroatijos*. 1994, p. 1. *VDKM spaudos rinkinys*, S-26709.

¹³ *Ten pat*, p. 2

Mama!

Linkiu pilsnui,
šventų Kalėdų,
ir
šaimingų Naujųjų
metų.

Kamundas

1994. 12. 17.

Kroatija

Kalėdinis sveikinimas mamai. 1994 m. gruodžio 17 d.

VDKM spaudos rinkinys, S-22421

Atvirukas. Kareiviško gyvenimo vaizdelis su linkėjimais namiškiams.

VDKM spaudos rinkinys, S-22422

Šios misijos metu ltn. N. Valteris su savo draugais ltn. D. Vaicikausku ir ltn. N. Kundrotu leido labai įspūdingą savo tekstais *Nuo nieko nepriklausantį laikraštį „Iskra“* (Kibirkštis)¹⁴. Toks pavadinimas reiškė pradžia, kai kibirkštis įžiebia ugnį. Laikraščio atsiradimas buvo neatsitiktinis. Ltn. D. Vaicikauskas per karinį dažnį pradėjo leisti lietuvišką muziką ir rengti pageidavimo koncertus. Apie tai atsimena ir vrš. Vitalijus Kuznecovas: *Misijoje netrūko ir linksmy dalykų. Pavyzdžiui, lietuviai taikdariai danus „kankindavo“ lietuviška muzika. Danai žvalgai tuomet gaudydavo, kas tą muziką leidžia. Klausėmės daug ko – ir tuo metu populiarių „Dinamikos“ dainų, ir liaudiškos muzikos*¹⁵. O laikraštis buvo pradėtas leisti kaip atsvara Dariaus radijui, kuris buvo pavadintas *Titaniku*. Pirmasis jo numeris buvo išleistas 1994 m. spalio 17 d., taigi prabėgus porai mėnesių nuo atvykimo į misijos vietą. Laikraštis buvo rašomas ranka ant liniuoto sąsiuvinio lapų. Jame buvo įvairios rubrikos: *Savaitės sensacija, Kultūra, Kryžiažodis, Sportas, Anekdotos, Oras, Bendra situacija, Medicina, Kriminalas* ir kt. Virš pavadinimo ant kiekvieno laikraščio numerio buvo užrašas *Visiškai slaptai!* Aktualios ir dabar dar įdomios būtų rubrikos – *Kultūra* ir *Keikimės lietuviškai*.

Iskros redaktoriaus N. Valterio eilės:

Eilėraštis *Liūdesys* (bus daugiau)

Tamsi naktis kėdė išklerus
Ir slyva jau nebeskani
Nėr cigarečių, nėr cigarų
Kai naktį poste tu esi.
Murksai žandan įrėmęs nykštį
Kava puodeliuos murzinuos
Dar pakentėkite nors biškį
Tuoju *Titanika* užgros.
Tada greičiau išauš ir rytas
Prie šitos muzikos trankios
Šiandien dar chebra gavot *Iskrą*
Bet ji sekmadienį streikuos.
Tad, *Oceola*, leisk muzoną
Ir nenutrauk daugiau dainos,
Sušuk paėmęs mikrofoną:
Titanika per amžius gros!

¹⁴ *Iskra*, Nr. 1, 1994 m. spalio 17 d. *VDKM spaudos rinkinys*, S-22540.

¹⁵ I. Skujaitė, Pirmoji Lietuvos taikdarių misija: Kroatija, 1994 m., *Kardas*, 2014, Nr. 2, p. 15.

VISIŠKAI SLAPTAI

NUO NIEKO NE PRIKLAUSANTIS LAIKRAŠTIS

ISKRA

Nr. 1.

Pirmoji leidimo
metai

1994.10.17.

Savaitės sensacija

Didžiulį sensaciją sukėlė pagrindinės radijo stoties "TitaniKa" atidarymas. Būtent ši stotis ir davė mintį atsivesti pagrindiniam laikraščiui "Iskra". Redakcija atsipraso už jo blogą kokybę - ekonominei trūkumai. Tačiau laikraščio redakcija mano, kad tai dar labiau padės mūsų bendram reikalui.

Kuo katšėdusi laikraščio linkėjimai, dardos vedėjai asmenimai linkėjimai nuo "Iskros" redakcijos.

Vyrai laikykitės! Tėvynei jūsų nepamirš. Iratėčiai: MULAS pas kempę

TITANOKA

Kultūra

Kokia gali būti kalba apie kultūrą, kai telefono laidais sklinda visai ne lietuviški keiksmazodėliai. Vyrai, keikimės lietuviškai. Redakcija siūlo keletą variantų:

1. Žmogaus drągas
2. Kad švelus poste nepakeistų
3. Kad tau pauščiai ramybės neduotų
4. Kad smėlis ir vaišėliai nesubangtų
5. Gražėk suterbtodus.

Opaiamai tikėjimės, jog savo bybia kalvis, koki žmisi kalsi, ant tokio atsisei. Lautiame skaitytųjų pasiūlymų. Skambinkite redakcijai. Geriausias variantus išspausdinsime.

Laikraštis Iskra Nr. 1.

VDKM spaudos rinkinys, E-22540 av.

<p>LVAIRŪS</p> <p>RST foto reporterai viskubiai reikalingos laikrodžiai, baterijos: Galintiems padėti atsilyginsiu. (Patarimas: prisijunk prie generatoriaus). *** Redakcija atsiprašo kybergėdžio mania džek žinskio dėl spaus- dinimo klaidų. *** ČK štaba užpuolė pelės. Manoma, kad tai iš NŠ 38 čepelės agardai. HELP! *** Gydan įvairius galvos skausmus</p> <p>LUCIFERIS *** VISIŲ NĖRA JOKIO SUSIZIŪMĖJIMO ČK čerpėmis. Stahame, kad visų stogai jau nuvažiuogė. *** ŽVALGAI VĖLTUI BANGĖ PAGAUTI TITANIKĄ. JIE UŽSITOVĖ ANT paprasčiausio lietuviška gyvyfės mėtodo - išdūmė. *** Iškrai reikalingi mačios, stum- biatoriai. Nebūs cigarečių - NEBŪS ISKROS! AR AUGAMYS TINĀRINAI - RIŠKA SALDYTOVĖ KARKAS TRIVŠKA AR TIK TAI NE NARIUKAS MŪSŲ DIJĖLIS ŠKREVIKAS NYKSTA VAISIAI NYKSTA NĖSOS NYKSTA ŽEMAS SU ŽEBRA NĖS ATSKRIDO ADEJE ŠKREIUS MAISTO NĖRĖSĖ JAV ČIA. JŲ PRISOTINTI SUNKU BĖT TAI BŪTŲ NEBAISŲ JEI NĖ KITŲ DAR ŠKREYS TAS NET STALŲ NULAIŽYS SNIEČKAVS POĖTAI. KM GEN. 1947-48 5-22545</p>	<p>LIŪDESYS (bus daugiau)</p> <p>TAMSI NAKTIS KEJĖ ISKLERUS IR SLYVA JAV NEBESKANI NĖR CIGAREČIŲ, NĖR CIGARŲ KAI NAKTĮ POŠTĖ TŪESI MURKSAI ŽANDAI (REKES NYKSTI) KAVA PUODĖLIUOS MURZINUOS DAR PAKENTEKITE MORS BISKI TUOJAV „TITANIKA“ UŽGROS. TADA GREIČIAU IŠAVS IR RYTAS PRIE ŽITOS MUZIKOS TRANKIOS ŠIANDIEN DAR CHEBRA GAVOT. Iškrg BET JI SEKMA ŽIENI STREIKUOS TAR, OCEOLA, LEISK MUZONĄ IR NĖNUTRAUK DAUGIAU ŽAINOS, SUSUK PAĖNES MIKROFO NA, TITANIKĄ PĖR AMŽIUS GROS!</p> <p>Mikis Taras</p> <p>Kalbasi du jūterviai: - Girdejai, vienas žmogus iš potiomkina taip nosį nušalo, kad net pamelyndvo. Čia priejo Mikis ir Taras: - Tu tiek knygų perskaitytum tau ne taip pamelynuotų.</p> <hr/> <p>INTERVIU IS PRAGARO</p> <p>Mūsų korespondentas kalbėjosi su pragato valdovu Luciferiu. Šis dar- bar užsienės medžio darbas - stato tuotą, aplink savo valdas, kad niekas iš LITPLATO čia ne- patektų (viską pragets) kaipgi debatų „Iskros“ redakcijai buvo pažadėtos kelios vietos. Gal. KREMLIUS. RYTŲ „ISKRA“ STREIKUOJA.</p>
---	---

*Pagrindininkų padėka Iskros redaktoriui lt. N. Valteriui.
VDKM spaudos rinkinys, S-22539*

*Ltn. N. Valterio piešiniai.
VDKM spaudos rinkinys, S-2245-19, S-224515-20*

Laikraščio skaitytojai ir visi kariai buvo kviečiami keiktis tik lietuviškai. Laikraštyje buvo pateikti rusiškų keiksmažodžių lietuviški atitikmenys: *Žmogaus draugas!*, *Kad tavęs poste nepakeistų!*, *Kad tau paukščiai ramybės neduotų!*, *Kad smėlis ir maišeliai nesibaigtų!*, *Graužk buterbrodus!* ir kt. Redakcija kvietė skaitytojus siųsti savo variantus. Perskaičius šį karių folkloro kūrinį tenka tik stebėtis tų žmonių išradingumu, sveiku humoro jausmu ir draugiškumu bei meilės savo kovos draugams dvasia. Eiliuotus tekstus rašė Normundas. Už *Iskros* leidimą, skaitytojai dėkojo jo redaktoriui Normundui ir parašė padėkos raštą.

Normundas kūrė ne tik humoristinius eilėraščius, jis rašė ir dainų tekstus. Daina *Begalinis aukštis* buvo dedikuota specialiosios paskirties būrio kariui, bendražygiui j. pusk. Edgarui Kopcikui, kuris 1992 m. balandžio 28 d. žuvo šokdamas parašytu per parodomosios programos generalinę repeticiją. 116 sėkmingų šuolių atlikusiam vaikinui 117-asis buvo lemtingas, neišsiskleidė parašytas¹⁶. Savo kurtas dainas Normundas atlikdavo pritardamas gitara.

Apie savo pirmąją misiją Kroatijoje ltn. N. Valteris rašė: *Atvažiuoti čionai paskatino noras įgyti naujų žinių ir patirties, tarnaujant kartu su Vakarų šalių kariais. Maniau, kad taikos palaikymo misija bus sunkesnė ir sudėtingesnė. Didžiausią išpūdį padarė greitas mūsų būrio karių anglų kalbos tobulėjimas*¹⁷.

Grįžęs iš misijos ltn. N. Valteris buvo paskirtas į Motorizuotosios brigados *Geležinis vilkas* Ruklos 2-ojo pėstininkų pulko Lietuvos kunigaikščio Algirdo motodesantinį batalioną, vėliau perkeltas į Generalinio štabo karinių problemų skyrių ir galiausiai paskirtas kariuomenės vadovybės ryšių su visuomene vyriausiuoju specialistu.

Tarnaudamas šiose pareigose jis parengė dvi atmintines – *Tau kary ir Karinės pedagogikos ir psichologijos pagrindai būrio vadui*¹⁸. Tarnyba štabe Normundui turbūt nepateisino lūkesčių, nes jis parašė prašymą Kariuomenės vadui gen. J. Andriškevičiui, kad nori vėl vykti į taikos misiją. Į prašymą buvo atsižvelgta ir ltn. N. Valteris nuo 1996 m. sausio mėn. buvo perkeltas į Taikos palaikymo pajėgų Mokymo centrą (TPP MC). Formuojant LITPLA-4 būrį, ltn. N. Valteris buvo paskirtas būrininku, kaip turintis patirties tokiose misijose. Ltn. N. Valteriui, prieš išvykstant į misiją, buvos suteiktas vyresniojo leitenanto laipsnis.

1996 m. vasario 19 d. vyr. ltn. N. Valteris išvyko į NATO vadovaujamą IFOR misiją *Joint Endeavour* Bosnijoje ir Hercegovinoje. Tarnyba truko labai neilgai iki lemtingos balandžio 17 d. Tą dieną keturi Lietuvos ir Danijos kariai visureigiu patruliavo netoli Maglajaus miestelio, šiaurinėje Bosnijoje. Automobilis

¹⁶ G. Jakštys, In memoriam vyr. ltn. Normundas Valteris. *Kardas*, 2016, Nr. 2(470), p. 11.

¹⁷ *Pirmasis Lietuvos kariuomenės taikos palaikymo būrys LITPLA –1*. Vilnius, 1995, p. 30.

¹⁸ Ramybės ir taikos žemėje vardan. *Karys*, 1996, Nr. 5, p. 2.

Ltn. N. Valterio pažymėjimas.
VDKM spaudos rinkinys, S-22353-av.

Ltn. N. Valteris stovi tolumoje prie lango,
be kepurės.

VDKM fotografijų rinkinys, Fa-17133

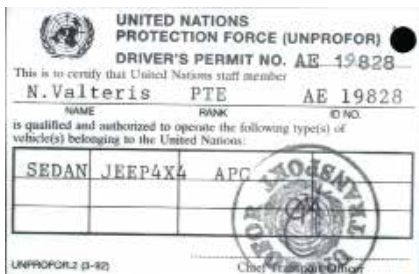

N. Valterio vairuotojo pažymėjimas.
VDKM spaudos rinkinys, S-22354-av.

Prieš išskrendant į Bosniją. Iš dešinės pirmas
vyr. ltn. N. Valteris, antras – neatpažintas,
trečias – vyr. ltn. D. Vaicikauskas. Viborgas,
Danija. 1996 m. vasario mėn.

N. Kundroto archyvas

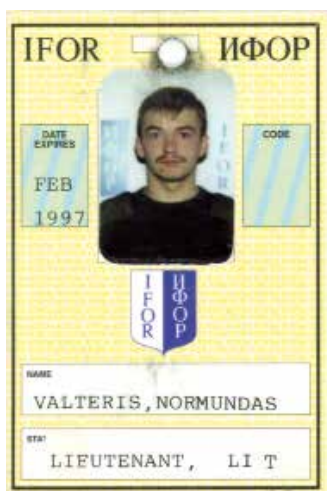

Ltn. N. Valteriui išduotas
pažymėjimas vairuoti karinį transportą
SEDAN JEEP4x4.

VDKM spaudos rinkinys, S-22358

N. Valterio kryželis.
VDKM daiktų rinkinys, E-7948

Ltn. V. Valterio IFOR misijos kario pažymėjimas.

VDKM spaudos rinkinys, S-22371-av.

Plaukia trys draugai: pirmas iš kairės vyr. ltn. D. Vaicikauskas, antras – vyr. ltn. N. Valteris, trečias – vyr. ltn. Algis Ramanauskas. Bosnija. 1996 m.

VDKM fotografijų rinkinys, Fa-1730

kalnų kelyje užvažiuo ant prieštankinės minos. Sprogimo metu žuvo vyr. ltn. N. Valteris ir eil. Arne Ib Andersen. Normundo bendražygis plk. ltn. D. Vaicikauskas, kartu dalyvavęs misijoje, prisimena: *Kai gavome žinutę, kad kažkas iš karių vykdydamas užduotį žuvo, negalėjau tuo patikėti, vis sakiau, kad tai ne mūsų karys, negali būti, bet patikslinus koordinates, kur patruliavo Normundas Valteris, supratau, kad tai jis*¹⁹. Karys buvo parvežtas į Lietuvą ir iškilmingai palaidotas Šiaulių miesto Ginkūnų kapinėse. Misijoje likę jo draugai nepamiršo Normundo mamos ir rašė jai laiškus, taip padėdami pakelti tą sunkią netektį. Jie visada buvo ir yra geriausi Aldonos Kaveckienės, Normundo mamos, draugai ir pagalbininkai, taip deklaruodami ištikimybę savo draugui Normundui, arba Normiui, kaip jie tarp savęs jį vadina.

Po žūties, 1996 m. balandžio 18 d., vyr. ltn. N. Valteris buvo apdovanojamas Vyčio Kryžiaus II laipsnio ordinu su žvaigžde už pasiaukojimą ir narsą vykdant NATO taikos įgyvendinimo misiją buvusioje Jugoslavijoje.

Normundo bendražygis, kartu tarnavęs LITPLA-4 Taikos įgyvendinimo misijos būryje, dabar mjr. Algis Ramanauskas prisimena, kad: *Normundas tai karys, su kuriuo lengvai kalbą rasdavo tiek eiliniai, tiek seržantai, tiek ir karininkai. Kartais susidarydavo nuomonė, kad jis yra visų sričių žinovas. Buvo ne pagal amžių išprusęs, išsilavinęs puskarininkis, vėliau karininkas, su kuriuo galėjai kalbėtis apie istoriją, politiką ir ypač apie karybą. Visada išliks atmintyje kaip draugiškas, taktiškas, drąsus, nebijantis reikšti savo nuomonę, dažniausiai linksmas, besišypsantis,*

¹⁹ G. Jakštys, In memoriam vyr. ltn. Normundas Valteris, *Kardas*, 2016, Nr. 2(470), p. 11.

Laba diena,

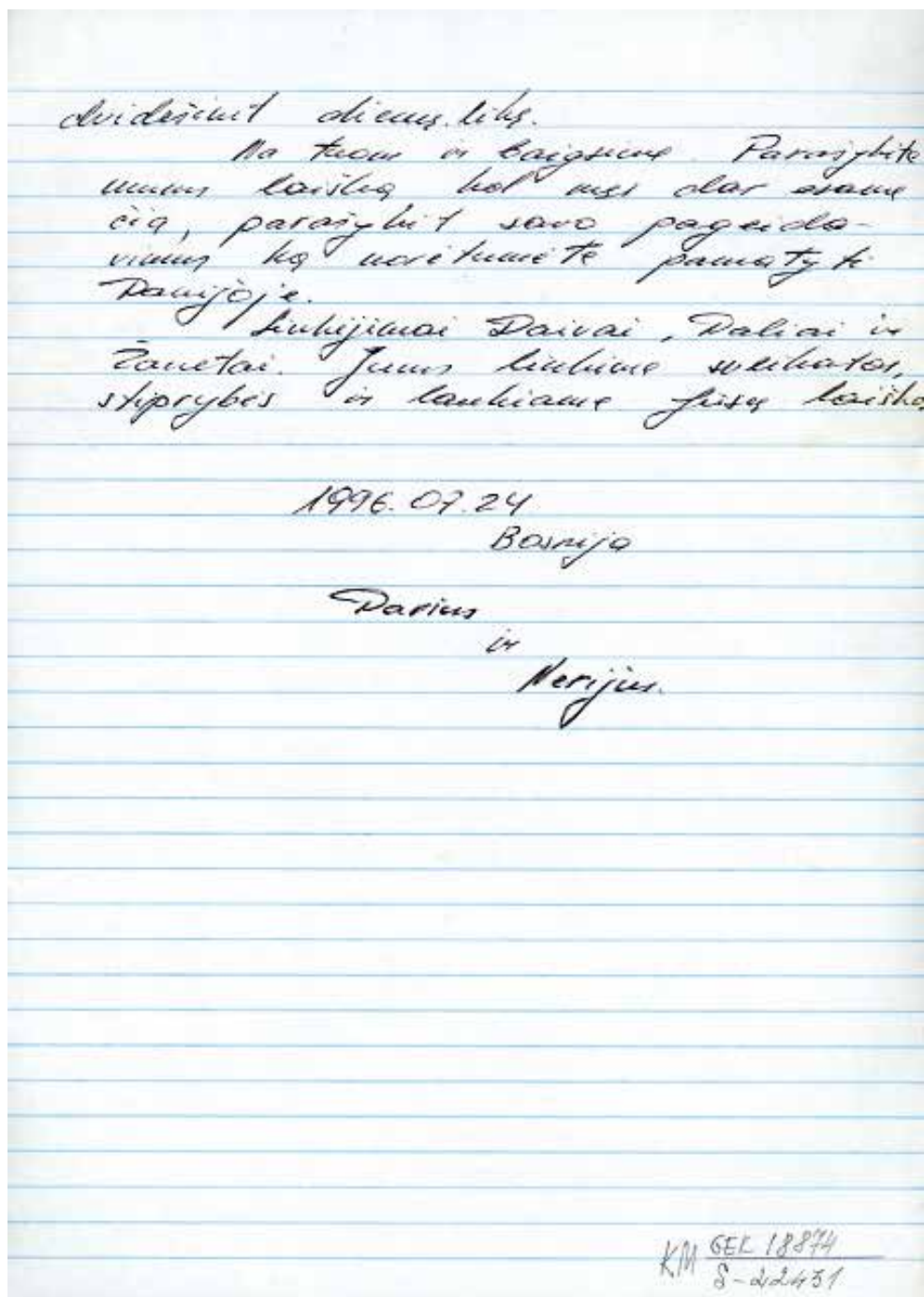
manome kad turite gautę dėmesį. Nors rašai manai, bet ši laiška rašau ne davei su Dariaus. Adresas žinoma atnaujinti jau prieš gerą savaitę. Školeto paraiškų reikalaujame, nes buvome pašalinti išomės diecomis labai nesėkmingai. Būdamas prie naujai pastatyto tiltto, poto dii dionas sandy. bleje sandione.

Mums čia berijoje kelike taruanti mano kelio, ruffjucio deidicint jimgo diens istruanduo. Darius. Dariusje prabisiems savi. te kelio. Ruffjucio 27 diens Dariusje, dyborgo mieste bus misy luo. per paradas bei žurnalon, Noraini ir Arni pamihlo atidutjimas. Mes žinome kad jis atidicimote Darius, todėl misy luo per vadas uori sutimoti kg uori-kumite paauotyti (nuveikti). Ed-ziu uorety sudaryti programą pagal jius pagaidavimus.

Pat mus čia gryna vasara. Oro uor lymaa, netyp luoq juo liekaroje. Oro temperatura uoluoq net iki 40°C. Šio menno pa-baigoje vaituosiua prie jūros, tryq diens atostogos. Kai grisiua 15 ju, palengua prabisiua tariai kranki nes ši uauy bus

Dariaus Vaicikausko ir Nerijaus Kundroto laiškas vyr. ltn. N. Valterio mamai
A. Kaveckienei. 1996 m. liepos 24 d.

VDKM spaudos rinkinys, S-22371-av

Dariaus Vaicikausko ir Nerijaus Kundroto laiškas vyr. ltn. N. Valterio mamai
A. Kaveckienei. 1996 m. liepos 24 d.
VDKM spaudos rinkinys, S-22371-av

visada pasirengęs padėti kitiems. Kaip kariai mėgsta apibūdinti savo gerus draugus, tai buvo karininkas, su kuriuo tikrai drąsiai galima buvo eiti į žvalgybą.

Minint pirmąsias vyr. ltn. N. Valterio ir eil. A. I. Anderseno žūties metines, 1997 m. balandžio mėn. Danijoje buvo atidengtas akmuo, skirtas šiems taikdariams atminti. Princo pulke, dislokuotame Viborge, balandžio 15–19 d. vyko Lietuvos karių būrio palydėtuvis į Bosniją, miesto salėje atidaryta paroda *Kovojanti Lietuva*.

1997 m. balandžio mėn., praėjus metams po pirmosios atkurtos Lietuvos kariuomenės karininko aukos, Vytauto Didžiojo karo muziejaus Okupacijų ir pasipriešinimo istorijos skyrius nutarė pradėti mokslinius tyrimus, rinkti eksponatus apie lietuvius, dalyvavusius taikos palaikymo misijose, surengti parodą šia tema. Per trumpą laiką, padedant misijose dalyvavusiems kariams bei Danijos kariuomenės atstovams, buvo sukaupta nemažai eksponatų. Danai padovanojo JT žydrąjį šalną ir manekeną su Danijos kariuomenės uniforma

Vyr. ltn. N. Valterio Vyčio Kryžiaus II laipsnio ordinas.
VDKM numizmatikos rinkinys, M-1000/1-3

Ltn. N. Valteris su taikos palaikymo misijos berete ir skiriamaisiais ženklais Kroatijoje. 1995 vasario mėn.
VDKM fotografijų rinkinys, Fa-17123

Danijos kariuomenės eil. A. I. Anderseną.
Asmeninis autorės archyvas

Atminimo akmens atidengimas Danijoje, minint pirmąsias vyr. ltn. N. Valterio ir eil. A. I. Anderseną žūties metines. 1997 m.
Pirma iš dešinės A. Kaveckienė, vyr. ltn. N. Valterio motina.
VDKM fotografijų rinkinys, Fa-17135

Paminklinis akmuo vyr. lt. N. Valteriui Lietuvos karo akademijos kieme, prie kurio gėles deda akademijos kariūnai.
Fotografo Kęstučio Dijoko nuotraukos

Gerb. Aldonai Kaveckimai,

Didelis 1 m. magiško 27 d. V 70 val. aršio / Jūsų mano skirtas paminklinis lentos atidavimas ceremonijai, šioje joje LDK Algirdo MPB

Šis paprašė LDK Algirdo MPB vad. Jūsų lt. S. Dambūnas

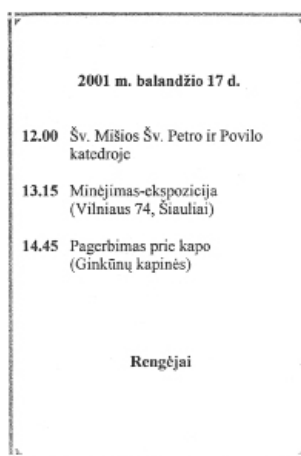
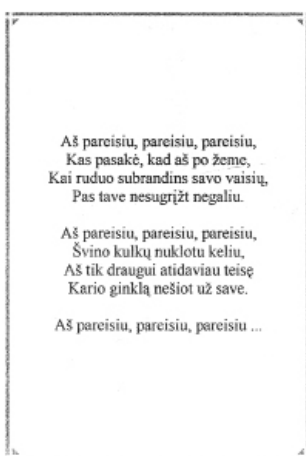
[Signature]

Atidavimo programa

- 0.30 - Šv. Mišios
- 10.00 - Paminklinių lentų atidavimas
- 10.40 - Šv. Mišios apšviestas su šviesos grotelėmis apšviesti - KAM ryškiai. Tada: Jausmai: 5 m. marštinė paradoso priemonė.
- Atidavimas šviesaišviestas šviesos grotelėmis apšviestas
- 11.40 - Pats
- 12.30 - Šv. Mišios

Tik patvirtinama 8.229 34024
Dabotė šviesai 8.229 34024
Adresas 1000-08-23 *Šviesos grotelės*

Kvietimas į paminklinės lentos vyr. lt. N. Valteriui atidengimą Ruklos Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo motorizuotame pėstininkų batalione. 1999 m.
VDKM spaudos rinkinys, S-22432-fragm1, S-22432-fragm2.

2001 m. balandžio 17 d. Šiauliuose buvo paminėtos vyr. lt. N. Valterio 5-osios žūties metinės ir ta proga buvo parengti ir išleisti kvietimai.
VDKM spaudos rinkinys, S-22432

ir ekipuote. Parodoje buvo rodoma keturių LITPLA-1, LITPLA-2, LITPA-3, LITPLA-4 būrių nuotraukos ir karių uniformos bei dokumentai. Šioje parodoje visuomenei pirmą kartą buvo parodyti vyr. ltn. N. Valterio apdovanojimai ir fotografijos. Buvo eksponuotos ir kelios fotografijos apie kartu žuvusį Danijos karį, eil. A. I. Anderseną. Paroda sulaukė Danijos kariuomenės atstovų dėmesio, joje apsilankė Princo pulko vadas plk. J. K. Lundas (*Lund*).

Vyr. ltn. N. Valterio atminimą LKA 1998 m. sausio mėn. įamžino jo draugai, pastatydami paminklinį akmenį jam, kaip vienam pirmųjų akademijos absolventų²⁰.

Pradėdama naujus mokslo metus, LKA bendruomenė ir kariūnai pagerbia šio drąsaus ir nuoširdžiai Lietuvą mylėjusio karininko atminimą.

Šio karininko atminimas saugomas ir minimas įvairiuose kariniuose daliniuose. Dažniausiai ten, kur jis tarnavo ar mokėsi. Tokie minėjimai buvo surengti Rukloje, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo motorizuotame batalione, Šiauliuose, kur jis palaidotas, LKA.

Didesni renginiai vyko minint 10-ąsias žūties metines. 2006 m. vyr. ltn. N. Valteris buvo apdovanotas (po mirties) Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos medaliu *Už tarptautines misijas*.

2006 m. balandžio 20 d. LKA renginyje pristatyta Vytauto Didžiojo karo muziejaus ir LKA bendra paroda, skirta Lietuvos karininko N. Valterio žūties 10-mečiui paminėti. Kalbėjo N. Valterio pirmasis vadas plk. Algimantas Vyšniauskas. Jis galėjo pelnytai didžiuotis: *Normundas Valteris buvo neramios sielos, romantiškos prigimties, kupinas patriotizmo jaunuolis*²¹. Prisiminimais tą dieną pasidalijo ir Normundo bendražygis mjr. Andriejus Grachauskas, jis teigė, kad *tai be galo skaudus įvykis, ypač mums, mes buvome visai šalia. Prieš mūsų akis įvyko sprogimas ir žuvo du kariai*²². Renginyje dalyvavo Lauko (sausumos) pajėgų vadas brg. gen. Arvydas Pocius, viceministras Gintautas Šivickas, N. Valterio bendražygiai. Jie apžiūrėjo parodą ir klausėsi kariūnų skaitomų ištraukų iš N. Valterio gyvenimo. 2007 m., minit 11-ąsias žūties metines, karininkas buvo apdovanotas Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu už nuopelnus kuriant ir stiprinant Lietuvos Respublikos krašto apsaugą.

Muziejuje vyr. ltn. N. Valterio atminimui skirta ekspozicija Didžiojoje salėje buvo įrengta 2010 m. Ji veikia ir dabar. Ją įrengti buvo galima tik artimųjų ir draugų dėka. N. Valterio mama padovanojo muziejui 1995 m. gamybos, M84

²⁰ G. Jakštys, In memoriam vyr. ltn. Normundas Valteris, *Kardas*, 2016, Nr. 2(470), p. 11.

²¹ Vyr. ltn. Normundo Valterio 10-ųjų žūties metinių minėjimas, *Krašto apsauga*, 2006, III dalis, Kronika. Balandis. p. 243.

²² *Ten pat*, p. 244.

modelio Danijos kariuomenės šarvinę liemenę. Tokias liemenes nešiojo taikos palaikymo pajėgų batalione tarnavę Lietuvos kariai. Šią šarvinę liemenę vyr. ltn. N. Valteris dėvėjo žūties dieną. Normundo draugas kpt. N. Kundrotas padovanojo N. Valterio jam atiduotą dujinį pistoletą (modelis *92 Army*, ginklo Nr. 5389, kalibras – 8 mm, Italija, gamintojas *Brixia Arms*, pagamintas XX a. paskutiniame dešimtmetyje, dėtūvės talpa – 13/15 šovinių, su signalinių raketų paleidimo įrenginiu – mortyra, plastikine dėžute.) JT šalimą (kevlarinis, modelis B826, pagamintas 1993 m. Vokietijoje), skirtą JT taikos palaikymo misijoms, muziejui padovanojo Danijos kariuomenės Princo Pulko karininkai. Tokius šalimus naudojo Danijos kariuomenės taikos palaikymo pajėgų kariai. Nuo 1994 m. juos nešiojo ir JT taikos palaikymo misijos Danijos bataliono Lietuvos kariuomenės kariai.

Normundo bendražygiai jį prisimena kiekvienais metais: susirenka prie jo kapo Ginkūnų kapinėse, Šiauliuose, ir padeda gėlių bei uždega žvakutes ne tik žūties dieną, bet ir per gimtadienį, Vėlines.

Tikra draugystė atsiskleidžia ir yra išbandoma sunkiausiomis akimirkomis. Vyr. ltn. N. Valteris turėjo nuostabių draugų, kurie jo nepamiršo ir nepamirš niekada, kol bus gyvi. Vieno jų, ats. kpt. Nerijaus Kundroto, rūpesčiu 2013 m. sausio 31 d. Šiaulių miesto savivaldybės taryba priėmė sprendimą Nr. T-8 Šiaulių jaunimo

Medalis *Už tarptautines misijas*.
VDKM numizmatikos rinkinys,
M-999/1-4

Lietuvos kariuomenės kūrėjo savanorio medalis, suteiktas vyr. ltn. N. Valteriui po mirties
VDKM numizmatikos rinkinys, M-1007/1-3

mokyklą pavadinti Normundo Valterio vardu. Tačiau tai buvo tik pradžia įamžinat draugo atminimą. Mokyklos muziejuje įrengta ir nuolat veikia ekspozicija, skirta pirmajam Lietuvos taikdariui. Čia eksponuojami jo apdovanojimai, asmeniniai daiktai, nuotraukos. Mokykla bendradarbiauja su Mažeikių rajono Laižuvos A. Vienažindžio pagrindine mokykla, kurioje N. Valteris mokėsi. Surinkti ir užrašyti jo mokytojų, buvusių klasės draugų, tarnybos draugų atsiminimai. Aplankyta taikdario gimtinė Latvijoje, Tukumo miestas.

Kasmet organizuojami tradiciniai renginiai, skirti taikdariui atminti: gimimo dienos minėjimas ir socialinių partnerių padėkos diena; Šiaulių miesto mokyklų mokinių šaudymo į taikinius varžybos, skirtos vyr. ltn. N. Valterio žūties metinėms paminėti; Kariuomenės ir visuomenės vienybės dienos šventė, kurioje organizuojamos sukarintų rungčių varžybos Normundo Valterio taurei laimėti; stovykla *Nepabuvęs kareivėliu...*

Vyr. ltn. N. Valteriui skirta ekspozicija Vytauto Didžiojo karo muziejaus Didžiojoje salėje. 2016 m.

Kevlarinis UN šalmas.
VDKM ginklų rinkinys, G-1882

Dujinis pistoletas 92 Army.
VDKM ginklų rinkinys, G 2121

Vyr. ltn. V. Valterio šarvinė liemenė.

VDKM ginklų rinkinys, G 2378

Vyr. ltn. N. Valterio uniforma.
VDKM daiktų rinkinys, Eu-7728/1-4

Kiekvienais metais mokiniai per Vėlines, N. Valterio gimimo, žūties metinių dienomis lanko kapą.

Vyr. ltn. N. Valteris buvo neeilinė ir įdomi asmenybė, pavyzdys draugams ir atrama vadams. Jis turėjo aiškias nuostatas, gerą išsilavinimą, tikslingai siekė užsibrėžto tikslo, siekė tobulėti, nedvejojo dėl savo pasirinkimo, laikėsi duoto žodžio.

Turėjo daugybę talentų: rašė eilėraščius, piešė, kūrė muziką ir eiles dainoms, ir pats šias dainas atlikdavo, bet atsimenamas ir gerbiamas šis karininkas turi būti ypač dėl aukos Tėvynei. Mjr. G. Jakštys vyr. ltn. N. Valterį prilygino Pirmosios Lietuvos Respublikos žuvusiems Nepriklausomybės kovų savanoriams Povilui Lukšiiui ir karininkui Antanui Juozapavičiui. Atkurtos Lietuvos kariuomenės savanoris kūrėjas vyr. ltn. N. Valteris yra pirmas žuvęs mūsų karininkas. Todėl Vytauto Didžiojo karo muziejuje yra sukaupta tokia išskirtinė N. Valterio kolekcija. Ją sudaro 17 nuotraukų, 22 spaudos eksponatai – laiškai, atvirukai, rankraštiniai laikraščiai leisti misijoje, 25 įvairūs asmeniniai daiktai, 8 apdovanojimai, o ginklų rinkinyje – neperšaukama liemenė, kurią dėvėjo žūdamas ir asmenins dujinis pistoletas. Daugiausia turimų eksponatų muziejui padovanojo N. Valterio mama A. Kaveckienė ir tarnybos draugai. Šie eksponatai leidžia mums, muziejininkams, rengti parodas ir ekspozicijas ir taip saugoti šio drąsaus karininko atminimą.

„War is a game were even the best can lose“ Former 2ic LITPLA 4 PLT Normundas Valteris (Karas yra žaidimas, kuriame net ir geriausi gali pralaimėti... vyr. ltn. Normundas Valteris)²³.

²³ DANBN IFOP HOLD 1 FEB 96 – AUG 96, Viborg Bogtrykkeri, 1996, p.158.

Vyr. ltn. N. Valterio muziejus Šiauliuose. 2016 m.
Šiaulių Normundo Valterio jaunimo mokyklos nuotraukos

Mokiniai ir kariai prie vyr. ltn. N. Valterio kapo, Ginkūnų kapinės, Šiauliai. 2016 m.
Šiaulių Normundo Valterio jaunimo mokyklos nuotraukos

VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJAUS 2016 METŲ KRONIKA

Gintarė Genytė, Dovilė Andrijauskaitė

Nuo sausio 2 d. pakeisti Vytauto Didžiojo karo muziejaus (VDKM) įkainiai. Padidinta įėjimo kaina, nustatytos edukacinių programų ir ekskursijų kainos. Naujovės: šeimos bilietas ir kasos aparatas Vilniaus skyriuje.

Sausio 9 d. atidaryta paroda, skirta Krašto apsaugos savanorių pajėgų įkūrimo 25-mečiui paminėti. Parodoje buvo daugiau nei 100 eksponatų iš visų Krašto apsaugos savanorių pajėgų rinktinių.

Sausio 13-oji buvo paminėta ne tik su tradiciniais laužais, bet ir su šviesų instaliacijomis ant fasado. Panaudota apie 200 vnt. apšvietimo prietaisų, valdymo įrenginių bei keli kilometrai elektros laidų ir kabelių. Šviesos instaliaciją dovanoją Kauno miesto savivaldybė, įgyvendino – bendrovė *Leggato*.

Leggato apšvietimas Sausio 13-osios proga

Sausio 13-osios proga VDKM pristatė naują kilnojamąją parodą *Prisiekę kovoti už laisvę*, skirtą ginkluotajai rezistencijai Lietuvoje 1944–1954 m. paminėti. Ją parengė VDKM ir Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centro Genocido aukų muziejus.

Parodos *Prisiekę kovoti už laisvę* fragmentas

Sausio 14 d. pasirašyta bendradarbiavimo sutartis su Lietuvos šaulių sąjunga. Ją pasirašė VDKM direktorius ats. plk. Kęstutis Kuršelis ir Lietuvos šaulių sąjungos vado pavaduotojas ats. plk. ltn. Gintautas Zaura.

Sutarties su Lietuvos šaulių sąjunga pasirašymas

Sausio 22 d. VDKM kolektyvas lankėsi Karinių oro pajėgų štabe. Darbuotojus pasitiko atnaujintas Karinių oro pajėgų štabo interjeras ir draugiškasis KOP štabo viešųjų ryšių specialistas Gintautas Deksnys.

Sausio 22 d. VDKM vyko seminaras mokytojams, Kauno miesto pedagogams buvo pristatytos edukacinės programos ir kitos paslaugos.

Albumo *12-asis kilometras: Sverdlovske sušaudyti Lietuvos piliečiai* pristatymas

Vasario 11 d. pristatytas Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos centro albumas *12-asis kilometras: Sverdlovske sušaudyti Lietuvos piliečiai*. Parengta paroda tuo pačiu pavadinimu. Dalyvavo Sverdlovske sušaudytų lietuvių šeimų nariai.

Vasario 12 d. VDKM edukatoriai pirmą kartą pristatė naują paslaugą – išvykstamąsias edukacines programas Ugnės Karvelis gimnazijoje.

Vasario 15 d. uždarame šventiniame posėdyje paminėtas VDKM 95-metis. Direktoriaus pavaduotojas Arvydas Pociūnas nuotaikingai pristatė muziejaus istoriją nuo įkūrimo iki dabartinių laikų. Šventiniame posėdyje dainavo Vytauto Didžiojo universiteto (VDU) Muzikos akademijos auklėtiniai.

Vasario 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės diena paminėta nemokamu muziejaus lankymu ir direktoriaus pavaduotojo A. Pociūno paskaita apie Kaune rezidavusius valdovus.

Vasario 24 d. VDKM darbuotojai susitiko su kapelionu kpt. (dabar mjr.) Tomu Karkliu ir apsilankė Kauno seserų benediktinių vienuolyne.

Vasario 25 d. Karybos istorijos skyriaus vedėjas dr. Andriejus Stolarovas dalyvavo Vilniaus Knygų mugėje ir pristatė savo knygą *Lietuvos Respublikos karinė justicija 1919–1940 m.*

Kovo 1 d. VDKM vyko susitikimas su kapelionu kpt. T. Karkliu, vyko pokalbis Gailestinumo metų tema.

Kovo 9 d. vyko istorinių žinių konkursas *Mes Lietuvos ateitis*. Žaidime kiekviena iš 4 mokinių susidedanti pradinukų komanda pristatė parengtą kūrybinį darbą apie tai, kaip jie įsivaizduoja Lie-

Šventinis darbuotojų susirinkimas minint Muziejaus 95-metį

VDKM Vilniaus knygų mugėje

Pradinukų konkurso *Mes Lietuvos ateitis* dalyviai

tuvos ateitį. Vėliau viktorinoje atsakė į klausimus apie Lietuvos istoriją, vyko komandų kapitonų žaibo turnyras.

Kovo 10 d. apdovanoti piešinių konkurso *Taika tai...* laimėtojai. Konkursas sulaukė kelių šimtų piešinių ne tik iš Lietuvos, bet ir viso pasaulio. Vaikai nupiešė, kaip jie įsivaizduoja taiką ir kas yra taika.

Kovo 11 d. Nepriklausomybės atkūrimo dieną lankytojai galėjo nemokamai apsilankyti muziejuje.

Kovo 14 d. baigtas dešiniojo VDKM sparno administracinių patalpų remontas, darbuotojai persikėlė į atnaujintas patalpas.

Kovo 18 d. vyko velykinis susitikimas su karo kapelionu kpt. T. Karkliu.

Kovo 22 d. edukatoriai dalyvavo mugėje *Moderni mokykla 2016* Garliavoje, Kauno rajone, ir pristatė VDKM veiklą.

Balandžio 15 d. paminėtas 95-asis VDKM gimtadienis. Šventėje šurmuliavo per šimtą privalomosios karinės tarnybos karių, muziejų atstovų ir lankytojų. Juos džiugino roko grupė *Thundertale*. Šventėje dalyvavo ir muziejų sveikino Krašto apsaugos viceministras Marijus Velička, Kauno miesto savivaldybės mero pavaduotojas kultūrai Simonas Kairys, Lietuvos šaulių sąjungos atstovai, šauktiniai iš Lietuvos didžiojo kunigaikščio Butigeidžio dragūnų bataliono, Generolo

Pristatyta paroda muziejaus istorijai prisiminti

Romualdo Giedraičio artilerijos bataliono, Lietuvos kariuomenės Juozo Vitkaus inžinerijos bataliono ir kiti kariuomenės atstovai bei svečiai iš Kauno muziejų. Šventės proga atidaryta paroda, skirta Vytauto Didžiojo karo muziejaus veiklai paminėti. Joje buvo galima pamatyti, kaip keitėsi ekspozicijos per 95-erius metus, originalų muziejaus maketą ir *pavartyti* nuotraukų albumą per į judesį reaguojančią kompiuterinę įrangą. Gimtadienį vainikavo didžiulis tortas su VDKM atvaizdu. Po šventės visi svečiai pakviesti neskubėti namo, o pasivaikščioti po muziejų ir paminėti balandžio 15-ąją – Kultūros dieną.

Muziejaus gimtadieniui specialiai iškeptas tortas, kuriuo galėjo vaišintis visi šventės svečiai

Muziejaus 95-ojo gimtadienio akimirkos

Balandžio 20 d. muziejaus atstovai dalyvavo Kauno apskrities viešojoje bibliotekoje vykusiame renginyje, skirtame Seimo paskelbtiems Bibliotekų metams paminėti. Renginyje Edukacijos ir lankytojų aptarnavimo skyriaus vedėja Vilija Sapjanskienė trumpai papasakojo apie VDKM kūrimąsi ir bibliotekos steigimą, leidinius, muziejininkė Lina Kasparaitė-Balaišė pristatė kilnojamąją parodą *Su ANBO aplink Europą*, atsakė į renginio dalyvių klausimus. Asociacijos *ANBO eskadrilė* vadovas Arvydas Šabrinskas pasidalino skrendant patirtais išpūdžiais.

Balandžio 29 d. VDKM vyko Lietuvos šaulių sąjungos minėjimas, skirtas generolo Leono Rados-Zenkavičiaus mirties 70-osioms metinėms paminėti. Dalyvavo Lietuvos šaulių sąjungos atstovai, muziejaus darbuotojai, generolo Leono Rados-Zenkavičiaus giminaičiai.

Gegužės 6 d. Pogrindžio spaustuvėje *ab* vyko spaudos dienos minėjimas *Sušaudyti žodžiai*.

Pogrindžio spaustuvės *ab* renginys *Sušaudyti žodžiai*, skirtas Spaudos dienai paminėti

Gegužės 11 d. vyko darbuotojų susitikimas su Lietuvos kariuomenės ordinariato vyresniuoju kapelionu teologijos dr. mjr. Arnoldu Valkausku (Ruklos įgulos I kapelionatas).

Gegužės 12 d. Didžiojoje salėje įvyko vokiečių rašytojo Ernsto Jungerio (*Ernst Jünger*) romano *Plieno audrose* pristatymas. Knygą pristatė jos vertėjas, rašytojas dr. Laurynas Katkus, moderavo Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto (VDU HF) Kauno istorijos centro vadovas prof. dr. Jonas Vaičėnis, komentavo VDU HF dekanė doc. dr. Rūta Eidukevičienė.

Vokiečių rašytojo Ernsto Jungerio (*Ernst Jünger*) romano *Plieno audrose* pristatymas

Gegužės 13 d. vyko atstovų iš Merkinės ir Gelgaudiškio – mažųjų kultūros sostinių – susitikimas. Kvietėme juos trumpai pristatyti savo bendruomenės veiklą ir savąją kultūros sostinę, projektus bei renginius.

Mažųjų kultūros sostinių atstovai apžiūri Ginklų salės eksponatus

Gegužės 18 d. Tarptautinės muziejų dienos proga pradėtas tradicinis projektas *Muziejų kelias*. 2016 m. projekto tema buvo skirta dvarų kultūros istorijai puoselėti. Tą pačią dieną VDKM lankėsi karių delegacija iš Portugalijos.

Portugalų delegacijos dovana – šalies vėliava

Gegužės 21 d. vyko Tarptautinė akcija *Muziejų naktis*, todėl VDKM buvo atviras lankytojams iki vidurnakčio. Daugybė įvairių kultūrinių renginių džiugino lankytojus, o vakarą vainikavo šokių grupės *Aura* pasirodymas.

Gegužės 30 d. Darbuotojai vyko į kvalifikacinę kelionę, į Klaipėdą, ir aplankė Karinių jūrų pajėgų laivyną, Pilies muziejų ir Antrojo pasaulinio karo laikų pakrančių apsaugos bateriją *Memel-Nord*.

Birželio 1 d. VDKM kvietė Kauno miesto centro darželius minėti Vaikų gynimo dieną. Šventėje vaikus džiugino istoriniais drabužiais persirengę muziejininkai, piešinių parodėlė ir įvairūs žaidimai bei veikla.

Vaikų gynimo dienos dalyvis spalvina karį

Birželio 3 d. VDKM komanda dalyvavo Lietuvos kariuomenės sporto klubo krepšinio turnyre 3X3.

Birželio 4–9 d. kultūrinės veiklos vadybininkas Justas Seibutis dalyvavo Baltijos muziejininkystės mokymuose Cėsyje (Latvija).

Birželio 14 d. VDKM vyko renginys Gedulo ir vilties dienos paminėti. Minėjimo dalyvius rinktis kvietė Laisvės varpas. Didžiojoje salėje lankytojus pasitiko VDU Kamerinis merginų choras. Chormeisteris prof. Viktoras Masevičius nuotaikingai pristatė kiekvieną dainą. Po koncerto apie savo tremties išgyvenimus kalbėjo Kauno vyskupas emeritas Sigitas Tamkevičius.

Birželio 14 d. vakare lankėsi Britų gynybos koledžo delegacija: dėstytojai ir studentai, lydimi Krašto apsaugos ministerijos atstovų. Jiems pravesta ekskursija.

Birželio 30 d. atidaryta vienos vitrinės paroda *Protėviai apie save. Veršvų kapinynas*.

Liepos 5 d. istoriniais personažais persirengę muziejininkai dalyvavo Kauno policijos ir Karinių oro pajėgų renginyje Pažaislyje.

Liepos 6 d. vyko parodos *Nuo kovų iki kovų... Dvarų relikvijos pasakoja* atidarymas ir Valstybės (Lietuvos karaliaus Mindaugo karūnavimo) dienos paminėjimo renginys. Atidaryta paroda buvo skirta Lietuvos muziejų kelio projekto temai *Dvarų kultūros atspindžiai*.

Parodos *Nuo kovų iki kovų... Dvarų relikvijos pasakoja* atidarymo akimirkos

Parodos *Nuo kovų iki kovų... Dvarų relikvijos pasakoja* atidarymo akimirkos

Liepos 15 d. po Lietuvos kariuomenės Sausumos pajėgų vado pasikeitimo ceremonijos įvairių dalinių karių apsilankymas VDKM

Liepos 11 d. prasidėjo mėnesį trukęs išvykstanųjų edukacinių programų ciklas. Edukatoriai važiavo į įvairias Lietuvos vietas, kur vyko Lietuvos šaulių sąjungos organizuojamos stovyklos, ir vedė edukacines programas jų dalyviams.

Liepos 13 d. pristatyta kilnojamoji paroda *Prezidentas Kazys Grinius – vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas*, skirta 150-osioms prezidento gimimo metinėms paminėti.

Liepos 15 d. minint 606-ąsias Žalgirio mūšio metines ir Sausumos pajėgų dieną prie Kauno pilies įvyko oficiali Lietuvos kariuomenės Sausumos pajėgų vado pasikeitimo ceremonija. Naujuoju vadu tapo brigados generolas Valdemaras Rupšys. Po ceremonijos kariai iš visos Lietuvos ir užsienio sausumos pajėgų dalinių lankėsi Kauno, o taip pat ir mūsų muziejuje.

Liepos mėnesį Restauracijos skyriuje praktiką atliko dvi restauratorės studentės Lasma ir Margita iš Rygos statybų kolegijos.

Liepos pabaigoje muziejų paliko ilgametis muziejininkas, Karybos istorijos skyriaus vedėjas dr. Andriejus Stolarovas. Jis VDKM dirbo 10 metų, paskutinius metus ėjo Karybos istorijos skyriaus vedėjo pareigas. Baigus Jaunesniųjų karininkų vadų mokymus, liepos 29 d. jam suteiktas leitenanto laipsnis. Taip pat išėjo klientų aptarnavimo specialistė Monika Ivaškevičiūtė ir archeologijos rinkinio saugotoja Monika Žemantauskaitė.

dr. A. Stolarovui suteikiamas leitenanto laipsnis

Rugpjūčio 23 d. paminėta Baltijos kelio diena. Lankytojai galėjo pasižiūrėti Baltijos kelio archyvinius kadrus ir dalyvauti minėjimo renginiuose prie VDKM.

Rugsėjo 22 d. Atidaryta paroda *Saulės mūšis. 1236 m.* Buvo galima pamatyti teatralizuotą XIII a. ginklų pristatymą. Parodoje eksponuoti XIII a. žemaičių, lietuvių ir žiemgalių genčių kalavijai, kirviai, strėlės, iečių antgaliai, šarvų dalys, karių papuošalai, žirgų kamanos, balnakilpės ir kt.

Parodos *Saulės mūšis. 1236 m.* pristatymo akimirkos

Rugsėjo 26 d. VDKM darbuotojai vyko į kvalifikacijos tobulinimo kelionę po Utenos regioną, aplankė Lietuvos kariuomenės Romualdo Giedraičio artilerijos batalioną, Siesikų ir Taujėnų dvarus ir savanorių kapus Ukmergėje.

Rugsėjo 27–29 d. VDKM restauravimo dirbtuvės kvietė į atvirų durų dienas. Pernai didelio susidomėjimo sulaukęs renginys šiemet lankytojams parodė per metus atnaujintus eksponatus, supažindino su savanorių veikla skyriuje, parodė archeologijos parodą ir per tris dienas išsamiai supažindino su restauratoriaus profesija.

Rugsėjo 30 d. VDKM dalyvavo kasmetiniame Kauno technologijos universiteto (KTU) renginyje *Tyrėjų naktis*, kur pristatė savo veiklą.

Atvirų durų diena VDKM restauravimo dirbtuvėse

KTU renginyje *Tyrėjų naktis*

Spalio 5 d. Krašto apsaugos dienos proga vyko renginys studentams. Jiems pristatyti įvairūs ginklai, edukacinės programos, vyko nemokama ekskursija po muziejų. Studentai taip pat stebėjo kardo valdymo mokyklos *Husaras* pasirodymą.

Spalio 13 d.–lapkričio 2 d. vyko moksleivių piešinių konkursas *Saulės mūšis. 1236 m.* Vaikai iš visos Lietuvos piešė mūšį. Geriausių darbų atstovai buvo apdovanoti gruodžio mėnesį.

Spalio 17 d. VDKM lankėsi Estijos Karo muziejaus direktorius Helaris Lilis (*Hellar Lill*) ir Estijos Nacionalinio gynybos ir saugumo centro (*ICDS - International Centre for Defence and Security*) direktorius Madis Mikas (*Madis Mikko*).

Estijos Nacionalinio gynybos ir saugumo centro direktorius Madis Mikas ir Estijos karo muziejaus direktorius Helar Lilis ekskursijoje po muziejų

Spalio 19 d. baigtas VDKM prieigų grindinio remontas. Sudėtos naujos granito plytelės, pakeisti akmenukai, atnaujinti laiptai.

Spalio 29–30 d. VDKM dalyvavo žaidimų parodoje *GameOn 2016*, kur padėjo pristatyti kompiuterinį žaidimą apie I Pasaulinį karą *BattleField I*.

Lapkričio 8 d. vyko istorinis pokalbis *Ką bajorui reiškė būti kariu.*

Lapkričio 17 d. vyko Lietuvos kariuomenės Kauno įgulos karinių vietų karių protų mūšis. Protmūšis buvo skirtas atkurtos Lietuvos Respublikos kariuomenės 100-mečiui paminėti, o savo jėgas išbandė net 12 Kauno įgulos karių komandų! Protmūšį laimėjo Šaulių 2-osios rinktinės komanda.

Parodos Lietuvos Nepriklausomybės kovų (1918–1920) atspindžiai tapyboje atidarymo akimirkos

Lapkričio 23 d. Lietuvos kariuomenės dienos proga atidaryta paroda *Lietuvos Nepriklausomybės kovų (1918–1920) atspindžiai tapyboje*. Žurnalistas Vilius Kavaliauskas pristatė savo knygą *Lietuvos karžygiai* ir joje minimą Nepriklausomybės kovų didvyrį, archeologą Petrą Tarasenką.

Lapkričio 25 d. svečiavosi laidos *Laisvės vėliavnešiai* kūrybinė grupė. Laidos vedėją Liepą Rimkevičienę ir Martyną Starkų su Stepono Dariaus ir Stasio Girėno skrydžio per Atlantą istorija supažindino vyr. muziejininkas Mindaugas Tamošiūnas.

Lapkričio 20–gruodžio 2 d. Gaižiūnų poligone vyko tarptautinės pratybos *Iron Sword 2016* (liet. *Geležinis kardas 2016*). Šiose pratybose dalyvavo VDKM Karybos istorijos skyriaus vedėja Lina Kasparaitė-Balaišė, kuri dirbo Visuomenės informavimo centre. Apie 300 pratybų dalyvių (amerikiečių, rumunų ir lietuvių) lankėsi muziejuje, jiems pravestos ekskursijos.

Laidos *Laisvės vėliavnešiai* filmavimas. Vyr. muziejininkas Mindaugas Tamošiūnas ir laidos svečias Martynas Starkus

Lapkričio 30 d. atidaryta vienos vitrinės paroda *Nuotraukų albumai pasakoja savo ir Lietuvos kariuomenės istoriją*. Muziejaus Fotografijų rinkinyje saugoma 30 tarpukario Lietuvos kariuomenei skirtų albumų. Nestandartinis albumų formatas, odos ir muaro viršeliai byloja apie jų reikšmę Lietuvos valstybės ir kariuomenės istorijai.

Gruodžio 5–9 d. vyko piešinių konkurso *Saulės mūšis. 1236 m.* balsavimas, o gruodžio 14 d. paskelbti konkurso nugalėtojai. Daugiausiai balsų surinko ir konkursą laimėjo Titas Bagdonavičius (Vilniaus Verkių mokykla-daugiafunkcinis centras), Pavelas Jurgelevičius (*Pavel Jurgelevič*, Vilniaus darželis-mokykla Šaltinėlis) ir Fausta Kirstukaitė (Lietuvos sporto universiteto Kėdainių *Aušros* progimnazija). Piešinių konkursui sukurta ir elektroninė knyga, kurioje kiekvienas gali rasti ne tik savo darbą, bet ir pasigrožėti kitų piešiniais.

Gruodžio 6 d. vertinimo komisijai pristatyta kilnojamoji paroda *HUSARAI: už laisvę ir garbę!* Paroda supažindino su LDK kariuomenės husarais, tarpukario Lietuvos kariuomenės husarų pulku ir dabartiniu Karaliaus Mindaugo husarų batalionu.

Gruodžio 19 d. pristatytas parodos *Tas laisvės nevertas, kas negina jos!* leidinys, skirtas Krašto apsaugos savanorių pajėgų 25-mečiui paminėti. Leidinyje galima ne tik susipažinti su Krašto apsaugos savanorių pajėgų istorija, bet ir pamatyti akimirkas iš kasdienės savanorių tarnybos.

Kalėdinės popietės *Tegul ramybė būna tau Kalėdų dovana* akimirkos

Kalėdinės popietės *Tegul ramybė būna tau Kalėdų dovana* akimirkos

Gruodžio 21 d. vyko kalėdinė popietė *Tegul ramybė būna tau Kalėdų dovana*. Kauno berniukų ir jaunuolių choras *Varpelis* (meno vadovas – Ksaveras Plančiūnas) surengė kalėdinių giesmių koncertą. Parodytas darbuotojų sukurtas filmukas, kuriame artėjančių švenčių proga linkėjimus siuntė Kauno įgulos karininkų ramovė, Lietuvos karinės oro pajėgos, Dr. Jono Basanavičiaus karo medicinos tarnyba ir Juozo Vitkaus inžinerijos batalionas. Taip pat vertinimo komisijai pristatyta kilnojamoji paroda *Garbės sargybos kuopa*. Manoma, kad Lietuvoje gvardija atsirado 1576 m., kai Steponas Batoras tapo Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę įkurta Lietuvos kariuomenės Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino štabo bataliono Garbės sargybos kuopa, kuri iki šiol reprezentuoja Lietuvos valstybę bei kariuomenę.

Gruodžio 23 d. pristatytas leidinys *Lietuvos Nepriklausomybės kovų (1918–1920) atspindžiai tapyboje*. Nepriklausomybės kovos Lietuvos istorijoje buvo svarbus momentas, kuris lėmė tolesnį valstybės vystymąsi. Atkurta Lietuvos kariuomenė sugebėjo atremti priešus ir išsaugoti Lietuvos valstybingumą bei suverenitetą. Leidinyje galima išvysti to laikotarpio karių uniformas, ginkluotę ir mūšio scenas, užfiksuotas paveiksluose, kurie saugomi VDKM.

Gruodžio 27 d. pristatytas dar vienas leidinys – *Vytauto Didžiojo karo muziejus. Kovų už tautos laisvę ir Nepriklausomybę šventovė*. Muziejus per 95-erius savo veiklos metus išliko tautinės savimonės ugdytojas. Okupacijų metais, nepaisant pakeistų jo ekspozicijų, sunaikinto sodelio, senasis muziejus visuomenės akyse buvo tautiškumo ir patriotiškumo simbolis. Jo tikslas ir šiandien yra būti Lietuvos Nepriklausomybės kovų, kovų už savą kultūrą, kalbą ir žemę, liudytoju ir paminklu, skatinančiu ateities kartas semtis drąsos iš protėvių žygdarbių.

VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJUS 2016 METAIS.
Almanachas.

2017 09 06. Tiražas 250 egz. Užsakymas GL-357.

Išleido Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija,
Totorių g. 25, LT-01121 Vilnius.

Spausdino Lietuvos kariuomenės Karo kartografijos centras,
Muitinės g. 4, Domeikava, LT-54359 Kauno r.

www.kam.lt

Tau, gerbiamas skaitytojau,
skiriamas šis jau vienuoliktasis almanachas
Vytauto Didžiojo karo muziejus 2016 metais,
kurio metų tema – savanorystė krašto gynyboje.
Vieno seniausių muziejų Lietuvoje, tarnaujančio
visuomenei ir kariuomenei, periodinis leidinys
savo skaitytojui siūlo susipažinti su muziejaus
veiklos naujovėmis, pasiekimais ir įvertinimais,
edukacinės veiklos įvairove, parodomis ir rengi-
niais bei išskirtiniais eksponatais, taip pat mokslo
ir mokslo populiarinimo straipsniais apie dva-
sinės kultūros ir karinio paveldo materialines
vertybes.

Šių metų leidinys išsiskiria savo nauja struktūra,
kuri suformuota taip, kad kiekvienas skaitytojas
galėtų rasti sau įdomių temų.